タルマリンチェン『六十頌如理論疏』の和訳研究

カンカル・ツルティム・ケサン（白館戒雲）
佐　藤　弘　幸

解題

本書『六十頌如理論疏』(Toh. 5443, Ca K1a1-33a6; H1a1-36a4）は、ギェルツァプジェ・タルマリンチェン（rgyal tshab rje dar ma rin chen, 1364-1432）により執筆されたナーガールジュナ（Nāgārjuna, ca. 150-ca. 250）『六十頌如理論』（*Yuktiṣaṣṭhikākārikānāma*, Toh. 3825）の注釈書である。

本書は主としてチャンドラキールティ（Candrakīrti, ca. 600-650）による『六十頌如理論註』(*Yuktiṣaṣṭhikākārikāvṛtti*, Toh. 3864）に基づくものではあるが、チベットの論師の説について論評する（K2a5・H2a4 以下、K28b4・H31a5 以下）など、独自の見識も示される。全体としては、もちろん師ツォンカパ・ロサンタクペーペル（tsong kha pa blo bzang grags pa'i dpal, 1357-1419）の学説に則り註釈している。

タルマリンチェンには本書の他に『六十頌如理論覚書』（*rigs pa drug cu pa'i zin bris*, Toh. 5444, Ca K1a1-11b6; H1a1-11b5=Toh. 5403, Ba K1a1-13a3; H1a1-12a2）もあり、これはツォンカパの講義をタルマリンチェンが筆記したものである。

凡例

一、訳文はなるべく原文に忠実に、逐語訳を試みた。

一、D はデルゲ版、K はタシルンポ版、H はラサ版を示す。

一、底本はタシルンポ版とラサ版を校合して定めた。

一、チベット語原文、および対応する訳文中にタシルンポ版（K）とラサ版（H）のフォリオ番号とその表（a）・裏（b）を挿入した。

一、訳文に対する注記についても簡潔に止めた。本格的な拡充は後日を期したい。

一、チベット語原文中、欠落していると思われる字、句読点等は（ ）で補った。誤字と思われるものには、その直後に [ ] で正しいと思われる字句を示したものがある。ただし、『六十頌如理論』の標題部分は訳者による補遺である。なお { } は、tsheg を nyis shad で置き換えたことを示す。

一、訳文中の〈 〉はひとかたまりで意味をなす語が地の文に埋没するのを防ぐため、〔 〕は語句の補いを示すために用いた。また、（ ）は語句の言い換えを表し、その中でも特に（= ）は意味を説明するようなものに対し用いた。

一、訳註に、『六十頌如理論』（Toh. 3825）と『六十頌如理論註』（Toh. 3864）に収録された偈頌のデルゲ版の箇所、および後者については瓜生津訳のページ数を記した。

一、両原典の偈頌が本文中のものと異なっているときは、訳註の前掲箇所に異文を示した。その際、一部の偈頌のみが異なる場合はその詩句を表す記号を付して明記した。

一、訳註に『六十頌如理論』偈頌のサンスクリット文を示したが、一部、サンスクリット原文が回収できているものについては、括弧無しで Lindner および李・叶より引用し、回収できていないものについては、*[ ] に入れて Kumar（ただし第五十偈 cd だけは李・叶）により還梵・再建されたものを示した。後者については李・叶を参考にするなどして一部、語句を修正した。

一、「引用書目」は、本文中に直接引用されているもの（書名を明示していなくても）に限り、並行文が見出されるものなどは含んでいない。

Toh.5443, Ca ༄༅། །རིགས་པ་དྲུག་ཅུ་པའི་ཊཱི་ཀཱ་བཞུགས་སོ། །

1a1ཆོས་དབྱིངས་སྤྲོས་ཀུན་ཉེ་བར་ཞི་བའི་མཁར། །
གང་གི་ཐུགས་རྗེའི་དཀྱིལ་འཁོར་ཤར་བ་ཡིས། །
བདག་བློ་དད་པའི་སྨུ་གུ་རྒྱས་གྱུར་པའི། །
ལག་H1a2པད་སྤྱི་བོར་ཟུམ་བྱེད་དེ་ལ་K1a2འདུད། །
གང་ཞིག་སྐད་ཅིག་ཡིད་ལ་དྲན་ཙམ་གྱིས། །
རྟག་ཆད་མཐར་ལྟའི་རི་བོ་རྣམ་འཇོམས་ལ། །
བླ་མེད་ཐེག་མཆོག་ལམ་ལ་བཀྲི་[1] བྱེད་པ། །
མགོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཞབས་H1a3ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །
ཐུབ་པའི་དབང་K1a3པོ་མྱ་ངན་འདས་གྱུར་ནས། །
དེ་ཡི་བསྟན་པ་སྙིགས་མར་གྱུར་པ་ན། །
རྟེན་འབྱུང་དེ་ཉིད་སྟོན་པའི་སྐྱེས་གཅིག་པུ། །
ཀླུ་བའི་ཞབས་ལའང་H1a4ཟོལ་མེད་སྤྱི་བོས་འདུད། །
དེ་ཡི་དགོངས་དོན་མ་ནོར་གསལ་བར་སྟོན། །
K1a4བླ་མ་མཆོག་ལ་གུས་པས་བཏུད་བྱས་ཏེ། །
རིགས་པའི་དབང་ཕྱུག་གང་གིས་མཛད་པ་ཡི[2] །
H1a5རིགས་པ་དྲུག་ཅུ་པ་ནི་རྣམ་པར་དབྱེ། །

དེ་ལ་འདིར་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་མཛད་པའི་རིགས་པ་K2a1དྲུག་ཅུ་པ་ནི་[3] གང་བཤད་པར་བྱ་བའི་ཆོས་སོ། །

དེ་ཡང་སྤྱིར་བཀའ་ཐམས་H1a6ཅད་ཀྱི་དགོངས་པ་མཐར་ཐུག་དབུ་མ་ཆེན་པོའི་དོན་ཅན་དུ་བསྟན་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར། ཁྱད་པར་ཉན་ཐོས་སྡེ་པ་སྨྲ་K2a2འཛིག་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པར་འདོད་པ་དག་གི་ལོག་རྟོག་དགག་པར་བྱ་བའི་H2a1ཕྱིར་དེ་དག་ལ་ཡང་གྲགས་པའི་ཉན་ཐོས་ཀྱི་སྡེ་སྣོད་ཀྱི་ལུང་དོན་རིགས་པས་གཏན་ལ་འབེབས་པར་བྱེད་པ་ཡིན་ནོ[4] །།

འདི་ལ། རྩོམ་K2a3པའི་སྔོན་འགྲོ་མཆོད་བརྗོད་དང་། བརྩམས་H2a2པར་བྱ་བའི་གཞུང་དངོས། བརྩམས་པའི་དགེ་བ་བསྔོ་བའོ། །

[རྒྱ་གར་སྐད་དུ། ཡུཀྟི་ཥཥྚི་ཀཱ་ཀཱ་རི་ཀཱ་ནཱ་མ། བོད་སྐད་དུ། རིགས་པ་དྲུག་ཅུ་པའི་ཚིག་ལེའུར་བྱས་པ་ཞེས་བྱ་བ། འཇམ་དཔལ་གཞོན་ནུར་གྱུར་པ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །]

དང་པོ་ལ། དགོས་པའི་དོན། བསྡུས་དོན། ཚིག་དོན་གསུམ་གྱིས་འཆད་པ་ནི།

---

[1] བཀྲི་ H དཀྲི་

[2] ཡི་ H ཡིས

[3] ནི་ K ན་

[4] ཡིན་ནོ H ཡིནོ

Toh. 5443, Ca 六十頌如理論の疏がございます。

1a1 法界、〔すなわち〕全ての戯論が寂滅している虚空に
その方の御悲という〔日〕輪が現れたことによって、
我が意の信という芽が拡がることとなった
手という H1a2 蓮華を頭頂で閉じ合わせさせるところの、その方(=釈迦牟尼)に K1a2 敬礼する。
その方を刹那、意に憶念した程度で、
常・断の辺見という山を破壊し、
無上最上乗の道に導くところの
依怙主ナーガールジュナ足下 H1a3 に帰命するのである。
牟尼主 K1a3 が涅槃することとなって以降、
その教説が濁することとなったときに、
縁生、それこそを教示する唯一の士、
チャンドラ〔キールティ〕足下にも H1a4 諂誑無く頂礼する。
その意趣義を過たずに明瞭に教示する
K1a4 最上の上師(=ツォンカパ)に恭敬をもって敬礼をなして、
正理の自在者たる者(=ナーガールジュナ)が著作なさった
H1a5『六十頌如理論』を弁別する。

そのうち、ここでは偉大な本性の者・聖者ナーガールジュナが著作なさった『六十頌 K2a1 如理論』が、説明すべきところの法である。

それも、総じては、御教え一 H1a6 切の究竟の意趣は大中観の義を有すると教示せんがために、限定しては、声聞部派という、生 K2a2 滅が自性によって成立していると主張する者らの誤った分別を否定せんが H2a1 ために、彼らにも周知の声聞蔵の聖教の義を正理によって決択するものなのである。

これに、(1)著 K2a3 述に先行する帰敬頌と、(2)著述 H2a2 されるべき典籍そのもの、(3)著述したことの善の廻向である。

［インド語で、ユクティシャシュタカー・カーリカー・ナーマ yuktiṣaṣṭhikākārikānāma、チベット語で、リクパ・トゥクチュペー・ツィクレウルチェーパ・シェーチャワ(六十頌如理論)。文殊師利童真に帰命するのである。］

(1)第一(著述に先行する帰敬頌)について、(1･1)必要・目的の意義、(1･2)摂義、(1･3)句義の三つによって説明するものが、

གང་གིས་སྐྱེ་དང་འཇིག་པ་K2a4དག །
ཚུལ་འདི་ཡིས་ནི་སྤངས་[5] གྱུར་པ། །
རྟེན་ཅིང་H2a3འབྱུང་བ་གསུངས་པ་[6] ཡི། །
ཐུབ་དབང་དེ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། ། (0)

ཞེས་པའོ། །

དེ་ལ་དགོས་པ་ནི། རང་ཉིད་ཡ་རབས་དམ་པའི་སྤྱོད་པ་དང་མཐུན་པར་བསྟན་པའི་ཕྱིར་དང་། K2a5བསྟན་བཅོས་རྩོམ་པའི་བྱ་བ་མཐར་ཕྱིན་པར་H2a4བྱ་བའི་ཕྱིར་ཡིན་ནོ། །

པ་ཚབ་ཀྱི་ཞལ་ནས།

> འཕགས་པ་ཡབ་སྲས་མཆོད་བརྗོད་ལ་དགོས་པ་མི་བཞེད་དེ། [7]དགོས་པ་འགའ་ཞིག་ལ་དམིགས་ནས། དེ་བློ་ཡུལ་དུ་བྱས་K2b1ནས་མཆོད་བརྗོད་བྱེད་པ་མ་ཡིན་ནོ། །
>
> འོ་H2a5ན་ཇི་ཞེ་ན། ཡུལ་ཁྱད་པར་ཅན་ལ་དད་པ་དྲག་པོ་སྐྱེས་ནས་དད་པ་ཁ་ཤོར་གྱི་ཕྱག་མཛད་པ་ཡིན་ཏེ། དཔེར་ན། དད་ལྡན་འགའ་ཞིག་དགོས་པ་ལ་རྟོག་དཔྱོད་མི་བྱེད་པར་གང་དུ་སྐྱབས་འགྲོ་ཐོལ་བྱུང་དུ་འབྱུང་བ་H2a6བཞིན་

ཞེས་གསུང་K2b2སྐད།

གཙང་པ་ས་རྫོགས་[སར་སྦྱོར་]ན་རེ།

> དེ་ལྟར་དགོས་པ་མི་བཞེད་དེ། བཞེད་ན་འཕགས་པ་ཡབ་སྲས་ཆོས་ཅན། གང་ཟག་དམ་པ་མ་ཡིན་པར་ཐལ། དགོས་པའི་ལན་ལ་རེ་བ་དང་བཅས་པའི་ཕྱིར། H2b1དཔེར་ན་ཚོང་པ་བཞིན་

ཞེས་འཁོར་གསུམ་ཁས་བླངས་དང་དམ་བཅའ་ལ་ལུང་དང་K2b3གྲགས་པས་བསལ་བའི་ཐལ་འགྱུར་འགོད་ལ། རྨ་བྱ་བྱང་ཡེས་ན་རེ།

> དེ་ལྟར་དགོས་པ་མི་བཞེད་དེ། ས་ལ་གནས་པའི་ཆགས་བྲལ་གྱི་གནས་སྐབས་ཡིན་H2b2པས། བླང་དོར་གྱི་དམིགས་པ་ཐམས་ཅད་བཅོམ་ནས་དགོས་པ་རྩེར་[8] མེད་པའི་ཕྱིར་

ཞེས་གཞན་ལ་གྲགས་ཀྱི་གཏན་K2b4ཚིགས་འགོད་ལ། ཞང་ཐང་སག་པས་ཀྱང་། རིགས་པ་དྲུག་ཅུ་པའི་ཊཱི་ཀཱར་[9] དེ་དག་དང་མཐུན་པར་བཀོད་མོད། འཐད་པ་མ་ཡིན་H2b3ཏེ། དེ་ལ་རེ་ཤིག་ཕྱོགས་དང་པོ་མི་རིགས་ཏེ། ཐར་པ་དོན་གཉེར་གྱི་བློ་བཅོས་མ་མ་ཡིན་པ་བསྐྱེད་པའི་གང་ཟག་དགོས་པ་ལ་མི་བལྟོས་པར་འགྱུར་K2b5ཏེ། དད་པ་སྐྱེས་ནས་ཆོས་བྱེད་པའི་ཕྱིར། རིན་ཕྲེང་དུ། དད་ཅན་ཉིད་ཕྱིར་ཆོས་ལ་བརྟེན་ཞེས་H2b4གསུངས་སོ། །

---

[5] སྤངས་ H སྤང་
[6] གསུངས་པ་ H གསུང་བ་
[7] H inserts །.
[8] རྩེར་ H ཙེར་
[9] ཊཱི་ཀཱར་ H ཊཱི་ཀཱིར་

生・滅の K2a4 **両者がおよそ**
この理趣、それによって捨断されることとなった
縁 H2a3 **生をお説きになった**
牟尼主、その方に帰命するのである。(0)[1]

というものである。

そのうち、(1・1)(第一)必要・目的〔の意義〕は、自分自身が勝れた高貴な方の行と一致している、と教示せんがため、また K2a5 論書を著述する所作を究竟 H2a4 させんがためになのである。

パツァプ〔・ニマタク〕御口ずから、

> 聖者御父子は帰敬頌について必要・目的を御主張なさっていなくて、すなわち或る必要・目的を所縁としてから、それを知覚の対境とし K2b1 て帰敬頌を著作する者なのではないのである。
>
> それ H2a5 ならどうかというなら、殊勝な対境に対して強力な信を生じさせてから、信が迸る帰命をなさった者なのであって、たとえば信を具えた或る者は、必要・目的について尋伺をなさずに帰依が突発して生起する H2a6 様に。

との御発言 K2b2 だ。

ツァンパ・サルプーは云う、

> 〔聖者御父子は〕そのように必要・目的を御主張なさっていなくて、御主張なさっているのなら、(宗)聖者御父子を有法として、勝れたプドガラではないことに帰謬する。(因)必要・目的の応報への希望を伴っているから。H2b1(喩)たとえば商人の様に。

と〔。そのように〕三輪を承認して、かつ主張命題(聖者御父子が必要・目的を主張なさること)を教証と K2b3 極成によって除去した帰謬を提示する。またマチャ・チャン・イェーは云う、

> (宗)そのように必要・目的を御主張なさっていなくて、(因)というのも〔聖者御父子は、十〕地に住する離貪の位な H2b2 ので取捨の所縁一切を克服していて、必要・目的を算定し得ることは無いから。

と〔。そのように〕他者に極成した証 K2b4 因を提示するが、シャン・タン・サクパも『六十頌如理論疏』に、それらと一致して提示しているけれど妥当なのではなく H2b3 て、そのうちまず、(宗)第一の立場は道理でなくて、(因)というのも、解脱を追求する作り物でない知覚を生じるプドガラは、必要・目的に観待しないことになる K2b5 が、信が生じてから法を為すから。『宝鬘』に「信を有するから法に縁る。」[2] と H2b4 お説きになっているのである。

གཉིས་པའང་མི་རིགས་ཏེ། དམ་པ་བྱ་བ་གང་བྱེད་ཀྱང་གཞན་དོན་ལ་འཇུག་པར་མཐོང་བའི་ཕྱིར། གསུམ་པའང་མི་རིགས་ཏེ། མཉམ་གཞག་ཏུ་བཅོམ་པའི་ཕྱིར་ཟེར་ན། K2b6ཁྱབ་པ་མ་ངེས་ཤིང་། རྗེས་ཐོབ་ཏུ་བཅོམ་པ་H2b5མི་འགྲུབ་སྟེ། བླང་བྱ་ལེན་ཞིང་དོར་བྱ་འདོར་བའི་ཕྱིར། དེས་ན་འཕགས་པ་ཡབ་སྲས་ཆོས་ཅན། རྟོགས་ལྡན་མིན་པར་ཐལ། དགོས་མེད་ཀྱི་བྱ་བ་ལ་འཇུག་པའི་ཕྱིར། གང་ཟག་རྨོངས་པ་བཞིན།

ཐལ་བ་ཁས་བླངས་དང་བསལ་བ་K3a1སྟོན་H2b6ཚུལ་འོག་ཏུ་འཆད་པས་མ་སྤྲོས་སོ།།

བསྡུས་པའི་དོན་ནི། བསྟོད་ཕྱག་གཉིས་བསྟོད་པ་ལ་རྟེན་འབྱུང་གསུང་བ་དང་། སྐྱེ་འཇིག་སྤངས་པ་དང་། དེ་ཚུལ་ཇི་ལྟར་སྤངས་པ་རྣམས་ཀྱིས་བསྟན་ཏོ།།

ཚིག་དོན་ལ་དངོས་དང་། རྩོད་སྤང་H3a1གཉིས་སོ།།

K3a2དང་པོ་ལ། ཕྱེད་ཕྱི་མའི་ཚིག་དོན་ནི། ཕྱག་འཚལ་ལོ།།

གང་ལ་ན། རྟེན་འབྱུང་གསུངས་པ་[10] པོ་ནས་ཐུབ་དབང་དུ་བཞག་ཅིང་། རྟེན་འབྱུང་གསུངས་པའི་[11] ཐུབ་དབང་དེ་ལའོ།།

ཐུབ་དབང་ཉིད་ཀྱང་རྟེན་འབྱུང་གསུང་བའི་H3a2འཇོག་བྱེད་ཀྱི་རྒྱུ་ཡིན་ཏེ། གཞན་ལ་ནུས་པ་མེད་པའི་ཕྱིར། K3a3ཉན་ཐོས་དང་། རང་སངས་རྒྱས་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱང་ཐུབ་པའི་དབང་པོས་བསྟན་པ་ཉིད་ལས་རྟོགས་[12] ནུས་པ་ཡིན་གྱི། རང་དབང་དུ་ནུས་པ་མེད་དོ།།

དེ་ལྟ་ན་ཐུབ་H3a3དབང་དུ་འགྲུབ་པ་རྟེན་འབྱུང་གསུང་བ་ངེས་པ་ལ་བལྟོས། དེ་ཡང་ཐུབ་དབང་དུ་K3a4ངེས་པ་ལ་བལྟོས་པས་ཕན་ཚུན་བལྟོས་པའི་ཕྱིར། གཉིས་ཀ་མི་འགྲུབ་བོ་ཞེ་ན། ཕན་ཚུན་བལྟོས་པས་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མི་འགྲུབ་པ་འདོད་ལ། སྤྱིར་མི་འགྲུབ་H3a4པར་ཐལ་ན་ནི་ཁྱབ་པ་མེད་དོ།།

ཡོན་ཏན་གཞན་གྱིས་མི་བསྟོད་[13] པར་རྟེན་འབྱུང་གསུང་བ་པོ་ནས་K3a5བསྟོད་པ་ཅི་ཞེ་ན། བསྟོད་པ་པོའི་རང་བཞིན་དང་། བསྟོད་པའི་རྣམ་པ་དང་། བསྟོད་པའི་རྒྱུའོ།།

དང་པོ་ནི། སློབ་དཔོན་རང་ཉིད་དེ་ཀོ་ན་ཉིད་རྟོགས་H3a5པས་དགྱེས་[14] པའི་ཁྱད་པར་བསྐྱེས་པ་དང་། རྟེན་འབྲེལ་རྟོགས་པས་ཡོན་ཏན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་འབྱུང་གནས་སུ་K3a6གཟིགས་པའོ།།

གཉིས་པ་ནི། གསུང་བྱ་རྟེན་འབྱུང་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པས། མཐར་ལྟའི་དྲི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བ་དེ་སྟོན་H3a6བྱེད་དུ་གྱུར་པས་ཡོན་ཏན་གྱི་དབང་ཕྱུག་ཏུ་གྱུར་པའོ།།

གསུམ་པ་ནི། སློབ་དཔོན་རྟེན་འབྱུང་འཆད་པར་བཞེད་པ་དང་། དེ་སྟོན་K3b1པ་པོ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་གུས་པ་བསྐྱེད་པའོ།།

ཕྱེད་ཕྱི་མའི་ཚིག་དོན་ནི། གང་གིས་རྟེན་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་H3b1རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་བ་དང་འཇིག་པ་ཚུལ་འདི་ཡིས་སྤངས་པར་གྱུར་པའི་ཐུབ་དབང་དེ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ།།

ཐུབ་པ་ནི་ལུས་ངག་ཡིད་གསུམ་K3b2ཐུབ་པའོ།།

---

[10] གསུངས་པ་ K གསུང་བ་

[11] གསུངས་པའི་ K གསུང་བའི་

[12] རྟོགས་ K རྟགས་

[13] བསྟོད་ H བལྟོས་

[14] དགྱེས་ H འགྱེས་

(宗)第二も道理でなくて、(因)というのも勝れた者は如何なる所作を為しても利他に入っている、と見えるから。(宗)第三も道理でなくて、(因)というのも、「等引で克服するから」と云うなら K2b6 遍充が不定〔だから〕だし、後得での克服は H2b5〔遍充が〕不成であって、取るべきを取っているし、捨てるべきを捨てているから。それゆえに、(宗)聖者御父子を有法として、了解を具えていないことに帰謬する。(因)必要・目的が無い所作に入っているから。(喩)痴愚なるプドガラの様に。

〔これらの〕帰謬の承認と除去の K3a1 教示の H2b6 様態は後で説くので、〔ここでこれ以上は〕戯論しないのである。

(1･2)(第二)摂義は、(1･2･1)称賛・帰命の二つは、称賛に縁生をお説きになることと、(1･2･2)生滅を捨断することと、(1･2･3)それの、理趣どおりの諸捨断による教示である。

(1･3)(第三)句義に、(1･3･1)そのものと、(1･3･2)論難の捨断の H3a1 二つである。

K3a2(1･3･1)第一(そのもの)のうち、〔帰敬偈〕後半の句義は帰命〔すること〕である。

誰に対してか〔という〕なら、ただ**縁生をお説きになった**ということだけで**牟尼主**と建てる、すなわち**縁生をお説きになった牟尼主、その方に**、である。

(宗)牟尼主だけでも、縁生をお説きになることの H3a2 能立因なのであって、(因)というのも、他者には能力が無いから。K3a3 声聞と独覚と菩薩も、牟尼主による教示だけから了解可能なのだが、自力では無能だからである。

「そのとおりなら、牟尼 H3a3 主と証成するのは、縁生をお説きになることが決定していることに観待し、それ(=縁起をお説きになることが決定していること)も牟尼主と K3a4 決定していることに観待するので、相互に観待するから、両者とも証成しないのである。」というなら、相互に観待するので性により証成しないことは認めるが、《一般に証成しない H3a4 ことに帰謬する》〔という〕ならば、遍充が無いのである。

「他の功徳により称賛せずに、ただ縁生をお説きになることだけにより K3a5 称賛するのは、どうしてか。」というなら、[1]称賛者の自性と、[2]称賛の行相と、[3]称賛の因である。

[1]第一(称賛者の自性)は、軌範師自身は、真実を了解する H3a5 ことにより殊勝な歓喜〔地〕を獲得した者であり、かつ縁起を了解することこそが一切の功徳の源だと K3a6 御覧になる者である。

[2]第二(称賛の行相)は、所論である縁生は、自性により生じないので辺見の垢一切を離れていること、それを教示する H3a6 者となったことにより功徳の自在主となったことである。

[3]第三(称賛の因)は、軌範師が縁生を説こうとお思いになったことと、それ(=縁起)が教示 K3b1 者である如来に対する恭敬を生じさせるものであることである。

〔帰敬偈〕後半の句義は、**縁**起**生**するものが H3b1 自相により**生・滅**することを**この理趣によって捨断**する**こととなった牟尼主、その方**へ**の帰命**である。

牟尼(能仁)とは、身語意、三つに K3b2 能忍であることである。

དབང་ལ་ཕྱུག་པ་དང་། དབང་ཆེ་བ་གཉིས་ཏེ། ཚོགས་གཉིས་བསགས་པ་དང་ལྡན་ཐོས་H3b2སོགས་ལ་མངའ་བསྒྱུར་བས་སོ། །

ཚུལ་འདིས་ཞེས་པ་ལ་བཤད་ཚུལ་བཞི་སྟེ། རྒྱུ་འབྲས་ཕན་ཚུན་བལྟོས་པ་དང་། སྔ་མ་ལ་བརྟེན་ནས་ཕྱི་མ་རིམ་བཞིན་དུ་འབྱུང་K3b3བ་དང་། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་རྟོགས་ཚུལ་གྱི་རིམ་པ་དང་། འཆད་པར་འགྱུར་བའི་རིགས་H3b3པའི་ཚུལ་ལོ། །

དེའི་དབང་གིས་གང་གིས་ལ་ཡང་བཞི་སྟེ། རྒྱུ་གང་གིས་དང་། གསུང་བ་པོ་གང་གིས་དང་། ཐུབ་དབང་དུ་འཇོག་པའི་རྒྱུ་གང་གིས་དང་། འཐད་པ་གང་གིས་ཞེས་སོ། །

རྟེན་འབྱུང་K3b4གསུང་བས་ཐུབ་དབང་ཡིན་པར་མ་ཟད་ཀྱི། དངོས་པོ་H3b4རྣམས་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱིས་སྐྱེ་བ་དང་འཇིག་པ་བཀག་པའི་ཕྱིར་ཡང་ཐུབ་དབང་ངོ་། །

གང་གིས་སྨྲས་ན། རྒྱུ་འབྲས་ཕན་ཚུན་བལྟོས་པའི་ཚུལ་འདི་ཡིས་སོ། །

འབྲས་བུ་འབྲས་བུར་འཇོག་པ་རྒྱུས་བསྐྱེད་པ་དང་། རྒྱུ་K3b5རྒྱུར་འཇོག་པ་ཡང་འབྲས་བུ་H3b5སྐྱེ་བ་ལ་བལྟོས་པས་སོ། །

ཡང་སྐྱེ་བ་དང་འཇིག་པ་དག་སྨྲས་སོ། །

གསུང་བ་པོ་གང་གིས་ཚུལ་ཇི་ལྟར་ན། སྔ་མ་ལ་བརྟེན་ནས་ཕྱི་མ་འབྱུང་བའི་ཚུལ་འདི་ཡིས་སོ། །

ཡང་རྒྱུ་གང་གིས་སྨྲས་ན་སྐྱེ་བ་ཤེས་པས་འཇིག་པ་ཤེས་ཞེས་པའི་K3b6རྟོགས་H3b6ཚུལ་ལམ་སྟོན་ཚུལ་གྱི་རིམ་པའི་ཚུལ་འདི་ཡིས་སོ། །

དེ་ལྟར་བསྟན་པ་ལ་དགོས་པ་ཅི་ཡོད་ཅེ་ན། རིམ་པ་འདིས་གདུལ་བྱ་ལ་ཕན་གདགས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་རོ། །

ཡང་སློབ་དཔོན་རང་ཉིད་ཀྱིས་འོག་ནས་འཆད་པར་འགྱུར་བའི་གསུང་རབ་ལས་གསུངས་H4a1པའི་K4a1རིགས་པའི་ཚུལ་འདི་ཡིས་སྨྲས་པར་གྱུར་པའོ། །

གཉིས་པ་རྩོད་སྤང་[15] ནི་སྟོང་ཉིད་བདུན་ཅུ་པ་དང་། རྩོད་ཟློག་[བཟློག་]ལ་བསྟོད་པ་མ་མཛད་པར་འདི་ལ་མཛད་པ་ཅི་ཞེ་ན། རྩ་བ་ཤེས་རབ་དང་འདི་ནི་ཐོག་མ་ཉིད་H4a2ནས་རྟེན་འབྲེལ་ཅི་ཙམ་ལས་K4a2བརྩམས་ནས་གཏན་ལ་འབེབས་པ་རང་དབང་བའི་བསྟན་བཅོས་ཡིན་པས་མཆོད་བརྗོད་མཛད་ལ། གཉིས་པོ་ནི་རྩ་བའི་འཕྲོས་དོན་ཙམ་ཡིན་གྱི། ལོགས་ཤིག་ཏུ་བརྗོད་བྱ་རང་དབང་བ་མེད་པས་མ་མཛད་H4a3དོ། །

གང་ལ་འཕྲོས་པ་ནི་འགྲེལ་པ་ལྟར་རོ། །

གཉིས་K4a3པ་བརྩམས་པར་བྱ་བའི་གཞུང་དངོས་ལ། རྟེན་འབྲེལ་མཐའ་བྲལ་དུ་བསྟན་པ་དང་། ཕུང་སོགས་གསུངས་པ་དྲང་དོན་དུ་བསྒྲུབ་པ་དང་། ཕུང་པོར་ཞེན་པའི་ཉེས་དམིགས་དང་ཐར་པའི་ཕན་H4a4ཡོན་ནོ། །

དང་པོ་ལ། ཡོད་མཐའ་དགག །མཐའ་གཉིས་ཀྱི་སྒྲུབ་K4a4བྱེད་དགག །མཐའ་གཉིས་ཀྱི་ངོ་བོ་དགག་པའོ། །

15 སྣང་ H སྣོང་

力に自在なことと力が大きいことの二つで、二資糧を積集したことと、声聞 H3b2 などへの権能を訳したからである。

「**この理趣によって**」ということについての説き方が四つで、因果が相互に観待することと、前者に縁って後者が順次、生起 K3b3 することと、真実を了解する様態の次第と、説くこととなろう正理 H3b3 という理趣である。

それに応じて、「**およそそれ**(=生滅を捨断するところのもの)**によって**」についても四つで、〔証〕因「**およそそれによって**」と、〔縁生を〕お説きになる者「**およそそれによって**」と、**牟尼主**と建てる因「**およそそれによって**」と、妥当性「**およそそれによって**」というのである。

縁生を K3b4 お説きになるから牟尼主なのであることに尽きずに、諸 H3b4 事物が自性によって生・滅することを否定したが故に〔という理由によって〕も牟尼主である。

何によって捨断したのか、〔というの〕なら、因果が相互に観待するという**この理趣によって**である。

果を果と建てるのは、因が生じさせることに〔観待するから〕、また因を K3b5 因と建てるのも、果が H3b5 生じることに観待するからである。

さらに〔いうなら〕、**生・滅の両者が捨断された**のである。

「お説きになる者、**およそそれによって**」というときの理趣はどのようになのか」〔というの〕なら、前者に縁って後者が生起するという**この理趣によって**である。

さらに、「如何なる〔証〕因によって捨断したのか」〔というの〕なら、「生が知られるので消滅が知られる」という K3b6 了解の H3b6 様態、あるいは教示の様態の次第という**この理趣によって**である。

「そのように教示することに何の必要・目的が有るのか」というなら、この次第で所化に利益を付与すべきだからである。

さらに、軌範師自身が後から説くことになろう教典にお説きになっ H4a1 た K4a1 正理という**この理趣によって捨断されることとなった**ということである。

(1・3・2)第二・論難の捨断、「『空性七十論』と『廻諍論』に称賛頌を作りなさらずに、これ(=『六十頌如理論』)に作りなさったのは何でか」というなら、『根本般若(=中論)』とこれは始め H4a2 からどの程度か縁起に K4a2 関して決択する独立の論書なので帰敬頌を作りなさったが、〔『空性七十論』と『廻諍論』の〕二つは、『根本〔般若〕』の派生した義程度〔のもの〕なのだが、別途に独立した所詮は無いので作りなさらなかった H4a3 のである。

何について派生したのかは、『註』のとおりである。

(2)第 K4a3 二・著述されるべき典籍そのものに、(2・1)縁起は離辺だと教示することと、(2・2)蘊などとしてお説きになったものは未了義だと論証することと、(2・3)蘊と思念する誤失と、(2・4)解脱の功 H4a4 徳である。

(2・1)第一(縁起は離辺だと教示すること)に、(2・1・1)有辺の否定、(2・1・2)二辺の能 K4a4 証の否定、(2・1・3)二辺の体の否定である。

དང་པོ་ལ།[16] རྟེན་འབྱུང་སྤྲོས་བྲལ་དུ་གང་གིས་རྟོགས་པ་དང་།[17] ཡོད་མཐའ་འགོག་པའི་རིགས་པའོ། །

དང་པོ་ལ་དངོས་དང་། H4a5ཟབ་མོ་བསྟན་པར་གདམས་པའོ། །

དང་པོ་ནི། བུ་མ་[18] སྐྱེས་པ་དེ་བུ་སྐྱེས་སོ་ཞེས་K4a5པའི་སྒྲའི་དོན་དུ་འགལ་བ་ལྟར་སྐྱེ་འགག་མེད་པ་ཡང་རྟེན་འབྲེལ་གྱི་སྒྲའི་དོན་དུ་འགལ་ལོ་ཞེ་ན། བྱིས་པའི་བློ་ལ་བལྟོས་ནས་འགལ་བར་རྟོག་ན་ནི་རྟོགས་H4a6-ཤིག །

ཁོ་བོ་ལ་ཉེས་པ་མེད་དེ། བྱིས་པ་རྣམས་ཀྱིས་རྟེན་འབྲེལ་གྱི་མིང་ཉིད་ལས་རང་བཞིན་དང་བཅས་K4a6པ་ཞེན་[19] པའི་ཕྱིར་

འཕགས་པའི་གཟིགས་པ་ལ་བལྟོས་ནས་ནི་རྟེན་འབྱུང་རང་བཞིན་མེད་པར་[20] ཆེས་གསལ་བར་ཁོང་H4b1དུ་ཆུད་ནུས་སོ་ཞེས་བསྟན་པའི་ཕྱིར།

གང་དག་གི་བློ་ཡོད་མེད་ལས། །
རྣམ་པར་འདས་ཤིང་མི་གནས་པ། །
དེ་དག་གིས་ནི་རྐྱེན་གྱི་དོན། །
ཟབ་མོ་K4b1དམིགས་མེད་རྣམ་པར་རྟོགས། །[21] (1)

ཞེས་གསུངས་སོ། །

རྐང་པ་ཕྱེད་དང་གསུམ་གྱིས་རྟོགས་བྱེད་དང་། H4b2ཕྱེད་དང་གཉིས་ཀྱིས་རྟོགས་བྱ་བསྟན་ཏོ། །

དེ་ལ་ཚེ་འདིར་སྟོང་པ་ཉིད་ལ་གོམས་པ་སྐབས་ཅན་མེད་ཀྱང་། སྔོན་འདས་པའི་སྐྱེ་བར་གོམས་སྟོབས་དང་ལྡན་པ་K4b2འཕགས་པ་ཤཱ་རིའི་བུ་ལ་སོགས་པ་གང་དག་གི་བློ་དེ་དག་གིས་ནི་རྣམ་པར་རྟོགས་ཏེ། H4b3ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་མངོན་སུམ་དུ་བྱེད་ཅེས་པའི་དོན་ཏོ[22] ། །

ཇི་ལྟར་འཇིག་རྟེན་ལས་དང་ཉོན་མོངས་རྒྱུར་བཅས་བྱེད་རྒྱུར་ལྡན་འབྱུང་དང་། །
ལས་དང་ཉོན་མོངས་པ་དག་ཕྱོག་རྒྱུ་དེ་ཡང་K4b3འདྲེན་པས་རབ་ཏུ་གསུངས། །
གང་ན་སྐྱེ་དང་ན་དང་རྒུད་པའི་སྡུག་H4b4བསྔལ་ངེས་པར་མི་གནས་པ། །
ཐར་པའི་མཆོག་དེ་སྨྲ་བའི་ཁྱུ་མཆོག་དེ་ཡིས་རང་གིས་མཁྱེན་ཏེ་གསུངས{། །}

ཞེས་པའི་ཚིགས་བཅད་འཕགས་པ་ཤཱ་རིའི་བུས་འཕགས་པ་རྟ་ཐུལ་ལས་ཐོས་པ་ཙམ་གྱིས་K4b4དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་གསུངས་H4b5པའི་ཕྱིར།

བློ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། ཡོད་པ་དང་མེད་པའི་མཐའ་གཉིས་སུ་མཐོང་བ་ལས་རྣམ་པར་འདས་ཤིང་དེ་གཉིས་ལས་གཞན་པའི་དབུས་མེད་པའི་ཕྱིར། དེ་ལའང་མངོན་ཞེན་གྱིས་མི་གནས་པའོ། །

གང་རྟོགས་ན་རྐྱེན་རྟེན་ཅིང་K4b5འབྲེལ་བར་[23] H4b6འབྱུང་བའི་དོན་ཏོ། །

---

[16] དང་པོ་ལ། K དང་པོ་ལ་

[17] དང་། K དང་

[18] བུ་མ་ H བུམ་

[19] ཞེན་ H གཞན་

[20] མེད་པར་ H མེད་པར།

[21] K omits །.

[22] ཏོ H ནོ

[23] Read པར་.

(2･1･1)第一(有辺の否定)に、(2･1･1･1)縁生は離戯論だと何によって了解されるのかということと、(2･1･1･2)有辺を否定する正理である。

(2･1･1･1)第一(縁生は離戯論だと何によって了解されるのかということ)に、(2･1･1･1･1)そのものと、H4a5(2･1･1･1･2)甚深を教示するものだ、と教誡することである。

(2･1･1･1･1)第一(そのもの)、「『子を生まなかった、その者が子を生んだのである。』と K4a5 いう言葉の義に相反があるように、生滅が無いことも縁起という言葉の義に相反するのである。」というなら、凡夫の慧に観待して相反すると分別するのならば、〔そのように〕了解 H4a6 せよ。

(宗)私〔、ナーガールジュナ〕には過誤が無くて、(因)というのも凡夫らは縁起という名だけから、自性を伴う K4a6 ものと執念するから。

聖者の御覧になったものに観待しては、縁生は無自性だと大変明瞭に通 H4b1 暁可能であると教示するために、

その慧が有無を
超越していて、住していない者ら、
彼らは、縁の義は
甚深で K4b1 **無所縁だと了解する。**(1)[3]

とお説きになったのである。

詩句の二つと半分によって能了解を、H4b2 また一つと半分によって所了解を教示したのである。

前者については、「今世において空性を数習する偉大さが無くても、過去の前生において数習する力を具えた**その慧**の者らである K4b2 聖者シャーリプトラなど、**彼らは**了解して、H4b3 智により現見に証する」という義である。

> 業と煩悩を因として伴う作用因を具えた世間が流転することと同じように、また
> 業と煩悩の還滅の因、それをも K4b3 導師はお説きになった。
> そこには生・老・衰の苦 H4b4 が定めて住していない、
> 解脱の最上なるもの、それを、論者のなかの牛王、彼は自ら御存知になってお説きになった。[4]

という偈頌を、聖者シャーリプトラは聖者アシュヴァジットより聴聞した程度で、K4b4 真実に通暁したとお説きになっ H4b5 たから。

どのような**慧**か、というなら、**有**と**無**の二辺だと見ることを**超越していて**、その二つ以外の中は無だから、それにも貪著により**住していないもの**である。

何を**了解する**のか〔という〕なら、**縁**、〔すなわち〕縁 K4b5 起 H4b6 生**の義**をである。

དེ་ཡང་བྱིས་པ་རྣམས་སྐྲག་པར་བྱེད་པའི་ཕྱིར་དང་[24] །དེ་རྣམས་ཀྱིས་གཏིང་དཔག་པར་མི་ནུས་པའི་ཕྱིར་ཟབ་མོ་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཡོད་པ་དང་མེད་པ་དང་དབུས་ཡོངས་སུ་རྟོག་པའི་བློ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་ཡུལ་དུ་H5a1དམིགས་K4b6མི་ནུས་པས་དམིགས་སུ་མེད་པའོ། །

ཡང་ན་རྐྱེན་གྱི་[25] དོན་ལ་དེ་ལྟར་རྟོགས་ཞེས་སྦྱར་རོ། །

དེ་ལ་འདིར་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་ན་བློ་ཡོད་མེད་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ། གང་དག་བློ་[26] ཁས་བླངས་ནས་དེ་ཡང་སྣང་H5a2བ་དང་བཅས་པའོ་ཞེས་སྨྲ་བ་དེ་དག་ནི་དབུ་མའི་ཕྱོགས་ཀྱི་དྲི་ཙམ་K5a1ཡང་མི་སྣང་བས་སྲུན་དབྱུང་བའི་གནས་ཙམ་དུ་ཡང་མི་རུང་བའི་ཕྱིར་འབད་པར་མི་བྱེད་དོ། །

མེད་པའི་ཕྱོགས་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ། གནས་ལུགས་མངོན་དུ་གྱུར་པ་ན་ཆུ་ལ་ཆུ་H5a3བཞག་དང་མར་ལ་མར་བཞག་གི་ཚུལ་དུ་དབྱེར་མེད་པས་བློ་ཆོས་དབྱིངས་K5a2སུ་གྱུར་པའོ་ཞེ་ན། དེ་ལྟར་ན་ཆོས་དབྱིངས་ཀྱང་བློར་འགྱུར་ཏེ་རྒྱུ་མཚན་མཚུངས་པས་སོ། །

སྦྱོར་ལམ་ཆོས་མཆོག་གི་དུས་ན་བློ་ཡོད་པ་དེ་ལ་ཕྱི་མ་མ་སྐྱེས་པ་ཙམ་ལ་H5a4ཁས་ལེན་ན། དེ་ནི་མེད་པར་དགག་པ་ཙམ་ཡིན་གྱི། ཆོས་དབྱིངས་མཐོང་བའི་དོན་དུ་མི་རུང་ངོ་། །

ཕྱི་མ་K5a3མ་སྐྱེས་ཤིང་སྔ་མ་གཅིག་པ་ལ་འདོད་ན་ཡང་དོན་དམ་བདེན་པར་མི་འགྱུར་ཏེ། དངོས་པོ་གཅིག་པ་རྒྱུ་ཟད་པའི་རྐྱེན་ལས་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར།

H5a5བློ་ཐར་ནས་ཡོད་མ་མྱོང་བ་དེ་ལྟ་བུའི་དཔྱད་པ་མི་འཇུག་གོ་ཞེ་ན། དེ་ལྟར་ན་སོ་སྐྱེ་ལའང་བློ་མེད་པས་འཕགས་པ་འབའ་ཞིག་K5a4དམིགས་ཀྱིས་བཀར་བ་ལ་དགོས་པ་མེད་དོ། །

སོ་སྐྱེ་ལ་གཉིས་སུ་སྣང་བའི་བློ་ཡོད་ན་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་H5a6ན་ཡང་གཉིས་སྣང་དང་བྲལ་བའི་བློ་ཅིའི་ཕྱིར་མི་བཞག[27] །

བློ་ཙམ་ལ་གཉིས་སྣང་གི་ཁྱབ་པ་གང་དུ་ཡང་སྒྲུབ་མི་ནུས་ཏེ། འབྲེལ་པ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

K5a5དེ་ལྟ་མིན་ན་མཉམ་གཞག་ན་གཉིས་སྣང་ཡོད་པའི་ཐ་སྙད་རིགས་པར་འགྱུར་ཏེ། བློའི་H5b1ཐ་སྙད་སྦྱར་བའི་ཕྱིར་རོ། །

སྙིང་རྗེའི་སེམས་དང་གཉིས་སུ་མེད་བློ་དང་། (།)ཞེས་པ་དང་། འདིར་ཡང་དེ་ལྟར་གསུངས་པའི་ཕྱིར། བློ་ཡོད་ན་ཡུལ་ཡང་ཁས་བླང་དགོས་པས་ཡུལ་K5a6ཡུལ་ཅན་གྱི་སྤྲོས་པ་མ་ཞི་བར་འགྱུར་རོ་ཞེ་ན། མཉམ་གཞག་གིས་གཟིགས་H5b2པའི་དོན་ནི་ཡུལ་དང་ཡུལ་ཅན་གང་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་སྤྲོས་པ་མ་ཞི་བར་ག་ལ་འགྱུར་ཏེ། དེ་ཙམ་གྱིས་ཡུལ་ཡུལ་ཅན་འགག་པར་ནི་མི་རིགས་ཏེ། མིག་ཤེས་ཀྱི་ངོར་སྒྲ་མེད་པས་སྒྲ་མེད་པར་K5b1མི་འགྲུབ་པ་བཞིན། མཉམ་གཞག་དང་དོན་དམ་H5b3བདེན་པ་ཡུལ་ཡུལ་ཅན་དང་རྟོགས་བྱ་རྟོགས་བྱེད་དུ་སློབ་དཔོན་ཡབ་སྲས་ཀྱིས་གསུངས་ཤིང་། དེ་ལྟར་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མས་གཞལ་བའི་ཕྱིར།

---

[24] H omits 'དང་'.

[25] གྱི་ H གྱིས་

[26] བློ་ H བླ་

[27] བཞག H བཞག

それも凡夫らを恐怖させるから、また彼らが底辺を量ることが不可能だから**甚深で**、自性不生性であるがゆえに、有・無・中を十全に観察する不顛倒の慧の対境として H5a1 所縁とするのが K4b6 不可能なので、**無所縁**なのである。

或いは**縁の義**に「そのようだと**了解する**」というものを結び付けるのである。

そのうちここで、聖者の等引に慧が有るか無いかを伺察すべきだが、慧を承認してから「それも顕現 H5a2 を伴うものである。」と論じる者ら、彼らは中観の立場の香りほど K5a1 も顕現していない者なので、論駁の対象ほどにも適さないから〔論駁に〕努力をなさないのである。

〔慧が〕無いという立場を伺察すべきで、「真相が現前になったときに、水に水を H5a3 置き、またバターにバターを置くかの様に、区分し得ることは無いので、慧が法界 K5a2 となったということである。」というなら、そのとおりなら、(宗)法界も慧となるのであって、(因)というのも理由が相同だからである。

加行道〔世〕第一法の時に慧が有る者、彼には後に不生である程度のことだと H5a4 承認するなら、それは無否定である程度のものなのだが、法界を見るという義としては適さないのである。

後に K5a3 不生だし、前に同一だと主張するとしても、(宗)勝義諦にならなくて、(因)というのも同一の事物は因が尽きた縁より生じたから。

H5a5「慧は前から有るが、領納されないそのようなものへの伺察が働かないのである。」というなら、そのとおりなら、異生にも慧が無いので、聖者だけを K5a4 例外とする必要性は無いのである。

異生に二顕現の慧が有るなら、聖者の等引 H5a6 にも二顕現を離れた慧を何故に建てないのか。

(宗)慧である程度のものを二顕現が遍充することは如何にしても論証不可能であって、(因)というのも無関係だからである。

K5a5(宗)そのようでないのなら、〈等引に二顕現が有る〉という言説が正理になるのであって、(因)というのも慧という H5b1 言説が結び付くからである。

「『悲心と無二慧と』[5]という所とここでもそのようにお説きになったから、慧が有るなら対境も承認する必要があるので、境・K5a6 有境の戯論が寂滅していないことになるのである。」というなら、等引によって御覧 H5b2 になるという意味は、対境と有境のいずれも無いことだから、戯論が寂滅していないことにどうしてなろうか、すなわちその程度で境・有境が滅することは道理でなくて、眼知の側に音声が無いので、音声が無いと K5b1 証成しないということと同様だ。等引と勝義 H5b3 諦は境・有境でかつ所了解と能了解だと軌範師御父子はお説きになったし、そのように言説の量によって量られるから。

གང་དག་མཉམ་གཞག་གིས་མ་གཟིགས་ན་མེད་དགོས་སོ་ཞེས་སྨྲ་K5b2བ་དང་། དོན་དམ་པའི་ཚད་མ་དང་H5b4ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མ་དབང་གང་བཙན་དཔྱད་ནས་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མའི་ཡུལ་ལ་གནོད་པ་བྱེད་པ་ནི་རིགས་པའི་ཚུལ་ལས་འདས་པར་འོག་ནས་དཔྱད་པར་བྱའོ། །

གལ་ཏེ་དེར་བློ་ཁས་བླངས་ན་ལམ་ལ་མཚན་འཛིན་དུ་འགྱུར་རོ་ཞེ་ན། K5b3རིགས་ངོར་བློ་ཡོད་པར་H5b5སྨྲས་ན་དེར་འགྱུར་མོད། ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མས་དེ་ལྟར་བཞག་པས་ག་ལ་འགྱུར། དེ་ལྟ་ན་བློས་གང་དུ་གཟུང་ཡང་མཚན་འཛིན་དུ་འགྱུར་བས་ལྟ་བ་སྐྱོང་ལུགས་རྒྱའི་མཁན་པོ་བཞིན་དུ་འགྱུར་དགོས་སོ། །

ལྟ་བ་རྒྱའི་མཁན་པོ་ལྟར་འཐད་ན་K5b4ཉམས་ལེན་ཡང་དེ་ཁོ་ན་ལྟར་H5b6འགྱུར་དགོས་ཏེ། མཚན་འཛིན་རྣམ་པ་ཀུན་ཏུ་དགག་པ་རིགས་ཀྱི་སོ་སོ་སྐྱེ་བོས་ཀྱང་མཚན་འཛིན་པ་ཉམས་ལེན་གྱི་མཐིལ་དུ་བྱེད་པ་ནི་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་མི་རིགས་སོ། །

དེ་ལྟ་ན་བློ་དེ་ལ་དོན་སྤྱི་ཇི་ལྟར་འཆར་སྙམ་ན། གཟུང་K5b5རྣམ་མཐའ་དག་གིས་དབེན་[28] པ་ནམ་མཁའ་ལྟ་བུའི་དཔེས་བསྟན་པར་བྱའོ། །

དངོས་པོར་H6a1སྨྲ་བ་གང་དག་གཟུང་རྣམ་དང་འཛིན་རྣམ་གཉིས་སུ་འདོད་པ་དག་གིས་འཛིན་རྣམ་དེ་ལ་ཡང་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པའི་དོན་སྤྱི་ཇི་ལྟར་འཆར་[29] ཡང་བསམ་པར་བྱའོ། །

སྐྱོང་ཙམ་K5b6པས་སོ་ཞེས་པ་ནི་མིང་གི་ཐ་སྙད་H6a2ཙམ་ཡིན་ནོ། །

དེ་ལྟ་ན་དེར་འཛིན་རྣམ་[30] ཡོད་པར་འགྱུར་ཏེ། བློ་ཁས་བླངས་ནས་གཟུང་རྣམ་མཐའ་དག་གིས་དབེན་པའི་ཕྱིར་ཞེ་ན་[31] །སྐྱོན་མེད་དེ། བཟློས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་པས་དབེན་པ་ཡིན་གྱི། ཆོས་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་པ་ནི་དེར་དགག་པར་K6a1མི་H6a3བྱའོ། །

འབྱུང་བ་ཆེ་ལ་སོགས་བཤད་པ་ཞེས་པའི་སྐབས་སུ་ཡུལ་གྱི་རྣམ་ལྡན་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར་བསྒྱུར་བྱ་དང་སྒྱུར་བྱེད་བསྒྱུར་བའི་རྣམ་པ་གསུམ་ཡོད་མེད་ཀྱང་དཔྱད་དོ། །

གཞན་ཡང་ལམ་བདེན་འདུས་བྱས་སུ་བཞག་ཅིང་། དེའི་མཚན་K6a2, H6a4གཞིར་འཕགས་ལམ་ཡན་ལག་བརྒྱད་བཞག་པའི་ཕྱིར་དང་། དེ་དག་ལ་རྗེས་ཐོབ་ཀྱི་ཁྱབ་པ་གང་དུ་ཡང་མ་གསུངས་ཤིང་མཉམ་གཞག་ལམ་མིན་པར་ཡང་མ་གསུངས་སོ། །

སྤང་བྱ་སྤོང་ཚུལ་སློབ་དཔོན་[32] ལེགས་ལྡན་འབྱེད་སོགས་H6a5ཀྱིས་འཁྲུལ་བས་འཁྲུལ་བ་སྤོང་K6a3བར་དཔེའི་སྒོ་ནས་བཞག་པ་ནི་སོ་སོ་སྐྱེ་བོའི་སྐབས་སུ་དང་། སྤང་གཉེན་དོན་ལ་གྲུབ་པ་འགོག་པ་ཡིན་གྱི། ས་བོན་སྤོང་བ་ལ་བདག་མེད་མངོན་སུམ་[33] དུ་མཐོང་དགོས་པར་འཇུག་འགྲེལ་སོགས་ཀུན་ཏུ་H6a6གསུངས་པའི་ཕྱིར་དང་བདེན་པ་མངོན་པར་རྟོགས་པ་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་ཏུ་གསུངས་K6a4པའི་ཕྱིར། ཐ་སྙད་པའི་བློའི་དུས་ལ་དཔགས་ནས་དཔེར་བཞེད་དོ། །[34] ཞེས་པ་ལ་ཡང་ངེས་བྱེད་མི་སྣང་བས་ཤིན་ཏུ་མི་གསལ་བའི་ཚིག་དོན་ལ་H6b1འབད་པ་བྱེད་པར་མི་རིགས་སོ། །

---

[28] དབེན་ H དབན་

[29] H omits འཆར.

[30] རྣམ་ H རྣམས་

[31] ཞེ་ན K ཅེ་ན

[32] སློབ་དཔོན་ H བསློབ་དཔོན་

[33] མངོན་སུམ་ H མངན་སུམ་

[34] Read K བཞད་དོ། །, H བཞག་གོ །.

如何なる者らが「等引によって御覧にならないのなら、無である必要があるのである。」と論じる K5b2 者なのか、また勝義の量と H5b4 言説の量の力はいずれが強大かを伺察してから、〈言説の量の対境に対して侵害をなすことは正理の理趣を超えている〉ことについて後から伺察しよう。

もし、「それ(=等引)に慧を承認したなら、道に対する相執になるのである。」というなら、K5b3 正理の側で、慧が有ると H5b5 論じたならそうなるけれど、言説の量によってそのように建てたので、何で〔そう〕なろうか。そのようなら、慧が何について執っても相執になるので、見解を擁護する流儀が漢土の親教師の如くになる必要があるのである。

見解が漢土の親教師のようで妥当なら、K5b4 行持もまったくそのとおりに H5b6 なる必要があって、相執を全面的に否定することは道理だが、異生も相執〔のこと〕を行持の中心とするのは、一切相に道理でないのである。

そのとおりなら、その慧に義共がどのように現れるのか、と考えるなら、あらゆる所取 K5b5 行相が空虚なことを虚空のごとしという喩例によって教示すべきである。

〔両外境〕実在 H6a1 論者で、所取行相・能取行相の二つについて認める者らは、その能取行相にも不共の義共がどのように現れるのかをも思惟すべきである。

「領納される程度の K5b6 ことによってである。」というのは、名の言説 H6a2 程度〔ということ〕なのである。

「(宗)そのとおりなら、そこに能取行相が有ることになるのであって、(因)というのも慧を承認してから、あらゆる所取行相が空虚だから」というなら、過失は無くて、観待法の行相は空虚なのだが、法性の行相はそこで否定す K6a1 べき H6a3 でないのである。

「大種などを説く」という場合に、対境の行相を具えていることを承認したので、所転変・能転変・転変の三行相の有無も伺察するのである。

更にまた、道諦を有為と建てたし、その相 K6a2, H6a4 基体(=具体例)として八支聖道を建てたから、またそれらを後得が遍充することをどこにもお説きになっていないし、等引は道ではないともお説きにならなかったのである。

所捨断を捨断する様態を軌範師バーヴィヴェーカなど H6a5 が迷乱によって迷乱を捨断 K6a3 するという喩例を通じて建てたのは、異生の場合で、かつ捨断・対治が義として成立していることを否定するものなのだが、種子を捨断するばあいに無我を現見に見る必要があると『入中論註』[6]などの全てに H6a6 お説きになっているから、また諦を現前に了解するのは一刹那だとお説きに K6a4 なったから、「言説の慧の時に量ってから喩例として認めなさるのである。」ということにも能決定は顕現しないので、非常に不明瞭な句義に対して H6b1 努力をなすのは不合理である。

མདོར་ན། དོན་གང་ལ་འཛིན་ཡང་མཉམ་གཞག་ན་བློ་མེད་པའི་ཐ་སྙད་སྦྱར་མི་བྱ་སྟེ། སློབ་K6a5དཔོན་ཡབ་སྲས་རྗེས་འབྲང་དང་བཅས་པས་བློ་ཡོད་པའི་ཐ་སྙད་སྦྱར་བའི་ཕྱིར།

དེ་དག་དོན་དམ་ལ་དཔྱོད་པའི་རིགས་H6b2པ་ཡིན་པས་དེ་ལྟ་བུས་དཔྱད་པར་མི་བྱ་ཞེ་ན། དེ་ལྟ་ན་བློ་མེད་པའི་ཕྱོགས་ཀྱང་མི་བཞག་གོ །

དོན་འདི་ནི་ཤིན་ཏུ་དགའ་བས་དེ་ལྟར་དཔྱད་པ་K6a6ཙམ་ཡིན་གྱི། དགག་པ་ལྟར་བླངས་པ་མ་ཡིན་ཏེ། བདག་བློ་མི་གསལ་བས་རྟོགས་པར་དཀའ་H6b3བའི་ཕྱིར་རོ། །

གཉིས་པ། མེད་ལྟ་དགག་པ་བཤད་ཟིན་དྲན་པ་ལ་སྦྱར་བ་དང་། ཡོད་ལྟ་དགག་པ་ལ་མཉན་པར་གདམས་པའོ། །

དང་པོ་ནི། རང་སྡེ་ན་རེ།

ཆོས་ཐམས་K6b1ཅད་སྟོང་ཉིད་དུ་མི་འཐད་དེ། སྒྲུབ་བྱེད་མེད་ཅིང་གནོད་བྱེད་ཡོད་པས་སོ། །

H6b4དང་པོ་ནི། སྟོང་ཉིད་དུ་སྒྲུབ་པའི་འཐད་པ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར་དང་[35] ། རིགས་པས་གནོད་དེ། མངོན་སུམ་གྱིས་དམིགས་པར་མི་འགྱུར་བར་ཐལ། མེད་པའི་ཕྱིར། བོང་བུའི་རྭ་བཞིན་དེས་ན་K6b2ཡོད་དེ། མངོན་སུམ་གྱིས་དམིགས་པའི་ཕྱིར་དང་། ལུང་གིས་ཀྱང་H6b5གནོད་དེ། མདོ་ལས། རྟེན་འབྲེལ་ཆེ་གསུམ་པ་གསུངས་པ་དང་། ཆོས་མངོན་པ་ལས་ཀྱང་[36] །ཕུང་ཁམས་སྐྱེ་མཆེད་ཀྱི་རང་སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་གསུངས་པའི་ཕྱིར་

ཅེ་ན། ལན་ནི།

རེ་ཤིག་ཉེས་ཀུན་K6b3འབྱུང་བའི་གནས། །
མེད་ཉིད་རྣམ་པར་ཟློག་ཟིན་གྱིས། ། (2ab)

འཇིག་རྟེན་དང་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་དགེ་རྩ་ཐམས་ཅད་སུན་འབྱིན་པ་ལ་ཞུགས་པས་དམྱལ་བ་ལ་སོགས་པའི་སྡུག་བསྔལ་ཐམས་ཅད་བསྐྱེད་པའི་རྒྱུ་ཡིན་པ་དང་། དགེ་བ་ཐར་ཡོད་འགྲིབ་པའི་K6b4རྒྱུ་ཡིན་པས་ཉེས་པ་ཀུན་འབྱུང་H7a1བའི་གནས་ལས་འབྲས་ལ་སྐུར་བ་འདེབས་པའི་མེད་པ་ཉིད་དུ་ལྟ་བ་འདི་ནི་ཁྱོད་ཀྱིས་ལོག་ཟིན་པ་ཉིད་ཀྱིས་རེ་ཤིག་འགོག་པར་མི་བྱེད་དོ། །

ཡང་ན་ཆོས་མངོན་པའི་མདོ་ལས་ལོག་ཟིན་པས་དགག་པ་རེ་ཤིག་མི་བྱེད་དོ་H7a2ཞེས་པའོ། །

དེ་K6b5ལྟ་ན། ཡོད་ལྟ་ཡང་དགག་མི་རིགས་པར་འགྱུར་ཏེ། དགེ་སློང་དག །བདེན་པ་དམ་པ་ནི་གཅིག་སྟེ། མི་སླུ་བའི་ཆོས་ཅན་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའོ། །ཞེས་པས་བཀག་ཟིན་པས་སོ་ཞེ་ན། དེ་ནི་མི་མཚུངས་ཏེ། ཡོད་ལྟ་འགོག་པ་ནི། H7a3ཉན་ཐོས་ཀྱི་སྡེ་སྣོད་ལས། ལན་K6b6མང་དུ་དང་། བར་མེད་པ་དང་། གཞུང་གཅིག་ཏུ་ཡོད་ལྟ་འབའ་ཞིག་འགོག་པའི་གཞུང་མ་གསུངས་ལ། མེད་ལྟ་འགོག་པ་དེ་ལས་ལོག་པར་གསུངས་པས་ཆེས་གསལ་བའི་དེ་དག་ལ་ཡང་རིགས་པ་མི་སྟོན་ཏོ། །

H7a4ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་སྡེ་སྣོད་ལས། དེ་ལྟར་གསུངས་ཞེས་K7a1མི་བསམ་སྟེ། འདི་ནི་ཉན་ཐོས་སྡེ་པ་རང་ལ་གྲགས་པའི་ལུང་ལ་བརྟེན་ནས་དགག་པ་མཛད་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར།

[35] H omits དང་.
[36] H omits ཀྱང་.

要するに、如何なる義に執っても、(宗)等引に〈慧が無い〉という言説を結び付けるべきでなくて、(因)というのも軌範 K6a5 師御父子に随従する者等は、〈慧が有る〉という言説を結び付けるから。

「それらは勝義について伺察する正理 H6b2 なので、そのようなものによって伺察すべきでない」というなら、そのとおりなら〈慧が無い〉という立場も建てないのである。

この義は、非常に難しいので、そのように伺察した K6a6 程度なのであるが、(宗)否定を真剣に取ったものなのではなくて、(因)というのも私の慧は明るくないので了解し難 H6b3 いからである。

(2･1･1･1･2)第二(甚深を教示するものだ、と教誡すること)は、(2･1･1･1･2･1)説き終わった無見の否定を憶念に結び付けることと、(2･1･1･1･2･2)有見の否定について聴くように教誡することである。

(2･1･1･1･2･1)第一(説き終わった無見の否定を憶念に結び付けること)、自部が云う、

> (宗)一 K6b1 切法が空性なのは妥当ではなくて、(因)というのも能証が無く、能害があるからである。
>
> H6b4 前者は、空性だと論証する妥当性は有り得ないから、また〔後者は、〕正理が侵害していて、(宗)現見が所縁とすることにならないことに帰謬する。(因)無だから。(喩)ロバの角の様に、それゆえに K6b2 有であって、現見が所縁とするから。また、教証によっても H6b5 侵害されていて、『経』に、三世の縁起をお説きになったのと、アビダルマにも、蘊界処の自・共相をお説きになったから。

と〔。そう〕いうなら、回答は

> **まずは、全ての過誤が K6b3 生起する場所である**
> **無は斥き終わっている H6b6 から、**(2ab)[7]

世間と出世間の善根一切を蔑することに該当しているので、地獄などの苦一切を生じさせる因なのだということと、前に有る善が減失する K6b4 因なので、**全ての過誤が生起 H7a1 する場所である**業果を損減する**無**見、これ**は**汝にとって**斥き終わっている**ことだ**から**、**まずは**否定を為さないのである。

或いは、「アビダルマ経で**斥き終わっているから**、否定を**まずは**為さないのである。」H7a2 ということである。

「その K6b5 とおりなら、有見も否定が道理でないことになるのであって、『比丘らよ、勝れた諦は一つであって、欺かない法を有する涅槃である。』[8]ということによって否定し終わっているからである。」というなら、それは相応しないのであって、有見の否定は H7a3 声聞蔵に、繰り返し K6b6 多く、かつ間断無く、かつ一典籍で有見だけを否定する典籍としてお説きになっておらず、無見の否定――それ(=有見)とは反対に〔繰り返し多く等、〕お説きになったものなので――に大変明るい彼ら(=声聞乗の者)にも〔有見を否定する〕正理を教説していないのである。

H7a4 (宗)「大乗蔵にそのようにお説きになった」とは K7a1 思わなくて、(因)というのも、これは声聞部派自身に周知の教証に縁って否定なさったものなのだから。

འོ་ན་ཉེ་བའི་གདུལ་བྱ་དེ་དག་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཡོད་ལྟ་འགོག་པའི་H7a5རིགས་པ་རྒྱས་པར་མི་སྟོན་ཅེ་ན། དེ་དག་ནི་རྒྱུད་སྨིན་K7a2པ་ཡིན་པས། འབད་པ་ཆེན་པས་བསྟན་མི་དགོས་ལ། ཆོས་ཀྱི་བདག་མེད་རྟོགས་པར་བསྒོམ་པ་མེད་པས་སོ། །

འོ་ན་ཉེ་བའི་གདུལ་བྱ་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་པ་ལ་ཡང་མཚུངས་ཤེ་ན། སྐྱོན་མེད་དེ། H7a6ཤེས་བྱ་ཤེས་པ་ལྟར་ལེན་པ་དང་། ཆོས་ཀྱི་བདག་མེད་རྒྱས་པར་སྒོམ་པའི་K7a3ཕྱིར་རོ། །

གཉིས་པ་ནི།

རིགས་པ་གང་གིས་ཡོད་ཉིད་ཀྱང་། །
ཕྱོག་པར་འགྱུར་བ་མཉན་པར་གྱིས། ། (2cd)
འོག་ནས་འཆད་པར་འགྱུར་བ་ཡི། །
ཇི་ལྟར་བྱིས་པས་རྣམ་H7b1བརྟགས་བཞིན། །[37] (3a)

ཞེས་སོགས་ཀྱིས་རིགས་པ་གང་གིས་ཡོད་པར་བལྟ་བ་ཉིད་ཀྱང་རྟེན་འབྲེལ་གྱི་གཏན་K7a4ཚིགས་སོགས་ཀྱིས་ཕྱོག་པར་འགྱུར་བ་བཤད་ཀྱི་མཉན་པར་གྱིས་ཞེས་གདམས་པའོ། །

ཀྱང་གི་སྒྲ་བརྗོད་པར་མི་རིགས་ཏེ། མེད་ལྟ་འགོག་པའི་H7b2འབད་པ་མི་བྱེད་པར་བསྟན་པས་སོ་ཞེ་ན། སྐྱོན་མེད་དེ། ཡོད་ལྟ་ཡང་མདོ་ལས་ཕྱོག་ཟིན་མོད། དེ་ལྟ་ན་ཡང་ཞར་གྱི་K7a5འགལ་བ་དེ་དག་མེད་ཅེས་པའོ། །

གཉིས་པ་ཡོད་མཐའ་འགོག་པའི་རིགས་པ་ལ། སྐབས་སུ་བབས་པའི་ཐལ་བ་དང་། ཞར་H7b3བྱུང་ངོ་། །

དང་པོ་ནི། རིགས་པ་དེ་ཡང་གང་ཞེ་ན།

ཇི་ལྟར་བྱིས་པས་རྣམ་བརྟགས་བཞིན། །
དངོས་པོ་གལ་ཏེ་བདེན་གྱུར་ན། །
དེ་དངོས་མེད་K7a6པས་རྣམ་ཐར་དུ། །
གང་གིས་མི་འདོད་རྒྱུ་ཅི་ཞིག ། (3)[38]

འདི་ལྟར། བྱིས་པ་ལ་དེ་ལྟར་ སྣང་བ་འདི་དག་ཇི་ལྟར་སྣང་བ་H7b4ལྟར་མི་བདེན་ཏེ། གལ་ཏེ། ཇི་ལྟར་བྱིས་པས་རྣམ་པར་བརྟགས་པ་བཞིན་དངོས་པོ་འདི་དག་གལ་ཏེ་བདེན་གྱུར་ན། བྱིས་པ་དེ་དག་ཆོས་ཅན། ཕུང་K7b1པོའི་དངོས་པོ་གཏན་མེད་པར་ཕྱིས་སྐྱེ་བ་མི་ལེན་པའི་རྣམ་པར་ཐར་པ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་H7b5ཐོབ་པའི་བདག་ཉིད་དུ་ཉན་ཐོས་སྡེ་པ་ཁྱོད་རྒྱུ་མཚན་གང་གིས་མི་འདོད་དེ་འདོད་རིགས་པར་ཐལ། མི་འདོད་པ་ལ་རྒྱུ་ཅི་ཞིག་ཡོད་དེ། ཕུང་ཟད་ཀྱང་མེད་པའི་ཕྱིར་ཏེ། བདེན་པ་K7b2མཐོང་བར་འདོད་པའི་ཕྱིར། དཔེར་ན། དགྲ་བཅོམ་པ་མྱ་ངན་ལས་འདས་H7b6ནས་ཕྱིས་མི་སྐྱེ་བ་བཞིན་ནོ། །

དེ་ལྟར་ཐལ་བ་ལས། བྱིས་པས་ཐར་པ་མཐོང་བའི་ཕྱིར། སྣང་བ་འདི་དག་མི་བདེན་པས། ཡོད་པའི་མཐར་མ་གྲུབ་བོ། །

ཞང་ཐང་སག་པ་འདི་དག་ཀུན་རྫོབ་སྤྱོད་[དཔྱོད་]K7b3པས་རང་རྒྱུད་དུ་མཛད་ཀྱང་ཐལ་ལྷག་[ངག་]གམ་རང་གྲགས་H8a1ཀྱི་གཏན་ཚིགས་སོ། །

---

37 K omits །.

38 དེ་ལྟར་ K ད་ལྟར་

それなら、「近くの所化、彼らには世尊は有見を否定する H7a5 正理を広説していないのである。」というなら、彼らは相続が成熟した K7a2 者なので大いなる努力をもって教示する必要はなく、法無我を完全に修習することは無いからである。

それなら、「近くの大乗の所化にも相応する」というなら、(宗)過失は無くて、(因)というのも、H7a6 所知を知ることに熱心なのと、法無我を広汎に修習する K7a3 からである。

(2･1･1･1･2･2)第二(有見の否定について聴くように教誡すること)は、

正理、それによって有も

斥くことになるところのものを聴きなさい。(2cd)[9]

後から説くことになる〔偈である〕

凡夫が構想 H7b1 分別した通り、そのとおりに(3a)[10]

云々によって「**正理、それによって有**見**も**――縁起の証 K7a4 因などによって――**斥くことになるところのものを**説くが、**聴きなさい**」と教誡することである。

「(宗)『**も**』という言葉を述べるのは道理でなくて、(因)というのも、無見を否定する H7b2 努力をなさずに教示されたからである。」というなら、過失は無くて、「〔無見だけでなく〕有見も経で斥き終わっているけれど、そのとおりだとしても前の K7a5 相反、それは無い」ということである。

(2･1･1･2)第二・有辺を否定する正理に、(2･1･1･2･1)該当する帰謬と(2･1･1･2･2)補 H7b3 足である。

(2･1･1･2･1)第一(該当する帰謬)、「その正理も何か」というなら、

凡夫が構想分別した通り、そのとおりに

事物がもし諦となったなら、

それが事物として無である K7a6 **ことによって解脱すると、**

誰が主張しないのか、如何なる因で〔主張しないの〕か。(3)[11]

すなわち、凡夫にそのように顕現するもの、これらは顕現するとおり、H7b4 そのとおりに諦でないが、もし、**凡夫が構想分別した通り、そのとおりに**これら事物がもし諦となったなら、(宗)彼ら凡夫を有法として、蘊 K7b1 の事物が全くの無だ〔とする〕と、後生を受けない解脱である涅槃を H7b5 得た主体にほかならないと、声聞部派たる汝は**如何なる因**由によって**主張しないのか**、主張するのが正理であることに帰謬する。**主張しない**ことに**如何なる因**が有るのか、(因)というのも、少しも無いからであって、というのも、諦を K7b2 見ると主張するから、(喩)たとえば阿羅漢が涅槃 H7b6 して後生しないのと同様である。

そのような帰謬のうちでは、凡夫は解脱を見たからこれらの顕現は諦でないので、有辺だと証成しなかったのである。

シャン・タン・サクパは、これらを世俗の伺察 K7b3 による自立だとなさっていても、帰謬語あるいは自己極成 H8a1 の証因である。

འཁོར་བ་ཐོག་མ་མེད་པ་ནས་བདེན་པ་མཐོང་ན། དེ་[39] ཙམ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཐོབ་པར་ཐལ་བ་འཕེན་པ་ཡིན་གྱི། མཐོང་ལམ་ནས་མྱང་འདས་འཛོག་པ་མིན་ཏེ་འོག་ཏུ་དཔྱོད་དོ། །

ལུང་ལས། K7b4, H8a2ཕྱིས་པས་བདེན་པ་མཐོང་བ་ལ་གནོད་བྱེད་སྟོན་པ་ནི། དབང་པོ་དྲུག་བསྟེན་པ་ལ་བརྟེན་གྱིས། བརྟགས་ནས་ཚད་མ་མ་ཡིན་པར་བསྟན་པའོ། །

ལུང་འདི་དག་ཤེས་བྱེད་དུ་བྱས་ནས། གཉིས་སྣང་གི་བློ་ལ་ཚད་མ་མིན་པས་[40] ཁྱབ་པར་འདོད་པ་[41] H8a3ནི་སྨྲ་བ་ཐམས་ཅད་རྫུན་K7b5ཞེས་པ་དང་ཆོས་མཚུངས་ཏེ། དེ་ལྟར་གོ་བའི་རང་གི་བློ་ཚད་མར་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར།

དེ་མི་འདོད་ན། དེ་གཉིས་ལས་འཐད་མི་འཐད་ཀྱི་ཁྱད་པར་ཇི་ལྟར་འཐད་དེ། དེས་ན་ལུང་འདི་དག་གིས་ནི་དབང་པོ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་H8a4དཔྱོད་པའི་ཚད་མ་མིན་ཏེ། གཞན་དུ་འཕགས་K7b6ལམ་ལ་འབད་པ་དོན་མེད་པར་ཐལ་བ་འཕངས་པ་ཡིན་གྱི། དེ་འདྲ་མིན་ན་ཚད་མ་བཞིའི་རྣམ་གཞག་བྱེད་པ་མི་རིགས་པར་འགྱུར་རོ། །

ད་ནི་ཐལ་འགྱུར་དང་རང་རྒྱུད་དུ་སྨྲ་བའི་དབུ་མ་པའི་H8a5ཁྱད་པར་བཤད་པར་བྱ་སྟེ། དེ་ལ་བཤད་པའི་རྣམ་གྲངས་དང་འཐད་ཕྱོགས་K8a1ངོས་བཟུང་བའོ། །

དང་པོ་ལ། སྤྱིར་རང་རྒྱུད་ཀྱི་དམ་བཅའ་ཁས་[42] ལེན་མི་ལེན་དང་། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་དཔྱོད་པའི་སྐབས་སུ་ཁས་ལེན་མི་ལེན་དང་། དངོས་པོ་སྟོབས་H8a6ཞུགས་ཀྱི་ཚད་མ་ཁས་ལེན་མི་ལེན་དང་། ཆོས་ཅན་ལ་མཐུན་སྣང་ཡོད་མེད་དུ་སྨྲ་བ་དང་། རང་K8a2ལུགས་ཀྱི་ཁས་ལེན་ཡོད་མེད་དང་། ཡོངས་གཅོད་ཀྱི་དམ་བཅའ་ཡོད་མེད་དང་། རང་ལུགས་མི་སྒྲུབ་པར་གཞན་གྱི་ཕྱོགས་འགོག་པ་H8b1ཙམ་དུ་ཁས་ལེན་མི་ལེན་དང་། ཐལ་འགྱུར་གྱི་དམ་བཅའ་ཙམ་ཡོད་མེད་དང་། སངས་རྒྱས་ལ་རང་རྒྱུད་ཀྱི་ཡེ་ཤེས་ཁས་ལེན་[43] མི་ལེན་དང་། རང་K8a3རིག་[44] ཁས་ལེན་མི་ལེན་དང་བཅུའོ། །

དེ་ལ་ཕྱི་མ་གཉིས་ནི། སྨྲ་བ་ཡོད་[45] མེད་ཀྱི་དབུ་མ་ཐལ་རང་གི་ཁྱད་H8b2འཇོག་པ་དང་ཆོས་མཚུངས་སོ། །

ཁས་ལེན་ཡོད་མེད་ཀྱང་བེམ་རིག་[46] གི་ཁྱད་དུ་འཇོག་ན་མཇོས་པ་ཙམ་མོ། །

དྲུག་པ་དང་བདུན་པ་གཉིས་ཀྱང་མི་འཐད་དེ། ཀུན་རྫོབ་དཔྱོད་པའི་K8a4སྐབས་སུ་ཡོངས་གཅོད་ཀྱི་དམ་བཅའ་དང་། རང་ལུགས་ཐལ་འགྱུར་H8b3བས་ཀྱང་ཁས་ལེན་ལ། རིགས་ངོར་ཡོངས་གཅོད་རང་རྒྱུད་པས་ཀྱང་ཁས་མི་ལེན་ཏེ། སློབ་དཔོན་ཆེན་པོ་ལེགས་ལྡན་འབྱེད་ཀྱིས། གཟུགས་ཀྱི་སྐྱེ་བ་མེད་དོ་སྙམ་དུ་དཔྱོད་ན་ཤེར་ཕྱིན་ལ་སྤྱོད་ཀྱི། གཟུགས་K8a5ཀྱི་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ཡོད་དོ་སྙམ་ན་ཤེར་ཕྱིན་H8b4ལ་མི་སྤྱོད་དེ། རིགས་ངོར་སྐྱེ་བ་འགོག་པ་ཡིན་གྱི། སྐྱེ་མེད་མི་སྒྲུབ་པར་གསུངས་པའི་ཕྱིར། དེས་ན་འཐད་ཕྱོགས་ནི་དང་པོ་ལྟར་ཡིན་ལ། དེ་ཡང་ཆོས་ཅན་ལ་མཐུན་སྣང་ཡོད་མེད་ཡིན་ཏེ། རང་རྒྱུད་[47] ཀྱི་རྟགས་ཡོད་མེད་ནི། མཐར་རྒོལ་K8a6ཕྱི་རྒོལ་གྱི་H8b5མཐུན་སྣང་དུ་གཞི་ཆོས་ཅན་གྲུབ་མ་གྲུབ་ལ་རག་ལས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

---

[39] དེ་ H ད་
[40] པས་ H པར་
[41] འདོད་པ་ K འདོད་པོ་
[42] ཁས་ K ལས་
[43] ལེན་ H ལན་
[44] རིག་ H རག་
[45] ཡོད་ K ཡོང་
[46] རིག་ H རིགས་
[47] རང་རྒྱུད་ K རང་རྒྱད་

無始来の輪廻から諦を見ていたなら、その程度で涅槃を得たことに帰謬することを投じるものなのだが、見道から涅槃を建てるものなのではなくて、後に伺察するのである。

教証に、K7b4, H8a2 凡夫が諦を見ることに対する能害を教示するものは、六根に依止することに縁って観察して量ではないのだと教示することである。

これら教証を証拠としてから、二顕現の知覚を量ではないことが遍充すると主張するの H8a3 は、(宗)論の一切が虚偽だ K7b5 というのと法が相応していて、(因)というのも、そのように理解する自らの知覚を量だと承認したから。

それを認めない〔という〕のなら、その二つ(=二顕現の知覚は量ではないことと、論の一切が虚偽だということ)のうち、妥当か妥当でないかの違いがどうして妥当するのか、それゆえに、これら教証は、根は真実を H8a4 伺察する量ではなくて、他に聖 K7b6 道に努めることが無意味であることに帰謬することを投じたものなのだが、その様でないのなら、四つの量の建立をなすことが道理でないことになるのである。

さて、帰謬・自立と論じられる中観派の H8a5 違いを説こう、そのうち、[1]説かれる数目〔の確認〕と、[2]妥当な立場の K8a1 確認である。

[1]第一(説かれる数目の確認)に、①〈一般に自立の主張命題を承認するのかしないのか〉〔と論じること〕と、②〈真実を伺察する場合に承認するのかしないのか〉〔と論じること〕と、③〈事物の力の H8a6 働きという量を承認するのかしないのか〉〔と論じること〕と、④〈有法に共通顕現が有るのか無いのか〉と論じることと、⑤自らの K8a2 流儀の承認の有無と、⑥肯定的断定の主張命題の有無と、⑦〈自らの流儀を論証せずに他者の立場を否定する H8b1 程度のものだ、と承認するのかしないのか〉と、⑧帰謬の主張命題程度のものの有無と、⑨〈仏陀に自立の智を承認するのかしないのか〉と、⑩〈自己 K8a3 認識(自証)を承認するのかしないのか〉と、以上十である。

そのうち後者二つ(=⑨・⑩)は、性器の有無について、中観帰謬派・自立派の違いを H8b2 建てることと法が相応するのである。

①〜③承認の有無も、色法・表識の違いについて建てるなら美麗である程度のものである。

第六と第七の二つも妥当でなくて、世俗を伺察する K8a4 場合における肯定的断定の主張命題と自らの流儀は帰謬 H8b3 派も承認するが、(宗)正理の側における肯定的断定は自立派も承認しなくて、(因)というのも、大軌範師バーヴィヴェーカが、〈「色の生は無である。」と伺察するなら般若波羅蜜多について行じているが、「色 K8a5 の生の無は有である。」と考えるなら般若波羅蜜多 H8b4 について行じていなくて、正理の側で生を否定するものなのだが、生の無を肯定しない〉とお説きになっているから、それゆえに妥当な立場は第一のとおり(=自立の主張命題の承認・不承認)なのだが、(宗)それも④有法における共通顕現の有無なのであって、(因)というのも、自立の証相の有無は、最終的に論者・K8a6 後論者の H8b5 共通顕現において基体である有法の成・不成に依拠するからである。

དངོས་པོ་སྟོབས་ཞུགས་ཞེས་པ་ཡང་དངོས་པོ་རང་མཚན་པ་ཁས་ལེན་པ་ལ་ཟེར་ན་ཡང་མི་འཐད་དེ། སློབ་དཔོན་ལེགས་ལྡན་འབྱེད་ཀྱིས་ཀྱང་བཀག་པའི་ཕྱིར།

ཐ་སྙད་H8b6པའི་ཚད་མའི་མཐུན་K8b1སྣང་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་དཔྱོད་པའི་སྐབས་སུ་མི་རུང་ལ། རིགས་ངོར་ཆོས་ཅན་མེད་པ་སློབ་དཔོན་ལེགས་ལྡན་འབྱེད་ཀྱིས་ཀྱང་ཁས་བླངས་པའོ་[48] ཞེ་ན། རང་རྒྱུད་ཀྱི་རྟགས་ཁས་ལེན་པ་དང་།[49] རིགས་ངོར་ཆོས་ཅན་མེད་པར་འདོད་H9a1པ་ལེགས་ལྡན་འབྱེད་ཀྱི་ནང་འགལ་དུ་ཐལ་བ་གྲགས་པས་K8b2མཛད་དེ། ཚིག་གསལ་གྱི་སྟོང་ཐུན་དུ་འདིར་སྐྱེ་བ་བཀག་པ་བསྒྲུབ་བྱའི་ཆོས་སུ་འདོད་པའི་ཚེ་དེ་ཁོ་ནར་རྟེན་ཆོས་ཅན་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཙམ་གྱི་བདག་གི་དངོས་པོ་རྙེད་པ་ཉམས་[50] H9a2པར་འགྱུར་བར་རྟོག་གེ་པ་འདིས་རང་ཉིད་ཀྱིས་ཁས་བླངས་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་གསུངས་སོ།།

མདོ་སྡེ་པ་དང་K8b3གྲངས་ཅན་རྩོད་པ་ན། རྟག་མི་རྟག་གང་གིས་ཀྱང་ཁྱད་པར་མ་བྱས་པའི་སྒྲ་ལ་མཐུན་སྣང་ཡོད་པ་བཞིན་དུ། དབུ་མ་པ་དང་དངོས་པོར་སྨྲ་བ་ལ་H9a3ཡང་བདེན་སྟོང་གང་གིས་ཀྱང་ཁྱད་པར་མ་བྱས་པའི་སྣང་ཙམ་ལ་མཐུན་སྣང་ཡོད་པས་མཐུན་སྣང་མེད་པར་མ་གྲུབ་བོ་ཞེ་ན། འདིའི་K8b4ལན་ལ། ཁ་ཅིག་ཚིག་གི་ཆ་ཙམ་ཟད་བཟུང་ནས། དབུ་མ་པ་ལ་ཁས་ལེན་མེད་པས་ལན་འདེབས་པ་ནི་བདེན་གཉིས་H9a4ཀྱི་རྣམ་དབྱེ་ལ་རྨོངས་པ་ཡིན་པས་དོར་བར་བྱའོ།།

དེས་ན་མདོ་སྡེ་པ་དང་དེ་གཉིས་ཀ་ལ་གང་གིས་ཀྱང་ཁྱད་པར་མ་བྱས་པའི་སྒྲ་རང་མཚན་པ་གཉིས་ཀས་K8b5འདོད་པས་མཐུན་སྣང་ཡོད་ལ། དབུ་མ་པ་དང་དངོས་སྨྲ་བ་གཉིས་ལ་དེ་ལྟ་བུ་མེད་H9a5དེ། དབུ་མ་པས་ནི་རང་མཚན་རྟགས་ཀྱི་དགག་བྱར་བྱེད་ལ། དངོས་པོར་སྨྲ་བ་ནི་རང་མཚན་བློ་ཡུལ་དུ་མ་ཤར་བའི་གཟུགས་སོགས་ཀྱི་ཐུན་མོང་མིན་པའི་ངོ་བོ་བློ་ཡུལ་དུ་མི་འཆར་བར་འདོད་པའི་K8b6ཕྱིར།

དེས་ན་རང་མཚན་དང་དེས་སྟོང་པ་[51] H9a6གཉིས་ཀ་བློ་ཡུལ་དུ་ཤར་བ་ལ་མ་བལྟོས་པའི་གཟུགས་སོགས་ཙམ་བློ་ཡུལ་དུ་འཆར་བ་དབུ་མ་པས་ཀྱང་བདེན་པ་གཉིས་ཀར་དུ་མི་འདོད། དངོས་པོར་སྨྲ་བས་ཀྱང་མི་འདོད་པའི་ཕྱིར། སློབ་དཔོན་ཟླ་བ་གྲགས་པ་དང་ཕྱོགས་སྣང་H9b1གཉིས་K9a1ཀ་རང་རྒྱུད་ཀྱི་གཏན་ཚིགས་ཡིན་ན་ཚུལ་སྒྲུབ་བྱེད་ཀྱི་ཚད་མའི་རྩ་བ་བློས་སྒྲོ་མ་བཏགས་པར་ཡོད་པའི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་འཛིན་པ་ལ་རག་ལས་པར་བཞེད་པ་གཉིས་ཀ་མཐུན་ཀྱང་། ཟླ་བ་གྲགས་པས་དེ་ལྟ་བུ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར། རང་རྒྱུད་ཀྱི་K9a2གཏན་ཚིགས་H9b2མི་བཞེད་པ་ཡིན་ནོ།།

ཁ་ཅིག་དབུ་མ་པ་ཡིན་ན་རང་གི་རྒྱུད་ཀྱི་རྗེས་སུ་དཔག་པ་བྱ་བར་མི་རིགས་ཞེས་པའི་ཚིག་ལ་བརྟེན་ནས་དབུ་མ་རང་རྒྱུད་པས་དབུ་མ་པའི་གོ་[52] མི་ཆོད་པར་འདོད་པ་ནི་མི་རིགས་ཏེ། དེ་ནི་རང་རྒྱུད་མི་རིགས་པར་བསྟན་གྱི་དབུ་K9a3མ་པ་དང་། H9b3རང་རྒྱུད་ཁས་ལེན་པ་འགལ་བར་སྟོན་པ་ནི་མ་ཡིན་ཏེ། དགེ་སློང་ཆང་འཐུང་མི་རིགས་པར་བསྟན་པས། ཆང་སྦྲོམ་པའི་གཏོང་རྒྱུར་འགྱུར་བ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

དེས་ནི་དངོས་པོ་བདེན་པར་ཁས་བླངས་པས་སོ་ཞེ་ན། དེ་ལྟ་ན་གྲངས་ཅན་པ་K9a4སངས་རྒྱས་པར་H9b4ཐལ། ཕུང་པོ་བདག་མེད་དུ་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར། དེ་མ་གྲུབ་ཅེས་[53] ཟེར་ན་དེ་ཡང་མ་གྲུབ་བོ།།

---

[48] པའོ་ H པའི་

[49] དང་། H དག།

[50] ཉམས་ H ཉེས་

[51] H omits པ་.

[52] གོ་ K ག།

[53] ཅེས་ H ཅིང་

③「事物の力の働き」というもの〔である量〕も、自相ある事物を承認することだと云うとしても妥当でなくて、というのも、軌範師バーヴィヴェーカも否定したから。

「〈言説 H8b6 の量の共通 K8b1 顕現は真実について伺察する場合にはあり得なく、正理の側に有法が無いこと〉は、軌範師バーヴィヴェーカも承認したことである。」というなら、自立の証相を承認し、かつ正理の側で有法は無いと認める H9a1 ことは、バーヴィヴェーカの内的相反だとチャンドラキールティは K8b2 なさって[12]いて、『明句論千薬』に「ここで、生の否定を所証法と認める際、真実として、所依である有法を顛倒した程度のものである我という事物として獲得したことが退失した H9a2 ことになると、この思択者自身は承認した者なのである。」とお説きになったのである。

「経部と K8b3 サーンキャ派が論争したときに、常・無常のいずれによっても区別されなかった声として共通顕現が有る様に、中観派と実在論者に H9a3 も諦・空のいずれによっても区別されなかった顕現した程度のものとして共通顕現が有るので、共通顕現が無いと成立していないのである。」というなら、これへの K8b4 回答として或る者が句の少分を執って、〈中観派には承認が無い〉ということによって回答を与えるのは、二諦 H9a4 の区分に対する痴愚なので捨てるべきである。

それゆえに、経部とそれ(=サーンキャ派)の両者には――いずれによっても区別されなかった自相ある声を両者が K8b5 認めるので――共通顕現が有るが、中観派と実在論者の二つにはそのようなものは無く H9a5 て、というのも、中観派は自相を証相の所否定とするが、実在論者は自相が知覚・対境として現れなかった色などの非共通顕現の体が知覚・対境として現れないと主張する K8b6 から。

それゆえに、自相とそれとして空であることの H9a6 両者が知覚・対境として現れたことに観待しない色などである程度のものが知覚・対境として現れることを、中観派も二諦両者について認めず、実在論者も認めないから、軌範師チャンドラキールティとディグナーガの H9b1 両 K9a1 者が、〈自立の証因であるのなら、〔三〕相という能証の量の根本が、知覚によって増益されずに有る真実を執ることに依拠しない〉と主張なさることは両者共通していても、チャンドラキールティは、そのようなものは有り得ないから自立の K9a2 証因を H9b2 お認めにならない者なのである。

「或る者が中観派であるのなら、自立の比量をなそうとするのは道理でない」という句に縁って、中観自立派は中観派として無効だと主張するのは道理でなくて、それは自立が道理でないと教示しているが、中 K9a3 観派であることと H9b3 自立を承認することが相反すると教示するものなのではなくて、〔たとえば、〕比丘の飲酒は道理でないと教示しているから〔といって〕、酒が律儀を放棄する因になるものなのではない〔のと同様な〕のである。

「それ(=自立派)は事物が諦だと承認したから〔中観派でないの〕である。」というなら、そのとおりなら、(宗)サーンキャ派は K9a4 仏教徒であることに H9b4 帰謬する。(因)蘊は無我だと承認したから。「それは証成してない」と云うなら、前者も証成してないのである。

དངོས་པོ་རིགས་པས་གྲུབ་པར་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར་ཅེ་ན། དེས་ཀྱང་ཕུང་པོ་བྱས་པར་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར།

བྱས་པ་ཡིན་ན་བདག་མེད་K9a5ཡིན་པས་ཁྱབ་ཀྱང་H9b5བྱས་པ་ཁས་བླངས་པ་ལ་བདག་མེད་ཁས་བླངས་པས་མ་ཁྱབ་པོ་ཞེ་ན། དེ་ནི་འདིར་ཡང་མཚུངས་པས་དངོས་པོ་བདེན་པ་བ་ཁས་མ་བླངས་ཤིང་ཐམས་ཅད་བདེན་མེད་དུ་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར། དབུ་མ་པ་མ་ཡིན་པར་ག་ལ་འགྱུར།

དེ་K9a6སྐད་སྨྲ་བ་དེ་H9b6ནི་ཁྱབ་[54] བྱ་ཁས་བླངས་ན་ཁྱབ་བྱེད་ཁས་བླངས་དགོས་པ་དང་། བླངས་པའི་ཁྱད་པར་མ་ཕྱེད་པར་ཟད་པས། གྲུབ་མཐའ་སྨྲ་བ་ཐམས་ཅད་འཚོལ་བར་འགྱུར་ཏེ། དོན་སྨྲ་གཉིས་ཀྱིས་ཀྱང་བྱས་པ་ཐམས་ཅད་བདེན་མེད་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་ཁས་བླངས་K9b1པར་འགྱུར་H10a1ཏེ། རྟེན་འབྲེལ་དུ་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར།

གཉིས་པ་ཞར་བྱུང་ལ། གཉིས་སུ་ལྟ་བས་མི་གྲོལ་བར་བསྟན་པ་དང་། གཉིས་མེད་རྟོགས་པས་གྲོལ་བར་བསྟན་པའོ། །

དང་པོ་ནི།

ཡོད་པས་རྣམ་པར་མི་གྲོལ་ཏེ། །
མེད་པས་སྲིད་པ་འདི་ལས་མིན། །[55] (4ab)

K9b2དངོས་པོ་ལ་H10a2རང་བཞིན་ཡོད་པར་བལྟ་བས་ཀྱང་སྲིད་པ་འཁོར་བ་ལས་རྣམ་པར་མི་གྲོལ་ཏེ། དེ་ནི་ཚེ་རབས་ཀུན་ཏུ་བདེ་འགྲོའི་འབྲས་བུ་དང་ཚོར་བ་བདེ་བའི་འབྲས་བུ་ཅན་ཡིན་པའི་ཕྱིར་

ལས་འབྲས་མེད་པར་བལྟ་བས་ཀྱང་སྲིད་པ་ལ་འཁོར་བ་འདི་ལས་གྲོལ་བར་K9b3, H10a3འགྱུར་བ་མིན་ཏེ། ཉེས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་འབྱུང་གནས་སུ་གྱུར་པ་ངན་འགྲོའི་འབྲས་བུ་དང་ཚོར་བ་སྡུག་བསྔལ་གྱི་འབྲས་བུ་ཅན་ཡིན་པའི་ཕྱིར།

དེས་ན་ལྟ་བ་འདི་གཉིས་ནི་འཁོར་བའི་རྒྱུ་ཡིན་པས་མི་གཙང་བས་མི་གཙང་བ་དག་པར་མི་འགྱུར་བ་H10a4བཞིན་K9b4དུ་གྲོལ་བར་མི་འགྱུར་རོ། །

རིན་ཕྲེང་དུ། ཡོད་པ་པ་དེ་བདེ་འགྲོར་འགྲོ། །མེད་པ་པ་དེ་ངན་འགྲོར་འགྲོ{། །}ཞེས་གསུངས་སོ། །

གཉིས་པ་ནི།

དངོས་དང་དངོས་མེད་ཡོངས་ཤེས་པས། །
བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་རྣམ་པར་གྲོལ། (།) (4cd)

གལ་ཏེ་ལྟ་བ་དེ་གཉིས་ཀྱིས་མི་གྲོལ་H10a5ན་K9b5གང་གིས་གྲོལ་བར་འགྱུར་ཞེ་ན། ཡོད་མེད་དངོས་འགལ་ཡིན་པས་དེ་ལྟ་ན་གྲོལ་བ་མི་སྲིད་སྙམ་དུ་བསམས་པའོ། །

དངོས་པོ་ལ་མ་བརྟེན་པར་དངོས་པོ་མེད་པར་མི་འགྱུར་ཏེ། དངོས་པོ་གཞན་དུ་གྱུར་པའི་ཞིག་[56] པ་ལ་དངོས་མེད་དུ་འདོད་པའི་ཕྱིར།

---

[54] ཁྱབ་ H ཁྱད་
[55] K omits །.
[56] Read K བཞིག་, H གཞིག་.

「〔自立派は〕事物が正理によって成立していると承認したから〔中観派でない〕」というなら、(因)それ(=サーンキャ派)も蘊が所作だと承認したから〔(宗)無我を承認していて、仏教徒に帰謬する〕。

「所作であるのなら無我 $_{K9a5}$ であることが遍充していても、$_{H9b5}$ 所作を承認したことを無我を承認したことが遍充しないのである。」というなら、それはこれ(=自立派)にも相応するので、〔自立派は、〕事物が諦であることを承認していないし、一切が無諦だと承認したから、中観派なのではないことに何でなろうか。

その $_{K9a6}$ ようなことを論じる者、彼 $_{H9b6}$ は、所遍を承認したなら能遍を承認している必要があることと、〔能遍を実際に〕承認していることとの違いが分明でないことに尽きるので、一切の学説論者について錯誤していることになるのだが、〔たとえば〕二外境〔実在〕論者も〈一切の所作は無諦で幻術のごときだ〉と承認した $_{K9b1}$ ことになる $_{H10a1}$ のであって、というのも縁起について承認しているから。

(2・1・1・2・2)第二・補足に、(2・1・1・2・2・1)〔有・無の〕二と見ることによって解脱しないと教示することと、(2・1・1・2・2・2)無二を了解することによって解脱すると教示することである。

(2・1・1・2・2・1)第一(二と見ることによって解脱しないと教示すること)、

有によって解脱しなくて、
無によってこの有(生存)より〔解脱するもの〕なのではない。(4ab)[13]

$_{K9b2}$(宗)事物に $_{H10a2}$ 自性が**有**ると見ること**によって**も**有(生存)**・輪廻より**解脱しなくて、**(因)というのも、それは〔前世・現世・来世の〕全ての世において楽趣の果と楽受の果を有するのだから。

(宗)業果が**無**いと見ること**によって**も**有(生存)**における**この**輪廻**より**解脱することに $_{K9b3,\ H10a3}$ なるもの**なのではない**のであって、(因)というのも、一切の過誤の源となって、悪趣の果と苦受の果を有するのだから。

それゆえに、この二見は輪廻の因なので――不浄なものによって不浄なものは浄化することにならない $_{H10a4}$ 様 $_{K9b4}$ に――解脱することにならないのである。

『宝鬘』に「有という者、彼は楽趣に趣く、」[14]「無という者、彼は悪趣に趣く。」[15]とお説きになったのである。

(2・1・1・2・2・2)第二(無二を了解することによって解脱すると教示すること)、

事物と事物の無を十全に知るから、
偉大な本性の者は解脱する。(4cd)[16]

もし、「その二見によって解脱しない $_{H10a5}$ のなら $_{K9b5}$、何によって解脱することになるのか」というなら、〔それは〕「有無は相反事なので、そのとおりなら解脱は有り得ない」と思惟することである。

(宗)**事物**に縁らずに**事物の無**にならなくて、(因)というのも、他の**事物**となった消滅を**事物の無**と認めるから。

དངོས་K9b6མེད་H10a6ལ་མ་བརྟེན་པར་དངོས་པོ་མི་འགྲུབ་སྟེ། དངོས་མིན་མ་བཀག་པར་དངོས་པོ་མི་འགྲུབ་པའི་ཕྱིར། དེས་ན་དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པ་གཉིས་ཕན་ཚུན་བལྟོས་པས་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་མངོན་སུམ་དུ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པས་དམིགས་པ་མེད་པའི་ཡེ་K10a1, H10b1ཤེས་ཀྱི་རྟེན་ཡིན་པས་ན་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འཕགས་པ་རྣམས་རྣམ་པར་གྲོལ་བར་འགྱུར་རོ། །

རིན་ཕྲེང་དུ། གཉིས་ལ་མི་བརྟེན་ཐར་པར་འགྱུར་ཞེས་པའི་དོན་ཏོ[57] །།

གཉིས་པ་ལ། མཐའ་གཉིས་ཀྱི་སྐྱོན་བྱེད་དགག་པ་ལ་ལུང་གི་སྐྱོན་བྱེད་K10a2མི་འཐད་པ་H10b2དང་། དེ་དག་ལ་མྱང་འདས་མི་འཐད་པའོ། །

དང་པོ་ལ། བྱིས་པ་ལ་མ་ངེས་པ་དང་། འཕགས་པ་ལ་བསྟན་པ་མ་གྲུབ་པའོ། །

དང་པོ་ནི། དངོས་པོ་དང་དངོས་མེད་ཡོད་དེ། འཁོར་བ་དང་མྱང་འདས་ཡོད་པའི་ཕྱིར།

ཁྱབ་པ་ཡོད་དེ། ཉེ་བར་K10a3ལེན་པའི་H10b3ཕུང་པོ་ལྔའི་དངོས་པོ་འཁོར་བ་ཡིན་ལ། དེ་རྒྱུན་ཆད་པའི་དངོས་མེད་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཡིན་པས་

འཁོར་འདས་མེད་པར་ཡང་མ་གྲུབ་སྟེ། དེ་མེད་ན་བླང་དོར་བྱ་བའི་ཕྱིར་སྟོན་པར་མི་རིགས་པ་ལ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པའི་K10a4, H10b4ཕྱིར་ཅེ་[58] ན། འཕགས་པ་ལ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་ཟེར་ན་མ་གྲུབ་སྟེ། འཕགས་པར་མ་གྱུར་པ་འཕགས་པར་འགྱུར་བར་བྱ་བའི་ཕྱིར་དུ་དེ་གཉིས་བསྟན་དགོས། དེ་གཉིས་སྟོན་པ་ལ་དེའི་གོང་དུ་འཕགས་པ་དགོས་པས་ཕན་ཚུན་བརྟན་[བརྟེན་]པའི་ཕྱིར་H10b5རང་བཞིན་མེད་K10a5པར་གྲུབ་བོ། །

བྱིས་པ་ལ་བསྟན་ན་ཁྱབ་པ་མ་ངེས་ཏེ།

དེ་ཉིད་མ་མཐོང་འཇིག་རྟེན་དང་། །
མྱ་ངན་འདས་པར་རློམ་སེམས་ཏེ། ། (5ab)

དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མ་མཐོང་བའི་བྱིས་པ་རྣམས་ནི། འཇིག་རྟེན་འཁོར་བ་རང་མཚན་པ་སྤང་བྱ་དང་། དེ་རྒྱུན་ཆད་པའི་མྱ་ངན་ལས་H10b6འདས་K10a6པ་བླངས་བྱར་རློམ་སེམས་ཤིང་མངོན་པར་ཞེན་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་འཁོར་བ་ཙམ་ལ་འདོར་[59] འདོད་སྐྱེས་པ་ན་ཡང་འཁོར་བ་རང་མཚན་པ་མེད་པར་བསྟན་པ་ཡིད་ལ་འབབ་ཅིང་དེ་མེད་ན་དེ་རྒྱུན་ཆད་པའི་མྱང་འདས་ཀྱང་མེད་པར་རྟོགས་ནུས་པས་འཁོར་བ་རང་K10b1བཞིན་H11a1མེད་པ་ཉིད་མྱང་འདས་སུ་རྟོགས་[60] ནུས་པས་བྱིས་པ་ལ་བསྟན་ཡང་དྲང་དོན་དུ་གསུངས་པས་ཁྱབ་པ་མ་ངེས་སོ་ཞེས་པའོ། །

དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་[61] པ་འགའ་ཞིག་གི་ཞེན་པ་ཟློག་པའི་དོན་དུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་འཁོར་H11a2འདས་རང་མཚན་པ་K10b2གཞན་ངོ་ཁོ་ནར་ཞལ་གྱིས་བཞེས་ནས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ། །

གང་དག་མདོ་སྡེ་ལས་གང་ཟག་དང་ཆོས་བདག་མ་གསུངས་སོ་ཞེས་སྨྲ་བ་པོ་དེ་དག་གིས་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གསུང་ལ་སྒྲ་ཇི་བཞིན་པའི་ཁྱབ་པ་ཁས་ལེན་དགོས་པ་H11a3ཡིན་ནོ། །

---

[57] ཏོ H ནོ
[58] ཅེ་ H ཞེ་
[59] འདོར་ H འདར་
[60] རྟོགས་ H རྟོག
[61] ཞེན་ K ཞན་

（宗）**事物の**[K9b6]**無**[H10a6]に縁らずに**事物**は証成しなくて、（因）というのも、**事物**でないものを否定せずに**事物**は証成しないから。

それゆえに、〈**事物と事物の無**の二つは相互に観待するので自性空性だ〉と現見に**十全に知るから**――〔それは〕無所縁の智[K10a1, H10b1]の所依なので――**偉大な本性の者**・聖者ら**は解脱する**ことになるのである。

〔それが、〕『宝鬘』に「二に縁らず解脱することになる。」[17]ということの義である。

（2・1・2）第二に、〔すなわち〕二辺の能証の否定に、（2・1・2・1）聖教の能証が[K10a2]妥当でないこと[H10b2]と、（2・1・2・2）それらに涅槃が妥当でないことである。

（2・1・2・1）第一（聖教の能証が妥当でないこと）に、（2・1・2・1・1）凡夫には不定であることと、（2・1・2・1・2）聖者への教示は不成であることである。

（2・1・2・1・1）第一（凡夫には不定であること）、〔実在論者が〕「（宗）事物と事物の無が有って、（因）というのも、輪廻と涅槃が有るから。

（宗）遍充は有って、（因）というのも、五[K10a3]取[H10b3]蘊の事物が輪廻なのだが、その相続の断たれた事物の無が涅槃なので。

（宗）輪廻・涅槃が無いとも証成しなくて、（因）というのも、それが無いなら取捨せんがために教示することが道理でないことになる、と世尊がお説きになった[K10a4, H10b4]から」というなら、聖者に教示するために〔そう〕云うのなら、〔その証因は〕不成であって、というのも、聖者になっていない者を聖者にならせんがためにその二つ（=輪廻・涅槃）が教示される必要があり、その二つ（=輪廻・涅槃）を教示するのにその前に聖者が必要なので、相互に縁るから[H10b5]無自性[K10a5]だと証成したのである。

凡夫に教示するなら、遍充は不定で、すなわち

真実を見ない者は、世間そして
涅槃だと軽慢を思っていて、（5ab）[18]

は、「**真実を見ない**凡夫ら**は、世間**〔すなわち〕自相ある輪廻が所捨断で、**そして**その相続が断たれた**涅**[H10b6]**槃**[K10a6]が所受取**だと軽慢を思**い、すなわち執念し**ていて、**それ故に、単なる〔無自相である程度の〕輪廻を捨てようという思いが生じたときにも、輪廻は無自相だという教示が意に掛かりつつ、〈それが無いならその相続が断たれた涅槃も無い〉と了解可能なことによって輪廻無[H11a1]自[K10b1]性性が涅槃だと了解可能なので、凡夫に教示しても未了義だとお説きになったから、遍充は不定である。」ということである。

事物に対する或る執念の念が斥く為に、世尊は、自相ある輪廻・[H11a2]涅槃を[K10b2]他の側（=実在論者）だけに承認なさってお説きになったということなのである。

「経部には人・法我をお説きにならなかったのである。」と論じる者ら、彼らは仏陀の御教えを言葉通りのものが遍充することを承認することが必要な者[H11a3]なのである。

གཉིས་པ་ལ། [62] འཕགས་K10b3པས་མ་གཟིགས་པ་དང་། དེའི་འཐད་པ་གཉིས་སོ། །

དང་པོ་ནི།

དེ་ཉིད་གཟིགས་རྣམས་འཇིག་རྟེན་དང་། །
མྱ་ངན་འདས་པར་རློམ་སེམས་མེད། ། (5cd)

དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་གཟིགས་པའི་འཕགས་པ་རྣམས་ནི་འཇིག་H11a4རྟེན་སྣང་བ་དང་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་K10b4བླང་བྱར་རློམ་སེམས་ཤིང་ཞེན་པ་མེད་ལ་རྟོག་[63] པར་མི་མཛད་དོ། །

དེ་དག་འཕགས་པ་ལ་བསྟན་པ་མ་ཡིན་ན། འཕགས་པའི་བདེན་པ་ཇི་ལྟར་འགྱུར་ཞེ་ན། སྐྱོན་མེད་དེ། གང་ཞིག་རྟོགས་[64] ན་འཕགས་པར་འགྱུར་བས་H11a5ན་འཕགས་པར་བྱེད་པའི་བདེན་པ་K10b5འཕགས་པའི་བདེན་པའམ་ཡང་ན་འཕགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་བསྟན་པའི་བདེན་པ་འཕགས་པའི་བདེན་པ་ཡིན་གྱི། དེ་ལྟ་མ་ཡིན་པར་འཕགས་པ་ཁོ་ན་ལ་གྲུབ་ན་འཕགས་པའི་ཐ་སྙད་བརྒྱུད་ཀྱང་མི་རིགས་པར་H11a6འགྱུར་ལ། འཇིག་རྟེན་ན་ཡང་ཇི་ལྟར་བསྟན་K10b6པ་ལྟར་གནས་པ་ལ་འཕགས་པའི་ཐ་སྙད་དུ་གྲགས་སོ། །

སྡུག་བསྔལ་ཡང་མི་རྟག་སོགས་ཇི་ལྟར་འཕགས་པས་བསྟན་པ་དེ་ལྟ་དེ་ལྟར་གནས་ཀྱི། གཙང་བདེ་སོགས་སུ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་མི་གནས་སོ། །

དེ་ལྟར་H11b1ཡང་འགྲེལ་པར། དེ་ལ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ནི་བདེ་K11a1བ་ལ་སོགས་པ་ཉིད་དུ་འཛིན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡང་བདག་ཉིད་དེར་དངོས་པོ་དེ་རྣམ་པར་མི་གནས་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ། །

ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་ནི་སྡུག་བསྔལ་བ་ལ་སོགས་པ་ཉིད་དུ་འཛིན་པ་སྟེ། དངོས་པོ་དེ་ཀུན་རྫོབ་H11b2ཏུ་བདག་ཉིད་དེར་K11a2ཡོད་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

འདིས་ནི་གང་དག་འཁྲུལ་ངོར་ཡོད་པ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡོད་པའི་དོན་ཐོག་ཏུ་བྱས་ཤིང་སྒྲ་བཤད་འཇུག་གིས་ཁྱད་མ་ཕྱེད་པར་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡོད་ན་ཡོད་འགལ་དུ་འདོད་པའི་ངན་རྟོག་[65] ཀྱང་བསལ་བ་ཡིན་H11b3ཏེ། དེ་[66] ལྟ་ན་གཙང་K11a3བདེ་རྟག་བདག་ཀྱང་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡོད་པར་ཐལ། འཁྲུལ་ངོར་ཡོད་པའི་ཕྱིར་རྟགས་ཁྱབ་ཁས་བླངས། འདོད་ན་ལུང་འདིས་བསལ་ལོ། །

གཉིས་པ་ནི།

སྲིད་པ་དང་ནི་མྱ་ངན་འདས། །
གཉིས་པོ་འདི་ནི་ཡོད་མ་ཡིན། ། [67] (6ab)

[62] གཉིས་པ་ལ། K གཉིས་པ་ལ་
[63] རྟོག་ H རྟག་
[64] རྟོགས་ H རྟགས་
[65] རྟོག་ H རྟོགས་
[66] དེ་ H ད་
[67] K omits །.

(2･1･2･1･2)第二(聖者への教示は不成である)に、(2･1･2･1･2･1)聖者 K10b3 は御覧にならないことと、(2･1･2･1･2･2)それの妥当性との二つである。

(2･1･2･1･2･1)第一(聖者は御覧にならないこと)、

真実を御覧になる者らは、世間そして
涅槃だと軽慢を思うことが無い。(5cd)[19]

真実を現見に**御覧になる**聖「**者らは、世** H11a4 **間**が所捨断で、**そして涅槃**が K10b4 所受取**だと軽慢を思**い、すなわち思念する**ことが無**く、分別なさらないのである。

「それら(=輪廻・涅槃)が聖者に教示されるものではないのなら、聖〔者の〕諦はどのようになるのか」というなら、(宗)過失は無くて、(因)というのも、それを了解するなら聖者になるの H11a5 で聖者にするところの諦が聖〔者の〕諦であるか、あるいは聖者らが教示した諦が K10b5 聖〔者の〕諦であるのだが、そのとおりでなくて聖者だけに成立しているのなら、聖者という八つの言説(=四向四果)も道理でないことに H11a6 なり、世間においても、教示されたとおり、そのとおりの K10b6 ものに安住している者を聖者と言説すると極成しているからである。

苦、更に無常などは、聖者が教示したとおり、そのとおり、そのとおりに住するが、浄・楽などとして世俗において住さないのである。

そのとおりに H11b1 また『註』に、「そのうち、顛倒とは楽 K11a1 などとして執ることなのだが、それは世俗においてもその本性としてその事物が住していないからである。

(宗)不顛倒とは苦などとして執ることであって、(因)というのも、その事物が世俗 H11b2 においてその本性として K11a2 有るからである。」[20]とお説きになったのである。

これは、何であれ迷乱の側で有る諸々が世俗として有るものだという義を排斥しつつ語釈しているのだが、違いが分かたれずに、世俗として有るなら有に相反すると主張する悪分別も除去するものなのであっ H11b3 て、その〔悪分別の〕とおりなら、浄 K11a3 楽常我も世俗として有ることに帰謬する。迷乱の側で有るから。証相・遍充は承認されている。〔そうだと〕認めるなら、この教証によって除去されるのである。

(2･1･2･1･2･2)第二(それの妥当性)、

有(生存)と涅槃の
二つ、これは有でない。(6ab)[21]

འཁོར་བ་དང་མྱ་ངན་H11b4ལས་འདས་པ་རང་[68]གི་K11a4མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་ན་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་གིས་གཟིགས་པར་རིགས་ན་ཡང་སྲིད་པ་དང་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་གཉིས་པོ་འདི་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་གཟུགས་བརྙན་བཞིན་དེ་རང་བཞིན་གྱིས་H11b5ཡོད་པ་མ་ཡིན་པ་གཟིགས་པ་K11a5ནི་དེ་ཁོ་ན་གཟིགས་པ་མ་ཡིན་ཏེ། རབ་རིབ་ཅན་ལ་སོགས་པས་ཀྱང་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མཐོང་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ།།

གཉིས་པ་དེ་དག་ལ་མྱང་འདས་མི་འཐད་པ་ལ་རང་གི་མྱང་འདས་ངོས་བཟུང་བས་གཞན་ལ་མྱང་འདས་འཐོབ་པ་མི་འཐད་H11b6པ་དང་། རང་ལ་འཐད་K11a6པའོ།།

དང་པོ་ལ་མདོར་བསྟན་དང་། རྒྱས་བཤད་དོ།།

དང་པོ་ནི། མྱང་འདས་ཞེས་བྱ་བ་ཅི་ཡང་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ན་འཕགས་པས་མྱང་འདས་ཐོབ་པར་རྣམ་པར་བཞག་པ་དེ་ཉིད་ཇི་ལྟར་འགྱུར་ཞེ་ན།

སྲིད་པ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཉིད་
མྱ་ངན་H12a1[ལས་][68a] འདས་ཞེས་བྱ་K11b1བར་བརྗོད། (།) (6cd)

སྲིད་པ་རང་བཞིན་མེད་པར་མངོན་སུམ་དུ་ཡོངས་སུ་ཤེས[69] པ་ཉིད་ལ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཐོབ་ཅེས་བྱ་བར་བརྗོད་པ་ཡིན་པས་ཐ་སྙད་དུ་མེད་པ་མ་གྲུབ་ཅིང་དོན་དམ་དུ་ཁྲུབ་པ་མ་གྲུབ་བོ།།

གཉིས་H12a2པ་ནི།

དངོས་པོ་བྱུང་བ་ཞིག[70] པ་ལ། (།)
ཇི་ལྟར་འགོག་K11b2པ་བརྟགས་པ་བཞིན།།[71]
དེ་བཞིན་དམ་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་།།
སྒྱུ་མ་བྱས་ལྟའི་འགོག་པ་བཞེད།། (7)

དངོས་པོ་མི་རྟག་པ་ནི་རང་གི་ངོ་བོས་གྲུབ་པ་མེད་ཀྱི། དངོས་པོ་སྔར་བྱུང་ཞིང་སྐྱེས་པ་[བ]ཞིག་པ་ལ་ཇི་ལྟར་H12a3འགོག་པ་སྟེ་མི་རྟག་པར་རྣམ་པར་བརྟགས་པ་བཞིན་དུ་མྱ་K11b3ངན་ལས་འདས་ཀྱང་རང་གི་ངོ་བོས་གྲུབ་པ་མེད་ཀྱི། འཁོར་བ་རང་བཞིན་མེད་པ་མྱང་འདས་ཡིན་པས་དེ་བློ་ཡུལ་དུ་འཆར་བ་འཁོར་བ་བློ་ཡུལ་དུ་འཆར་བ་ལ་བལྟོས་པའི་ཕྱིར། དཔེ་དེ་H12a4བཞིན་དུ་འཕགས་པ་དམ་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་སྒྱུ་མ་བྱས་པ་ལྟ་བུའི་ཕུང་པོ་K11b4སྐྱེ་མེད་ཀྱི་འགོག་པ་བཞེད་དོ།།

འདི་ངོས་བཟུང་པ་ནི། རང་བཞིན་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཡིན་ལ། ལམ་གྱིས་ཐོབ་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་བློ་བུར་དྲི་བྲལ་གྱི་འགོག[72] པ་H12a5ཡིན་ནོ།།

---

[68] རང་ H གང་
[68a] Omit ལས་.
[69] ཤེས་ K ཤས་
[70] Read K བཞིག་, H གཞིག་.
[71] H omits །.
[72] འགོག་ H འགེག་

輪廻と涅 H11b4 槃が自 K11a4 相によって成立したなら、聖者の等引によって御覧になることが道理だとしても、**有(生存)と涅槃の二つ、これは**自性によって**有でない**から、(宗)〈映像の如くそれは自性によって H11b5 有でない〉と御覧になること K11a5 が真実を御覧になることでなくて、(因)というのも、眼翳を有する者なども真実を見ることになるからである。

(2・1・2・2)(第二)それら二つ(=二辺)に涅槃が妥当でないことに、(2・1・2・2・1)自らの涅槃を確認したことによって、(2・1・2・2・2)他者に涅槃が得られることが妥当でない H11b6 ことと、(2・1・2・2・3)自らに妥当 K11a6 であることである。

(2・1・2・2・1)第一(自らの涅槃を確認したことによって……)に、(2・1・2・2・1・1)略説と、(2・1・2・2・1・2)広説である。

(2・1・2・2・1・1)第一(略説)、「涅槃というものが何も有でないのなら、聖者が涅槃を得たと建立したこと、それそのものはどのようになるのか」というなら、

有(生存)を十全に知ることこそを
涅 H12a1 槃 K11b1 と述べる。(6cd)[22]

有(生存)を無自性として現見に**十全に知ることこそ**を「**涅槃**が得られた」**と述べる**ものなので、言説として無が証成していないし、勝義として遍充が証成していないのである。

(2・1・2・2・1・2)第 H12a2 二(広説)、

事物が生起し消滅したことを
滅 K11b2 と分別した様に
それと同様に勝れた者らも
幻作されたごとき滅をお認めになる。(7)[23]

無常な事物は自体による成立は無いが、**事物が**前に**生起**した、すなわち生じたのが**消滅したことを、滅**、すなわち無常**と**構想**分別した様に**、H12a3 そのように涅 K11b3 槃も自体による成立は無いが、輪廻が無自性であることが涅槃なので、それが知覚・対境として現れることは輪廻が知覚・対境として現れることに観待したから、喩例、**それと** H12a4 **同様に勝れた**聖**者らも幻作されたごとき**蘊の K11b4 無生である**滅をお認めになる**のである。

これを確認したものが自性涅槃なのだが、道によって得られた涅槃は客塵である垢を離れた滅 H12a5 なのである。

མཐོང་ལམ་ཐོབ་ནས་སྦྱང་འདས་ཐོབ་པར་འཇོག་པ་ཡང་འགྲེལ་པ་འདིའི་K11b5ལུགས་སུ་མི་གསལ་ཏེ། མདོ་ལས། བདག་གི་སྐྱེ་བ་ནི་ཟད་དོ། །བྱ་བ་ནི་བྱས་སོ་ཞེས་པ་ནི་ཡང་དག་བཅོམ་གྱི་སྐབས་ཁོ་ནར་སྣང་བའི་ཕྱིར་དང་། གལ་ཏེ་ཆོས་ཤེས་H12a6མཇུག་ཐོགས་སུ་ཞེས་སོགས་ཀྱི་འགྲེལ་པའི་རྫོགས་མཚམས་སུ་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་K11b6བའི་དོན་དེ་མཚན་ཉིད་གཅིག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་མཐོང་བ་དེ་ཉིད་རིམ་གྱིས་གོམས་པར་བྱས་པས་མ་རིག་པ་མ་ལུས་པར་འགགས་པས་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་H12b1འབྱུང་བའི་རང་བཞིན་ལ་དམིགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ལ་གནས་པ་ནི་མཐོང་བའི་ཆོས་ལ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་K12a1དང་བྱ་བ་བྱས་པ་ཉིད་དུ་རྣམ་པར་བཞག་གི །རྣམ་པ་གཞན་དུ་ནི་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

དེ་མ་[73] རིག་པ་མ་ལུས་པར་འགག་པ་དགྲ་བཅོམ་H12b2པའི་གནས་སྐབས་མ་ཡིན་པ་ལ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར།

འཇུག་པར་འཇིག་ལྟ་རྒྱུན་ཞུགས་ཀྱིས་སྤོང་K12a2བར་བཤད་པས་ཉོན་མོངས་ཅན་གྱི་མ་རིག་པ་མཐོང་ལམ་ནས་ཟད་པར་སྤངས་སོ་སྙམ་ན། སློབ་དཔོན་ཟླ་བ་གྲགས་པས་དབུ་མ་ཕུང་པོ་ལྔ་པར་[74] ཐ་སྙད་H12b3ཕལ་ཆེར་མངོན་པ་སྡེ་བདུན་དང་མཐུན་པར་མཛད་པས་འཇིག་ལྟ་ལ་མཐོང་སྤངས་ཀྱིས་ཁྱབ་ཏུ་ཆུག་ཀྱང་དེར་K12a3སྒོམ་སྤང་གིས་བསྡུས་པའི་ཉོན་མོངས་ཅན་གྱི་མ་རིག་པ་གསུངས་པའི་ཕྱིར་

ཞར་ལ་ཉན་ཐོས་འཕགས་པས་ཆོས་ཀྱི་བདག་མེད་རྟོགས་H12b4ཀྱང་ཤེས་སྒྲིབ་མ་སྤངས་པར་འདོད་པ་འདི་ཡང་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ། ཐེག་ཆེན་མཐོང་སྤངས་ཀྱིས་བསྡུས་པའི་ཤེས་སྒྲིབ་དེ་དག་K12a4ཆོས་ཀྱི་གནས་ལུགས་མངོན་སུམ་གྱིས་གསར་དུ་རྟོགས་[75] ཙམ་གྱིས་སྤོང་ངམ། འོན་ཏེ་གོམས་པར་བྱེད་དགོས་

ཕྱི་H12b5མ་མི་རིགས་ཏེ། སྒོམ་སྤངས་སུ་འགྱུར་བའི་ཕྱིར། དང་པོ་ལྟར་ན། ཉན་ཐོས་འཕགས་པས་མ་སྤངས་པ་ཉམས་སོ། །

གཉིས་པ་གཞན་གྱིས་[76] སྦྱང་K12a5འདས་འཐོབ་པ་མི་འཐད་པ་ལ། མདོར་བསྟན་པ་དང་། རྒྱས་བཤད་དོ། །

དང་པོ་ནི།

རྣམ་H12b6པར་འཇིག་པས་འགོག་འགྱུར་གྱི། །
འདུས་བྱས་ཡོངས་སུ་ཤེས་པས་མིན། །
དེ་ནི་སུ་ལ་མངོན་སུམ་འགྱུར། །
ཞིག་ཤེས་[77] པ་དེ་ཅི་ལྟར་འགྱུར། ། (8)

ཕྱེད་དང་པོས་ཐལ་བ་K12a6བཀོད་ནས་ཕྱེད་ཕྱི་མས་ལྷག་མེད་མི་འཐད་པ་དང་། ལྷག་བཅས་མི་H13a1འཐད་པ་གཉིས་ཀྱིས་གསལ་བ་སྟོན་པའོ། །

ཕུང་པོ་མ་ལུས་པ་རྣམ་པར་འཇིག་ཅིང་ཟད་པ་ལས་ལྷག་མེད་ཀྱི་འགོག་པ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་འགྱུར་བར་ཐལ། ཕུང་པོ་ཡོད་ཀྱང་ཉོན་K12b1མོངས་ཟད་པ་ལྷག་བཅས་སུ་ཐལ། H13a2ལས་ཉོན་མོངས་རང་མཚན་པའི་རྒྱུ་རྐྱེན་ཟད་པས་ཕུང་པོ་སླར་མི་སྐྱེ་བས་སྦྱང་འདས་སུ་འཇོག་པའི་ཕྱིར།

འདུས་བྱས་རང་བཞིན་གྱིས་སྐྱེ་མེད་དུ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པས་སྦྱང་འདས་སུ་འགྱུར་བ་མིན་པར་ཐལ། རྟགས་སྔ་མ་དེའི་K12b2ཕྱིར།

---

[73] མ་ H མི་

[74] དབུ་མ་ཕུང་པོ་ལྔ་པར་ H དབུ་མ་པའི་ཕུང་པ་ལྔ་པོར་

[75] རྟོགས་ H རྟེགས་

[76] གྱིས་ K གྱིལ་

[77] Read བཞིག་ཅེས་.

（宗）見道を得てから涅槃を得たと建てることも、この『註』の K11b5 流儀では明らかになっていなくて、（因）というのも、『経』に「我が生は尽きたのである。」「為すべきことは為されたのである。」[24]というのは、また阿羅漢の場合だけに見えるから、また、「もし法知の H12a6 直後に……」[25]云々への『註』の結部に、「縁起生 K11b6 の義、それが如実の一相として見えること、ほかならぬそれを次第に数習したことによって無明が残りなく滅したので、縁起 H12b1 生の自性を所縁とする智に安住する者が現法において涅槃すること、K12a1 および〔涅槃と〈智に安住する者〉を〕所作・能作性として建立したが、他の行相として〔建立したの〕ではないのである。」[26]とお説きになったのである。

それは、「無明が残りなく滅した」阿羅漢 H12b2 の境地でない者には有り得ないから。

「『入中論』に『有身見を預流が捨断 K12a2 する』[27]と説いているので、有染汚の無明は見道から尽きて捨断されたのである。」と考えるなら、軌範師チャンドラキールティは――『中観五蘊論』[28]では言説を H12b3 大部分、アビダルマ七部と一致させなさっているので有身見を見所断に遍充させていても――それを K12a3 修所断に包摂された有染汚の無明とお説きになっているから。

附帯して、声聞の聖者は、法無我を了解して H12b4 も所知障を捨断しないと主張すること、これも伺察すべきであって、大乗の見所断に包摂された所知障、それらを、K12a4 法の真相を現見によって新たに了解した程度で捨断するのか、それとも数習することが必要か。

（宗）後 H12b5 者は道理でなくて、（因）というのも修所断になるから。前者のとおりなら、声聞の聖者が捨断していないことが退失するのである。

（2・1・2・2・2）第二・他者が涅 K12a5 槃を得ることが妥当でないことに、（2・1・2・2・2・1）略説と（2・1・2・2・2・2）広説である。

（2・1・2・2・2・1）第一（略説）

消 H12b6 滅することによって寂滅することになるが、
有為を十全に知ることによって〔寂滅するの〕でない。
それは誰に現見することになるのか、
消滅を知ること、それはどうなるのか。（8）[29]

は、前半によって帰謬を K12a6 提示してから、後半によって、無余依が妥当でないことと有余依が妥当 H13a1 でないことの二つによって明らかになることを教示するものである。

（宗）残りなきすべての蘊が**消滅する**、すなわち尽きた**こと**より、無余依**寂滅**・涅槃**することになる**ことに帰謬し、蘊が有っても煩 K12b1 悩が尽きたことが有余依に帰謬する。（因）H13a2 自相ある業・煩悩の因・縁が尽きたことによって蘊が再び生じないので涅槃だと建てるから。

（宗）**有為を**自性により無生だと**十全に知ることによって**涅槃になるのでないことに帰謬する。（因）前者の証相、それ K12b2 故に。

ཕྱི་མ་ཞིན་ཏུ་འདོད་H13a3པས་དེ་ལ་ལྷག་བཅས་མི་འཐད་པའི་ཐལ་བ་འཕེན་པ་ཡིན་ནོ།།

འདོད་པའི་ཕྱིར་སྐྱོན་མེད་ཅེ་ན། ལྷག་མེད་ཀྱི་མྱང་འདས་དེ་ནི་སུ་ལ་མངོན་སུམ་དུ་འགྱུར་ཏེ། མངོན་སུམ་དུ་བྱེད་པ་པོ་མི་འཐད་པས། ངས་མྱང་འདས་མངོན་སུམ་དུ་བྱས་H13a4སོ་K12b3ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་མི་འཐད་པར་ཐལ་ལོ།།

ལྷག་བཅས་ཀྱི་གནས་སྐབས་ན་ནི་ཕུང་པོ་མ་ལུས་པ་འགག་པ་མེད་པས་མངོན་དུ་བྱ་རྒྱུ་མེད་པའི་ཕྱིར་བྱེད་པ་མི་འཐད། ལྷག་མེད་ཀྱི་གནས་སྐབས་ན་བྱེད་པ་པོ་མི་འཐད་པའི་ཕྱིར་སུ་ལ་ཡང་མངོན་དུ་མི་H13a5འགྱུར་རོ།།

ཁོ་བོ་K12b4ཅག་ལ་ཉེས་པ་མེད་དེ། འཕགས་པ་ཤཱ་རིའི་བུ་ལ་སོགས་པས་རང་བཞིན་སྐྱེ་མེད་ཀྱི་འགོག་པ་དེ་མངོན་སུམ་དུ་བྱས་པའི་ཕྱིར།

གཞན་ཡང་འགོག་པ་མངོན་སུམ་དུ་མི་འཐད་དེ། དགག་གཞི་ཕུང་པོ་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་H13a6ནས་འགོག་པ་ཤུགས་ལ་རྟོགས་པར་མི་འཐད་དེ། K12b5གནས་སྐབས་དེར་ཕུང་པོ་ཁྱོད་མི་འདོད་པའི་ཕྱིར།

དངོས་སུ་རྟོགས་པར་མི་འཐད་དེ། མངོན་སུམ་གྱི་ཤེས་པ་རང་མཚན་གྱི་དངོས་ཡུལ་ཅན་དུ་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

ཐལ་བ་ཕྱི་མ་H13b1ལ་བསལ་བ་སྟོན་པ་ནི། ལྷག་བཅས་ཀྱི་གནས་སྐབས་ན། བདག་གིར་སྐྱེ་བ་ཟད་K12b6ཅིང་ཞིག་[78] གོ་སྙམ་པའི་ཤེས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་ཇི་ལྟར་འགྱུར་ཏེ་མི་རུང་བར་ཐལ། རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་བའི་ཕྱིར།

འདོད་ན་མདོ་དང་འགལ་ལོ།།

དབུ་མ་པ་སྐབས་H13b2དེར་ཡང་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་མེད་དུ་ཁས་ལེན་པས། མདོ་དང་འགལ་བ་མེད་དོ།།

K13a1[བ]ཞིག་ཤེས་[79] པ་དེ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེས་པའི་འགྱུར་ལྟར་ན། མདོའི་ཚིག་སྣ་ལ་བཟུང་ངོ།།

གཉིས་པ་ལ། ལྷག་བཅས་མི་འཐད་པ་དང་། ལྷག་མེད་མི་འཐད་པ་གཉིས།

H13b3དང་པོ་ནི་སྐྱེ་བ་ཟད་དོ་ཞེས་པ་ནི། མ་འོངས་པའི་སྐྱེ་བར་ཉིང་མཚམས་མི་སྦྱོར་བ་ལ་དགོངས་K13a2པ་ཡིན་གྱི། ད་ལྟར་གྱི་ཕུང་པོ་མི་སྐྱེ་བ་ལ་བརྗོད་པ་མ་ཡིན་ནོ་ཞེ་ན།[80] དེ་ལྟ་ཡིན་ན། གནས་སྐབས་དེ་ན་ལྷག་བཅས་ཀྱང་མི་འཐད་དེ།

གལ་ཏེ་ཕུང་པོ་མ་H13b4འགགས་ན།།
ཉོན་མོངས་ཟད་ཀྱང་འདས་མི་འགྱུར།།[81] (9ab)

མདོ་ལས། སྡུག་བསྔལ་འདི་མ་ལུས་པར་སྤངས་K13a3ཞེས་ད་ལྟར་གྱི་ཕུང་པོ་མི་སྐྱེ་བ་ལ་བསམས་ནས་མ་ལུས་པར་སྤངས་པ་ནས་ནུབ་པའི་བར་དུ་གསུངས་པ་ལ། མ་འོངས་པའི་སྐྱེ་བའི་དབང་དུ་H13b5མཛད་ནས་འདི་ལས་སྲིད་པ་གཞན་མི་ཤེས་སོ་[82] ཞེས་གསུངས་པས། མ་འོངས་པའི་ཕུང་པོ་ཁོ་ན་ལ་སྐྱེ་བ་ཟད་པའི་སྒྲ་K13a4སྦྱོར་བར་མི་འཐད་དོ།།

[78] Read བཞིག་.

[79] Read བཞིག་ཅེས་.

[80] མ་ཡིན་ནོ་ཞེ་ན། H མ་ཡིན་ནོ།།

[81] K omits །.

[82] སོ་ H སོ།།

後者を全く認める H13a3 ので、それを、有余依が妥当でないという帰謬として投じるものなのである。

「認めているから過失は無い」と〔対論者が〕いうなら、無余依涅槃、(宗)**それは誰に現見することになるのか、**(因)というのも、現見に証する者は妥当でないので、「私は涅槃を現見に証した H13a4 のである。」K12b3 という言説が妥当でないことに帰謬するのである。

有余依の場合には、残りなきすべての蘊が寂滅することは無いので現証されるべきものが無いから、〔現〕証することは妥当でなく、無余依の場合に〔現〕証者は妥当でないから、誰にも現前し H13a5 ないのである。

(宗)我 K12b4 らに過誤は無くて、(因)というのも、聖者シャーリプトラなどが自性無生の寂滅、それを現見に証したから。

更にまた、(宗)寂滅は現見において妥当でなくて、――すなわち否定基体である蘊を現見に了解 H13a6 してから寂滅を間接的に了解することは妥当でなくて、(因)というのも、K12b5 その場合に蘊を汝は認めないから。

(宗)直接に了解することは妥当でなくて、(因)というのも、現見の知は自相の直接境を有すると承認したからである。

後者の帰謬 H13b1 を除去する教示は、有余依の場合に、「我所として生じることが尽きた、K12b6 すなわち**消滅**したのである。」と考える**知**であるもの、**それ**も**どうなるのか。**すなわち、(宗)あり得ないことに帰謬する。(因)自相によって生じるから。

〔それを〕認める〔という〕のなら、経と相反するのである。

中観派は、その H13b2 場合にも自相により無生だと承認するので、経と相反することは無いのである。

K13a1「**消滅を知ること、それはどうなるのか。**」ということになるようなら、経の句の類だと執ったのである。

(2･1･2･2･2･2)第二(広説)に、(2･1･2･2･2･2･1)有余依が妥当でないことと、(2･1･2･2･2･2･2)無余依が妥当でないことの二つ。

H13b3 (2･1･2･2･2･2･1)第一(有余依が妥当でないこと)、「『生が尽きたのである。』というのは、未来の生に結生しないことを意趣 K13a2 なさったものなのであるが、現在の蘊が生じないことにについて述べたものなのではないのである。」というなら、そのとおりであるのなら、その場合に有余依も妥当でなくて、

もし、蘊が滅し H13b4 **ないのなら、**
煩悩が尽きても涅槃することにならない。(9ab)[30]

経[31]に「この苦を残りなく捨断した」[32] K13a3 と、現在の蘊が生じないことを思惟して、残りなく捨断したことから没することに至るまでお説きになり[33]、未来の生に関わり H13b5 なさって、「これ以外の有(生存)は知らないのである。」[34]とお説きになったので、未来の蘊だけに「生は尽きた」[35]という言葉を K13a4 結び付けるのは妥当でないのである[36]。

གལ་ཏེ་དེ་ཡི་ཚེ་ཕུང་པོ་རང་མཚན་པ་མ་འགགས་པར་ཡོད་ན་ཉོན་མོངས་ཟད་པར་སྤངས་ཀྱང་མྱ་H13b6ངན་ལས་འདས་པ་ཐོབ་པར་མི་འགྱུར་ཏེ།

ཇི་སྲིད་ཕུང་པོར་འཛིན་ཡོད་པ།།[83]
དེ་སྲིད་དེ་ལ་ངར་འཛིན་ཡོད།།

ཅེས་སོགས་གསུངས་པའི་K13a5ཕྱིར།

ལྷག་བཅས་ཀྱི་གནས་སྐབས་མྱང་འདས་མཚན་ཉིད་པ་མིན་པར་འདོད་ན་བདག་གི་སྐྱེ་བ་ཟད་དོ་ཞེས་H14a1སོགས་ཀྱིས།

རྗེས་བཟླས་ཞེས་བྱའི་མདོ་འདི་ནི།།
ཤཱ་རིའི་བུ་ཡིས་མྱ་ངན་འདས།།
མངོན་དུ་བྱས་ནས་བཤད་པ་ཡིན།།[84]

ཞེས་གསུངས་པ་འདི་ཇི་K13a6ལྟར་དྲངས།[85] ཤཱ་རིའི་བུས། རང་ཉིད་ཀྱིས་མྱང་འདས་མངོན་དུ་བྱས་H14a2ནས་གྲོགས་པོ་གཞན་ལ་རྗེས་སུ་བཟླས་པ་བཤད་པས་སོ།།

དེ་ནི་ཉོན་མོངས་ལོག་པ་མངོན་དུ་བྱས་ཀྱི། ཕུང་པོ་ལོག་པ་མ་ཡིན་ནོ་ཞེ་ན། མི་འཐད་དེ། རྗེས་བཟླས་[86] ཀྱི་མདོ་ལས། སྡུག་བསྔལ་K13b1འདི་སྤངས་པ་ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་དང་། སྐབས་H14a3འདིར་སྤྱི་མིང་བྱེ་བྲག་ལ་སྦྱོར་བ་ཡང་མི་འཐད་པའི་ཕྱིར།

རྗེས་བཟླས་ཀྱི་མདོ་ལས། ཇི་སྐད་བཤད། འདི་ཉིད་ལ་འགྲེལ་པ་འདིར་གསལ་གྱི། ཐར་འཕགས་པ་ལ་ཏྲ་ཐུལ་གྱིས་སྨྲས་པའི་ཤོ་ལོ་ཀ་དེ་[87] ལ་ཡེ་མི་གསལ་བའི་K13b2ཕྱིར་དང་། དེ་དུས་ཤཱ་H14a4རིའི་བུས་མཐོང་ལམ་ཐོབ་པ་ཡིན་གྱི། མྱང་འདས་ནི་ཕྱིས་ཀུན་དུ་རྒྱུ་སེན་རིངས་ལ་སྟོན་པས་ཆོས་གསུངས་པའི་དུས་སུ་ཐོབ་པར་བཤད་པའི་ཕྱིར་ཡང་ལྷག་བཅས་ཀྱི་མྱང་འདས་མཐོང་ལམ་ནས་འཛིན་པར་མི་གསལ་ལོ།།

གཉིས་པ་ནི།

གང་ཚེ་H14a5འདི་K13b3དེའང་[88] འགགས་གྱུར་པ།།
དེ་ཡི་ཚེ་ན་གྲོལ་བར་འགྱུར།།[89] (9cd)

གང་གི་ཚེ་འདི་ནི་ཕུང་པོ་དེའང་འགགས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ན་གྲོལ་བ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཐོབ་པར་འགྱུར་བ་ཞིག་ཏུ་འདོད་ན་ཡང་། ཕུང་པོ་མ་འོངས་པ་རྣམས་རྒྱུན་བཅད་པ་དེ་ཡང་H14a6ཁྱེད་ཀྱི་ལུགས་ལ་མི་སྲིད་དེ། K13b4ལྷག་བཅས་ཀྱི་དུས་ན་ཕུང་པོ་རང་མཚན་པ་ཡོད་པས་དེར་འཛིན་ཡོད་ལ། དེས་ཉོན་མོངས་དང་ལས་བསྐྱེད་ནས་ཡང་ཕུང་པོ་ལེན་པའི་ཕྱིར།

---

[83] K omits །.
[84] K omits །.
[85] དྲངས། H དྲང་།
[86] བཟླས་ H བཟློས་
[87] དེ་ H ད་
[88] དེའང་ H འདི་འང་
[89] K omits །.

　もし、その際、自相ある蘊が滅さずに有るのなら、(宗)煩悩が尽きて捨断されても涅H13b6槃を得たことにならなくて、(因)というのも、

　　　蘊と執ることが有る限り、
　　　その限り、その者に私と執ることが有る。[37]

云々とお説きになったK13a5から。

　有余依の場合、正規の涅槃ではないと認めるなら、「我が生は尽きたのである。」云H14a1々によって

　　　「順説」というこの経は、
　　　シャーリプトラが涅槃を
　　　現証してから説かれたものなのだ。[38]

とお説きになったもの、これを〔チャンドラキールティは〕どうK13a6して引用したのか。シャーリプトラが、自分自身が涅槃を現証してH14a2から、他の友に順説したことを説明しているからである。

　「彼は煩悩が斥いたことを現証したが、蘊が斥いたことを〔現証したの〕ではないのである。」というなら、(宗)妥当でなくて、(因)というのも、「順説経」に「このK13b1苦が捨断された」とお説きになったから、またこのH14a3場合に普遍である名を特殊に結び付けることも妥当でないから。

　「順説経」にどのように説かれたのかは、これそのもの(=『六十頌如理論』)に対するこの『註』には明らかだが、前に聖者(=シャーリプトラ)に対してアシュヴァジットが語ったそのシュローカ[39]には決して明らかでないK13b2から。またその時、シャーH14a4リプトラは見道を得た[40]のだが、涅槃は後に長爪(ディールガナカ)梵志(パリヴラージャカ)に教主が法をお説きになった時に得た[41]と説いているから。更に有余依涅槃を見道から執ることは明らかになっていないのである。

　(2・1・2・2・2・2・2)第二(無余依が妥当でないこと)、

　　H14a5**この者は、**K13b3**それも滅することになった際、**
　　その際に解脱することになる。(9cd)[42]

　この者こそ**は**、蘊、**それも滅することになった際、その際に解脱**・涅槃**する**ことを得た**ことになる**者だと認めたとしても、未来の諸蘊の相続が断れた者、(宗)彼もH14a6あなたの流儀では有り得なくて、(因)というのも、K13b4有余依の時に自相ある蘊が有るのでそう執ることが有るが、彼は煩悩と業を生じたあと、また蘊を受けるから。

མ་འོངས་པའི་སྐྱེ་བ་ལ་བལྟོས་ནས་ཀྱང་[བ]ཞིག།

ཤེས་པ་དེ་ཇི་ལྟར་H14b1འགྱུར་ཏེ་མི་རུང་ངོ་།།

གསུམ་པ་རང་ལ་འཐད་པ་ལ་འདུས་K13b5བྱས་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་གིས་མི་གཟིགས་པའི་རྒྱུ་མཚན་དང་། དེ་ཉིད་གོམས་པ་[90] བྱ་བ་བྱས་སོ་ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་ཀྱི་ཡུལ་དུ་བསྟན་པའོ།།

དང་པོ་ནི། དེ་ལྟར་དངོས་པོ་རང་བཞིན་དང་བཅས་H14b1པར་སྨྲ་བ་ལ་གྲོལ་བ་མི་སྲིད་པར་བསྟན་ནས་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་སྨྲ་བ་ལ་སྲིད་པར་K13b6བསྟན་པའི་ཕྱིར།

མ་རིག་རྐྱེན་ཅན་བྱུང་བ་ལ།།
ཡང་དག་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་གཟིགས་ན།།
སྐྱེ་བ་དང་ནི་འགག་པའང་རུང་།།
འགའ་ཡང་དམིགས་པར་མི་འགྱུར་རོ།། (10)

འདུ་བྱེད་ལ་སོགས་H14b3པ་བཅུ་གཅིག་ལ་མ་རིག་པ་དངོས་པོ་དང་བརྒྱུད་ཅི་རིགས་པར་རྐྱེན་དུ་ཡོད་པས་ན་མ་རིག་K14a1རྐྱེན་ཅན་ཏེ་དེ་ལས་བྱུང་བ་ལ་ཡང་དག་པའི་འཕགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་གཟིགས་པའི་དོན་འདུས་བྱས་ཐོག་མར་སྐྱེ་བ་དང་མཐར་འགག་པ་ཡང་རུང་སྟེ་སྤྲོས་པ་འགའ་H14b4ཡང་དམིགས་པར་མི་འགྱུར་རོ།།

དེ་ནི་འདུ་བྱེད་ལ་སོགས་པ་ནི་མ་རིག་པས་བརྟགས་K14a2པ་ཡིན་པས་བློ་འཁྲུལ་བ་ལ་སྣང་གི །འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་གིས་གཟིགས་པ་ལ་མ་ཡིན་ཏེ། རབ་རིབ་ཅན་ལ་སྣང་བ་དེ། རབ་རིབ་མེད་པས་བལྟས་ན་མི་H14b5སྣང་བ་བཞིན་ནོ།།

གང་དག་འཕགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་ཡོད་པར་མ་གཟིགས་པ་དང་། ཡོད་པ་མ་ཡིན་K14a3པར་གཟིགས་པ་གཅིག་ཏུ་འཁྲུལ་ནས་རྟེན་འབྲེལ་[91] ཡོད་པ་མ་ཡིན་ཏེ། འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་གིས་མ་གཟིགས་པའི་ཕྱིར། ཅེས་[92] སྨྲ་བ་H14b6ནི་དབུ་མ་པའི་ལྟ་བ་འདི་ཡང་དག་པ་ཡིན་ཏེ། ཚུན་པོས་མ་གོ་བའི་ཕྱིར་ཅེས་[93] པ་དང་མཚུངས་སོ།།

ལྟ་བ་ཡང་དག་ཡིན་K14a4ན་ཚུན་པོས་གོ་བར་འགལ་ལོ་ཞེ་ན། རྟེན་འབྲེལ་ཡོད་ན་ཡང་མཉམ་གཞག་གིས་གཟིགས་ག་ལ་དགོས། རང་བཞིན་ཡིན་ན་H15a1གཟིགས་དགོས་པ་ཡིན་གྱི་བལྟོས་ཆོས་ཡིན་ན་དེས་གཟིགས་པར་འགལ་བའི་ཕྱིར།

རིགས་པ་ལྟར་སྣང་འདི་ལྟ་བུ་ལ་བརྟེན་ནས་དབུ་K14a5མ་པ་ལ་ཁས་ལེན་མེད་ཅེས་ཟེར་ན་ཕོ་བོས་ཀྱང་རྣམ་རིག་པ་
[94] ལ་ཁས་ལེན་[95] མེད་H15a2ཅེས་སྨྲ་བར་བྱའོ།།

དེས་དངོས་པོ་རང་མཚན་ཁས་བླངས་པས་སོ་ཞེ་ན། དབུ་མ་པས་ཀྱང་རྟེན་འབྲེལ་ཁས་བླངས་སོ།།

དེ་འཁྲུལ་ངོ་ཕོ་ནར་ཁས་ལེན་གྱི། རང་ལུགས་ལ་ཡོད་པ་མ་K14a6ཡིན་ཏེ། བློ་མ་འཁྲུལ་བ་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་ཡིན་པས་H15a3དེས་མ་གཟིགས་པས་སོ་ཞེ་ན། འོ་ན་རྣམ་རིག་པ་ལ་ཡང་ཤེས་གཉིས་རང་མཚན་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པར་ཐལ། བློ་མ་འཁྲུལ་བ་མངོན་སུམ་ཡིན་པས་དེས་མ་གཟིགས་པའི་ཕྱིར།

---

[90] གོམས་པ་ H གོམས་པར་
[91] རྟེན་འབྲེལ་ K རྟེན་འབྲལ་
[92] ཅེས་ H ཞེས་
[93] ཅེས་ H ཞེས་
[94] རྣམ་རིག་པ་ H རྣམ་རིགས་
[95] Read ཁས་ལན.

　　未来の生に観待してからも消滅を
　　知ること、それはどうなるのか、あり得ないのである。

(2･1･2･2･3)第三・自らに妥当であることに、(2･1･2･2･3･1)有 K13b5 為を聖者の等引が御覧にならない理由と、(2･1･2･2･3･2)真実に数習することが「為すべきことは為されたのである。」という言説の対境だと教示することである。

(2･1･2･2･3･1)第一(有為を聖者の等引が御覧にならない理由)、そのように事物が自性を伴う H14b1 と論じる者に解脱は有り得ないと教示して、空性だと論じる者には有り得ると K13b6 教示するために、

　　無明を有縁として生起したものを
　　正しい智が御覧になるなら、
　　生と滅もあり得る。
　　少しも所縁とすることにならないのである。 (10)[43]

〔十二支の〕行など H14b3 十一のものに無明が直接・間接に何種類も、縁として有るので、**無明を** K14a1 **有縁として**それより**生起したものを正しい**聖者の**智が御覧にな**った義である有為が始めに**生**じること**と**、最後に**滅**すること**もあり得**て、戯論を**少し** H14b4 **も所縁とすることにならないのである。**

それは、行などは無明によって分別された K14a2 ものなので、迷乱した知覚に顕現するが、聖者の等引が御覧になったもの〔である知覚〕にではなくて、すなわち眼翳を有する者に顕現するもの、それは眼翳無き者が見たなら顕現し H14b5 ないのと同様である。

何であれ聖者の智が有ると御覧にならないことと、有ではない K14a3 と御覧になることは同一だと迷乱して、「(宗)縁起が有るのではなくて、(因)というのも、聖者の等引が御覧にならないから」と論じるの H14b6 は、「中観派の見解、(宗)これは正しいものなのであって、(因)というのも、愚者が理解しないから」というのと相同なのである。

「見解が正しいのであるの K14a4 なら、愚者が理解することは相反するのである。」というなら、縁起があるとしても等引が御覧になることが何で必要なのか。自性であるのなら H15a1 御覧になる必要があるのだが、観待法であるのならそれが御覧にならないことに相反するからである。

このような似非正理に縁って「中 K14a5 観派に承認は無い」というなら、私も「表識派に承認は無い」 H15a2 と論じよう。

「それ(=表識派)は事物の自相を承認したからである。」というなら、中観派も縁起を承認したのである。

「(宗)それは迷乱の側だけで承認したが、自流で有るものでは K14a6 なくて、(因)というのも、不迷乱の知覚は聖者の等引なので、 H15a3 それが御覧にならないからである。」というなら、それなら表識派でも隠蔽分は有自相ではないことに帰謬する。迷乱した知覚は現見なのにそれが御覧にないから。

ཀློག་སྒྱུར་ཡོད་ཀྱང་K14b1མངོན་སུམ་གྱིས་མི་འཇལ་ཞེ་ན། ཐ་མ་ལ་ཡང་H15a4མཚུངས་སོ།།

འདོད་ན་ཀློག་སྒྱུར་ཁེགས་པས་ཁྱབ་བྱ་བདག་མེད་ཁེགས་པར་འགྱུར་ལ། དེས་མ་ཁྱབ་པ་མི་སྲིད་པས་ཤེས་བྱ་མཐའ་དག་ཁེགས་[96] པས་གང་ཡང་ཁས་བླང་[97] དུ་མེད་པར་འགྱུར་རོ།།

གཉིས་པ་ལ། དངོས་དང་K14b2ཇོགས་བྱ་ཆོས་དབྱིངས་ལ་H15a5རྣམ་པ་མི་འདྲ་བ་མེད་པར་བསྟན་པ། གཞན་གྱིས་བརྟགས་པ་བྱ་བ་བྱས་པའི་ཐ་སྙད་ཀྱི་ཡུལ་དུ་མི་རུང་བའོ།།

དང་པོ་ནི།

དེ་ཉིད་མཐོང་ཆོས་མྱ་ངན་ལས[98] །།

འདས་ཤིང་བྱ་བ་བྱས་པའང་ཡིན།། (11ab)

རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བའི་སྐྱེ་བ་དང་K14b3འགག་པ་མི་དམིགས་H15a6པའི་ལྷག་བཅས་ཀྱི་གནས་སྐབས་དེ་ཉིད་མཐོང་བའི་ཆོས་ཚེ་འདི་ཉིད་ལ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཐོབ་པ་དང་ཉོན་མོངས་པ་སྤོང་བ་སོགས་ཀྱིས་བྱ་བ་བྱས་པའང་ཡིན་ནོ།།

འང་གི་སྒྲ་ནི་བྱ་བ་བྱས་པའི་མཇུག་ཐོགས་སུ་བྱུང་བའི་སྐྱེ[99] བ་ཟད་པ་སོགས་K14b4, H15b1སྡུད་དོ།།

འགྲེལ་པར་འཕགས་པ་ཤཱ་རིའི་བུས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་མངོན་སུམ་དུ་བྱས་ནས་མདོ་འདི་བཤད་དོ་ཞེས་གང་གསུངས་པ་འདི་ཉིད་མཐོང་བའི་ཆོས་ལ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་རིགས་པར་བྱ་ལ། གང་ཡང་སྐྱེ་བ་ཟད་དོ་ཞེས་སོགས་བཤད་དོ།།

H15b2འདིས་K14b5ཀྱང་རྗེས་བཟླས་ཀྱི་མདོ་གང་ཡིན་ སྔར་བཤད་པ་ལྟར་གསལ་ལོ།།

གཉིས་པ་ནི།

གལ་ཏེ་ཆོས་ཤེས་མཇུག་ཐོགས་སུ།།

འདི་ལ་བྱེ་བྲག་ཡོད་ན་ནི།། (11cd)

དངོས་པོ་ཤིན་ཏུ་ཕྲ་བ་ལའང་།།

གང་གིས་སྐྱེ་བར་རྣམ་བརྟགས་པ།།

རྣམ་པར་མི་མཁས་དེ་ཡིསH15b3ནི།།

རྐྱེན་ལས་བྱུང་K14b6བའི་དོན་མ་མཐོང་།། (12)

གལ་ཏེ་མཐོང་ལམ་ཐུག་བསྒྲལ་ལ་ཆོས་བཟོད་དེས་ཆོས་ཏེ། རྟེན་འབྲེལ་གྱི་གནས་ལུགས་སྟོང་པ་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་ཤེས་པས་དེའི་མཇུག་ཐོགས་སུ་ཇོགས་བྱ་ཆོས་དབྱིངས་ལ་རྣམ་པ་མི་འདྲ་བ་མེད་དེ།[100] གལ་H15b4ཏེ་ཡེ་ཤེས་ཕྱི་མ་འདི་ལ་མི་རྟག་K15a1པ་རང་མཚན་པ་སོགས་དོན་དམ་བདེན་པ་རྣམ་པ་མི་འདྲ་བ་སོ་སོར་བྱེ་བྲག་ཏུ་ཡོངས་སུ་བཅད་པར་བྱ་བ་ཡོད་ན་ནི་དངོས་པོ་ཤིན་ཏུ་ཕྲ་བ་རྟེན་འབྱུང་གི་གནས་ལུགས་ལའང་ཉན་ཐོས་སྡེ་པ་གང་གིས་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་H15b5བར་རྣམ་པར་བརྟགས་ཤིང་ཁས་བླངས་ན་རགས་K15a2པ་ས་ལ་སོགས་པ་ལ་ལྟ་སྨོས་ཀྱང་ཅི་དགོས།

[96] ཁེགས་ H ཁགས་

[97] བླང་ H བླངས་

[98] ལས H འདས

[99] སྐྱེ་ K སྐྱ་

[100] H inserts །.

「隠蔽分が有っても、K14b1 現見が〔それを〕量らない」というなら、前者にも H15a4 相同なのである。

〔それを〕認める〔という〕なら、隠蔽分が却くので所遍である無我が却くことになるが、それ(=無我)が遍充しないものは有り得ないのであらゆる所知が却くから、何も承認し得るものが無いことになるのである。

(2･1･2･2･3･2) 第二(真実に数習することが「為すべきことは為されたのである。」という言説の対境だと教示すること)に、(2･1･2･2･3･2･1) そのものと、K14b2 (2･1･2･2･3･2･2) 所了解である法界に H15a5 不同の行相は無いと教示すること、(2･1･2･2･3･2･3) 他者が分別したものは、〈為すべきことは為された〉という言説の対境として適さないことである。

(2･1･2･2･3･2･1) 第一(そのもの)、

真実の現法は、涅槃
しつつ、為すべきことは為されたことなのでもある。(11ab)[44]

縁起生する生・K14b3 滅を所縁としない H15a6 有余依の場合、**真実の現法**、ほかならぬこの際に**涅槃**を得、また煩悩の捨断などにより**為すべきことは為されたことなのでもある**のである。

〈**も**〉という言葉は、**為すべきことは為された**直後に生起した〈生は尽きたこと〉[45]などを K14b4, H15b1 含むのである。

『註』に、「聖者シャーリプトラは涅槃を現見にしてから、この経を説いたのである。」[46]とお説きになったもの、これこそが現法に涅槃したことが道理であることだとすべきだが、いずれも「生は尽きたのである。」云々と説いているのである。

H15b2 これ K14b5 も「順説経」なるものが前に説いたとおりに明らかである。

(2･1･2･2･3･2･2) 第二(所了解である法界に不同の行相は無いと教示すること)、

もし、法知の直後に
これに特殊(属性)が有るならば、(11cd)[47]
非常に微細な事物においても
生じると構想分別し、
善巧でない彼 H15b3 **は**
縁より生起した K14b6 **という義を見ない。**(12)[48]

もし、見道の苦法忍、それによって、**法**、すなわち縁起の真相である空性が現見に**知**られるので、**その直後に**所了解である法界に不同の行相は無いが、も H15b4 し、後者の智、**これに**自相ある K15a1 無常など、不同・個別の行相の勝義諦として、〔すなわち〕**特殊(属性)**として肯定的に断定されるべきものとして**有るならば、非常に微細な事物**である縁生の真相**においても**、声聞部派であるところの者が自相によって**生じる** H15b5 **と構想分別し**、すなわち承認したのなら、粗大 K15a2 なものである地などにおいては言及するまでもあるまい。

དེས་ན་གྲུབ་མཐའ་འཛིན་པའི་ཉན་ཐོས་རྣམ་པར་མི་མཁས་པ་དེ་དག་ཆོས་ཅན། ཁྱེད་ལྟར་ན་མཐོང་ལམ་པ་དེ་ཡིས་ནི་རྐྱེན་ལས་བྱུང་བའི་དོན་རྟེན་འབྱུང་H15b6སྤྲོས་བྲལ་རོ་གཅིག་པ་དེ་མ་མཐོང་བར་ཐལ། ཆོས་ཉིད་ལ་རྣམ་པ་མི་འདྲ་བར་སོ་སོ་རིམ་ཅན་K15a3དུ་བཅད་དུ་ཡོད་པའི་ཕྱིར།

དེས་ན་རྟེན་འབྱུང་གི་ཆོས་ཉིད་སྟོང་པ་ཉིད་རང་བཞིན་མེད་པ་དེ་ལ་རྣམ་པ་མི་འདྲ་བའི་དབྱེ་བ་མེད་པས་བདེན་པ་མངོན་པར་རྟོགས་H16a1པ་ནི་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་ཏུ་ཟད་དོ། །

འོ་ན་སྐད་ཅིག་མ་བཅུ་དྲུག་ཏུ་བཞག་པ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། དེ་ནི་ལྡོག་པའི་སྒོ་ནས་བཞག་པ་ཡིན་ཏེ། K15a4བདེན་པ་དེ་དང་དེའི་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པ་དེའི་ཆ་ནས་སྡུག་བསྔལ་ཤེས་པ་དང་ཀུན་འབྱུང་ཤེས་H16a2པ་སོགས་དང་། དེ་[101] དག་ཀྱང་ཤེས་བཟོད་དུ་ལྡོག་པས་འབྱེད་པའོ། །

དེ་ལྟ་བུའི་ཐ་སྙད་མི་བཞེད་པ་ཡང་མ་ཡིན་ཏེ། སློབ་དཔོན་ཟླ་བ་གྲགས་པས་དབུ་མ་ཕུང་པོ་ལྔ་པར་བཤད་པའི་ཕྱིར། ཉན་ཐོས་ཀྱི་K15a5སྡེ་སྣོད་ཁ་ཅིག་ལས་སྐད་ཅིག་མ་གཅིག་ཏུ་H16a3བསྟན་ལ། གཞན་ལས་སྐད་ཅིག་མ་བཅོ་ལྔར་བསྟན་པ་མི་འགལ་ཏེ། རྒྱུད་ལ་བསྐྱེད་རིམ་དང་སྦྱོར་བ་ལ་དགའ་བའི་ངོར་ཐ་སྙད་སྣ་ཚོགས་ཀྱིས་བསྟན་པ་ཙམ་དུ་ཟད་པའི་ཕྱིར།

གལ་ཏེ་དེ་ལྟ་ན་བདེན་པ་བཞི་ལ་དམིགས་ནས་རྣམ་པ་མི་རྟག་སོགས་H16a4བཅུ་K15a6དྲུག་གི་རྣམ་པ་ཅན་དུ་བཤད་པ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། དེ་དག་ནི་ཚོགས་སྦྱོར་གྱི་གནས་སྐབས་སུ་བསྒོམ་པར་བྱ་བ་རྒྱུད་སྨིན་པར་བྱེད་པའི་ལམ་ཙམ་ཡིན་གྱི། གྲོལ་ལམ་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལ་ངེས་པར་ཆོས་རང་བཞིན་མེད་པར་རྟོགས་དགོས་པའི་ཕྱིར།

ཐོས་H16a5ཆུང་གང་དག་བྱམས་ཆོས་སུ་ཡང་ཉན་ཐོས་K15b1ལ་ཡང་ཆོས་རང་བཞིན་མེད་པར་རྟོགས་པ་ཡོད་པར་བསྟན་ཏོ་ཞེས་སྨྲ་བ་དེ་དག་ནི་ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་རྣམས་ཀྱི་གཞུང་ལུགས་རྒྱ་མཚོ་ལྟ་བུའི་རྣམ་དབྱེ་ལ་འདྲིས་ཤིང་མཁས་པར་མ་བྱས་པའི་གཟུ་ལུམས་H16a6འབའ་ཞིག་ཡིན་ཏེ། བྱམས་ཆོས་རྗེས་འབྲངས་དང་བཅས་པའི་གཞུང་གང་དུ་ཡང་གྲོལ་བ་K15b2ཙམ་དང་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ལམ་གཉིས་སུ་བྱས་པའི་གྲོལ་ལམ་དུ་མི་རྟག་སོགས་རྣམ་པ་བཅུ་དྲུག་འབའ་ཞིག་བསྟན་གྱི། རང་བཞིན་མེད་པར་རྟོགས་H16b1དགོས་པ་གང་ཡང་མ་[102] བསྟན་པའི་ཕྱིར་དང་། ཀླུ་སྒྲུབ་ཡབ་སྲས་ཀྱི་དགོངས་པ་དཔལ་ལྡན་ཟླ་བ་གྲགས་པས་བཀྲལ་བའི་གཞུང་རྣམས་K15b3སུ་དེ་དག་རྒྱུད་སྨིན་བྱེད་ཀྱི་ལམ་ཙམ་དུ་གསུངས་ཀྱི། གྲོལ་ལམ་དུ་གང་དུ་ཡང་མ་གསུངས་པས་ཆེན་པོ་དེ་དག་གི་ལུགས་ལེགས་H16b2པར་དཀྲུགས་ནས་བཤད་པས་དམ་པའི་ཆོས་ལེགས་པར་སྤངས་པའི་ལས་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་བསགས་པ་ཡིན་ནོ། །

གསུམ་པ་ལ་གཞན་ཕྱོགས་ཉེས་པ་དང་བཅས་པ་དང་། K15b4རང་ཕྱོགས་ལ་ཉེས་པ་མེད་པའོ། །

དང་པོ་ལ་ཐོག་མ་ཡོད་པར་ཐལ་བ་དང་། འདོད་པ་ལ་H16b3བསལ་བ་དགོད་པའོ། །

---

[101] དེ་ H དང་

[102] H omits མ་.

それゆえに、学説を執る声聞という**善巧でない**者、**彼**らを有法として、(宗)あなたのとおりなら、見道者、彼**は縁より生起したという義**である〈縁生が H15b6 離戯論で一味であること〉、それ**を見ない**ことに帰謬する。(因)法性に、不同にして個別の行相が順次 K15a3 に断定されて有るから。

それゆえに、縁生の法性である空性・無自性、それに不同な行相である区分は無いので、諦の現観 H16a1 は一刹那に尽きるのである。

「それなら、〔四諦〕十六刹那と建てたのはどうしてか」というなら、それは排斥を通じて建てたものなのであって、K15a4〔四諦のうちの〕あれこれの諦の空性を了解すること、その分のなかで、苦知と集知 H16a2 などと、それらも知・忍と排斥することによる区分である。

(宗)そのような言説をお認めにならないのでもなくて、(因)というのも、軌範師チャンドラキールティが『中観五蘊論』で説いているから。(宗)声聞 K15a5 蔵の或るものには一刹那と H16a3 教示しているが、他のものには十五刹那と教示していることは相反しなくて、(因)というのも、相続に生じさせる次第と戯論に喜ぶ[49]側で種々な言説で教示した程度に尽きるから。

「もし、そのとおりなら四諦を所縁として、無常行相など H16a4 十 K15a6 六行相を有すると説くのはどうしてか」というなら、それらは資糧・加行〔道〕の位における所修習・相続を成熟させる道である程度のものなのだが、解脱道なのではなくて、そこでは決まって法無自性と了解する必要があるから。

「弥勒の〔五〕法でも、声聞 K15b1 にも法無自性と了解することが有る、と教示しているのである。」と論じる聴聞の H16a5 小さな者ら、(宗)彼らは、〔ナーガールジュナ、アサンガの〕大車らの海のごとき教義の弁別に慣れ親しみ善巧していない粗忽な H16a6 だけの者なのであって、(因)というのも、弥勒の〔五〕法への随順を伴う典籍の何れにも単なる K15b2 解脱と一切知者の道の二つとされた解脱道として無常など十六の行相だけを教示したが、無自性だと了解する H16b1 必要があることを何も教示していないから、またナーガールジュナ御父子の意趣を吉祥を具えたチャンドラキールティが註釈した諸典籍 K15b3 に、それらを相続を成熟させる程度の道とお説きになったが、解脱道だとは何れにもお説きになっていないので、彼ら偉大な者(=龍樹・無著)の流儀を十分 H16b2 にこき混ぜて説いたことによって正法を十分に捨断した業障を積集した者なのである。

(2・1・2・2・3・2・3)第三(他者が分別したものは、**〈為すべきことは為された〉**という言説の対境として適さないこと)に、(2・1・2・2・3・2・3・1)他者の立場が過誤を伴うことと、K15b4 (2・1・2・2・3・2・3・2)自己の立場に過誤が無いことである。

(2・1・2・2・3・2・3・1)第一(他者の立場が過誤を伴うこと)に、(2・1・2・2・3・2・3・1・1)始めが有ることに帰謬することと、(2・1・2・2・3・2・3・1・2)主張を H16b3 除去することを提示することである。

དང་པོ་ནི།

ཉོན་མོངས་ཟད་པའི་དགེ་སློང་གི །
གལ་ཏེ་འཁོར་བ་རྣམ་ལྡོག་ན། །
དེའི་རྩོམ་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས། །
གང་མ་བཤད་པ་རྒྱུ་ཅི་ཞིག །(13)

གལ་ཏེ་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་ཉོན་K15b5མོངས་པ་ཟད་པར་བྱས་པའི་དོན་དམ་པའི་དགེ་སློང་གི་H16b4ཉོན་མོངས་པ་ཟད་པས་ལས་མ་བསགས་པ་དེའི་དབང་གིས་གལ་ཏེ་འཁོར་བ་ཕུང་པོ་རང་མཚན་པ་འཇུག་ཐུང་དུ་སོང་ནས་ལྡོག་ཅིང་ཟད་པར་ཁྱོད་སེམས་ན་ཐ་མ་ཡོད་པར་ཐལ་ལ། དེ་འདོད་ན་ཐ་མ་ཐོག་མ་ལ་བལྟོས་པས་འཁོར་བ་དེའི་ཐོག་K15b6མའི་རྩོམ་པ་H16b5ཡོད་ན་གསུངས་དགོས་པས་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས་ཐོག་མ་གང་མ་བཤད་པ་ལ་རྒྱུ་ཅི་ཞིག་ཡོད་དེ་མི་མཁྱེན་པས་མིན་ཏེ། ཀུན་མཁྱེན་དུ་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར། མི་སྟོན་པའི་རྒྱུ་གཞན་ཡང་མེད་པས་མེད་པ་ཁོ་ནས་མ་བསྟན་པར་རིགས་སོ། །

H16b6གཉིས་པ་ནི། དེའི་ཕྱིར།

K16a1རྩོམ་པ་ཡོད་ན་ངེས་པར་ཡང་། །
ལྟ་བར་གྱུར་པ་ཡོངས་སུ་འཛིན། །(14ab)

ཡང་ན་ཉེས་ཉིད་དུ་ཞེས་གདོན་ནོ། །

གལ་ཏེ་ཐོག་མའི་རྩོམ་པ་ཡོད་པར་ཐལ་བ་འདོད་དོ་ཞེ་ན། དེ་ལྟ་ན་ངེས་པར་ཡང་དེའི་སྔོན་དུ་གཞན་མ་སོང་བས་རྒྱུ་མེད་པ་དང་H17a1ཆད་པར་བལྟ་བར་གྱུར་པ་ཡོངས་སུ་K16a2འཛིན་ཅིང་ཁས་ལེན་དགོས་པ་ཉིད་དུ་འགྱུར་རོ། །

གཉིས་པ་རང་ཕྱོགས་ལ་ཉེས[103] པ་མེད་པ་ལ་རྟེན་འབྱུང་མཐའ་བྲལ་དུ་བསྟན་པ་དང་། རང་བཞིན་ཡོད་ན་རྟག་པར་ཐལ་བ་དང་། རང་H17a2བཞིན་མེད་པའི་དཔེ་བསྟན་པའོ། །

དང་པོ་ནི།

རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་གང་འབྱུང་བ། །
དེ་ལ་སྔོན་K16a3དང་ཐ་མ་ཅི། །(14cd)

རྟེན་འབྲེལ་སྨྲ་བ་ལ་ཉེས་པ་འདི་མེད་དེ་དངོས་པོ་བལྟོས་ཆོས་སུ་སྨྲ་བ་དེ་ལྟར་ན། རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་གང་འབྱུང་བ། །[104] H17a3དེ་ལ་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་སྔོན་ཐོག་མ་དང་ཐ་མ་ཅི་ལྟར་འགྱུར་ཏེ། གང་ཡང་ཁས་བླང་མི་དགོས་སོ། །

གཉིས་པ་ནི།

སྔོན་སྐྱེས་པ་ནི་ཇི་K16a4ལྟར་ན། །
ཕྱི་ནས་སླར་ཡང་ལྡོག་པར་འགྱུར། །(15ab)

འདི་ནི་དེ་ཁོ་ན་ལྟར་ངེས་པར་ཁས་བླང་དགོས་ཏེ། གཞན་H17a4དུ་ན་ཐོག་མ་ཡོད་པ་འབའ་ཞིག་ཏུ་མ་ཟད་རྟག་པར་ཡང་འགྱུར་ཏེ། འདི་ལྟར། གལ་ཏེ་སྔོན་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེས་པ་ནི་རྒྱུ་མཚན་ཇི་ལྟར་ཕྱི་ནས་སླར་ཡང་ལྡོག་པར་འགྱུར་བར་K16a5རྟག་པར་ཐལ། རང་བཞིན་གཞན་དུ་འགྱུར་བ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར།

---

[103] Read ངེས་.

[104] K omits །.

(2・1・2・2・3・2・3・1・1)第一(始めが有ることに帰謬すること)、

煩悩が尽きた比丘の

——もし——輪廻が還滅したなら、

その開始を等覚者が

説かなかったのは何の因でなのか。(13)[50]

もし、智によって**煩** K15b5 **悩を尽き**させた勝義の**比丘**は H16b4 煩悩が尽きているので業を積集していないこと、それに関って、**もし**〈**輪廻が**——自相ある蘊が流転しうることとなったあと——**還滅**する、すなわち尽きる〉と汝が思う**なら**、〔輪廻の〕最後が有ることに帰謬するが、それを認めるなら最後は始めに観待するので、輪廻、**その**始 K15b6 めである**開始が** H16b5 有るなら、〔等覚者が〕お説きになっている必要があるので、**等覚者らが**何の始め**を**も**説かなかった**ことに**何の因**が有るのか、(宗)それを御存知でないからではなくて、(因)というのも全知と承認したから。教示しない他の因も無いので、無いだけだから教示しないというのが道理である。

H16b6 (2・1・2・2・3・2・3・1・2)第二(主張を除去することを提示すること)、それ故に、

K16a1 **開始が有るなら、定めし**

見となったものを遍計する。(14ab)[51]

或いは、「過誤だけ」と誦えているのである。

もし、「始めの**開始が有る**ことに帰謬することを認めるのである。」という**なら**、そのとおりなら**定めし**その前に他が先行しないので、無因かつ H17a1 断**見となったものを遍** K16a2 **計する**、すなわち承認する必要があることだけになるのである。

(2・1・2・2・3・2・3・2・1)第二・自己の立場に過誤が無いことに、(2・1・2・2・3・2・3・2・1)縁生は離辺だと教示することと、(2・1・2・2・3・2・3・2・2)自性が有るなら常に帰謬することと、(2・1・2・2・3・2・3・2・3)無自 H17a2 性の喩例を教示することである。

(2・1・2・2・3・2・3・2・1)第一(縁生は離辺だと教示すること)、

縁りつつ関係して生起(縁起)するもの、

それにおいて、前 K16a3 **と終わりは如何に。**(14cd)[52]

縁起論者にこの過誤は無くて、すなわち、事物は観待法だと論じる、そのとおりなら**縁りつつ関係して生起(縁起)するもの、** H17a3 **それにおいて**は、自性によって生じていないから、**前**、〔すなわち〕始め**と終わりは如何**ようになるのか、すなわち、何も承認する必要がないのである。

(2・1・2・2・3・2・3・2・2)第二(自性が有るなら常に帰謬すること)、

前に生じたものがどう K16a4 **して**

後から更にまた斥くことになろうか。(15ab)[53]

これはまさしくそのとおりに決まって承認する必要があって、さ H17a4 もないと、始めが有るだけに尽きず、常にもなるのであって、すなわち、もし**前に**自相によって**生じたもの**〔なら、それ〕**がどう**いう理由で**後から更にまた斥くことになろうか**、K16a5 ということに常に帰謬する。自性が他に〔変化すること〕になることは有り得ないから。

H17a5གསུམ་པ་ལ། དཔེའི་སྒོ་ནས་མདོར་བསྟན་པ་དང་། དངོས་བཤད་པ་དང་། དོན་བཤད་པའོ། །

དང་པོ་ནི།

རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་གང་འབྱུང་བ། །
དེ་ལ་སྔོན་དང་ཐ་མ་ཅི། ། (14cd)

རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར།[105] དེ་ནི་བཤད་ཟིན་ཏོ། །

K16a6སྔོན་དང་ཕྱི་མའི་མཐའ་བྲལ་H17a6བ། །
འགྲོ་བ་སྒྱུ་མ་བཞིན་དུ་སྣང་། ། (15cd)

རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པས་སྔོན་དང་ཕྱི་མའི་མཐའ་དང་བྲལ་བ་སྐད་ཅིག་ཀྱང་མི་སྡོད་པར་འགྲོ་བས་འགྲོ་བ་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་འདི་དག་སྒྱུ་མ་བཞིན་དུ་རང་བཞིན་མེད་བཞིན་དུ་རང་བཞིན་དང་བཅས་H17b1པར་སྣང་K16b1ཞིང་བསླུ་བར་བྱེད་པའི་བདག་ཉིད་ཅན་ནོ། །

སྒྱུ་མ་ཤེས་པས་སྒྱུ་མའི་རྟ་གླང་སོགས་ལ་སྔོན་མཐའ་དང་ཕྱི་མའི་མཐའ་རྟོགས་པར་མི་རིགས་པ་བཞིན་དུ་འདི་ལ་ཡང་མི་རིགས་སོ། །

གཉིས་པ་ནི།

གང་ཚེ་སྒྱུ་མ་འབྱུང་ཞེའམ། །
གང་ཚེ་འཇིག་པར་H17b2འགྱུར་སྙམ་དུ། །
སྒྱུ་མ་ཤེས་པ་དེར་མི་K16b2རྨོངས། །
སྒྱུ་མ་མི་ཤེས་ཡོངས་སུ་སྲེད། ། (16)

རྐང་པ་དང་པོ་གསུམ་རྣལ་འབྱོར་བ་མཁས་པའི་དཔེ། བཞི་པ་ནི། བྱིས་པའི་དཔེའོ། །

ལྟད་མོ་མི་མཁས་པའི་རང་བཞིན་ཅན་དག་སྒྱུ་མའི་ན་ཆུང་དེ་དག་ལ་ཤ་ཁྲག་དང་H17b3བཅས་པའི་ན་ཆུང་དུ་ཞེན་ནས་གང་གི་ཚེ་ན་ཆུང་འདི་དག་བྱུང་ཞིང་སྐྱེས་པར་གྱུར། K16b3གང་གི་ཚེ་རྣམ་པར་འཇིག་ཅིང་འཆི་བར་འགྱུར་སྙམ་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དེ་བཞིན་དུ་སྒྱུ་མའི་རང་བཞིན་ཤེས་པའི་སྐྱེས་བུ་དག་སྒྱུ་མ་མཐོང་བའི་སྐབས་H17b4དེར་དེ་ལྟར་མི་རྨོངས་ཤིང་མངོན་པར་མི་ཞེན་ལ། སྒྱུ་མའི་རང་བཞིན་མི་ཤེས་པའི་ལྟད་མོ་བ་དག་ཡོངས་སུ་སྲེད་ཅིང་ཞེན་པར་བྱེད་དོ། །

གསུམ་K16b4པ་ནི།

དངོས་པོ་སྨིག་རྒྱུ་དང་འདྲ་བར། །
བློ་ཡིས་མཐོང་བར་གྱུར་པ་ནི། །
སྔོན་གྱི་མཐའ་འམ་ཕྱི་མའི་མཐར། །
H17b5ལྟ་བས་[106] ཡོངས་སུ་བསྣད་མི་འགྱུར། ། (17)

ཕྱེད་དང་པོས་གནས་ལུགས་རྟོགས་པའི་བློ་དང་ཕྱེད་ཕྱི་མས་ཕན་ཡོན་བསྟན་ཏོ། །

[105] H inserts །.
[106] Read བ་.

H17a5(2･1･2･2･3･2･3･2･3)第三(無自性の喩例を教示すること)に、(2･1･2･2･3･2･3･2･3･1)喩例を通じて略説することと、(2･1･2･2･3･2･3･2･3･2)〔喩例〕そのものを説明することと、(2･1･2･2･3･2･3･2･3･3)〔喩例の〕義を説明することである。

(2･1･2･2･3･2･3･2･3･1)第一(喩例を通じて略説すること)、

縁起して生起するもの、
それにおいて、前と終わりは如何に。(14cd)[54]

自性によって生じていないから。それは説き終わったのである。

K16a6**前後の辺際を離れた**H17a6**ものである**
趣は、幻術の如く顕現する。(15cd)[55]

自性によって生じていないので、**前後の辺際を離れたもの**は刹那も止まらずに**趣**くので**趣**、〔すなわち〕縁起生するもの、これらは**幻術の如く**無自性でありながら自性を伴っH17b1て**顕現する**K16b1、すなわち欺く本性を有するのである。

幻術を知る者が、幻術の馬牛などにおいて前の辺際と後の辺際を了解することが不合理な様に、これにおいても不合理である。

(2･1･2･2･3･2･3･2･3･2)第二(そのものを説明すること)、

幻術が生起する際に、あるいは
消滅することにH17b2**なるという際に、**
幻術を知る者は、それに迷妄K16b2**しない。**
幻術を知らない者が十全に愛着する。(16)[56]

詩句の最初の三つは瑜伽師の喩例で、第四は凡夫の喩例である。

〔幻術の〕演目に精通していない自性を有する者らは、**幻術**の〔作り出した〕少年、それらを、肉・血をH17b3伴った少年と思念するなら、これら少年**が生起**、すなわち生まれたことになった時に際し、K16b3**消滅**、すなわち死ぬことになると執念する際に、その通りに幻術の自性を知る人々は、幻術が見えるそのH17b4場合にそのとおりに**迷妄しない**、すなわち執念しないが、幻術の自性を知らない演目の観衆らは**十全に愛着**、すなわち思念するのである。

(2･1･2･2･3･2･3･2･3･3)第K16b4三(義を説明すること)、

事物を陽炎と同様と
慧が見ることになった者は、
前の辺際や後の辺際に
H17b5**見に全く汚染されることにならない。**(17)[57]

前半によって真相を了解する慧を、また後半によって利徳を教示しているのである。

རྣལ་འབྱོར་བ་དངོས་པོ་འདུས་བྱས་མ་ལུས་པ་སྒྱུ་མ་དང་སྨིག་རྒྱུ་དང་འདྲ་K16b5བར་བློ་མཉམ་གཞག་སོ་སོར་རང་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་H17b6མངོན་སུམ་དུ་མཐོང་བར་གྱུར་པ་སྔོན་གྱི་མཐར་བལྟ་བའམ་ཕྱི་མའི་མཐར་བལྟ་བའི་ཏག་[107] ཚད་ཀྱི་ལྟ་བས་རྒྱུད་ཡོངས་སུ་སྨིན་ཅིང་ཟིན་པར་མི་འགྱུར་རོ། །

མཉམ་གཞག་གི་རྟོགས་བྱ་དེ་ཉིད་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་སྟོན་པ་ཡིན་གྱི། མཉམ་གཞག་K16b6,H18a1གི་ངོར་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་སྟོན་པ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །

མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་གོ་བ་ནི་ཐ་སྙད་པའི་བློ་ཡིན་གྱི། མཉམ་གཞག་པ་མ་ཡིན་ནོ། །

གསུམ་པ་མཐའ་གཉིས་ཀྱི་ངོ་བོ་དགག་པ་ལ་འཐད་པ་དགོད་པ་དང་། ལུང་འགལ་H18a2སྤང་བའོ། །

དང་པོ་ལ། སྐབས་འགོད་པ་དང་། འཐད་པ་དངོས་དང་། K17a1མཇུག་བསྡུ་བའོ། །

དང་པོ་ནི།

གང་དག་གིས་ནི་འདུས་བྱས་ལ། །
སྐྱེ་དང་འཇིག་པར་རྣམ་བརྟགས་པ། །
དེ་དག་རྟེན་འབྱུང་འཁོར་ལོ་ཡིས[108] ། །
འགྲོ་བ་རྣམ་པར་མི་ཤེས་སོ། ། (18)

ཀང་པ་ཕྱེད་དང་གསུམ་H18a3གྱིས་མི་མཁས་པའི་གང་ཟག་བསྟན་ནས་ཕྱེད་དང་གཉིས་ཀྱིས་ཉེས་དམིགས་K17a2བསྟན་ཏོ། །

མི་མཁས་པ་གང་དག་གིས་ནི་སྣང་ཙམ་གྱིས་འདུས་བྱས་ལ་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་བ་དང་འཇིག་པ་རྣམ་པར་བརྟགས་པ་དེ་དག་གིས་ནི་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ཐོག་མ་དང་H18a4དབུས་དང་ཐ་མ་དང་བྲལ་བ་འཁོར་ལོ་ལྟ་བུའི་འགྲོ་བ་སྡེ་འཇུག་ཚུལ་རྣམ་པར་མི་ཤེས་ཤིང་མི་K17a3རྟོགས་ཏེ། རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་པ་ལ་སྐྱེ་བ་དང་འཇིག་པ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར།

གཉིས་པ་ལ། སྤྱིའི་དོན་དང་། ཡན་ལག་གི་དོན་ཏོ[109] ། །

དང་པོ་ལ། བདེན་གཉིས་ཀྱི་H18a5མཚན་ཉིད་དང་། དབྱེ་བ་དང་། གྲངས་ངེས་དང་། རྣམ་གཞག་གཏན་ལ་ཕབ་པའོ། །

དང་པོ་ནི། ཀུན་རྫོབ་དང་དོན་དམ་K17a4པའི་བདེན་གཉིས་ལས་རིམ་པ་བཞིན་དུ་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མའི་གཞལ་བྱ་དང་། མཉམ་གཞག་སོ་སོ་རང་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་H18a6ཀྱི་གཞལ་བྱའོ། །

གཉིས་པ་དབྱེ་བ་ལ་ཀུན་རྫོབ་དང་། དོན་དམ་བདེན་པའི་བདེན་གཉིས་སོ། །

དང་པོ་ལ། ཡང་དག་པ་དང་ལོག་པའི་ཀུན་རྫོབ་གཉིས་སོ། །

དང་པོ་K17a5ནི། ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མ་བཞིའི་གཞལ་བྱ་རྣམས་སོ། །

དེ་ཡང་གནོད་པ་མེད་H18b1པའི་དབང་པོ་དྲུག་གི་ཡུལ་དང་། ཡུལ་ཅན་ནོ། །

གཉིས་པ་ནི། གནོད་བཅས་ཀྱི་དབང་པོ་ཡུལ་ཡུལ་ཅན་རྣམས་ཏེ། རྨི་ལམ་གྱི་རྟ་གླང་སོགས་ནི་ཕྱི་དོན་རྫུན་པའོ། །

---

[107] ཏག་ K བཏག་

[108] Read ཡི་ grounded on Derge edition.

[109] ཏོ H ནོ

瑜伽者は**事物**、〔すなわち〕有為の残りなきすべて**を**幻術および**陽炎と同様** K16b5 **と慧**、〔すなわち〕等引の自内証智**が** H17b6 現見に**見ることになった者は、前の辺際**における見**や後の辺際に**おける見である常断の**見に**相続が全く成熟され捉えられることにならないのである。

等引の所了解、それそのものが幻術のごときだ、と教示するものなのだが、等引 K16b6, H18a1 の側において幻術のごときだ、と教示するものなのではないのである。

涅槃が幻術のごときだ、と理解するものは、言説の慧〔のこと〕なのだが、等引〔の慧のこと〕なのではないのである。

(2･1･3)第三・二辺の体の否定に、(2･1･3･1)妥当性の提示と、(2･1･3･2)教証との相反の H18a2 捨断である。

(2･1･3･1)第一(妥当性の提示)に、(2･1･3･1･1)箇所の提示と、(2･1･3･1･2)妥当性そのものと、K17a1 (2･1･3･1･3)結尾である。

(2･1･3･1･1)第一(箇所の提示)、

有為を
生・滅すると構想分別した者ら、
彼らは縁生の輪の
趣きを知らないのである。(18)[58]

詩節の二つと半分 H18a3 によって善巧でないプドガラを教示してから、一つと半分によって誤失を K17a2 教示したのである。

顕現する程度のことで、**有為**を自相によって**生・滅する**ものとして**構想分別した**善巧でない**者ら**、(宗)**彼らは縁**起**生**の、始めと H18a4 中央と最後を離れた**輪の**ごとき**趣き**、すなわち流転の様態**を知らない**、すなわち了解してい K17a3 なくて、(因)というのも、自相によって成立したものに生・滅は有り得ないからだ。

(2･1･3･1･2)第二(妥当性そのもの)に、(2･1･3･1･2･1)一般の義(共義)と(2･1･3･1･2･2)支分の義である。

(2･1･3･1･2･1)第一(一般の義)に、(2･1･3･1･2･1･1)二諦の H18a5 定義と、(2･1･3･1･2･1･2)区分と、(2･1･3･1･2･1･3)数の決定と、(2･1･3･1･2･1･4)建立の決択である。

(2･1･3･1･2･1･1)第一(二諦の定義)、世俗と勝義 K17a4 の二諦のうち、順次、言説の量の所量と、等引の自内証智の H18a6 所量である。

(2･1･3･1･2･1･2)第二・区分に、(2･1･3･1･2･1･2･1)世俗〔諦〕と(2･1･3･1･2･1･2･2)勝義諦の二諦である。

(2･1･3･1･2･1･2･1)第一(世俗)に、(2･1･3･1･2･1･2･1･1)実〔世俗〕と(2･1･3･1･2･1･2･1･2)邪世俗の二つである。

(2･1･3･1･2･1･2･1･1)第一(実世俗) K17a5 は、四つの言説の量[59]の所量である。

それも妨げ無 H18b1 き六根の対境と、有境である。

(2･1･3･1･2･1･2･1･2)第二(邪世俗)、妨げを伴う根の対境・有境で、夢のなかの馬牛などは虚偽の外境義である。

ཤ་ཁྲག་དང་བཅས་པའི་རྟ་སྣང་ནི་ཕྱི་དོན་K17a6བདེན་པ་སྟེ། བསམ་ངོ་ལ་བལྟོས་H18b2པའི་[110] ཡིན་གྱི། དོན་དུ་ན་[111] ཐམས་ཅད་རྫུན་[112] པའོ། །

ཕུང་པོ་ལ་གཙང་བདེ་རྟག་བདག་བཞི་ནི་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡང་ཚད་མའི་གཞལ་བྱ་མ་ཡིན་པས་གཞི་མ་གྲུབ་པ་ཁོ་ནའོ། །

མི་རྟག་སྡུག་བསྔལ་སྟོང་བདག་མེད་བཞི་ནི་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མའི་གཞལ་H18b3བྱའོ། །

K17b1གང་དག་དེ་དག་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡོད་མེད་མཚུངས་པར་འདོད་པ་ནི། འཁྲུལ་ངོ་ཁོ་ནར་ཡོད་པ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡོད་པའི་དོན་དུ་བསམས་ནས་གཞན་ངོ་ཁོ་ནར་ཁས་ལེན་དགོས་པའི་ཀུན་རྫོབ་དང་། རང་ལུགས་ལ་ཁས་ལེན་པའི་ཀུན་རྫོབ་H18b4ཀྱི་ཁྱད་པར་མ་ཕྱེད་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟར་ཡིན་པར་ཡང་སློབ་K17b2དཔོན་ཟླ་བ་གྲགས་པས་དེ་ལྟར་སོང་སོང་ནས་སྒྱུ་མ་ཙམ་ཞིག་ལུས་པ་ཡིན་ནོ། [113]། ཞེས་པ་དང་། འགའ་ཞིག་ཏུ་སྒྲ་ཙམ་ཞིག་ལུས་པ་[114] ཡིན་ནོ་ཞེས་གསུངས་པས་བརྡ་ཙམ་བཏགས་པ་ཙམ་གྱི་ཀུན་H18b5རྫོབ་ནི་གང་དུ་ཡང་མ་བཀག་ཅིང་ཁས་བླངས་པའི་ཕྱིར།

གཙང་བདེ་རྟག་བདག་དང་དངོས་པོ་རང་མཚན་K17b3པ་སོགས་ནི། ལྟ་བས་[115] མ་གོ་བས་གང་ཟག་འགའ་ཞིག་གཞུག་པའི་ཐབས་སུ་གཞན་ངོ་ཁོ་ནར་ཁས་བླངས་པ་མ་གཏོགས་རྣམ་པ་ཀུན་ཏུ་བཀག་H18b6པའི་ཕྱིར། རང་ལུགས་ལ་ཀུན་རྫོབ་ཙམ་ཡོད་ཀྱང་ཀུན་རྫོབ་བདེན་པ་མེད་དོ་ཞེ་ན། དེ་ལྟར་ཡང་གཏན་ནས་མ་ཡིན་ཏེ། གནོད་པ་མེད་པའི་དབང་པོ་K17b4དྲུག་གི་བཟུང་ཡུལ་གྱི་གཟུགས་[116] སྒྲ་སོགས་དེ། དབུ་མ་པ་རང་ལུགས་ཀྱི་ཀུན་རྫོབ་བདེན་པ་ཡིན་ལ། འཇིག་རྟེན་H19a1པའི་ངོར་དོན་དམ་བདེན་པ་དང་། འཕགས་པའི་རྗེས་ཐོབ་ན་བདེན་སྣང་ཡོད་ཀྱང་བདེན་པའོ་སྙམ་པ་མེད་པས་ཀུན་རྫོབ་ཙམ་དུ་རྣམ་པར་བཞག་པའོ། །

འཕགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་K17b5བདེན་གཉིས་ཀྱི་རྣམ་དབྱེ་བྱེད་པ་ནི་[117] དེ་དག་ཀུན་H19a2རྫོབ་བདེན་པར་ཁས་ལེན་པ་ཡིན་ཏེ། ཀླུ་སྒྲུབ་བཞིན།

དེ་ལྟ་ན། འཕགས་པའང་བདེན་འཛིན་ཅན་དུ་འགྱུར་རོ་ཞེ་ན། རབ་རིབ་ཅན་ལ་སྐྲ་ཤད་འཛག་པར་རྟོག་པའི་གང་ཟག་གི་མིག་ལ་སྐྲ་ཤད་སྣང་ག་ལ་དགོས། ཀུན་རྫོབ་བདེན་པར་K17b6རྟོགས་པའི་ཕྱིར་H19a3རྫུན་པ་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་རྟོགས་པ་ཡིན་གྱི། བདེན་པར་ཁས་བླངས་མི་དགོས་སོ། །

ཇི་སྐད་སྨྲ་བ་དེས་ནི་ཀུན་རྫོབ་བདེན་པ་ལ་བདེན་པའི་ཁྱབ་པ་ཁས་བླངས་པས། ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་སྨྲས་སོ། །

བློ་དེ་དག་གི་ཡུལ་གྱི་མཚན་གཞི་ཐུན་མོང་བ་ཁས་བླངས་པས། H19a4དོན་ཆོས་ཁས་K18a1བླངས་སོ་ཞེ་ན། དེ་དག་ཀྱང་ཐ་སྙད་ཙམ་ཡིན་གྱི། དེ་ལྟ་མིན་ན་ཚིག་གསལ་དུ་འཇིག་རྟེན་པའི་དོན་དམ་པ་དེ་འཕགས་པའི་ཀུན་རྫོབ་ཅེས་བཞག་པ་ཡང་མི་རིགས་པར་འགྱུར་རོ། །

---

110 པའི་ H ནས་
111 དུ་ན་ K དུན་?
112 རྫུན་ H བརྫུན་
113 K omits །.
114 K omits པ་.
115 བས་ H བར་
116 གཟུགས་ H གིཟུགས་
117 ནི་ K ན་

血肉を伴う馬牛は真実のK17a6外境義で思惟の側に観待H18b2したものなのだが、事実としてなら一切が虚偽である。

蘊に対する浄楽常我の四つは世俗としても量の所量ではないので、基体不成にほかならないのである。

無常・苦・空・無我の四つは言説の量の所H18b3量である。

K17b1(宗)誰であれ、その両者は世俗としての有無が相応すると主張する者らは、迷乱の側だけで有ることが世俗として有ることの義だと思惟していて、他者の側だけで承認する必要がある世俗と、自らの流儀で承認する世俗H18b4の違いが不分明なのであって、(因)というのも、そのとおり(=妨げを伴う根の対境・有境)なのだとしても、軌範K17b2師チャンドラキールティが「そのようになりなりて、幻術である程度のものが残っているのである。」[60]といい、また「若干、幻術である程度のものが残っているのである。」[61]とお説きになったので、表記である程度、仮設された程度のものである世H18b5俗は、どこにも否定されていないし、承認されたからだ。

「浄楽常我と自相K17b3ある事物などは見解によって理解されないので、若干のプドガラを悟入させる方便として他者の側だけで承認されたものを除き全面的に否定H18b6されたから、自らの流儀では唯世俗は有っても、世俗諦は無いのである。」というなら、そのとおりでも全くなくて、妨げ無き六K17b4根の所取境である色・声など、それは中観派自らの流儀の世俗諦なのだが、世間H19a1の側では勝義諦でかつ、聖者の後得では諦の顕現は有っても「諦である。」という考えは無いので唯世俗として建立されたものである。

聖者らもK17b5二諦の区分をなすのは、それらが世H19a2俗諦だと承認していることなのであって、〔例えば〕ナーガールジュナのごときだ。

「そのとおりなら、聖者も諦執を有する者になるのである。」というなら、眼翳を有する者に毛髪が垂れる、と分別するプドガラの眼に毛髪の顕現が何で必要か。世俗諦だとK17b6了解するから、H19a3虚偽なること幻術のごとしと了解する者なのだが、諦と承認している必要はないのである。

論じられるとおりのもの、それによってこそ、世俗諦を諦が遍充することが承認されたので、顛倒だと論じたのである。

「それらの知覚の対境である共通の定義基体を承認したので、H19a4義としての法を承K18a1認したのである。」というなら、それらも唯言説のものなのだが、そのとおりでないのなら、『明句論』に「世間の者の勝義、それが聖者の世俗」[62]と建てたことも道理でないことになるのである。

ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མ་བཞིའི་གཞལ་བྱ་ཡང་བྱིས་པ་རྣམས་H19a5ཀྱིས་བདེན་པར་ཞེན་ཡང་བདེན་K18a2གཉིས་ཀྱི་རྣམ་དབྱེ་ལ་མཁས་པའི་སོ་སོ་སྐྱེ་བོ་དང་། འཕགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་རྫུན་པར་གཟིགས་པས་རྫུན་པར་གནས་པའི་ཕྱིར་གཞི་མ་གྲུབ་པའི་སྐྱོན་མེད་ལ། གང་དག་དབུ་མ་པ་ལ་ཁས་ལེན་ཡེ་མེད་པའི་ཤེས་H19a6བྱེད་དུ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་དེ་ལྟར་སྒྲུབ་པོ་ཞེས་སྨྲ་བ་རྣམས་ཀྱིས་གྲུབ་མཐའི་རྣམ་དབྱེ་K18a3མ་བྱས་ན་མཛེས་སོ། །

ཁ་ཅིག །

དངོས་ཀུན་ཡང་དག་རྫུན་པ་མཐོང་བ་ཡི། །
དངོས་རྙེད་ངོ་བོ་གཉིས་ནི་འཛིན་པར་འགྱུར། །[118]

ཞེས་པའི་གཞུང་གི་དོན་མ་རྟོགས་པར་ཕྱི་དང་ནང་གི་དངོས་H19b1པོ་འདི་དག་འཕགས་པས་དོན་དམ་བདེན་པར་གཟིགས་བྱིས་པས་སྒྲོས་པར་གཟིགས་ཤིང་། དེ་གཉིས་K18a4འཕགས་པ་དབང་བཙན་པས་འདི་དག་ནི་དབུ་མའི་དོན་དམ་བདེན་པའོ་ཞེས་སྨྲ་བ་དེས་ནི་འཕགས་པའི་གང་ཟག་སྨད་དེ། མདོ་ལས།

ཀུན་རྫོབ་དེ་ལ་དོན་དམ་དུ་H19b2སྨྲ་བ། །[119]
དེ་དག་ནོར་བའི་བློ་ལྡན་ཤེས་པར་བྱ། །

ཞེས་པའི་ཉེས་པ་འཕགས་པ་ལ་འགལ་བའི་ཕྱིར།

དེས་ན་གཞུང་དེའི་དོན་K18a5ནི་འཕགས་པས་དེ་དག་རང་བཞིན་མེད་པར་རྙེད་ལ། བྱིས་པས་དེ་ལས་ལོག་པར་རྙེད་པས་འཕགས་པས་རྙེད་པའི་རང་བཞིན་མེད་པ་H19b3དོན་དམ་བདེན་པ་ཡིན་ལ། ཕྱི་ནང་ཀུན་རྫོབ་བདེན་པ་ཡིན་གྱི། བྱིས་པས་རྙེད་པའི་ཁྱད་ཆོས་རང་མཚན་ནི་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡང་མི་སྲིད་དོ་ཞེས་པའོ། །

K18a6འགའ་ཡང་མཐོང་བ་མེད་པ་ནི་དེ་ཁོ་ན་མཐོང་བའོ་ཞེས་གསུངས་པས་རང་བཞིན་མེད་པ་རྙེད་པ་མི་འཐད་དོ་H19b4ཞེ་ན། དེ་ནི་རང་བཞིན་མེད་པ་རྟོགས་ན་མིག་དག་པ་ལ་སྐྲ་ཤད་བཞིན་དུ་སྣང་བ་མཐའ་དག་ནུབ་ཅིང་མ་མཐོང་བའི་སྒོ་ནས་རྟོགས་པ་དང་། བུམ་པ་ཡོད་ན་དམིགས་སུ་K18b1རུང་བ་ལས། བུམ་པ་མ་དམིགས་པ་ལས་བུམ་མེད་རྟོགས་པར་འཇོག་པ་ཡིན་གྱི། རང་H19b5བཞིན་མེད་པ་ཡོངས་གཅོད་དུ་རྟོགས་རྒྱུ་མེད་པས་རྟོགས་ཚུལ་སྟོན་པ་ཡིན་གྱི། ཅི་ཡང་མ་མཐོང་བ་དེ་དག་དེ་ཁོ་ན་མཐོང་ཞེས་འཇོག་པ་ནི་མིན་ཏེ། དེ་ལྟ་ན་མོ་གཤམ་གྱི་བུ[120] ལ་ཡང་དེ་ཁོ་ན་མཐོང་བའི་ཐ་K18b2སྙད་ཅིའི་ཕྱིར་མི་འདོགས།

གསུམ་པ་ནི། ཚད་མ་དེ་H19b6ལ་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མ་དང་དོན་དམ་པའི་ཚད་མ་གཉིས་སུ་ངེས[121] པས་དེའི་ཡུལ་དེ་ལ་བདེན་པ་གཉིས་སུ་ངེས་པ་ཡིན་ནོ། །

བཞི་པ་ནི། གཞི་དང་ལམ་དང་འབྲས་བུ་ཇི་ལྟར་འགྱུར་རྣམས་ཀྱིས་ཤེས་པར་བྱ་སྟེ། དེ་ཡང་སྣང་ཙམ་འདི་ཆོས་K18b3ཅན་[122] རང་བཞིན་མེད་H20a1དེ། རྟེན་འབྲེལ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ཅེས་[123] པའི་ཐལ་སྦྱོར་འདི་ལ་བདེན་གཉིས་ཀ་ཚང་སྟེ། རྟགས་སུ་བཟུང་བ་ཀུན་རྫོབ་དང་། ཆོས་སུ་བཟུང་བ་དོན་དམ་པའི་བདེན་པའོ། །

---

118 K omits །.

119 K omits །.

120 བུ་ H ཡུ་

121 K ངས་

122 ཆོས་ཅན་ H ཆོས་ཅན།

123 ཅེས་ H ཞེས་

四つの言説の量の所量も、凡夫ら H19a5 は諦だと思い込んでいても――二 K18a2 諦の区分に善巧なる異生と聖者らは虚偽だと御覧になるので――虚偽として住するから、基体不成の過失は無く、「中観派には誰であれ承認は畢竟無であることを証 H19a6 拠として、ナーガールジュナがそのように論証するのである。」と論じる者らは学説の区分を K18a3 為さなかったなら麗しいのである。

或る者が

全ての事物は――実・偽を見ることで
獲得された事物である――二つの体を保持することになる。[63]

という典籍の義を了解せずに、「外と内の事 H19b1 物、これらを聖者は勝義諦と御覧になり、凡夫は戯論と御覧になっているのに、その二者を K18a4 超越した権能が強い〔聖〕者にとっては、これらは中の勝義諦である。」と論じる者、(宗)彼は聖者たるプドガラを誹謗していて、(因)というのも、経に、

世俗、それを勝義と H19b2 論じる
彼らは錯誤した慧を具えている、と知るべきだ。[64]

という過誤を聖者に強いているから。

それゆえに、その典籍(=『入中論』)の義 K18a5 は、「聖者はそれらを無自性なるものとして獲得し、凡夫はそれに反して獲得したので、聖者が獲得した無自性が H19b3 勝義諦なのだし、外・内〔の事物〕が世俗諦なのだが、凡夫が獲得した特殊な法である自相は世俗としても有り得ないのである。」ということである。

K18a6「『少しも見えるものが無いことが真実が見えることである。』とお説きになっているので、無自性を獲得することは妥当ではないのである。」H19b4 というなら、それは、無自性を了解するなら――清浄な眼における毛髪の如く――顕現するあらゆるものが没していて見えないことを通じて了解すると――および瓶が有るなら所縁と K18b1 しうるのに、瓶が所縁とされないことより瓶の無を了解すると――建てるものなのだが、無自 H19b5 性は肯定的に断定して了解すべくも無いものなので了解の様態を教示するものなのだが、何も見えないこと、それらを「真実が見える」と建てるものではなくて、そのとおりなら石女の子にも真実が見える、という言 K18b2 説を何故に仮設しないのか。

(2･1･3･1･2･1･3)第三(数の決定)、量、それ H19b6 について、言説の量と勝義の量の二つに決定しているので、それの対境、それについて二諦に決定しているものなのである。(2･1･3･1･2･1･4)第四(建立の決択)、基・道・果がどのようになるのかによって知るべきで、それも「(宗)顕現する程度のもの、これは有 K18b3 法として無自性 H20a1 で、(因)というのも縁起なのだから。」という帰謬論証、これに二諦とも満たされていて、証相として執られたものが世俗〔諦〕で、かつ法として執られたものが勝義諦である。

དེ་ལ་རྟེན་འབྲེལ་རྟོགས་པའི་བློ་རང་བཞིན་མེད་པར་རྟོགས་པའི་ཐབས་H20a2སུ་འགྱུར་བ་ཡིན་ཏེ། བསྒྲུབ་K18b4བྱ་རྟོགས་པའི་བློ་རྟགས་རྟོགས་པ་ལས་སྐྱེ་དགོས་པའི་ཕྱིར།

བློ་དང་པོ་དེ་གོམས་པར་བྱས་པས་ལམ་གྱི་སྐབས་སུ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་འགྱུར་ལ་ཕྱི་མ་གོམས་པས་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་སུ་འགྱུར་བ་ཡིན་ལ། རྒྱས་པར་H20a3ན་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་གོ །

རྟེན་འབྲེལ་གྱིས་བསྡུས་པའི་ཤེས་བྱ་K18b5ཇི་སྙེད་པ་ལ་སྒྲིབ་པའི་ཉོན་མོངས་པ་ཅན་མ་ཡིན་པའི་མི་ཤེས་པ་རང་བཞིན་མེད་པར་རྟོགས་པས་སེལ་བར་བྱེད་པ་བློ་དེ་ཉིད་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སར་ཐབས་གོམས་པས་འགྱུར་བར་བྱེད་པའི་H20a4ཕྱིར། དེ་གཉིས་ཐབས་དང་ཐབས་བྱུང་ཡིན་ཏེ། དབུ་མ་ལ་འཇུག་པར

ཐ་སྙད་བདེན་པ་ཐབས་སུ་གྱུར་K18b6པ་དང་། (།)
དོན་དམ་བདེན་པ་ཐབས་བྱུང་གྱུར་པ་སྟེ། (།)

ཞེས་དང་།

ཀུན་རྫོབ་དེ་ཉིད་གཤོག་ཡངས་དཀར་པོ་རྒྱས་གྱུར་པ།།
ངང་པའི་རྒྱལ་པོ་དེ་ནི་སྐྱེ་བོ་ངང་པ་H20a5ཡི།།
མདུན་དུ་བདར་ནས་དགེ་བའི་རླུང་གི་ཤུགས་སྟོབས་ཀྱིས།།
རྒྱལ་བའི་ཡོན་ཏན་རྒྱ་མཚོའི་ཕ་རོལ་མཆོག་ཏུ་འགྲོ{།།}

ཞེས་གསུངས་K19a1སོ།།

ཐ་སྙད་ཀྱི་སྐབས་སུ་གཞན་ངོའམ་འཁྲུལ་ངོ་ཞེས་ཚིག་ཏུ་མ་བརྗོད་པར་རྣམ་གཞག་མི་ཤེས་པ་དེ་དག་གིས་ནི་བདེན་པ་H20a6གཉིས་པོ་ཚ་རེག་དང་གྲང་རེག་བཞིན་དུ་ཁས་བླངས་པ་ཐབས་དང་ཐབས་བྱུང་དུ་བཞག་མི་ནུས་ཤིང་། དོན་དམ་གྱི་རྣམ་གཞག་མི་ནུས་ཏེ། དོན་དམ་K19a2གྱི་རྣམ་གཞག་བྱེད་ན་ཀུན་རྫོབ་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པར་མོ་གཤམ་གྱི་བུ་བཞིན་དུ་ཁས་བླངས་པའི་H20b1ཕྱིར།

ལུགས་དེས་ནི་ཚིག་ཏུ་གང་ལྟར་བརྗོད་ཀྱང་སྟོང་པའི་དོན་ཡེ་མེད་དུ་གསུང་བས་འཕགས་པའི་བདེན་བཞི་མི་འཐད་པར་ཐལ་པ་ལ་འདོད་ཐོག་བྱེད་དགོས་པ་ཡིན་ནོ།།

འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་K19a3ཀྱིས་ནི་

གལ་ཏེ་འདི་ཀུན་མི་སྟོང་ན།།
འཕགས་པའི་བདེན་པ་བཞི་པོ་H20b2རྣམས།།[123a]
ཁྱོད་ལ་མེད་པར་ཐལ་བར་འགྱུར།།

ཞེས་རང་ལ་བདེན་བཞི་མི་འཐད་པའི་ཉེས་པ་མེད་པར་བསྟན་ལ།

ཆོས་རྣམས་སྟོང་པ་འདི་ཤེས་ནས།།
ལས་དང་འབྲས་བུ་བསྟན་པ་གང་།།
ངོ་མཚར་བས་ཀྱང་འདི་ངོ་K19a4མཚར།།
རྨད་བྱུང་བས་ཀྱང་འདི་རྨད་བྱུང་།།

H20b3ཞེས་བདེན་གཉིས་ཚད་མ་གཅིག་གི་ངོར་འཚོག་ཏུ་མི་རུང་ཡང་། གཞི་གཅིག་གི་སྟེང་དུ་ཚོག་ཏུ་རུང་སྟེ། གཟུགས་སྒྲ་བཞིན།

[123a] K omits །.

そのうち、(宗)縁起を了解する慧が、無自性と了解することの方便 H20a2 となるものなのであって、(因)というのも、所 K18b4 証を了解する慧は、証相を了解することより生じる必要があるから。

前者の慧、それに数習したことによって、道の場合においては福徳の資糧となるが、後者〔の慧〕に数習したことによって智の資糧になるものなのであり、広汎に H20a3 は六波羅蜜多である。

縁起に包摂された如量の K18b5 所知を覆障する有染汚でない無知を――無自性と了解することによって――除去するものである慧、ほかならぬそれに、仏地への方便に数習することがならせる H20a4 から、その二者は方便と方便所生なのであって、『入中論』に、

　言説諦は方便となった K18b6 もの、かつ
　勝義諦は方便所生となったものであって、[65]

と、また

　世俗・真実という広大で白い翅が拡がることとなった
　鵞鳥の王、その方は、衆生という鵞鳥 H20a5 の
　前面に位置して、善の風に依り
　勝者の功徳海の最上の彼岸に行く。[66]

とお説きになった K19a1 のである。

言説の場合に、「他の側」あるいは「迷乱の側」という語句を述べずに建立する無知な者、彼らは――〈熱の触〉と〈冷の触〉の様に承認した――二 H20a6 諦を方便と方便所生として建てることは不可能だし、(宗)勝義の建立が不可能であって、(因)というのも、勝義 K19a2 の建立をなすなら世俗は有りはしないと、石女の子の様に承認した H20b1 から。

その流儀は、語句としてはどのように述べていても、空の義は畢竟無だとお説きになっているので、四聖諦が適合しないという帰謬の主張に結着する必要があるものなのである。

聖者ナーガールジュナ K19a3 は、

　もし、この全てが空でないなら、
　……
　四聖諦 H20b2 は
　汝にとって無に帰謬することになる。[67]

と自らに四諦が適合しないという過誤は無いと教示し、

　諸法の空、これを知ってから、
　業と果を教示する者は、
　驚異よりもこれは驚 K19a4 異で、
　希有よりもこれは希有だ。[68]

H20b3 と、二諦を一つの量の側に積集させ得なくても、一つの基体の上に積集させ得るのであって、色・声の如きだ。

དེས་བློ་ལ་མ་བསྒོམས་པའི་དགེ་ཚོགས་ཁས་ལེན་པར་ཡང་ཡེ་མི་འགྱུར་ཏེ། ཀུན་རྫོབ་ནི་ཐག་ཁྲལ་སྦྲུལ་དུ་བཏགས་K19a5པ་བཞིན་H20b4དུ་རྟོག་པའི་འཛིན་སྟངས་བཀྲམ་པོ་མིང་ཙམ་ཡིན་ཞིང་། རང་གི་གདགས་གཞི་དང་། དེ་ཉིད་དང་གཞན་གང་ཡང་མ་གྲུབ་པས། མི་བླུན་པོ་ལ་བ་ལང་དུ་བཏགས་པ་ན་རྣ་རིང་ཐུང་གི་དཔྱད་པ་མི་འཇུག་པ་བཞིན་དུ། རྒྱུ་འབྲས་དེ་ཉིད་དང་གཞན་གྱི་དཔྱད་པ་མིH20b5འཇུག་པ་ཡིན་ནོ། །

K19a6ཡང་དེ་ཙམ་ལ་འཁྲུལ་ནས་དཔྱད་པ་བྱས་པ་ན་ཀུན་རྫོབ་མེད་པར་འགྱུར་སྙམ་དུ་མི་བསམ་སྟེ། རིགས་ངོར་མ་གྲུབ་པ་ཡིན་གྱི། ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་ཐུན་མོང་མིན་པའི་གོ་བ་ནི་སྤྲོས་པ་མཐའ་དག་བཀག་རྗེས་སུ་རྙེད་པའི་ཕྱིར་ཏེ། རྟེན་H20b6འབྱུང་སྒྱུ་མར་གོ་བ་ནི། བདེན་པའི་སྤྲོས་པ་ཁེགས་པ་ལK19b1བལྟོས་པའི་ཕྱིར།

ཁ་ཅིག་དཔྱད་ནས་རྙེད་པའི་སྟོང་པ་ཉིད་ལ་བློས་བྱས་ཀྱི་སྟོང་པ་ཞེས་པ་དང་། གཞན་དག་ཧ་ཅང་དཔྱད་པ་སྐྱོན་ཡིན་ཞེས་སྨྲ་བ་དེ་དག་གིས་ནི་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་གོ་བ་རྒྱུད་རིང་དུ་སྤངས་H21a1ཏེ[124] ། དཔྱད་ནས་རྙེད་པ་ནི་ཐར་སྟོང་པ་མ་ཡིན་པ་སྟོང་པར་གསར་དུ་རྙེད་པK19b2མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟ་ན་བུམ་པ་བཟོས་པ་བཞིན་དུ་གནས་ལུགས་མ་ཡིན་པ་རྙེད་པས་བློ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་འགྱུར་ཞིང་སྟོང་ཉིད་ཤེས་མཐོང་གིས་བྱས་པར་འགྱུར་ལ། དགག་H21a2བྱ་ཐར་ཡོད་བཀག་ན་ཡང་། བུམ་པ་བཤིག་བྱེད་ཀྱི་ཐོ་བ་བཞིན་དུ། སྟོང་ཉིད་དངོས་པོའི་བཤིག་བྱེད་དུK19b3འགྱུར་དགོས་སོ། །

དེས་ན་རྟེན་འབྱུང་ལ་བློས་གཟུང་བའི་དྲི་མ་མཐའ་དག་འཁྲུད་པའི་ཕྱིར་དུ་མཐའ་གཞན་དུ་སྲིད་པའི་དོགས་པ་མཐའ་དག་དཔྱད་H21a3དགོས་པས་ཇི་སྲིད་དོགས་པ་མ་ཆོད་བར་དུ་ཡང་དང་ཡང་དུ་དཔྱད་དགོས་པ་ཅི་ཙམ་དུ་དཔྱད་པ་དེ་ཙམ་དུ་ངེས་པ་རྙེད་པར་འགྱུར་K19b4བས་ཡོད་པ་སྒྲུབ་མི་དགོས། མེད་པ་སྒྲུབ་མི་ནུས་ཞེས་པའི་ཚིག་རིགས་ལ་བརྟེན་ནས། ཚད་མའི་དགག་སྒྲུབ་སྤང་བར་མིH21a4བྱ་སྟེ། དེ་ནི་དགག་སྒྲུབ་དོན་ལ་ཡོད་པ་འགོག་པ་ཡིན་གྱི། ཚད་མའི་དགག་སྒྲུབ་འགོག་པ་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟ་ན་རིགས་པའི་བསྟན་བཅོས་བརྩམས་K19b5པས་ཅི་བྱ།

ཡང་ཁ་ཅིག་སྣང་ཙམ་ཡང་དགག་པར་བྱའོ་ཞེས་སྨྲ་བ་ནི་ལྟ་བ་དེ་ཉིད་ཀྱིས་ངན་འགྲོའིH21a5རྒྱུ་བྱེད་པས་ཐར་འདོད་རྣམས་ཀྱིས་རྣམ་པ་ཀུན་ཏུ་སྤང་བར་བྱ་སྟེ། དགག་ནི་ནུས། དགག་མི་དགོས། བཀག་ན་སྐྱོན་ཡོད་པའི་ཕྱིར།

སྣང་བ་འགོག་བྱེད་ཀྱི་ཚད་མ་མེད་ན། འགོགས་K19b6བྱེད་མེད་པས་དགག་མི་ནུས་པའི་ཕྱོགས་ཁས་བླངས་པར་འགྱུར་ལ། ཡོད་ནH21a6དེ་ཉིད་ཀྱང་དགག་བྱར་འགྱུར་ཏེ། དེ་ཡང་སྣང་ཙམ་ལས་མ་འདས་པའི་ཕྱིར།

དེས་ན་སྣང་བ་འགོག་པར་ཁས་བླངས་ཤིང་། འགོག་བྱེད་ཀྱང་འགོག་པར་ཁས་བླངས་པས་རང་ཚིག་དང་འགལ་བར་འགྱུར་ལ། K20a1བཀག་པ་ལ་དགོས་པ་ཡང་མེད་དེ། བདེན་H21b1པའི་སྤྲོས་པ་བཅད་པས་དེ་གོམས་པ་ན་རང་འགགས་སུ་འགྱུར་བའི་ཕྱིར།

བཀག་ན་སྐྱོན་ཡོད་དེ། བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་བསགས་[125] པར་མི་ནུས་པའི་ཕྱིར།

[124] ཏེ H ཏ

[125] བསགས་ K བསག་

それによって、知覚に観待しない善法を承認することにも全くならず、世俗は、巻き上げられた縄を蛇と仮設 K19a5 した如 H20b4 く分別の執り方の無味乾燥な唯名なものなのだし、それ自らの仮設基体と同・他の何れとしても成立していないものなので、愚昧な人には牛と仮設したときに角の長短の伺察が働かない様に、因果に同・他以外の伺察は働か H20b5 ないものなのである。

K19a6 更にまた、(宗)その程度に迷乱して伺察したときに、世俗が無になると思わなくて、(因)というのも正理の側で成立していないものなのだが、(宗)〔帰謬派による〕世俗の不共の理解とは、あらゆる戯論の否定に随って獲得されたからで、(因)というのも縁 H20b6 起を幻術と理解することは、諦の戯論が却いたことに K19b1 観待するから。

伺察してから獲得された空性を「知覚が作為した空だ。」という或る者と、「過分な伺察は過失なのだ。」と語る他の者ら、彼らは空性の理解の相続が長く捨断されて H21a1 いて、伺察してから獲得されたものは、前に空ではなかったものが空として新たに獲得されたもの K19b2 なのではなく、そのとおりなら、瓶を製造した様に、真相ではないものを〔製造して〕獲得したので、顛倒慧になるし、空性を知見によって作為したことになるが、所 H21a2 否定が前に有ることを否定していても、瓶を壊滅させる分銅の様に、空性が事物を壊滅させるものに K19b3 なる必要があるのである。

それゆえに、縁生に対して知覚が執るあらゆる垢を濯ぐために、他辺に有り得るあらゆる疑惧を伺察する H21a3 必要があるので、疑惧の限りが断たれない間は、繰り返し繰り返し伺察する必要があるものを伺察しただけ、それだけ決定が獲得されることになる K19b4 から、「有を肯定する必要はない、無は肯定不可能だ」という類いの語句に縁って、量による否定・肯定を捨断すべきで H21a4 なくて、それは否定・肯定が義に有ることを否定するものなのだが、量による否定・肯定を否定するものなのではなくて、そのとおりなら正理の論書(論理学書)を著述 K19b5 して何をなそうか。

更にまた、或る者が「顕現する程度のものも否定すべきである。」と論じるのは、その見解だけで悪趣の H21a5 因を為すので、(宗)解脱を欲する者らは全面的に捨断すべきで、(因)というのも、否定は可能だが否定する必要がないものを否定したなら過失が有るから。

顕現の能否定である量が無いなら、能 K19b6 否定が無いので否定不可能だという立場を承認したことになるが、(宗)〔能否定が〕有るなら、H21a6 真実も所否定になるのであって、(因)というのも、それも顕現する程度のものを超えていないから。

それゆえに、顕現を否定すると承認したし、能否定も否定すると承認したことによって、自らの語句と相反することになるが、K20a1 (宗)否定したことには必要性も無くて、(因)というのも、諦 H21b1 の戯論を切断したことによって、それに数習するときに自ずと滅したことになるから。

(宗)〔それらを〕否定したなら過失が有って、(因)というのも福徳の資糧を積集するのが不可能だから。

ལམ་གྱི་དགག་བྱ་དང་རྟགས་ཀྱི་དགག་བྱའི་ཁྱད་མི་ཕྱེད་པའི་K20a2དབུ་མ་པ་དེ་ལ་ཕྱག་འཚལ་H21b2ལོ། །

དེས་ན་བདེན་པ་དགག་དགོས་དགག་ནུས་བཀག་ན་ཡོན་ཏན་ཡོད་དེ། བདེན་པར་གཟུང་བས་ཉེས་པ་ཐམས་ཅད་བསྐྱེད་པའི་ཕྱིར་དང་། ཡོད་ན་རིགས་པས་དམིགས་སུ་རུང་བ་ལས་རིགས་པས་བརྟག་མི་བཟོད་པའི་ཕྱིར། དེ་མེད་པར་རྟོགས་K20a3, H21b3པ་ལས་འཁོར་བའི་རྩ་བ་བཟློག[126] པའི་ཕྱིར།

བདེན་ཞེན་དགག་བྱ་ཡིན་གྱི། བདེན་པ་དགག་བྱ་མིན་ཏེ། ཡེ་མེད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ཅེས་སྨྲ་བ་དེས་ཀྱང་ཡེ་མེད་པ་ངེས་མེད་དུ་རྟོགས་པ་ཚད་མའི་དགག་སྒྲུབ་ཀྱི་དོན་དུ་མ་གོ་བར་ཟད་དེ། བདེན་ཞེན་འགོག་པ་H21b4ལ་དེའི་ཞེན་ཡུལ་ཡེ་མེད་དུ་རྟོགས་K20a4དགོས་པས་སོ། །

དེས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་རྟོག[127] པས་བཏགས་པ་ཙམ་དུ་རང་ལུགས་ལ་ཁས་བླངས་ན་རྟེན་འབྱུང་ཡོད་པར་མི་རུང་ལ། རྟེན་འབྱུང་ཡོད་པར་ཁས་བླངས་པ་ན་མཐར་ལྟུང་དུ་འགྱུར་བས། ཡོད་པར་བཞག་ཏུ་མི་H21b5རུང་ཞེས་སྨྲ་བ་དེ་ནི་རང་ཉིད་མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་ནས་K20a5བཤད་པའི་ལོག་རྟོག་བཅུ་དྲུག་ལ་གནས་བཞིན་དུ་སློབ་དཔོན་ལེགས་ལྡན་འབྱེད་ལ་སོགས་པའི་ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་སྨོད་པ་ནི་བདག་ཉིད་མ་རུངས་པར་བྱེད་པ་འབའ་ཞིག་ཏུ་ཟད་དོ། །

H21b6གཉིས་པ་ཡན་ལག་གི་དོན་ལ། སྐྱེ་བའི་མཐའ་དགག་པ་དང་། འཇིག་པའི་མཐའ་དགག་པའོ། །

K20a6དང་པོ་ནི། རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་བ་ཁས་བླངས་པ་དང་རྟེན་འབྱུང་ཇི་ལྟར་འགལ་ཞེ་ན།

དེ་དང་དེ་རྟེན་གང་འབྱུང་དེ། །
རང་གི་ངོ་བོར་སྐྱེས་མ་ཡིན། །
རང་H22a1གི་ངོ་བོར་གང་མ་སྐྱེས། །
དེ་ནི་སྐྱེ་ཞེས་ཇི་སྐད་བྱ། ། (19)

རྒྱུ་དང་རྐྱེན་དེ་དང་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་གང་འབྱུང་བ་དེ་ནི་རང་གི་ངོ་བོར་རང་K20b1བཞིན་གྱིས་སྐྱེས་པ་མ་ཡིན་ནོ། །

ཅིའི་ཕྱིར་ཅེ་ན། རྒྱུའི་ཐུར་ཡོད་ན་རྒྱུ་ལ་མི་ལྟོས་ལ། སྐྱེ་བའི་ཐུར་མེད་H22a2ན་སྐྱེས་པའི་དུས་ན་ཡང་གཟུགས་བརྙན་བཞིན་དུ་བཅོས་མར་འགྱུར་གྱི། རང་གི་མཚན་ཉིད་དུ་གྲུབ་པར་ག་ལ་འགྱུར།

རང་གི་ངོ་བོར་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་ཀྱང་སྐྱེ་བ་ཙམ་K20b2ནི་ཡོད་དེ། གཟུགས་སྐྱེས་སོ་ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་མཐོང་བའི་ཕྱིར།

H22a3དེ་ཡོད་ན་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་བ་ཡང་ཡོད་དེ། བཏགས་པ་ཐམས་ཅད་རྫས་ཀྱི་རྟེན་ཅན་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེ་ན། རང་གི་དངོས་པོར་རང་བཞིན་གྱིས་གང་མ་སྐྱེས་པ་དེ་ནི་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེས་སོ་ཞེས་ཇི་K20b3སྐད་བརྗོད་པར་བྱ་སྟེ། གཞན་གྱི་H22a4ངོ་བོར་སྐྱེ་བ་དུས་ནམ་ཡང་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར།

རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྐྱེ་བ་མེད་ན་སྐྱེ་བ་ཙམ་མེད་དོ་ཞེས་སྨྲ་བ་དེས་ནི་གོང་འོག་ལེགས་པར་མ་བརྟགས་ཏེ། དོན་བརྟུ་བའི་སྐབས་སུ་ཡང་རིགས་པས་དཔྱད་པའི་སྐྱེ་བ་མེད་ཅེས་པ་དང་ཟད་K20b4མཐའ་H22a5འགོག་པའི་སྐབས་སུ་ཡང་ཟད་པ་རང་བཞིན་པ་མེད་ཅེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར།

[126] བཟློག་ H ཟློག་
[127] ལྟོག་ H ལྟོགས་

道の所否定と証相の所否定の違いが不分明な K20a2 中観派〔を哀れんで〕、彼に帰命する H21b2 のである。

それゆえに、(宗)否定する必要がある諦が否定可能なことを否定したなら〔その中観派には〕功徳が有って、(因)というのも諦と取ることによる一切の過誤が有るから、かつ(因)〔その諦が〕有るなら、正理により所縁としうるのに正理による観察に堪えないから、(因)それが無いと了解する K20a3, H21b3 ことより、輪廻の根本が斥けられるから。「(宗)諦執は所否定なのだが、諦は所否定なのではなくて、(因)というのも畢竟無なのだから」と論じる者、彼にも畢竟無の決定(理解)は無い、と〔我々に〕了解されるのは、(宗)量の否定・肯定の多くの義を〔我々が〕理解することに尽きていて、(因)というのも諦執を否定するの H21b4 にはその執の対境(=諦)は畢竟無だと了解する K20a4 必要があるからである。

それゆえに、「一切法は分別によって仮設された程度のものだ、と自流に承認されたなら縁生は有りえないのに、〔にも拘わらず〕縁生が有ると承認したときには究竟の堕罪になるので、〔一切法が〕有ると建てえ H21b5 ない」と論じる者、彼が、自分自身は『現観荘厳論』に K20a5 説かれた十六邪分別[69]に安住しているのに、軌範師バーヴィヴェーカなどの大車らを非難するのは、己自身を残害するだけに尽きるのである。

H21b6 (2･1･3･1･2･2)第二・支分の義に、(2･1･3･1･2･2･1)生辺を否定することと、(2･1･3･1･2･2･2)滅辺を否定することである。

K20a6 (2･1･3･1･2･2･1)第一(生辺を否定すること)、「自相による生を承認したことと、縁生はどうして相反するのか」というなら、

> **あれやそれに縁り生起するもの、それは、**
> **自体として生じたものなのではない。**
> **自** H22a1 **体として生じてないもの、**
> **それを「生じる」とどうしていうのか。**(19)[70]

あれやそれの因と縁に**縁って生起するもの、それは、自体として**自 K20b1 性により**生じたものなのではない**のである。

何故にというなら、〔それが〕因の前に有るなら因に観待せず、生じる前に無い H22a2 なら、生じた時にも映像の如く偽りになるが自相として成立したものに何でなろうか。

(宗)**自体として**自性により**生じてな**くても、生じる程度のこと K20b2 は有って、(因)というのも「色が生じたのである。」という言説が見えるから。

H22a3「(宗)それ(=生じる程度のこと)が有るなら自相によって生じることも有って、(因)というのも一切の仮設は実物を所依とするものなのだからである。」というなら、自事体として自性により生じなかったもの、(宗)それを「自相により生じたのである。」とどう K20b3 して述べようか、(因)というのも他 H22a4 体として生じることは如何なる時も有り得ないから。

གཉིས་པ་ནི།

ཀྱུ་ཟད་ཉིད་ལས་ཞི་བ་ནི།།
ཟད་ཅེས་བྱ་བར་དམིགས་པ་སྟེ།།
རང་བཞིན་གྱིས་ནི་གང་མ་ཟད།།
དེ་ལ་ཟད་ཅེས་ཅི་སྐད་བརྗོད།། (20)

དངོས་པོ་རྣམས་གནས་H22a6པ་ནི་གནས་བྱེད་ཀྱི་རྐྱེན་K20b5ལ་རག་ལས་ཏེ་གནས་པའི་རྐྱེན་མེད་ན་འཇིག་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར།

དེས་ན་གནས་བྱེད་ཀྱི་རྒྱུ་རས་སྣམ་སོགས་ཟད་ཅིང་འགགས་པ་ཉིད་ལས་བྱུང་བའི་མར་མེའི་འོད་ཟད་ཅིང་འགགས་པའི་ཞི་བ་ནི་ཟད་པ་དང་འགགས་H22b1པ་ཞེས་བྱ་བར་དམིགས་པ་སྟེ། ཟད་པ་ཀྱུ་ལ་བལྟོས་པའི་K20b6རང་བཞིན་གྱིས་གང་མ་ཟད་པ་དེ་ལ་ཟད་པར་རང་བཞིན་པར་ཇི་སྐད་བརྗོད་པར་བྱ་སྟེ། རང་བཞིན་གྱིས་མ་ཟད་པ་དེ་ནི་ངོ་བོ་གཞན་གང་གིས་ཟད་པར་རྣམ་པར་བཞག་པར་བྱ།

གསུམ་པ་མཇུག་H22b2བསྡུ་བ་ནི།

དེ་ལྟར་ཅི་ཡང་སྐྱེ་བ་མེད།།
ཅི་ཡང་འགག་པར་མིའགྱུར་རོ།། (21ab)

དེ་K21a1ལྟར་རིགས་པས་རྣམ་པར་དཔྱད་པ་ན་ཅི་ཡང་རང་དང་གཞན་གྱི་ངོ་བོས་སྐྱེ་བ་མེད་ལ། རང་དང་གཞན་གྱི་ངོ་བོས་ཅི་ཡང་འགག་པར་ཡང་མི་འགྱུར་ཏེ། རྣལ་འབྱོར་པས་ཅི་H22b3ཡང་དམིགས་པ་མེད་དོ་ཞེས་པའི་དོན་ཏོ།།

གཉིས་པ་ལུང་འགལ་སྤང་བ་ལ། སྐྱེ་འཇིག་K21a2གསུངས་པ་དྲང་དོན་དུ་བསྟན། སྐྱེ་འཇིག་ལ་བརྟེན་ནས་རང་བཞིན་མེད་པར་རྟོགས་ཚུལ། མངོན་ཞེན་ཅན་གྱིས་མི་རྟོགས་པར་བསྟན། མོས་པ་རྣམས་ཀྱིས་རྟོགས་H22b4ཚུལ་ལོ།།

དང་པོ་ནི། གལ་ཏེ་དེ་ལྟར་སྐྱེ་འཇིག་གཉིས་མི་སྲིད་ན་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས།

ཀྱེ་མ་འདུ་བྱེད་རྣམས་K21a3མི་རྟག།
སྐྱེ་ཞིང་འཇིག་པའི་ཆོས་ཅན་ཡིན།།
སྐྱེས་ནས་འཇིག་པར་འགྱུར་བ་སྟེ།།[127a]
དེ་དག་ཉེ་བར་ཞི་བ་བདེ།།

ཞེས་སྐྱེ་འཇིག་མེད་ན་མྱང་H22b5འདས་ཐོབ་པའི་ཐབས་སུ་གསུང་མི་རིགས་པ་ལས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཡོད་དོ་ཞེ་ན།

སྐྱེ་བ་དང་ནི་འཇིག་པའི་ལམ[128]།།
དགོས[129] པའི་དོན་དུ་བསྟན་པའོ།། (21cd)

[127a] K omits །.

[128] ལམ D ལས

[129] Read དགོངས་ grounded on Derge edition and Dar ma rin chen’s commentary.

(宗)「自相により生じることが無いなら、生じる程度のことは無いのである。」と論じる者、彼は上下〔の記述〕を良く観察していなくて、(因)というのも摂義の箇所にも「正理により伺察された生は無い」と、また尽 K20b4 辺を H22a5 否定する箇所にも「尽きることは無自性だ」とお説きになったから。

(2・1・3・1・2・2・2)第二(滅辺を否定すること)、

因が尽きたことより寂滅することを
「尽きた」と縁じる者が、すなわち
自性によっては尽きていないもの、
それを「尽きた」とどうして述べるのか。(20)[71 72]

(宗)諸事物が住する H22a6 のは能住の縁 K20b5 に依拠してで、(因)というのも住する縁が無いなら消滅することになるから。

それゆえに、能住の**因**たる布・油など**が尽きた**、すなわち滅したことより、生起した油灯の光**が尽きた**、すなわち滅したことである**寂滅を**、「**尽きた**ものかつ滅した H22b1 もの」**と縁じる者が、すなわち**尽きたものである因に観待するところの、K20b6 **自性によって尽きていないもの**、それを「**尽きた**のは自性としてだ」**とどうして述べ**よう**か**、すなわち、**自性によって尽きていないもの**、それを他の如何なる体によって尽きたと建立しようか。

(2・1・3・1・3)第三・結 H22b2 尾、

そのように何も生じることは無い、
何も滅することにならないのである。(21ab)[73]

その K21a1 **ように**正理によって伺察したときに、**何も**自・他の体によって**生じることは無い**し、自・他の体によって**何も滅することに**も**ならな**くて、すなわち「瑜伽する者にとって何 H22b3 も所縁は無いのである。」という義である。

(2・1・3・2)第二・教証との相反の捨断に、(2・1・3・2・1)生滅を K21a2 お説きになったのは未了義だという教示、(2・1・3・2・2)生滅に縁って無自性と了解する様態、(2・1・3・2・3)執念を有する者は了解しないという教示、(2・1・3・2・4)信解する者らが了解する H22b4 様態である。

(2・1・3・2・1)第一(生滅をお説きになったのは未了義だという教示)、もし、「そのように生滅の二つが有り得ないなら、世尊が

ああ、諸行は K21a3 無常、
生じ滅するという法を有するものなのだ。
生じてから滅することになるもの、
それらは寂滅為楽だ。[74]

と――生滅が無いなら、涅 H22b5 槃を得る方便としてお説きになることが道理でないのに――お説きになっているから、〔生滅は〕有るのである。」というなら、

生・滅の道[75]**は**
必要な[76]**義として教示されたものである。**(21cd)[77]

K21a4སྐྱེ་བ་དང་འཇིག་པ་རང་གི་ངོ་བོས་གྲུབ་ནས་གསུངས་པ་མ་ཡིན་གྱི། འཇིག་རྟེན་དམ་པ་མ་ཡིན་H22b6པའི་ལམ་དུ་འགྲོ་བ་འདི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་སྦྱོར་བར་འདོད་པས་སྐྱེ་བ་དང་འཇིག་པའི་ལམ་འདི་བསྟན་པས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་རྟོགས་ནུས་པའི་ཕྱིར། དེ་ཁོ་ན་རྟོགས་པའི་ཐབས་སུ་དགོས་པའི་དོན་དུ་K21a5བསྟན་པའོ། །

སྐྱེ་འཇིག་སྟོན་པའི་མདོ་དྲང་[130] དོན་ཡིན་ཡང་H23a1སྒྲ་ཇི་བཞིན་པ་ཡིན་པས་རང་ལུགས་ལ་སྐྱེ་འཇིག་ཁས་ལེན་ཏེ་དེ་ཁས་ལེན་པ་དང་སྟོང་པ་གཞི་གཅིག་ལ་འདུ་བའི་ཕྱིར།

དེ་ལྟར་མིན་ན་རྟེན་འབྲེལ་ལ་བདེན་པས་ཁྱབ་པར་འགྱུར་རོ། །

གཉིས་པ་ལ་དངོས་དང་H23a2ཕན་ཡོན་ནོ། །

དང་པོ་ནི། K21a6སྐྱེ་འཇིག་བསྟན་པ་ལ་དགོས་པ་ཅི་ཡོད་ཅེ་ན།

སྐྱེ་བ་ཤེས་པས་འཇིག་པ་ཤེས། །
འཇིག་པ་ཤེས་པས་མི་རྟག་ཤེས། །
མི་རྟག་ཉིད་ལ་འཇུག་ཤེས་པས། །
དམ་པའི་ཆོས་ཀྱང་རྟོགས་པར་འགྱུར། ། (22)

ཅེས་པ་སྨྲད་H23a3མེད་ལ་ཆགས་པ་ཟློག་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་དུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་སྐྱེ་K21b1འཇིག་བསྟན། དེ་ལྟར་སྐྱེ་བ་ཤེས་པས་འཇིག་པ་ཡང་ཤེས་པར་འགྱུར་ཏེ། འཇིག་པ་ནི་སྐྱེ་བའི་རྒྱ་བ་ཅན་ཡིན་པའི་ཕྱིར།

འཇིག་པ་ཤེས་པས་དེ་དོན་གཅིག་པའི་མི་H23a4རྟག་པ་ཤེས་པར་འགྱུར་ལ། ཁམས་གསུམ་མི་རྟག་པའི་མེ་རབ་ཏུ་འབར་བའི་ནང་དུ་འདུག་པར་ཤེས་པས་དེ་K21b2ལས་འདའ་བར་འདོད་ཅིང་། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་འཇུག་པ་ཤེས་པས་དམ་པའི་ཆོས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་དང་ཐ་མི་དད་པའི་སྤྲོས་བྲལ་H23a5སྟོང་པ་ཉིད་གསུངས་པ་རྟོགས་ཤིང་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་འགྱུར་རོ། །

གཉིས་པ་ནི།

གང་དག་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་འབྱུང་བ། །
སྐྱེ་དང་འཇིག་པ་རྣམ་སྤངས་པར། །
K21b3ཤེས་པར་གྱུར་པ་དེ་དག་ནི། །
ལྟར་གྱུར་སྲིད་པའི་རྒྱ་མཚོ་བརྒལ། ། (23)

ཇི་སྐད་བཤད་པའི་རིམ་གྱིས་H23a6དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཚོལ་བ་ལྟར་བྱེད་པའི་བློ་མཆོག་དང་ལྡན་པ་གང་དག་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་རང་བཞིན་གྱིས་སྐྱེ་བ་དང་འཇིག་པ་རྣམ་པར་སྤངས་པ་རྟག་ཆད་ཀྱི་ལྟ་བས་གནས་མི་ཐོགས་[131]
K21b4པར་ཤེས་པར་གྱུར་པ་དེ་དག་ནི་རྟག་ཆད་ཀྱི་ལྟ་བར་གྱུར་H23b1པ་ཉིད་སྲིད་པའི་རྒྱ་མཚོ་ཡིན་པས་ན་ལྟ་བར་གྱུར་པའི་སྲིད་པའི་རྒྱ་མཚོ་ལས་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་གྲུས་ངེས་པར་བརྒལ་བར་འགྱུར་རོ། །

[130] དྲང་ H དྲངས་

[131] ཐོགས་ H ཐོག་

K21a4生・滅は――自体により成立したあとで――お説きになったものなのではないが、世間の勝れてはいないH22b6道に進む者は、これを真実(≒自体)に結び付けようと思う者なので、**生・滅の道**[78]、これを教示することによって真実を了解可能だから、真実を了解する方便として**必要な義**[79]**として**K21a5**教示されたものである**。

生滅を教示する経は未了義ではあってもH23a1言葉通りのものなので、(宗)自流においては生滅を承認していて、(因)というのもそれを承認することと基体たる空が一つに摂まるから。

そのようでないのなら、縁起を諦が遍充することになるのである。

(2・1・3・2・2)第二(生滅に縁って無自性と了解する様態)に、(2・1・3・2・2・1)そのものと、H23a2(2・1・3・2・2・2)利徳である。

(2・1・3・2・2・1)第一(そのもの)、K21a6「生滅を教示することに何の必要・目的があるのか」というなら、

> **生を知ることで消滅を知る。**
> **消滅を知ることで無常を知る。**
> **無常たることを覚知することで**
> **正法も了解することになる。**(22)[80]

凡夫が女H23a3人に貪ることを斥けんがために、世尊は生K21b1滅を教示する。(宗)そのように**生を知ることで消滅も知る**ことになって、(因)というのも消滅は生を根本として有するものなのだから。

消滅を知ることでそれと同一義である**無**H23a4**常を知る**ことになり、三界の無常の火が燃える[81]内に住すると知るので、それK21b2を超えたいと思うし真実に入ることを知るので、〔世尊が生滅の教示によって、間接的に〕**正法**、涅槃と異ならない無戯論、H23a5空性をお説きになっていることを**了解する**、すなわち通暁する**ことになる**のである。

(2・1・3・2・2・2)第二(利徳)、

> **縁起生は**
> **生・滅が捨断されていると**
> K21b3**知ることになった者ら、彼らは**
> **見となった有(生存)の海を渡る。**(23)[82]

説かれた通りの次第(順序)でH23a6真実を探求することに熱中する最上の慧を具えた者らで、**縁起生は**自性に**よって生・滅**することが**遮断**された、〔すなわち〕常断の見により住することを保持しないK21b4**と知ることになった者ら、彼らは**――常断の**見となった**H23b1ものこそが**有(生存)の海**なので――**見となった有(生存)の海を**空性の了解という船によって決定して**渡る**ことになるのである。

གསུམ་པ་ནི།

སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་དངོས་བདག་ཅན།།
ཡོད་དང་མེད་པར་ཕྱིན་ཅི་ལོག།
ཉེས་པས་K21b5ཉོན་མོངས་དབང་གྱུར་རྣམས།།
H23b2རང་གི་སེམས་ཀྱིས་བསླུས་པར་འགྱུར།། (24)

ལས་ཇི་ལྟ་བ་དང་ཉོན་མོངས་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་སྐྱེ་གནས་སོ་སོར་འགྲོ་བས་ན་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་[132] ཕུང་པོ་དང་ཐ་མི་དད་པར་བདག་ཏུ་འཛིན་པས་དངོས་བདག་ཅན་ནམ། ཡང་ན་དངོས་པོ་ནི་ཆོས་བདག་ཡིན་པས་དེ་སོ་སྐྱེའི་བདག་K21b6, H23b3ཏུ་ལྡན་པས་དངོས་བདག་ཅན་ནམ། ཡང་ན་དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་རྣམས་ནི་དངོས་བདག་ཅན། སྟོང་པ་ཉིད་དུ་ལྟ་བས་འཇིགས་པ་རྣམས་དངོས་པོ་རང་བཞིན་གྱིས་ཡོད་པ་དང་མེད་པ་རང་མཚན་པར་འཛིན་པའི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་ཀུན་རྟོག་གིས་བསྐྱེད་H23b4པའི་ཉེས་པས་ཆགས་སྡང་ལ་K22a1སོགས་པ་ཉོན་མོངས་པའི་གཞན་དབང་དུ་གྱུར་པ་རྣམས་ངེས་པར་སེམས་སྐྱེ་མེད་དུ་མ་ཤེས་པར་རང་གི་སེམས་ཀྱི་འཛིན་པས་བསླུས་ནས་འཁོར་བར་འཁོར་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་པའི་དོན་ཏོ།།

བཞི་པ་མོས་པ་རྣམས་ཀྱིས་རྟོགས་H23b5ཚུལ་ལ། མཛད་པ་མཐར་ཕྱིན་པ་K22a2རྣམས་ཀྱིས་རྟོགས་ཚུལ་དང་། སློབ་དཔོན་རང་ཉིད་ཀྱིས་གཟིགས་ཚུལ་དང་། དེའི་འཐད་པའོ།།

དང་པོ་ནི།

དངོས་ལ་མཁས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ནི།།
དངོས་པོ་མི་རྟག་བསླུ་བའི་ཆོས།།
གསོག་དང་སྟོང་པ་བདག་མེད་པ།།
H23b6རྣམ་པར་དབེན་ཞེས་བྱ་བར་མཐོང་།། (25)

སྟོང་པ་ཉིད་ལ་K22a3གཡེངས་ལྟ་བུར་མི་སེམས་ཤིང་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་དོན་དམ་པ་དང་། མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་འགྲོ་བའི་ལམ་དུ་རྟོགས་པའི་དངོས་པོ་ལ་མཁས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ནི་དངོས་པོ་རྣམ་པར་དབེན་ཞིང་རང་H24a1བཞིན་གྱིས་སྟོང་ངོ་ཞེས་བྱ་བར་མཐོང་ངོ་།།

དེའི་འཐད་པ་ནི། ཁྱད་པར་ལྔ་སྟེ། དངོས་K22a4པོ་སྐད་ཅིག་རེ་རེ་ལ་འཇིག་པའི་ངང་ཚུལ་ཅན་ཡིན་པའི་ཕྱིར་མི་རྟག་པ། སྒྱུ་མ་བཞིན་དུ་རང་བཞིན་མེད་པ་རང་བཞིན་དང་H24a2བཅས་པར་སྣང་བས་བསླུ་བའི་ཆོས་ཡུན་རིང་དུ་མི་གནས་ཤིང་ཉམ[133] ཆུང་བ་ཉིད་ཀྱིས་གསོག་དང་། ཆོས་བདག་གི་རང་བཞིན་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར་སྟོང་K22a5པ། གང་ཟག་གི་བདག་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར་བདག་མེད་པའོ།།

གཉིས་པ་ནི།

གནས་མེད་དམིགས་H24a3པ་ཡོད་མ་ཡིན།།
རྩ་བ་མེད་ཅིང་གནས་པ་མེད།།
མ་རིག་རྒྱུ་ལས་ཤིན་ཏུ་བྱུང་།།
ཐོག་མ་དབུས་མཐའ་རྣམ་པར་སྤངས།། (26)

---

132 བོ་ H བ་

133 ཉམ་ H ཉམས་

(2・1・3・2・3)第三(執念を有する者は了解しないという教示)、

異生という、事物が我を有し、
有・無だと顛倒する
過誤によって K21b5 **煩悩の支配するところとなった者らは、**
H23b2 **自らの心により欺かれることになる。**(24)[83]

「業のとおり、かつ煩悩のとおり、その通りにそれぞれ異なる生処に趣くので異生という――蘊と異ならずに我だと執ることによって、**事物が我を有**するか、あるいは事物は法我なのでそれを異生は我 K21b6, H23b3 として具えているから、**事物が我を有**するか、あるいは事物に対する諸々の執念が**事物が我を有**することなのだが――〔事物は〕空性だと見ることによって畏怖する者らは、〈自性による**有・無**は自相あるもの〉**と**執る**顛倒**の妄分別が生じさせ H23b4 た過誤により貪瞋など K22a1 の**煩悩**という他のもの**の支配するところとなった者ら**だが、決して心は無生だと知らずに、**自らの心の**執**により欺かれ**て、輪廻に輪廻す**ることになる**のである。」という義である。

(2・1・3・2・4)第四・信解する者らが了解する H23b5 様態に、(2・1・3・2・4・1)究竟の諸 K22a2 御事業によって了解する様態と、(2・1・3・2・4・2)軌範師自身が御覧になる様態と、(2・1・3・2・4・3)それの妥当性である。

(2・1・3・2・4・1)第一(究竟の諸御事業によって了解する様態)、

事物に善巧な者らは、
「事物は無常、欺く法、
空しく、かつ空、無我である
H23b6 **空虚なもの」と見る。**(25)[84]

空性を K22a3 崖地のように思わずに、諸法のなかの勝義、および涅槃に趣く道と了解するところの、**事物に善巧な者らは、「事物は空虚**にして自 H24a1 性が**空**である。**」と見る**のである。

それの妥当性は五つの特性で、すなわち**事** K22a4 **物は**刹那毎に消滅する性質を有するのだから[1]**無常**、幻術の如く、無自性なものが自性を H24a2 伴って顕現するので[2]**欺く法**、長期に住さず微力にほかならないので[3]**空しく、かつ**法我の自性を離れているから[4]**空**な K22a5 もの、人我を離れているから[5]**無我**である。

(2・1・3・2・4・2)第二(軌範師自身が御覧になる様態)、

無住処で、所縁 H24a3 **として有りはしないし、**
根本が無く、住処が無く、
無明の因より十分に生起した、
始め・中央・最後が捨断された、(26)[85]

ཆུ་ཤིང་བཞིན་དུ་སྙིང་པོ་མེད། །[134]
དྲི་ཟའི་གྲོང་ཁྱེར་འདྲ་བ་སྟེ། །
K22a6རྨོངས་པའི་གྲོང་ཁྱེར་མི་ཟད་པའི། །
འགྲོ་བ་སྒྱུ་མ་བཞིན་H24a4དུ་སྣང་། །(27)

སྟོད་བཅུད་ཀྱིས་བསྡུས་པའི། འགྲོ་བ་འདི་སློབ་དཔོན་གྱིས་རྗེས་ཐོབ་ལ་སྒྱུ་མ་བཞིན་དུ་སྣང་ཞིང་གཟིགས་པ་ཡིན་ནོ། །

ཇི་ལྟར་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུ་ཡིན་ཞེ་ན། འཐད་པ་བཞི་སྟོན་པ་ནི་འགག་རྐྱེན་གྱི་སྒོ་ནས་གནས་སམ་རྟེན་K22b1བདེན་པ་མེད་ཅིང་H24a5དམིགས་པ་བདེན་པ་བ་ཡང་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པས་ས་བོན་གྱི་ཚུལ་གྱིས[135] རྩ་བ་མེད་ཅིང་མི་གནས་པས་རྐྱེན་གསུམ་གྱི་ཚུལ་གྱིས་གནས་པ་མེད་པའོ། །

འགྲོ་བ་རང་བཞིན་མེད་ན་སྣ་ཚོགས་སུ་ཇི་ལྟར་སྣང་ཞེ་ན། མེད་ཀྱང་སྣང་བའི་རྒྱུའི་ཁྱད་པར་H24a6ནི་མ་རིག་པའི་རྒྱུ་ལས་ཤིན་དུ་K22b2འབྱུང་བས་སྣང་བའོ། །

དེས་ནི་སྣང་བ་མི་འགོག་པར་བསྟན་པའོ། །[136]

གྲུབ་པ་རང་བཞིན་མེད་པར་བསྟན་པའི་ཕྱིར་ཐོག་མར་རང་བཞིན་གྱིས་སྐྱེ་བ་དང་དབུས་སུ་གནས་པ་དང་། མཐའ་མར་འཇིག་པ་རྣམས་སྤངས་ཤིང་H24b1དེ་དང་བྲལ་ལོ་ཞེས་པའི་དོན་ཏོ[137] །།

ཆུ་ཤིང་བཞིན་དུ་སྙིང་པོ་ཙུང་ཟད་K22b3ཀྱང་མེད་པའི་ཕྱིར་དང་། དྲི་ཟའི་གྲོང་ཁྱེར་དང་འདྲ་བར་བདེན་པར་སྣང་ཡང་རྣམ་པར་དཔྱད་ན་དེ་ལྟར་མེད་པའི་ཕྱིར་ཡང་མ་རིག་པའི་རྒྱུ་ལས་བྱུང་བའོ། །

འགྲོ་བའི་ཁྱད་པར་ནི་རྨོངས་པའི་གྲོང་H24b2ཁྱེར་ལུས་ངག་གི་འཇུག་པ་རང་ཉིད་ལ་གནོད་བྱེད་ལས་ལྡོག་དཀའ་བས་ན་མི་ཟད་པའི་འགྲོ་K22b4བ་དེ་ལྟར་སྣང་ཞིང་གཟིགས་སོ། །

གསུམ་པ་ལ། ལུང་དང་རིགས་པ་གཉིས་སོ། །

དང་པོ་ནི།

ཚངས་སོགས་འཇིག་རྟེན་འདི་ལ་ནི། །
བདེན་པ་རབ་ཏུ་གང་སྣང་བ། །
H24b3དེ་ནི་འཕགས་ལ་རྫུན་ཞེས་གསུངས། །
དེ་ལས་གཞན་ལྟ་ཅི་ཞིག་ལུས། །(28)

འཇིག་རྟེན་ན་དབང་པོ་ལས་འདས་པའི་དོན་མཐོང་K22b5བ་ལ་མཆོག་ཏུ་གྲགས་པ་ཚངས་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་ཕྱི་ནང་གི་འཇིག་རྟེན་འདི་ལ་ནི་བདེན་པར་རབ་ཏུ་གང་སྣང་བ་དེ་ནི་བཅོམ་H24b4ལྡན་འདས་ཀྱིས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་གཅིག་པུ་བདེན་པ་དམ་པ་ཡིན་གྱི་འདུས་བྱས་རྫུན་པ་བསླུ་བའི་ཆོས་ཅན་ནོ་ཞེས་འཕགས་པ་རྣམས་ལ་རྫུན་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་K22b6གསུངས་ན། དེ་ལས་གཞན་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་མི་འགྱུར་བ་ལྟ་ཅི་ཞིག་འདུས་ཏེ་ཡོད་པ་མིན་H24b5པའོ། །

134 K omits །.
135 གྱིས་ H གྱི་
136 K omits །.
137 ཏོ་ H ནོ

芭蕉の如く心髄無く、
ガンダルヴァ城と同様なものは、すなわち
K22a6 **痴愚の都城が尽きない**
趣として幻術の如 H24a4 **く見える。**(27)[86]

器・有情〔世間〕に包摂された**趣**、これは、軌範師が——後得において**幻術の如く見える**、すなわち——御覧になるものなのである。

「どうして幻術のようであるのか」というなら、四つの妥当性として教示するものとは、逆縁を通じて、**住処**あるいは所依は K22b1 **無**諦だし、H24a5 諦ある**所縁**も**有りはしない**ので種子の在り方では**根本が無く**、住さないので三縁の在り方では**住処が無**いものである。

「趣が無自性なら種々にどうして顕現するのか」というなら、〔趣は〕無〔自性〕であっても、顕現することの特殊な因 H24a6 たる**無明の因より完全に** K22b2 **生起**するので、顕現するものである。

それ(=無自性であること)によっては顕現することは否定されないという教示である。

「成立したものは無自性だと教示されているから、**始め**に自性により生じることと、**中央**に〔自性により〕住することと、**最後**に〔自性により〕消滅することが**捨断された**、H24b1 すなわちそれを離れているのである。」という義である。

芭蕉(バナナの木)**の如く心髄**が少し K22b3 も**無**いから、また**ガンダルヴァ城と同様**に諦として顕現しても、伺察するならそのようには無いから、やはり無明の因より生起したものである。

特殊な趣を——**痴愚の都** H24b2 **城**という身語の働きが自身に対して能害することを斥け難いので、**尽きない趣**なの K22b4 だが、そのように**見える**、すなわち——〔軌範師は〕御覧になるのである。

(2・1・3・2・4・3)第三(それの妥当性)に、(2・1・3・2・4・3・1)教証と(2・1・3・2・4・3・2)理証の二つである。

(2・1・3・2・4・3・1)第一(教証)、

梵天などのこの世間の者には
諦として顕現するもの、
H24b3 **それは聖者にとって虚偽だとお説きになった。**
それ以外の何が残ろうか。(28)[87]

は、世間における根を超えた義を見る K22b5 場合に、最上という名声の**梵天など**には——すなわち外・内の**この世間の者には——諦として顕現するもの、それ**を世 H24b4 尊が「『涅槃は唯一勝義諦なのだが、有為は虚偽、欺く法を有するのである。』という**聖者**ら**にとっては虚偽**なるものなのである。」**と** K22b6 **お説きになった**のなら、**それ以外の**幻術のようにならない**何が在ろうか**、すなわち有りはしない H24b5 ということなのである。

གཉིས་པ་ནི།

འཇིག་རྟེན་མ་རིག་ཕྱོགས་གྱུར་པ། །
སྲིད་པའི་རྒྱུན་གྱི་རྗེས་འབྲང་དང་། །[138]
མཁས་པ་སྲིད་པ་དང་བྲལ་བ། །
དམ་པ་རྣམས་ལྟ་ཇི་ལྟར་མཉམ། ། (29)

ཚངས་པ་ལ་སོགས་པའི་འཇིག་རྟེན་K23a1པ་བློའི་མིག་མ་རིག་པའི་རབ་རིབ་ཀྱིས་ཕྱོགས་ཤིང་ཁེགས་H24b6པར་གྱུར་པ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་སྲིད་པའི་ཆུ་བོའི་རྒྱུན་གྱི་རྗེས་སུ་འབྲངས་པའི་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་དང་མཁས་པ་བློའི་མིག་དག་པ་འདི་པའི་ཆོས་ཀྱི་བདུད་རྩིའི་ཁུ་བས་ངོམས་པ་བསྲིད་པ་དང་བྲལ་བའི་དམ་པ་རྣམས་K23a2ལྟ་བ་ཇི་ལྟར་མཉམ་ཞིང་མཚུངས་པར་H25a1འགྱུར། དེ་ལྟར་ན་འཕགས་པ་བྱིས་པར་ཐལ་བ་དང་། བྱིས་པ་འཕགས་པར་ཐལ་བར་འགྱུར་རོ། །

གཉིས་པ་ཕུང་སོགས་བསྟན་[139] པ་དྲང་དོན་ཡིན་པ་ལ། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་བསྟན་པའི་རིམ་པ་དང་། ཕུང་སོགས་དགོངས་པས་H25a2གསུངས་པ། སྐྱེ་མེད་ངེས་K23a3དོན་ཡིན་པར་བསྟན་པའོ། །

དང་པོ་ལ། རིམ་པ་དངོས་དང་། དེ་ལས་འདས་པའི་ཉེས་དམིགས། དེའི་གཉེན་པོའོ། །

དང་པོ་ནི།

དེ་ཉིད་ཚོལ་ལ་ཐོག་མར་ནི། །
ཐམས་ཅད་ཡོད་ཅེས་བརྗོད་པར་བྱ། །
དོན་རྣམས་རྟོགས་ཤིང་ཆགས་H25a3མེད་ལ། །
ཕྱིས་ནི་རྣམ་པར་དབེན་པའོ། ། (30)

གལ་ཏེ་ཐམས་K23a4ཅད་རྫུན་པ་ཡིན་ན་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དོན་དམ་པ་ཁོ་ན་བསྟན་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་ནམ། རྫུན་པ་བསྟན་པ་ཅི་བྱ་ཞེ་ན། རྫུན་པ་ཡང་དགོས་པ་ཡོད་ན་བསྟན་པར་བྱ་ལ། བདེན་ཡང་དགོས་པ་H25a4མེད་ན་བསྟན་པར་མི་བྱ་བས། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཀྱི་རྟོགས་པ་ཚོལ་བའི་སློབ་མ་ལ་བླ་མ་འགྲོ་བའི་K23a5དོན་བསྒྲུབ་པ་ལ་མཁས་ཤིང་ཕན་པར་འདོད་པས་ཐོག་མ་ཁོ་ནར་ནི་ཕུང་པོ་དང་ཁམས་དང་སྐྱེ་མཆེད་ཐམས་ཅད་ཡོད་དོ་ཞེས་བརྗོད་པར་བྱའོ། །

བྲམ་ཟེ་ཐམས་ཅད་H25a5ཅེས་བྱ་བ་ནི་ཕུང་པོ་ལྔ་དང་། སྐྱེ་མཆེད་བཅུ་གཉིས་དང་ཁམས་བཅོ་བརྒྱད་ཀྱི་བར་དག་གོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

ཡོད་པ་K23a6ཡང་རིང་པོ་ལ་བརྟེན་ནས་ཐུང་ངུར་འདོགས་པ་བཞིན་དུ་གཟུགས་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས་ཕུང་པོར་འདོགས་པ་དང་། མར་མེ་ལས་H25a6འོད་འབྱུང་བ་བཞིན་དུ་རྒྱུ་ལ་བལྟོས་ནས་འབྲས་བུ་རྣམ་པར་བཞག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མ་གྲུབ་པའོ། །

---

[138] K omits །.

[139] བསྟན་ H བསྟེན་

(2･1･3･2･4･3･2)第二(理証)、

世間の無明で盲目となった
渇愛の流れ(相続)に随順する者と、
善巧で渇愛を離れた
勝れた者らがどうして等しかろうか。(29)[88]

梵天など**世間**K23a1**の**者で、慧眼が無明の眼翳によって**盲目となった**、すなわち礙げられるH24b6ことになった、顛倒の**渇愛の**河(暴流)の**流れ(相続)に随順**した異生と、**善巧**、〔すなわち〕慧眼が清浄で、この派(=仏教)の法の甘露液に満ち足りて**渇愛を離れた勝れた者らが**K23a2**どうして等し**い、すなわち相同することにH25a1な**ろうか**。そのとおりなら、聖者が凡夫に帰謬し、かつ凡夫が聖者に帰謬することになるのである。

(2･2)第二・蘊などとして教示されたものは未了義なのである〔と論証する〕ことに、(2･2･1)真実を教示する次第と、(2･2･2)蘊などは意趣によってH25a2お説きになったこと、(2･2･3)無生が了K23a3義なのであると教示することである。

(2･2･1)第一(真実を教示する次第)に、(2･2･1･1)次第そのものと、(2･2･1･2)それを踏み越えた誤失、(2･2･1･3)それの対治である。

(2･2･1･1)第一(次第そのもの)、

真実を探求する者に、始めには
「一切が有る」と述べるべきだ。
諸義を了解し貪H25a3**無き者には**
後には空虚である〔、と述べるべきだ〕。(30)[89]

もし、「一K23a4切が虚偽であるのなら、世尊は勝義だけを教示すべきではなかったのか。虚偽なるものの教示を何でするのか。」というなら、虚偽なるものも必要・目的が有るなら教示すべきだが、諦(真実)も必要・目的がH25a4無いなら教示すべきでないので、**真実を**了解することを**探求する者**である弟子**に、**――趣く〔べき〕K23a5義の成就に善巧で〔弟子に〕利益したいと思う上師は――**始め**だけ**には**「蘊・界・処の**一切が有る**のである。**」と述べるべき**である。

バラモン(=世尊)は、「『一切』とH25a5いうのは、五蘊・十二処・十八界に至るまでである。」とお説きになったのである。

有K23a6も、長さに縁って短いと仮設する様に色などに縁って蘊と仮設し、また油灯よりH25a6光が生起する様に因に観待して果を建立したが、〔自〕性によっては成立していないものである。

འབྲས་བུ་རེ་རེ་ལ་ཡང་རྐྱེན་དུ་མ་ཅན་ཡིན་པའི་ཕྱིར་K23b1དང་། རྐྱེན་རེ་རེ་ལ་ཡང་མཐའ་མེད་པ་སྐྱེ་བ་ན་འབད་པ་དུ་མས་སྒྲུབ་དགོས་ཤིང་འཇིག་H25b1པ་ན་འབད་པ་མེད་པར་རང་གི་ངང་གིས་འཇིག་པར་དོན་རྣམས་རྟོགས་ཤིང་འཁོར་བ་ལ་ཆགས་པ་འདོར་བར་འདོད་པ་བདག་ལ་ཆགས་པ་ལ་སོགས་པས་ཆགས་པ་མེད་པར་གྱུར་པའི[140] གང་K23b2ཟག་ལ་དུས་ཕྱིས་ནི་རྣམ་པར་དབེན་པ་ཟབ་མོ་སྟོང་པ་ཉིད་བསྟན་པར་H25b2བྱའི།[141] སྔ་རོལ་ཏུ་མ་ཡིན་ནོ།།

གཉིས་པ་ནི།

རྣམ་པར་དབེན་དོན་མི་ཤེས་ལ།།
ཐོས་པ་ཙམ་ལ་འཇུག་བྱེད་ཅིང་།།
གང་དག་བསོད་ནམས་མི་བྱེད་པ།།
སྐྱེས་བུ་ཐ་ཤལ་དེ་དག་བརླག། (31)

འཕགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་K23b3བསོད་ནམས་དང་བསོད་ནམས་མ་ཡིན་པའི་ལས་H25b3དག་མི་བྱ་བར་རིགས་ན་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མ་རྟོགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་དང་པོར་རྣམ་པར་དབེན་པ་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་དོན་མི་ཤེས་ལ། བར་དུ་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒྲ་ཐོས་པ་ཙམ་གྱིས་སྟོང་པ་ཉིད་ལ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་འཇུག་པར་བྱེད་ཅིང་གང་དག་སྟོང་K23b4པའོ་ཞེས་ལས་H25b4འབྲས་ཡལ་བར་དོར་ནས་བསོད་ནམས་དགེ་བའི་ལས་མི་བྱེད་པའི་སྐྱེས་བུ་ཐ་ཤལ་དེ་དག་བརླག་པར་འགྱུར་ཏེ་གཅིག་ཏུ་མི་དགེ་བ་ལ་འཇུག་པས་སྐྱེས་བུ་ཐ་ཤལ་ལོ།།

གསུམ་པ་ནི།

ལས་རྣམས་འབྲས་བུར་བཅས་ཉིད་དང་།།
འགྲོ་བ་དག་ཀྱང་H25b5ཡང་དག་[142] བཤད།།
དེ་ཡི་K23b5རང་བཞིན་ཡོངས་ཤེས་དང་།།
སྐྱེ་བ་མེད་པ་དག་ཀྱང་བསྟན།། (32)

ཇི་སྐད་བཤད་པའི་ཉེས་པ་དེ་ཡོངས་སུ་སྤང་བར་བཞེད་ནས། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དང་པོར་རྒྱུ་དགེ་མི་དགེའི་ལས་རྣམས་དང་འབྲས་བུ་རྣམ་སྨིན་བདེ་H25b6སྡུག་དང་བཅས་པ་ཉིད་དང་འབྲས་བུ་ལ་ལོངས་སྤྱོད་པའི་འགྲོ་བ་དག་K23b6ཀྱང་ཡང་དག་པར་ཡོད་དོ་ཞེས་བཤད་ལ། དེའི་རྗེས་སུ་ལས་འབྲས་དེའི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པའི་ལམ་བདེན་དང་།[143] དེས་ཐོབ་པའི་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་H26a1སྐྱེ་བ་མེད་པའི་འགོག་བདེན་དག་ཀྱང་བསྟན་ཏོ།།

རྐང་པ་དང་པོ་གཉིས་ཀྱིས་སྡུག་ཀུན་དང་ཕྱི་མ་གཉིས་ཀྱིས་འགོག་K24a1ལམ་བསྟན་ཏོ།།

དེས་ན་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་སྟོན་པ་རྣམས་ཀྱིས་རིམ་པ་ལ་མཁས་པར་བྱ་སྟེ། ཕན་H26a2ཡོན་ཆེ་བས་སྐམ་པ་དང་། ཕན་འདོད་ལྟར་སྣང་གིས་དང་པོར་སྟོང་ཉིད་བསྟན་[144]ན་རང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྡོམ་ལྡན་དུ་ཁས་འཆེ་ན་རྩ་ལྟུང་འབྱུང་ལ། གཞན་K24a2ཡང་བརླག་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར།

140 པའི་ H པར་
141 H inserts །.
142 དག་ H དང་
143 H inserts །.
144 H inserts །.

果おのおのについても、多くの縁を有するものであるのだから〔、と諸義を了解し〕、K23b1 また縁おのおのについても、辺際無きものが生じるときに多くの努力によって成立させる必要があるし、消滅 H25b1 するときに努力無く自然に消滅する、と諸義を了解しつつ、輪廻に対する貪を棄てたいと思う者で、我に対する**貪**などによる貪が**無**くなったプド K23b2 ガラ(人)**に、後時には空虚・**甚深・空性を教示す H25b2 べきだが、〔我に対する貪が無くなる〕以前に〔空性を教示すべき〕ではないのである。

(2・2・1・2)第二(それを踏み越えた誤失)、

空虚の義を知らず、
聴聞した程度のことには入るのに
福徳を為さない
劣等の士、彼らは損なわれている。(31)[90]

聖者らが K23b3 福徳と非福徳の両 H25b3 業を為そうとしないのが道理なら、真実を了解しない者らは、最初に**空虚**、〔すなわち〕空性**の義を知らず、**途中で空性の言葉を**聴聞した程度のこと**で空性**には**如実に**入るのに、**「空 K23b4 である。」と業 H25b4 果を鏺無したあと、**福徳**の善業**を為さない劣等の士、**(宗)**彼らは損なわれてい**て、(因)というのも一に不善に入っているので劣等の士である。

(2・2・1・3)第三(それの対治)、

諸業が果を伴うことと
諸趣も H25b5 **実と説いた。**
それの K23b5 **自性の遍知と**
生が無いことをも教示した。(32)[91]

説かれたとおりの過誤、それをよく捨断しようとお思いになって、世尊は最初に因である善・不善の**諸業**と、〔諸業が〕**果**である異熟の楽 H25b6 苦**を伴うことと、**果を受用する**諸趣** K23b6 **も**「**実と**して有るのである。」と**説いた**が、その後に、**その**業果**の自性**は空性だと**遍知**することである道諦と、それによって得られた、自相による H26a1 **生が無いこと**である滅諦**をも教示した**のである。

詩句の前者二つによって苦・集〔諦〕を、また後者二つによって滅・K24a1 道〔諦〕を教示したのである。

それゆえに(宗)真実を教示する者らは次第について善巧すべきであって、(因)というのも「利 H26a2 徳が大きいので……」と考え、かつ利益を欲しているように見えるので最初に空性を教示したら、〔その者が〕〈自らは菩薩の律儀を具えている〉と自認するのなら、根本堕罪が生起するし、他 K24a2 も損なわれることになるから。

ཞིང་རྟ་ཆེན་པོ་རྣམས་ཀྱིས་གོ་རིམས་ལོག་པར་སྟོན་H26a3པ་རྣམས་ཀུན་ཏུ་བཀག་ལ། ཕན་ཡོན་ཚོགས་ལམ་ལས་ཀྱང་མཐོང་ལམ་ཆེ་སྟེ། དང་པོར་སྐྱེ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར་དང་། ཕར་ཕྱིན་དྲུག་ཡང་དང་པོར་ཤེར་ཕྱིན་འབྱུང་རིགས་པར་འགྱུར་རོ།།

K24a3སྟོང་ཉིད་ལ་སྐྲག་པ་ཡང་ལས་འབྲས་ལ་ཡིད་ཆེས་ནས་H26a4དེའི་རྗེས་སུ་སྐྲག་པ་འབྱུང་བ་ཡིན་གྱི། དང་པོར་བསྟན་ཀྱང་བློ་ཁ་མ་ཕྱོགས་པས་མི་སྐྲག་ཅིང་ལས་འབྲས་རི་བོང་རྭའི་གཉེར་མ་བགྲང་བ་བཞིན་དུ་གོ་ནས་དགའ་བ་ཕལ་ཆེར་སྐྱེ་བར་འགྱུར་ཏེ། མི་དགེ་བ་སྤོང་བའི་སྡུག་བསྔལ་K24a4བྱ་མི་དགོས་པར་གོ་H26a5བའི་ཕྱིར།

གཉིས་པ་ཕུང་སོགས་གསུངས་པ་དགོས་[145] པ་ཅན་ཡིན་པ་ལ་དངོས་དང་ཤེས་བྱེད་དོ།།

དང་པོ་ནི།

དགོངས་པའི་དབང་གིས་རྒྱལ་བ་རྣམས།།
ང་དང་ང་ཡི་ཞེས་གསུངས་ལྟར།།
ཕུང་པོ་ཁམས་དང་སྐྱེ་མཆེད་རྣམས།།
དེ་བཞིན་དགོངས་H26a6པའི་དབང་K24a5གིས་གསུངས།། (33)

འཇིག་ཚོགས་ལ་ལྟ་བ་མཐའ་དག་ཟད་པར་སྤངས་ཀྱང་། དགོངས་པའི་དབང་གིས་རྒྱལ་བ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་གདུལ་བྱས་སྐྱེ་མེད་རྟོགས་པའི་ཐབས་སུ་ང་དང་ང་ཡི་ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར། H26b1ཕུང་པོ་དང་ཁམས་དང་སྐྱེ་མཆེད་རྣམས་K24a6ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་ཡོད་པ་ལ་དགོངས་ནས་དཔེ་དེ་བཞིན་དུ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཐབས་སུ་དགོངས་པའི་དབང་གིས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

གཉིས་པ་ལ། རིགས་པ་དང་། ལུང་ངོ་།།

དང་པོ་ནི།

འབྱུང་བ་ཆེ་ལ་སོགས་བཤད་H26b2པ།།
རྣམ་པར་ཤེས་སུ་ཡང་དག་འདུ།།
དེ་ཤེས་པས་K24b1ནི་འབྲལ་[146] འགྱུར་ན།།
ལོག་པ་རྣམ་བརྟགས་མ་ཡིན་ནམ།། (34)

རྒྱུའི་གཟུགས་འབྱུང་ཆེན་པོ་བཞི་དང་འབྲས་བུའི་གཟུགས་བཅུ་གཅིག་ལ་སོགས་པ་མདོ་ལས་བཤད་པ་ནི་མ་རིག་པའི་རང་བཞིན་གྱི་རྣམ་H26b3པར་ཤེས་པ་ལ་རྣམ་པ་གཏད་ནས་རྣམ་པ་ཤར་བ་ཙམ་མ་གཏོགས་ཡོད་K24b2པར་བཞག་མི་ནུས་པས་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁོངས་སུ་འདུ་ལ། རྣམ་པར་ཤེས་པ་དེ་[147] རང་བཞིན་གྱིས་སྐྱེ་བ་མེད་པར་ཤེས་པས་ནི་འབྱུང་བ་སོགས་ལ་བདེན་པར་ཞེན་པའང་འབྲལ་H26b4བར་འགྱུར་ན་[148] ། དེ་དག་ལོག་པ་ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པར་རྣམ་པར་བརྟགས་པ་མ་ཡིན་ནམ་དེ་ཡིན་K24b3པར་ཐལ་ལོ།།

མདོར་ན་འབྱུང་སོགས་ཆེན་པོ་རང་བཞིན་མེད་དེ། དེ་བརྟེན་ནས་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་ཞེས་[149] པའོ།།

[145] དགོས་ H དོགས་

[146] Read འབྲས་ grounded on Derge edition and Dar ma rin chen’s commentary.

[147] དེ་ H ད་

[148] ལ H ན

[149] ཅེས་ K ཞེས་

大車ら(=ナーガールジュナ、アサンガ)は順序を逆にして教示 H26a3 する者らを全く否定したが、(宗)利徳は資糧道よりも見道が大きくて、(因)というのも〔見道は〕最初に生じ得ないから、また〔そうだとすれば、〕六波羅蜜も最初に般若波羅蜜が生起するのが道理〔であることに帰謬すること〕になるのである。

K24a3 空性を恐れる者も、業果を信認してから H26a4 その後で恐れが生起する者なのであるが、最初に教示しても知覚が〔そちらに〕向かないので恐れないし、(宗)業果をウサギの角の皺を数えることの様に理解して喜びが広大に生じることになるのであって、(因)というのも不善を捨断する苦 K24a4 行は必要ないと理解 H26a5 するから。

(2・2・2)第二・蘊などとしてお説きになったものは必要・目的を有するものなのであること[92]に、(2・2・2・1)そのものと、(2・2・2・2)証拠である。

(2・2・2・1)第一(そのもの)、

意趣に応じて勝者らは
「私」と「私の……」とお説きになったように、
蘊・界・処を
前者と同様に意趣 H26a6 **に応じ** K24a5 **てお説きになった。**(33)[93]

は、あらゆる有身見が尽く捨断されても、**意趣に応じて勝者**、〔すなわち〕正等覚者らは所化が無生を了解する方便として**「私」と「私の……」とお説きになったように、** H26b1 **蘊・界・処を** K24a6 ── 言説程度で有るものと意趣なさって ── **前者**の喩例**と同様に**真実を了解する方便として**意趣に応じてお説きになった**ということなのである。

(2・2・2・2)第二(証拠)に、(2・2・2・2・1)理証と、(2・2・2・2・2)教証である。

(2・2・2・2・1)第一(理証)、

大種などとして説かれた H26b2 **ものは**
識に正しく摂まる、
そのことを知ることによって K24b1 **こそ、離れることになるなら、**
逆は構想分別なのではないのか。(34)[94]

因の色である四**大種**と果の色である十一〔処〕**などとして**経に**説かれたものは** ── 無明が自性として H26b3 識に行相を付与してから現れた程度以上のものとして有る、K24b2 と建てるのは不可能なので ── **識**の範囲**に摂まる**が、**その**識が自性によって生じることは無いと**知ることによってこそ、**〔大〕種などを諦と思念することも**離れる** H26b4 **ことになるなら、**それらの**逆は**実ではなく**構想分別**されたもの**なのではないのか、**そうなのだと K24b3 いうことに帰謬するのである。

要するに「(宗)大種などは無自性で、(因)というのもそれ(=構想分別)に縁って生じたから」ということである。

རྣམ་པ་ཤར་བ་མ་གཏོགས་ཕྱི་དོན་ཡོད་H26b5པར་བཞག་མི་ནུས་ཏེ། མོ་གཤམ་གྱི་བུ་ལ་སོགས་པ་ཡང་ཡོད་པར་ཐལ་བར་འགྱུར་རོ།།

ཤེས་པའི་འཛིན་རྣམ་ཡོད་དམ་མེད། [150] དང་K24b4པོ་ལྟར་ན། གཟུང་རྣམ་ཡང་ཁས་བླངས་པས་ནང་ [151] དུ་ཕྱོགས་པ་དང་ཕྱིར་ཕྱོགས་པའི་ཆ་གཉིས་ཁས་བླངས་པས་H26b6རང་རིག་ཁས་བླངས་ལ། ཕྱི་མ་ལྟར་ན་གཟུང་རྣམ་མི་འཐད་དོ་ཞེ་ན། ཤེས་པས་ཡུལ་རིག་པ་གྲུབ་པ་རིག་པ་ཙམ་ [152] གྲུབ་ཟིན་པས་རིག་པ་གྲུབ་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་དུ་རང་གི་K24b5རིག་གམ་གཞན་གྱིས་རིག་དཔྱོད་པར་མི་རིགས་ཏེ། དེ་ལྟར་ན་ཤེས་པ་བེམ་པོར་H27a1འགྱུར་ཏེ། སྒྲོན་མེས་བུམ་པ་གསལ་དགོས་པ་བཞིན།

གཉིས་པ་ནི།

མྱ་ངན་འདས་པ་བདེན་གཅིག་པུ།།
རྒྱལ་བ་རྣམས་ཀྱིས་གང་གསུངས་པ།།
དེ་ཚེ་ལྷག་མ་ལོག་མིན་ཞེས།།
མཁས་པ་སུ་ཞིག་K24b6རྟོག་པར་བྱེད།། [153] (35)

ལུང་H27a2ལས་ཀྱང་། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དགེ་སློང་དག་བདེན་པ་དམ་པ་འདི་ནི་གཅིག་སྟེ་འདི་ལྟ་སྟེ། མི་བསླུ་བའི་ཆོས་ཅན་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའོ་ཞེས་གསུངས་པས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་ཁོ་ན་བདེན་པ་གཅིག་པུར་རྒྱལ་H27a3བ་རྣམས་ཀྱིས་K25a1གསུངས་པ་དེའི་ཚེ། དེ་ལས་ལྷག་མ་ཕུང་པོ་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ལོག་པ་རྫུན་པའི་དོན་ཅན་མ་ཡིན་ནོ།། [154] ཞེས་བདེན་གཉིས་ཀྱི་རྣམ་དབྱེ་ [155] ལ་མཁས་པ་སུ་ཞིག་རྟོག་པར་བྱེད་དེ་མི་རིགས་སོ།།

གསུམ་པ་སྐྱེ་མེད་གསུངས་པ་H27a4ངེས་དོན་ཡིན་པ་ལ། མ་རིག་པ་ལ་K25a2སྣང་བས་རང་བཞིན་མེད་པ་དང་། མ་རིག་པའི་རྗེས་སུ་འགྲོ་ལྡོག་བྱེད་པས་རང་བཞིན་མེད་པ་དང་། སྐྱེ་འཇིག་གནས་གསུམ་རྒྱུ་ལ་བལྟོས་པས་རང་བཞིན་མེད་པའོ།།

དང་པོ་ནི།

ཇི་སྲིད་ཡིད་ཀྱི་རྣམ་གཡོ་H27a5བ།།
དེ་སྲིད་བདུད་ཀྱི་སྤྱོད་ཡུལ་ཏེ།།
དེ་ལྟ་ཡིན་ན་འདི་ལ་ནི།།
ཉེས་པ་K25a3མེད་པར་ཅིས་མི་འཐད།། (36)

ཇི་སྲིད་ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པའི་ཡིད་བྱེད་ཀྱིས་ཡིད་ཀྱི་རྣམ་པར་གཡོ་བ་ཡུལ་ལ་འཇུག་པ་དེ་སྲིད་དུ་འཕགས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་དབང་པོའི་H27a6སྲོག་གི་བར་ཆད་བྱེད་པ་སོགས་ཁྱད་པར་དྲུག་དང་ལྡན་པ་མ་རིག་པའི་བདུད་ཀྱི་སྤྱོད་ཡུལ་ཏེ། གཞན་དབང་K25a4དུ་གྱུར་པའོ།།

---

150 H inserts །.
151 Read ནང་.
152 ཙམ་ H ཅམ་
153 K omits །.
154 K omits །.
155 དབྱེ་ H དབྱ་

現れた以上の〔外境の〕義として有る、H26b5 と建てるのは不可能で、〔可能なら〕石女の子なども有ることに帰謬することになるのである。

「知の能取行相は有るのか無いのか。前 K24b4 者のとおりなら、所取行相も承認した〔ことになる〕ので一方ともう一方の二つの分を承認しているから、H26b6 自証(自己明知)を承認しているが、後者のとおりなら所取行相は妥当しないのである。」というなら、〈知が対境を明知することが証成していること〉を明知する程度のこととして証成し終わっているので、明知を証成させんがために〈自己が K24b5 明知するのか、他が明知するのか〉と伺察するのは道理でなくて、そのとおり(=道理)なら知が色法に H27a1 なるのであって、灯火が瓶を照明する必要がある〔場合に、更に灯火を照明する灯火が必要ない〕のと同様だ。

(2･2･2･2･2)第二(教証)、

涅槃が唯一の諦と
勝者らがお説きになった、
その際、「余剰は顛倒でない」と
善巧なる誰が K24b6 観察をなそうか。(35)[95]

教証 H27a2 でも、世尊が「比丘らよ、この勝れた諦は一つであって、すなわち欺かない法を有する涅槃である。」[96]とお説きになっているので、**涅槃**、〔すなわち〕勝義諦だけ**が唯一の諦と勝** H27a3 **者らが** K25a1 **お説きになった、その際、**「その**余剰**の諸蘊など**は顛倒**、〔すなわち〕虚偽の義を有するの**で**は**ない**のである。」**と**二諦の区分に**善巧なる誰が観察をなそうか**、道理でないのである。

(2･2･3)第三・無生としてお説きになったものは H27a4 了義なのだということに、(2･2･3･1)無明に K25a2 顕現するので無自性であることと、(2･2･3･2)無明に随転・還滅するので無自性であることと、(2･2･3･3)生滅住の三つは因に観待するので無自性であることである。

(2･2･3･1)第一(無明に顕現するので無自性であること)、

意の動揺 H27a5 **する限り、**
その限り魔の行境であって、
そのとおりなのであるなら、これには
過誤が K25a3 **無いと何で妥当しないのか。**(36)[97]

非如理作意によって**意の動揺する**ことが対境に働く**限り、その限り**聖者の慧根の H27a6 命根を中断することなどの六つの限定を具えた無明という**魔の行境であって、**他の支配〔下〕K25a4 になったものである。

སྐྱེ་མེད་མངོན་དུ་གྱུར་པ་དེ་ལྟ་ཡིན་ན་སྐྱེ་མེད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པ་འདི་ལ་ཇི་སྐད་བཤད་པའི་ཉེས་པ་མེད་པར་ཅིའི་ཕྱིར་མི་འཐད།[156] H27b1བདུད་ཀྱི་ཡུལ་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར།

གཉིས་པ་ལ་གཉིས་ལས། དང་པོ་མ་རིག་པའི་རྗེས་སུ་བྱེད་པར་བསྟན་པ་ནི།

འཇིག་K25a5རྟེན་མ་རིག་རྒྱུན་ཅན་དུ། །
གང་ཕྱིར་སངས་རྒྱས་རྣམས་གསུང་བ། །
དེ་ཡི་ཕྱིར་ན་འཇིག་རྟེན་འདི། །
རྣམ་རྟོག་ཡིན་ཞེས་ཅིས་མི་འཐད། ། (37)

འཇིག་H27b2རྟེན་ཉེ་བར་ལེན་པའི་ཕུང་པོ་ལྔ་གང་ལ་མ་རིག་པ་རྒྱུན་ཅན་[157] དུ་ཡོད་པས་མ་རིག་པའི་རྒྱུན་ཅན་དུ་གསུང་སོ། །

གང་གི་ཕྱིར་ན་རྫོགས་པའི་སངས་K25a6རྒྱས་ཀྱིས་མ་རིག་པའི་རྒྱུན་གྱིས་འདུ་བྱེད། འདུ་བྱེད་ཀྱི་རྒྱུན་གྱིས་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ཞེས་གསུངས་པ་དེའི་ཕྱིར་ན་H27b3འཇིག་རྟེན་འདི་རྣམ་པར་རྟོག་པས་བཏགས་པ་ཙམ་ཡིན་ནོ་ཞེས་ཅིས་མི་འཐད་དེ།[158] རིན་ཕྲེང་དུ།

གང་གི་ས་བོན་རྫུན་པ་དེའི། །
སྐྱེ་བ་བདེན་པ་ག་ལ་ཞིག །

ཅེས་K25b1གསུངས་པ་ལྟར་རོ། །

གཉིས་པ་མ་རིག་པ་ལོག་ན་ལྡོག་པ་ནི།

མ་རིག་འགགས་པར་གྱུར་H27b4པ་ན། །
གང་ཞིག་འགག་པར་འགྱུར་བ་དེ། །
མི་ཤེས་པ་ལ་ཀུན་བརྟགས་པར། །
ཅི་ལྟ་བུར་ན་གསལ་མི་འགྱུར། ། (38)

སྣང་བ་ཉེ་བ་ན་མུན་པ་བཞིན་དུ་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་བྱུང་བས་མ་K25b2རིག་པ་འགག་པར་འགྱུར་བ་ན་འདུ་བྱེད་ལ་སོགས་པ་གང་ཞིག་འགག་H27b5པར་འགྱུར་བ་དེ་མི་ཤེས་པ་གཏི་མུག་པ་ལས་ཀུན་བརྟགས་པར་ཇི་ལྟ་བུར་ན་གསལ་བར་རྟོགས་པར་མི་འགྱུར་ཏེ། རབ་རིབ་མེད་ན་སྐྲ་ཤད་ལྡོག་པར་མཐོང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

གསུམ་པ་ནི།

གང་ཞིག་རྒྱུ་K25b3དང་བཅས་འབྱུང་ཞིང་། །
རྐྱེན་མེད་པར་ནི་H27b6གནས་པ་མེད། །
རྐྱེན་མེད་ཕྱིར་ཡང་འཇིག་འགྱུར་བ། །
དེ་ནི་ཡོད་ཅེས་ཅི་ལྟར་རྟོགས། ། (39)

---

[156] འཐད། H འཐད་
[157] K omits ཅན་.
[158] H inserts །.

無生が現前した、そのとおりなのであるなら、無生を現見に了解する者、(宗)これに説かれたとおりの過誤が無いと何故に妥当しないのか、H27b1(因)〔というのも〕魔の行境を離れているから。

(2・2・3・2)第二(無明に随転・還滅するので無自性であること)に二つあるうち、(2・2・3・2・1)第一・無明に随順すると教示すること、

世K25a5間は無明を有縁としていると
覚者(仏陀)らがお説きになるが故に、
それ故に、「この世間は
構想分別なのだ」と何で妥当しないのか。(37)[98]

世H27b2間は、五取蘊の何れかにおいて無明を有縁として有るので、無明を有縁として成立しているのである。

等覚K25a6者が「無明の縁により行、行の縁により識」とお説きになったが故に、それ故に、H27b3「この世間は構想分別によって仮設された程度のものなのである。」と何で妥当しないのか、すなわち『宝鬘』に、

その種子が虚偽であるもの、それの
生がどうして諦なものか。[99]

とK25b1お説きになったとおりである。

(2・2・3・2・2)第二・無明が斥いたなら還滅すること、

無明が滅することになったH27b4ときに、
滅することになるもの、それは
無知に遍計されたものだと
どうして明らかにならないだろうか。(38)[100]

明かりの近くの闇の如く、明の智が生起したことによって無K25b2明が滅することになるときに、行などでありかつ滅するH27b5ことになるもの、(宗)それは無知、〔すなわち〕愚痴より遍計されたものだとどうして明らかに了解することにならないだろうか、(因)というのも眼翳が無いなら毛髪が還滅することが見えるからである。

(2・2・3・3)第三(生滅住の三つは因に観待するので無自性であること)、

因K25b3に伴い生起するし、
縁無くしてはH27b6住すること無く、
縁無きが故に更に消滅することになるもの、
それを「有る」とどうして了解しようか。(39)[101]

འདུས་བྱས་གང་ཞིག་སྐྱེ་བ་རྒྱུ་དང་བཅས་པ་ལ་རག་ལས་ནས་འབྱུང་བས་སྐྱེ་བ་རྒྱུ་ལ་བལྟོས་ཤིང་[159] གནས་བྱེད་ཀྱི་རྐྱེན་མེད་པར་ཡང་གནས་མེད་པས་K25b4གནས་པའང་H28a1རྐྱེན་ལ་རག་ལས་ལ། གནས་པའི་རྐྱེན་ཟད་ནས་མེད་པའི་ཕྱིར་ཡང་འཇིག་པར་འགྱུར་བས་འཇིག་པ་གནས་རྒྱུ་ཟད་པའི་རྐྱེན་ལ་རག་ལས་ནས་འབྱུང་བ་དེ་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་ཡོད་ཅེས་ཅི་ལྟར་རྟོགས་ཏེ། རང་བཞིན་གྱིས་H28a2ཡོད་ན་སྔར་གཞན་དུ་འགྱུར་བ་མི་K25b5སྲིད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

གསུམ་པ་ཕུང་པོ་ལ་ཞེན་པའི་ཉེས་དམིགས་ལ། སྐབས་དགོད་པ་དང་། ཉེས་དམིགས་དངོས་སོ། །

དང་པོ་ལ། གཞན་སྡེ་རང་བཞིན་ཡོད་པར་སྨྲ་བ་དེ་ཙམ་ཡ་མཚན་མེད་པ་དང་། རང་སྡེ་རང་བཞིན་ཡོད་H28a3པར་སྨྲ་བ་ཆེས་མི་རིགས་པ་དང་། དེའི་འཐད་པའོ། །

དང་K25b6པོ་ནི།

གལ་ཏེ་ཡོད་པར་སྨྲ་བ་རྣམས། །
དངོས་མཆོག་གཟུང་ནས་གནས་པ་རྣམས། །
ལམ་དེ་ཉིད་ལ་གནས་པ་སྟེ། །
དེ་ལ་ངོ་མཚར་ཅུང་ཟད་མེད། ། (40)

གལ་ཏེ་གྲངས་ཅན་པ་ཡོན་ཏན་གསུམ་དང་བྱེ་H28a4བྲག་པ་རྟུལ་ཕྲན་རྟག་པར་ཡོད་པར་སྨྲ་བ་རྣམས་ནི་དངོས་པོ་མཆོག་བདེན་པར་K26a1གཟུང་ནས་གནས་པ་རྣམས་ནི་རང་གི་རྩ་བའི་གྲུབ་མཐའི་ལམ་དེ་ཉིད་ལ་མི་འགལ་བས་གནས་པ་སྟེ་དེ་ལ་ངོ་མཚར་ཅུང་ཟད་ཀྱང་མེད་དེ།[160] འཇིག་རྟེན་ན་མི་སྲིད་པའི་H28a5དོན་དམིགས་ན་ཡ་མཚན་གྱི་རྒྱུ་ཡིན་གྱི། སྲིད་པ་ནི་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ནི་ལུགས་དང་མཐུན་པའི་K26a2ཕྱིར།

གཉིས་པ་ནི།

སངས་རྒྱས་ལམ་ལ་བརྟེན་ནས་ནི། །
ཀུན་ལ་མི་རྟག་སྨྲ་བ་རྣམས། །
རྟོད་པས་དངོས་རྣམས་མཆོག་གཟུང་ནས། །
གནས་པ་ཡང་H28a6ནི་དེ་རྨད་དོ། ། (41)

སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལམ་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་[161] འབྱུང་བ་ཁས་ལེན་པ་ལ་བརྟེན་ནས་ནི་དངོས་པོ་ཀུན་ལ་མི་རྟག་པའོ་K26a3ཞེས་སྨྲ་བའི་བྱེ་བྲག་སྨྲ་བ་དང་། མདོ་སྡེ་པ་དང་། རྣམ་རིག་པ་རྣམས་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྟོང་པར་སྨྲ་བའི་དབུ་མ་པH28b1ལ་རྟོད་པས་དངོས་པོ་རྣམས་མཆོག་བདེན་པར་གཟུང་ནས་གནས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ངོ་མཚར་རྨད་དུ་བྱུང་ངོ་ཞེས་བརྡའི་མིང་ཚིག་སྟེ་ཕྱག་འཚལ་བར་མི་འོས་K26a4པ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ་ཞེས་[162] བརྗོད་པ་བཞིན་ནོ། །

---

159 ཤིང་ K ཅིང་
160 H inserts །.
161 Read བར་.
162 ཞེས་ H ཞས་

有為で、生が**因に伴**うことに依拠して**生起する**ので、生は因に観待するし、能住の**縁無くして**も**住は無**いので、K25b4 住も H28a1 縁に依拠するが、住の**縁**が尽きて**無きが故に更に消滅することになる**ので、住の因が尽きたという縁に依拠して生起する**もの**たる消滅[102]、(宗)**それを「自性によって有る」とどうして了解しようか**、(因)というのも自性によって H28a2 有るなら、さらに他になることは有り得 K25b5 ないからである。

(2･3)第三・蘊と思念する誤失に、(2･3･1)機縁を提示することと、(2･3･2)誤失そのものである。

(2･3･1)第一(機縁を提示すること)に、(2･3･1･1)他部の有自性論者は、その程度で怪異は無いことと、(2･3･1･2)自部の有自性 H28a3 論者は大いに不道理であることと、(2･3･1･3)それの妥当性である。

(2･3･1･1)第 K25b6 一(他部の有自性論者は、その程度で怪異は無いこと)、

もし、有自性論者らで、
事物を最上と執って安住する者らなら、
ほかならぬその道に安住していることは、すなわち
それに奇異は少しも無い。(40)[103]

もし、サーンキャの三グナ〔が常に有ると論じる者ら〕と、ヴァイ H28a4 シェーシカの微塵が常に**有ると論じる者らが、事物を最上、**〔すなわち〕諦**と** K26a1 **執って安住する者らなら**ば、自らの根本学説である**ほかならぬその道に**相反しないで**安住していることは、すなわちそれに奇異は少しも無**くて、すなわち(宗)世間に有り得ない H28a5 義を縁じるなら怪異の因なのだが、有り得るものなのではなくて、(因)というのもそれは〔自らの〕流儀と一致する K26a2 から。

(2･3･1･2)第二(自部の有自性論者は大いに不道理であること)、

仏道に縁ってこそ
全てを無常と論じる者らが
論難することで、諸事物を最上と執って
安住しているのも、H28a6 **それは希である。**(41)[104]

「**仏の道**である縁起生を承認すること**に縁ってこそ**、事物**全てを**『**無常**である。』K26a3 **と論じる者**である毘婆沙師と、経量部と、表識派**が**、一切法は空と論じる中観派 H28b1 を**論難することで、諸事物を最上**、〔すなわち〕諦**と執って安住している**のだということ、**それは**奇異・**希有である。**」という表記の名句は、すなわち「帰命するに適さない K26a4 者に帰命するのである。」と述べるのと同様である。

གསུམ་པ་ནི།

འདི་འམ་དེ་འོ་ཞེས་གང་དུ། །
རྣམ་H28b2པར་དཔྱད་ན་མི་དམིགས་ན། །
རྟོད་པས་འདི་འམ་དེ་བདེན་ཞེས། །
མཁས་པ་སུ་ཞིག་སྨྲ་བར་འགྱུར། ། (42)

རྟེན་འབྱུང་ཁས་ལེན་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ལམ་ལ་བརྟེན་ནས་ནི་གཟུགས་འདིའམ་K26a5ཚོར་བ་དེའོ་ཞེས་གང་དུ་རིགས་པས་རྣམ་པར་དཔྱད་ན་རང་བཞིན་ཅུང་H28b3ཟད་ཀྱང་མི་དམིགས་སོ། །

རང་བཞིན་མི་དམིགས་ན་གཞན་ལ་བསྟན་པར་མི་ནུས་སོ། །

བསྟན་པར་མི་ནུས་པ་དེ་ནི་རྟོད་པས་གཟུགས་འདིའམ་ཚོར་བ་དེ་བདེན་ཞེས་སམ། རང་ཕྱོགས་འདིའམ་གཞན་K26a6ཕྱོགས་འདི་བདེན་ཞེས་མཁས་པ་སུ་ཞིག་སྨྲ་བར་H28b4འགྱུར་ཏེ་མི་རིགས་སོ། །

གཉིས་པ་ལ། དངོས་པོར་སྨྲ་བ་ཐར་ལམ་ལས་གྲོལ་བར་ལྟ་བའི་ཚུལ་ཁྱེར་བར་བསྟན། ལྟ་བ་དེ་ཉིད་དོན་མིན་པའི་རྒྱུར་བསྟན། དངོས་ཞེན་ཡོད་ནས་ཉོན་མོངས་སྤོང་མི་ནུས་པར་བསྟན། ཡུལ་གྱི་གཟེབ་K26b1ལ་ཐོགས་པ་དང་མི་H28b5ཐོགས་[163]པའི་དབྱེ་བ་བསྟན་པའོ། །

དང་པོ་ལ། གཞན་སྡེ་ལྟ་བས་ཕྱོགས་པར་བསྟན། རང་སྡེ་ལྟ་བས་ཕྱོགས་པར་བསྟན། སྟོང་པར་སྨྲ་བ་དེ་ལས་ལྡོག་པར་བསྟན་པའོ། །

དང་པོ་ནི།

གང་དག་གིས་ནི་མ་བརྟེན་པར། །
བདག་གི་འཇིག་རྟེན་མངོན་ཞེན་པ། །
དེ་དག་K26b2, H28b6ཀྱི་མ་རྟག་མི་རྟག །
ལ་སོགས་ལྟ་བས་ཕྲོགས་པ་ཡིན། (།) (43)

གྲངས་ཅན་སོགས་གང་དག་གིས་རྒྱུ་རྐྱེན་ལ་མ་བརྟེན་པར་བདག་གམ་རྟག་པ་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་དང་འཇིག་རྟེན་ཕུང་པོ་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པར་མངོན་པར་ཞེན་པ་དེ་དག་ལ་ནི་མི་འགྱུར་ན་H29a1རྟག་པར་སྨྲ་བ་དང་འགྱུར་ན་K26b3ཆད་པར་སྨྲ་བར་འགྱུར་བས་རྗེས་སུ་བརྩེ་བས་ན་ཀྱི་མ་རྟག་པ་དང་མི་རྟག་པ་དང་རྟག་མི་རྟག་གཉིས་ཡིན་པ་དང་མ་ཡིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ལྟ་བས་ཕྲོགས་ནས་དེའི་གཞན་དབང་དུ་གྱུར་པ་ཡིན་H29a2ནོ། །

ཡང་ན་རང་སྡེ་གང་དག་ཕུང་པོ་ལྔ་གཟུགས་བརྙན་ལྟར་རང་བཞིན་མེད་པ་ལ་བདག་K26b4ཏུ་མིང་འདོགས་ཀྱི། སེམས་ཀྱི་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་པ་ལ་བདག་ཏུ་འཛོག་པ་དེ་དག་ལྟ་བའི་ཚུ་བོས་ཁྱེར་ཏེ། སེམས་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་དེ་འགྱུར་ན་ཆད་པར་H29a3འགྱུར་མི་འགྱུར་ན་རྟག་པར་འགྱུར་ཞེས་སྨྲར་ཏེ། ཐུ་མ་མཛེས་སམ་བླ་མ་གསུངས།

[163] ཐོགས་ H ཐེགས་

(2・3・1・3)第三(それの妥当性)、

「これや、それである。」と何かを
伺H28b2**察したら、所縁とされないのなら、**
論難によって「これや、それは諦である。」と
善巧なる誰が論じることになろうか。(42)[105]

縁生を承認する**仏**の**道に縁ってこそ、「色、これや、**K26a5受、**それである。」と何か**
を正理によって**伺察したら、**自性は少H28b3しも**所縁とされない**のである。

自性が**所縁とされないのなら、**他者に教示不可能である。

教示不可能なもの、それを、論難によって「色、**これや、**受、**それは諦である。」と**か、「自らの立場、**これや、**他者のK26a6立場、これ**は諦である。」と善巧なる誰が論じ**
ることにH28b4**なろうか、**道理でないのである。

(2・3・2)第二(誤失そのもの)に、(2・3・2・1)事物実在論者は解脱道より脱して、見解という水によって流されているという教示、(2・3・2・2)その見解そのものが無意義の因だという教示、(2・3・2・3)事物への思念が有るからには、煩悩は捨断不可能だという教示、(2・3・2・4)対境という籠K26b1に捕らわれていることと捕らわれていH28b5ないことの区別を教示することである。

(2・3・2・1)第一(事物実在論者は解脱道より脱して、見解という水によって流されているという教示)に、(2・3・2・1・1)他部が見解に奪われれていることの教示、(2・3・2・1・2)自部が見解に奪われていることの教示、(2・3・2・1・3)空論者がそれより斥いていると教示することである。

(2・3・2・1・1)第一(他部が見解によって奪われていることの教示)、

縁らずに
我世間と執念する者ら、
彼らは、K26b2, H28b6**ああ常・無常**
などの見によって奪われている者なのだ。(43)[106]

サーンキャなど、因縁に**縁らずに我**あるいは常なるものが自性によって成立しており、また蘊**世間**が自性によって成立していること**執念する者ら、彼ら**においては、変化しないならH29a1常論者に、また変化するならK26b3断論者になるので、――〔そのことに〕悲愍するから――〔**彼らは、**〕**ああ**〈**常**〔なのだ〕〉、〈**無常**〔なのだ〕〉、〈**常無常**両方なのだ〉、また〈〔それら〕ではないのだ〉**などの見によって奪われて、**その他のものが支配することになってい**る者なので**H29a2ある〔というのである〕。

あるいは、自部の、五蘊という映像のごとく無自性なものに我K26b4と仮名するが、心という自相によって成立しているものを我と建てる者、彼らは見の河水に流されていて、〔彼らにも〕「自性によって成立した心、それが変化するなら断にH29a3なり、変化しないなら常になる」と適用されるが、〈前者(=サーンキャなど他部)の方が麗しいか〉と上師(=ツォンカパ)はお説きになった[107]。

གཉིས་པ་ནི།

གང་དག་K26b5བརྟེན་ནས་དངོས་པོ་རྣམས། །
དེ་ཉིད་དུ་ནི་གྲུབ་འདོད་པ། །
དེ་དག་ལ་ཡང་རྟག་སོགས་སྐྱོན། །
དེ་དག་ཇི་ལྟར་འབྱུང་མི་འགྱུར། ། (44)

གང་དག་དངོས་H29a4པོ་རྣམས་བརྟེན་ནས་འབྱུང་བར་ཁས་ལེན་བཞིན་དུ་ཡང་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་དུ་གྲུབ་པར་འདོད་པ་དེ་དག་ལ་ཡང་རྟག་པར་ལྟ་བ་ལ་སོགས་ཀྱིས་སྐྱོན་K26b6དེ་དག་ཇི་ལྟར་འབྱུང་བར་མི་འགྱུར་ཏེ། རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པའི་དངོས་པོ་ཁས་བླངས་པར་འགྱུར་ན་ཆད་པ་H29a5དང་། མི་འགྱུར་ན་རྟག་པར་ལྟ་བར་འགྱུར་རོ། །

གསུམ་པ་ནི།

གང་དག་བརྟེན་ནས་དངོས་པོ་རྣམས། །
ཆུ་ཡི་ཟླ་བ་ལྟ་བུར་ནི། །
ཡང་དག་མ་ཡིན་ལོག་མིན་པར། །
འདོད་K27a1པ་དེ་དག་ལྟས་མི་འཕྲོག ། (45)

དབུ་མ་པ་གང་དག་བརྟེན་ནས་བྱུང་བའི་དངོས་པོ་H29a6རྣམས་ཆུ་ཡི་ནང་གི་ཟླ་བའི་གཟུགས་བརྙན་ལྟ་བུར་ནི་ཡང་དག་པ་བདེན་པར་གྲུབ་པ་ཡང་མ་ཡིན་ལ། ལོག་པ་གཏན་མེད་ཀྱང་མ་ཡིན་པར་སྣང་ལ་རང་བཞིན་མེད་པར་འདོད་པ་དེ་K27a2དག་རྟག་ཆད་ཀྱི་ལྟ་བས་མི་འཕྲོགས་ཏེ། དངོས་པོ་ལ་རང་H29b1བཞིན་ཙུང་ཟད་ཀྱང་ཁས་མ་བླངས་པའི་ཕྱིར།[164]

བརྟེན་ནས་སྐྱེས་པ་རྣམས་ནི་ཡོད་པ་རང་བཞིན་པ་དང་མེད་པ་རང་བཞིན་པ་སྤངས་ཏེ། གཟུགས་བརྙན་བཞིན་དུ་ཁས་བླང་བར་བྱ་སྟེ། འཕགས་པ་ལྟས།

འབྲས་K27a3བུ་ཡོད་ཉིད་གང་འདོད་དང་། །
འབྲས་བུ་H29b2མེད་ཉིད་གང་འདོད་པ། །
ཁྱིམ་གྱི་དོན་དུ་ཀ་བ་སོགས། །
བརྒྱན་པའི་དོན་ཡང་མེད་པར་འགྱུར། །[165]

ཞེས་ཀ་བ་ལ་སོགས་རང་བཞིན་གྱིས་ཡོད་ན་ཡང་། དེ་དག་གི་དོན་དུ་འབད་པ་བྱེད་མི་དགོས་པར་འགྱུར། མེད་པ་རང་བཞིན་པ་ཡིན་K27a4ན་ཡང་དེ་དག་གི་དོན་དུ་H29b3འབད་པ་དོན་མེད་པའི་ཐལ་བ་འཕེན་པ་ཡིན་གྱི། ཡོད་ན་མི་དགོས། མེད་ན་མི་ནུས་ཞེས་པ་ཙམ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །

གཉིས་པ་ལ། དངོས་དང་། དེ་ལྡོག་ཚུལ་ལོ། །

དང་པོ་ནི།

དངོས་པོར་ཁས་ལེན་ཡོད་ན་ནི། །
འདོད་ཆགས་ཞེ་སྡང་འབྱུང་བ་ཡི། །
K27a5ལྟ་བ་མི་བཟད་H29b4མ་རུངས་འཛིན། །
དེ་ལས་བྱུང་བའི་རྩོད་པར་འགྱུར། ། (46)

---

[164] H inserts །.

[165] K omits །.

（2・3・2・1・2）第二（自部が見解に奪われていることの教示）、

K26b5**縁って、諸事物が**
真実として成立していると主張する者ら、
彼らにも常などの過失、
それらがどうして生起することにならないだろうか。（44）[108]

諸事H29a4**物が縁って**生起（縁生）すると承認していても、**真実として成立していると主張する者ら、彼らにも常**見など による**過失、**K26b6**それらがどうして生起することにならないだろうか**、すなわち自性によって成立した事物を承認していると、変化するなら断〔見に〕H29a5、また変化しないなら常見になるのである。

（2・3・2・1・3）第三（空論者がそれより斥いていると教示すること）、

縁って、諸事物は、
水の月のように
実ではない、誤りでないと
主張K27a1**するものら、彼らは見によって奪われていない。**（45）[109]

（宗）中観派で、**縁って**生起（縁起）した**諸**H29a6**事物は、水の**内の**月**の映像**のように実、**〔すなわち〕諦として成立したもの**でもないが、誤り、**〔すなわち〕全くの無**でもな**く顕現するのに自性は無い**と主張する者ら、彼**K27a2**らは**常断の**見によって奪われていなく**て、（因）というのも事物における自H29b1性を少しも承認していないから。

縁って生じた諸々のものは、自性ある有であることと自性ある無であることが捨断されていて、映像の如きだと承認すべきであって、アーリヤデーヴァは、

果K27a3が有ることを主張する者らと
果がH29b2無いことを主張する者らは、
家の為に柱などが
装飾（荘厳）された義も無いことになる。[110]

と柱などが自性によって有るとしても、それらの為に努力をなす必要がないことになり、無が自性あるものなのだK27a4としてもそれらの為にH29b3努力する義が無いという帰謬を投じたものなのだが、「〔単に〕有るなら不必要、〔単に〕無いなら不可能」という程度のものなのではないのである。

（2・3・2・2）第二（その見解そのものが無意義の因だという教示）に、（2・3・2・2・1）そのものと、（2・3・2・2・2）それが斥く様態である。

（2・3・2・2・1）第一（そのもの）、

事物という承認が有るならば、
貪欲・瞋恚が生起する
K27a5**凶悪・**H29b4**凶暴な見を執り、**
それより生起した論難になる。（46）[111]

དངོས་པོ་བདེན་པར་ཁས་ལེན་པ་ཡོད་ན་ནི། ངེས་པར་རང་ཕྱོགས་ལ་ཆགས་པའི་འདོད་ཆགས་དང་། གཞན་ཕྱོགས་ལ་རྒྱབ་ཀྱིས་ཕྱོགས་པའི་ཞེ་སྡང་འབྱུང་བའི་རྒྱུར་གྱུར་པའི་ལྟ་བ་རྣམས་སྐྱེན། K27a6, H29b5བསྲུན་པར་དཀའ་བ་བསྐྱེད་པས་མི་བཟད་པ་འདའ་བར་དཀའ་བ་ཉིད་ཀྱིས་མ་ཏུངས་པ་འཛིན་ལ་དེ་ལས་རང་ཕྱོགས་བརྟན་པར་འདོད། གཞན་ཕྱོགས་བསལ་བར་འདོད་པའི་རྩོད་པ་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ། །

གཉིས་པ་ལ། མདོར་བསྟན་དང་། རྒྱས་བཤད་དོ། །

H29b6དང་པོ་K27b1ནི།

དེ་ནི་ལྟ་བ་ཀུན་གྱི་རྒྱུ། །
དེ་མེད་ཉོན་མོངས་མི་སྐྱེད་དེ། །
དེ་ཕྱིར་དེ་ནི་ཡོངས་ཤེས་ན། །
ལྟ་དང་ཉོན་མོངས་ཡོངས་སུ་འབྱང་། ། (47)

དངོས་པོར་འཛིན་པ་དེ་ནི་སྔོན་མཐའ་དང་ཕྱི་མཐའ་ལྟ་བ་སོགས་ལྟ་བ་ཀུན་གྱི་རྒྱུ་ཡིན་ལ་ལྟ་བ་ལ་བརྟེན་ནས H30a1རང་གི་ལྟ་བ་ལ་ཆགས་ཤིང་ང་རྒྱལ་བ་K27b2དང་། གཞན་གྱི་ལ་སྡང་བ་དང་། ཐམས་ཅད་དུ་གཏི་མུག་འབྱུང་ངོ་། །

རྗེས་འགྲོ་བསྟན་ནས། ལྡོག་པ་སྟོན་པ་ནི་དངོས་པོར་འཛིན་པ་དེ་མེད་ན་ཆགས་སྡང་ལ་སོགས་པའི་H30a2ཉོན་མོངས་པ་མི་སྐྱེ་སྟེ་དེའི་ཕྱིར་དངོས་པོ་དེ་ནི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་ཤེས་ན་རྟག་ཆད་ཀྱི་ལྟ་བ་K27b3ཉོན་མོངས་པ་ཡོངས་སུ་འབྱུང་ཞིང་དག་པར་འགྱུར་བས་རང་བཞིན་མེད་པར་རྟོགས་པའི་ཐབས་ལ་འབད་པར་བྱའོ། །

གཉིས་པ་ལ། ཤེས་H30a3བྱའི་གནས་ཚུལ་དང་། བློས་རྟོགས་ཚུལ་ལོ། །

དང་པོ་ལ་བརྟེན་ནས་སྐྱེས་པ་དང་། རང་བཞིན་མེད་པ་མི་འགལ་བ་དང་། འགལ་K27b4བར་གཟུང་བས་ཉེས་པ་ཀུན་འབྱུང་བར་བསྟན་པའོ། །

དང་པོ་ནི།

གང་གིས་དེ་ཤེས་འགྱུར་སྙམ་ན། །
བརྟེན་ཅིང་H30a4འབྱུང་བ་མཐོང་བ་སྟེ། །
བརྟེན་ནས་སྐྱེས་པ་མ་སྐྱེས་པར། །
ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་མཆོག་གིས་གསུངས། ། (48)

ཀྭང་པ་དང་པོས་དྲི་བ། གཉིས་པས་ལན། གསུམ་K27b5པས་རྟེན་འབྱུང་གི་རང་བཞིན། བཞི་པས་དེ་གསུང་བ་པོ་བསྟན་ཏོ། །

རང་བཞིན་མེད་H30a5པར་ཤེས་པས་ཉོན་མོངས་སྤོང་ན་རང་བཞིན་མེད་པ་དེ་གང་གིས་ཤེས་པར་འགྱུར་སྙམ་ན། རྟེན་ཅིང་འབྱུང་བ་མཐོང་བ་སྟེ་བསྡོས་ཚོས་ཀྱི་དོན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཤེས་པས་མཐོང་བར་འགྱུར་K27b6རོ། །

諦なる**事物という承認が有るならば**、決まって自らの立場を貪る**貪欲**と、他者の立場に背く**瞋恚が生起する**因となった諸**見**が成熟し、K27a6, H29b5 忍耐し難いものを生じさせるので**凶悪**、超え難いものゆえに凶暴なもの〔である見〕**を執り**、**それより**自らの立場を堅固にしようと欲し、他者の立場を除去しようと欲する**論難**が**生起**することに**なる**のである。

(2・3・2・2・2)第二(それが斥く様態)に、(2・3・2・2・2・1)略説と、(2・3・2・2・2・2)広説である。

H29b6 (2・3・2・2・2・1)第一 K27b1 (略説)、

それは全ての見の因、
それ無くんば煩悩を生じさせなくて、
それ故、それを遍知するなら、
見と煩悩が遍く浄化する。(47)[112]

事物と執ること、**それは**、前辺際と後辺際の見など、**全ての見の因**なのだが、見に縁って H30a1 自らの見に対し貪る、すなわち慢することが、K27b2 また他者の〔見〕に対し瞋が、また一切に対し愚痴が生起するのである。

随転を教示してから、還滅を教示するのは、事物と執ること、**それ**が**無い**なら貪瞋などの H30a2 **煩悩**は**生じなくて**、**それ故**、事物、**それを**自性空性と**遍知するなら**、常断の**見**の K27b3 **煩悩**あるもの**が遍く浄化する**、すなわち清浄になるので、無自性だと了解する方便に努力すべきである。

(2・3・2・2・2・2)第二(広説)に、(2・3・2・2・2・2・1)所 H30a3 知の住する様態と、(2・3・2・2・2・2・2)知覚の了解する様態である。

(2・3・2・2・2・2・1)第一(所知の住する様態)に、(2・3・2・2・2・2・1・1)縁って生じたことと無自性であることは相反しないことと、(2・3・2・2・2・2・2)相反 K27b4 すると執ることにより全ての過誤が生起すると教示することである。

(2・3・2・2・2・2・1・1)第一(縁って生じたことと無自性であることは相反しないこと)、

「何によってそれを知ることになるのか」と考えるなら、
縁りつつ H30a4 **生起すること(縁生)が見えること〔によって〕であって、**
縁って生じたものは生じていないと
最上の一切知者がお説きになった。(48)[113]

詩句の第一によって質問を、第二によって回答を、第 K27b5 三によって縁生の自性を、第四によってお説きになる者を教示したのである。

「無自性 H30a5 だと知ることによって煩悩を捨断するなら、無自性であること、**それを何によって知ることになるのか**」**と考えるなら、縁りつつ生起すること(縁生)が見えること〔によって〕であって、**観待法の義を如実に知ることによって見えることになる K27b6 のである。

གལ་ཏེ་བརྟེན་ནས་སྐྱེས་པ་དེ་ནི་སྐྱེས་H30a6པ་ཁོ་ན་མ་ཡིན་ནམ། དེ་ཇི་ལྟར་མ་སྐྱེས་པའི་སྒྲའི་བརྗོད་བྱར་འགྱུར། འདི་ནི་ཕན་ཚུན་འགལ་བས་མི་རིགས་སོ་ཞེ་ན། ཁོ་བོ་ཅག་གིས་ནི་བརྟེན་ནས་སྐྱེས་པ་དེ་གཟུགས་བརྙན་བཞིན་དུ་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པར་སྨྲས་ཀྱི། གཏན་K28a1མ་སྐྱེས་H30b1སོ་ཞེས་མ་སྨྲས་པས་འགལ་བའི་གོ་སྐབས་ག་ལ་ཡོད་དེ། དེས་ན་བརྟེན་ནས་སྐྱེས་ཞེས་པ་དང་། མ་སྐྱེས་ཞེས་པ་གཉིས་ཡུལ་ཐ་དད་པ་ཡིན་ཏེ། མ་སྐྱེས་པ་ནི་ཡང་དག་པའམ། བདེན་པའམ། ངོ་བོ་ཉིད་དུ་མ་སྐྱེས་པར་སྨྲས་ལ། བརྟེན་K28a2ནས་H30b2སྐྱེས་པ་ནི་རྫུན་པར་སྐྱེས་སོ་ཞེས་པའོ།།

གང་བརྟེན་ནས་སྐྱེས་པ་དེ་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པའོ་ཞེས།

གང་ཞིག་རྐྱེན་ལས་སྐྱེས་པ་དེ་མ་སྐྱེས།།
དེ་ལ་སྐྱེ་བའི་རང་བཞིན་ཡོད་མ་ཡིན།།
རྐྱེན་ལ་རག་ལས་གང་དེ་སྟོང་པར་བཤད།།
གང་ཞིག་སྟོང་H30b3ཉིད་ཤེས་དེ་K28a3བག་ཡོད་ཡིན། (།)

ཞེས་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་གྱིས་གསུངས་པས་འགལ་བ་མེད་དོ།།

གང་དག་བརྟེན་ནས་སྐྱེས་པ་ལ་མ་སྐྱེས་པས་ཁྱབ་པར་ཁས་ལེན་པའི་བཤེས་གཉེན་དེ་དག་འདིའི་ཐད་ཀྱི་འགྲེལ་པ་ལ་ལེགས་པར་མིག་H30b4ཕྱིས་ལ་ལྟོས་ཤིག །

འདིས་ནི་མཐའ་བཞིའི་སྐྱེ་བ[166] K28a4འགོག་པ་དགག་བྱ་དོན་དམ་གྱིས་ཁྱད་པར་དུ་བྱེད་མི་དགོས་པས་འཁྲུལ་ནས་རྣམ་པ་ཀུན་དུ་ཐལ་འགྱུར་བས་དགག་བྱ་ལ་དོན་དམ་སྦྱར་མི་དགོས་པར་འདོད་པ་ཡང་བསལ་ལོ།།

གཉིས་H30b5པ་ནི།

ལོག་པའི་ཤེས་པས་ཟིལ་ནོན་པ།།
བདེན་པ་མིན་ལ་བདེན་འཛིན་པའི།།
K28a5ཡོངས་སུ་འཛིན་དང་རྩོད་སོགས་ཀྱི།།
རིམ་པ་ཆགས་ལས་འབྱུང་བར་འགྱུར། (།) (49)

དངོས་པོར་ཞེན་པའི་ལོག་པའི་ཤེས་པས་ཟིལ་གྱིས་ནོན་པ་རྟེན་འབྱུང་བདེན་པ་མིན་པ་ལ་H30b6བདེན་པར་འཛིན་པའི་གང་ཟག་ལ་དངོས་པོ་ལ་ཆགས་པ་འབྱུང་ལ་རང་ཕྱོགས་ཡོངས་སུ་འཛིན་K28a6པ་དང་གཞན་ཕྱོགས་འགོག་པའི་སྒོ་ནས་རྩོད་པ་དང་འཐབ་པ་ལ་སོགས་ཀྱི་རིམ་པ་དངོས་པོ་ལ་ཆགས་པ་ལས་འབྱུང་བར་འགྱུར་བས་རྟེན་འབྱུང་དང་H31a1རང་བཞིན་མེད་པར་འགལ་བར་གཟུང་བར་མི་བྱའོ།།

གཉིས་པ་བློས་རྟོགས་ཚུལ་ལ་དངོས་དང་། དེའི་འཐད་པའོ།།

K28b1དང་པོ་ནི།

ཆེ་བའི་བདག་ཉིད་ཅན་དེ་དག །
རྣམས་ལ་ཕྱོགས་མེད་རྩོད་པ་མེད།།[167]
གང་རྣམས་ལ་ནི་ཕྱོགས་མེད་པ།།[168]
H31a2དེ་ལ་གཞན་ཕྱོགས་ག་ལ་ཡོད།། (50)

[166] སྐྱེ་བ་ H སྐྱེས་
[167] H omits །.
[168] H omits །།.

もし、「**縁って生じたもの**、それは生じた H30a6 ものにほかならないのではないか。それがどうして**生じていない**という言葉の所詮になるのか。これ(=生じたものと生じていないもの)は相互相反なので道理でないのである。」というなら、我々は〈**縁って生じたもの**、**それは**映像の如く自性によって**生じていない**〉**と**論じたが、「全く K28a1 生じていない H30b1 のである。」とは論じていないので相反する機会がどこにあろうか。それゆえに、「縁って生じた」ということと「生じていない」ということの二つは対境が異なるものなのであって、生じていないとは、実なるものや諦や性として生じていないことだと論じるし、縁っ K28a2 て H30b2 生じたとは、「虚偽なるものとして生じたのである。」ということなのである。

「**縁って生じたもの**、**それは**自性によって**生じていない**ものである。」というのは、

縁より生じたもの、それは生じていない。
それに生の自性は有りはしない。
縁に依拠するもの、それは空だと説く。
空 H30b3 性を知る者、彼は K28a3 不放逸なのだ。[114]

と一切知者がお説きになったので、相反は無いのである。

縁って生じたものであることを生じていないものであることが遍充すると承認する善知識、彼らはこの部分の註を、よく眼を H30b4 拭って見るように。

このことによってこそ、〈四辺の生の K28a4 否定は所否定を勝義により限定する必要はないので、── 迷乱して ── 全面的に帰謬派は所否定に勝義を結び付ける必要はない〉と主張することも除去するのである。

(2・3・2・2・2・2・2)第 H30b5 二(相反すると執ることにより全ての過誤が生起すると教示すること)、

誤った知に制圧された
非諦を諦と執る者には
K28a5 **執持と論難などの**
次第が、貪より生起することになる。(49)[115]

事物だと思念する**誤った知に制圧された**、縁生という**非諦**のもの**を** H30b6 **諦と執る**プドガラである**者に**事物に対する貪が生起するが、自らの立場を**執持** K28a6 すること**と**、他の立場を ── 否定を通じて ── **論難**・論争すること**などの次第が**、事物に対する**貪より生起することになる**ので、〈縁生と H31a1 無自性は相反する〉と執るべきではないのである。

(2・3・2・2・2・2・2)第二・知覚の了解する様態に、(2・3・2・2・2・2・2・1)そのものと、(2・3・2・2・2・2・2・2)それの妥当性である。

K28b1 (2・3・2・2・2・2・2・1)第一(そのもの)、

偉大な本性を有する彼ら
諸々に立場は無い、論難は無い。
立場が無い者ら、
H31a2 **彼には他の立場が何処に有ろうか。**(50)[116]

དབུ་མ་སྤྲོས་བྲལ་རྟོགས་པའི་ཡོན་ཏན་གྱིས་ཆེ་བའི་བདག་ཉིད་ཅན་དེ་དག་རྣམས་ལ་རང་ཕྱོགས་ཡོད་ན་དེ་སྒྲུབ་པའི་K28b2ཕྱིར་གཞན་རྣམས་དང་[169] ལྷན་ཅིག་རྩོད་པར་འགྱུར་ན་རིགས་པས་དཔྱད་བཟོད་པའི་གཞི་མེད་པས་[170] རང་H31a3ཕྱོགས་མེད་དོ། དེའི་[171] ཕྱིར་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་རྣམས་ལ་རྩོད་པ་མེད་དོ། །

གལ་ཏེ་དེ་དག་པས་རང་ཕྱོགས་མེད་མོད་གཞན་ཕྱོགས་བསལ་བར་བྱ་བ་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ནམ། K28b3དེའི་ཕྱིར་བསྟན་བཅོས་བརྩམས་པས་སོ། །དེ་ཡོད་པས་རང་ཕྱོགས་H31a4ཀྱང་ཡོད་དོ་ཞེ་ན། ཕྱོགས་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་པ་ཞིག་ཡོད་ན་རང་ཕྱོགས་སམ་གཞན་ཕྱོགས་ཞིག་ཏུ་འགྱུར་ན། དབུ་མ་གང་རྣམས་ལ་ནི་རིགས་པས་ཕྱོགས་ཙམ་མ་དམིགས་ན་གང་ལ་ཕྱོགས་K28b4ཙམ་མེད་པ་དེ་ལ་གཞན་ཕྱོགས་H31a5བསལ་བར་བྱ་བ་ག་ལ་ཡོད། ཕྱོགས་མི་སྲིད་པ་དེའི་ཚེ་ངེས་པར་ཉོན་མོངས་འགག་པར་འགྱུར་རོ། །

འདིར་དམ་བཅའ་མེད་[172] པར་བཤད་པ་དང་། རྩ་ཤེར་མཐའ་བཞི་འགོག་པའི་དམ་བཅའ་ཁས་བླངས་པ་ཇི་ལྟར་ཞེ་ན། པ་ཚབ་ན་རེ། དེར་K28b5, H31a6ནི་རྣམ་བཅད་ཙམ་གྱི་དམ་བཅའ་ཡིན་ལ་འདིར་ནི་ཡོངས་གཅོད་ཀྱི་དམ་བཅའ་མེད་པར་བཤད་ཟེར་ལ། བྱང་ཡེ་ན་རེ། རྣམ་བཅད་ཙམ་དེ་ཡང་གཞན་གྱི་ལོག་རྟོག་དགག་པའི་ཕྱིར་བཀོད་པ་ཡིན་གྱི། རང་ལུགས་མིན་ཟེར་ཏོ། །

ཁ་H31b1ཅིག་ན་རེ། དམ་བཅའ་ཡོད་པ་ནི་ཐལ་K28b6བའི་དམ་བཅའ་ཡིན་ལ། མེད་པ་ནི་རང་རྒྱུད་ཀྱི་དམ་བཅའ་ཡིན་ཟེར། ཁ་ཅིག་ན་རེ། ཡོད་པ་ནི་མ་དཔྱད་པའི་སྣང་ངོར་ཡིན་ལ། མེད་པ་ནི་རིགས་ངོར་ཡིན་ཟེར་བ་ཡང་། ཁ་ཅིག་ཡོད་པ་ཐ་སྙད་ཙམ་དང་མེད་པ་དོན་དམ་H31b2དུ་དང་། གཞན་དག་ན་རེ་ཡོད་པ་གཞན་ངོ་ཡིན་K29a1ལ། མེད་པ་བཤད་པ་ནི་རང་ལུགས་ལ་མེད་པ་ཡིན་ཟེར་ཏོ། །

ཞང་ཐང་སག་པ་ན་རེ། ཐལ་འགྱུར་བ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་དཔྱོད་པའི་སྐབས་སུ་རང་རྒྱུད་མི་བྱེད་པ་ཡིན་གྱི། ཐ་སྙད་དཔྱོད་པའི་སྐབས་སུ་ངེས་པར་རང་རྒྱུད་H31b3བྱེད་དོ་ཟེར་ཏོ[173]། །

གཞན་ཕལ་ཆེར་དཔྱད་K29a2ཟིན་ལ། བྱང་ཡེའི་[174] ལུགས་ཀྱང་དཔྱད་དེ། གཞན་གྱི་ལོག་རྟོག་འགོག་པའི་དམ་བཅའ་བ་ཡོད་དམ་མེད།

ཕྱི་མ་ལྟར་ན། གཞན་དོན་དམ་བཅའ་བ་ཡང་མེད་པར་འགྱུར།

དང་པོ་ལྟར་ན། གཞན་གྱི་ལོག་རྟོག་འགོག་པའི་དམ་H31b4བཅའ་དབུ་མ་པས་མི་འཆའ་ན་དངོས་སྨྲ་བ་རང་གི་དམ་K29a3བཅའ་འགོག་པའི་དམ་བཅའ་དངོས་སྨྲ་བ་རང་གི་དེ་ལས་ཀྱང་འཆའ་བ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར།

---

[169] H omits དང་.

[170] Read པའི་.

[171] དེའི་ K དའི་

[172] མད་ K མེད་

[173] ཏོ། ། H ཏེ། །

[174] བྱང་ཡེའི་ H བྱང་ཡའི་

中観派という離戯論を了解する功徳によって**偉大な本性を有する彼ら諸々に**自らの立場が有るなら、それを論証する K28b2 ために他の者らと一緒に論難することになるなら、正理による伺察に堪える基体が無いので自らの H31a3 **立場は無い**のであって、それ故に偉大な本性の者らに**論難は無い**のである。

もし、「彼は清浄なので自らの立場は無いけれど、他の立場で除去すべきものが有るのではないのか。K28b3 そのために『〔中〕論(=六十頌如理論)』を著述したからである。後者が有るので自らの立場 H31a4 も有るのである。」というなら、自相によって成立した立場というものが有るなら自らの立場や他の立場というものになるのなら、中観派にとっては、正理により単なる立場も所縁とされないのなら、単なる K28b4 **立場が無い者、彼には他の立場**で H31a5 除去すべきもの**が何処に有ろうか。**立場が有り得ない、その際に、決定して煩悩が滅することになるのである。

「これ(=『六十頌如理論』)に主張命題が無いと説かれたのと、『根本般若』に四辺を否定する主張命題を承認したのはどうなのか」というなら、パツァプ〔・ニマタク〕が云うには、「それ(=『根本般若』)において K28b5, H31a6 は、高々、否定的断定である主張命題なのであるが、これ(=『六十頌如理論』)においては、肯定的断定である主張命題は無いと説かれた」とのことだが、チャン・〔セム・ギェルワ・〕イェ〔シェー〕[117]が云うには、「否定的断定である程度のもの、それも他者の誤った分別を否定するために提示されたものなのであるが、自らの流儀なのではない」とのことである。

或る H31b1 者が云うには、「主張命題が有るとは帰謬 K28b6 の主張命題〔のこと〕なのであるが、無いとは自立の主張命題〔のこと〕なのだ」とのことだ。〔別の〕或る者が云う「有るとは伺察しない顕現の側においてであるが、無いとは正理の側においてである」ということも、〔すなわち〕〈或るものが有るのは言説程度〔として〕、また無いのは勝義 H31b2 として〉〔ということであり〕、また他の者が云うには「有るのは他の側なのだ K29a1 が、無いと説かれたのは、自らの流儀に無いこと〔が説かれたもの〕なのだ」とのことである。

シャン・タン・サクパが云うには「帰謬派は、真実を伺察する場合に自立を為さないものなのだが、言説を伺察する場合には決まって自立を H31b3 為すのである。」とのことである。

他は大部分、伺察し K29a2 終わっているが、チャン・〔セム・ギェルワ・〕イェ〔シェー〕の流儀も伺察すると、他者の誤った分別を否定する主張命題は有るのか無いのか。

後者のとおりなら利他を主張する命題も無いことになる。

前者のとおりなら、他者の誤った分別を否定する主張 H31b4 命題を中観派が認容しないのなら、事物実在論者自身の主張 K29a3 命題を否定する主張命題を事物実在論者自身のそれよりも認容することは有り得ない〔ことになる〕から〔、他者の誤った分別を否定する主張命題を中観派は自らの流儀として認容する〕。

ཕྱོགས་དེ་ནི་ཕྱོད་སྐྱེ་བ་ཙམ་ཡོད་ལ། བདག་དང་གཞན་ལས་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ལ་ཡང་མཚུངས་སོ་ཞེ་ན། མི་H31b5མཚུངས་ཏེ། དུས་མཉམ་པའི་གཞན་ཙམ་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་ཀྱང་རྒྱུ་འབྲས་གཞན་ཐ་སྙད་དུ་K29a4ཡང་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར།

ཁ་ཅིག །

ང་ལ་དམ་བཅའ་མེད་པས་ན། །
ང་ལ་སྐྱོན་མེད་ཁོ་ན་ཡིན། །[175]

ཞེས་པའི་གཞུང་ལ་བརྟེན་ནས་ཁས་ལེན་ཙམ་ཡང་མེད་ཅེས་སྨྲ་བ་ནི་H31b6ཚིག་ཙམ་གྱིས་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་དུ་བྱེད་པ་ཡིན་ཏེ། དབུ་མ་རང་རྒྱུད་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་ཚིག་དེ་ཙམ་མ་མཐོང་བ་ནི་K29a5མ་ཡིན་ནོ། །

འགལ་འབྲས་ཀྱི་མཐའ་མ་མཐོང་བར་ཚིག་གི་ཆ་ལ་བསྙད་ནས་ཁས་ལེན་ཅི་ཡང་མེད་ཅེས་སྨྲ་བ་ནི་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་H32a1སེངྒེའི་ང་རོས་དངོས་པོ་སྨྲ་བའི་ཕྱ་སོགས་འཇོམས་མི་ནུས་པའི་གནོང་ཁུར་ནས། མཁས་པའི་ཚོགས་སུ་སློབ་དཔོན་དང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་སྐྱོན་K29a6ཡོན་ཏན་དུ་སྒྲོ་བཏགས་ནས་བསྟོད་པའི་ཚུལ་གྱིས་ཕྱུར་ཀ་གཏོང་བ་H32a2ཆོས་དང་སྟོན་པ་ལ་སྐུར་བ་འདེབས་པ་ཡིན་ནོ། །

གཞན་ཡང་ལྟ་བ་མ་གོ་བའི་གོང་དུ་ཁས་ལེན་དེ་ཙམ་ཡོད་པ་དེ་ཁས་ལེན་ཡེ་[176] མེད་དུ་རྟོགས་པ་དེ་རྒྱུ་མེད་རྐྱེན་མེད་ཡིན་ནམ་འོན་ཏེ་རྒྱུ་རྐྱེན་ཡོད།

དང་K29b1པོ་ལྟར་ན་གཞན་གྱི་ལོག་རྟོག་ཀྱང་རྒྱུ་མེད་རྐྱེན་མེད་H32a3དུ་ཅིའི་ཕྱིར་མི་འགོག །གང་གིས་ན་གཞན་གྲགས་ཀྱི་གཏན་ཚིགས་སོགས་འགོད་པར་བྱེད།

གཉིས་པ་ལྟར་ན། དེ་ཉིད་རང་གི་ལྟ་བའི་རྒྱུ་མཚན་དུ་ཅིའི་ཕྱིར་ཁས་མི་ལེན།

དེས་ན་ཕྱོགས་ཡོད་མེད་ནི་སྔར་བཤད་པ་ལྟར་K29b2རིགས་ངོར་ཆོས་ཅན་H32a4ཡོད་མེད་འབའ་ཞིག་ཏུ་གསལ་ཏེ། ཚིག་གསལ་དུ་ཡང་སློབ་དཔོན་ལེགས་ལྡན་འབྱེད་ལ་དེའི་སྒོ་ནས་ནང་འགལ་བཟུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

གཉིས་པ་དེའི་འཐད་པ་ནི།

གང་ཡང་རུང་བའི་གནས་སྐྱེད་ན། །
ཉོན་མོངས་སྦྲུལ་གདུག་གཡོ་ཅན་གྱིས། །
ཟིན་H32a5པར་འགྱུར་K29b3རོ་གང་གི་སེམས། །
གནས་མེད་དེ་དག་ཟིན་མི་འགྱུར། །(51)

---

[175] K omits །.

[176] ཡེ་ H ཡ་

その立場を汝が「〈生じる程度のことは有るが、自と他より生じることは無い〉ということにも相応する〔、すなわち自他よりの生の否定は自らの流儀ではない〕のである。」というなら、(宗)相応し H31b5 なくて、(因)というのも等時の他である程度のものは言説として有っても、因果〔関係〕にある他のものは言説として K29a4 も有り得ないから〔、自他よりの生の否定は自らの流儀なのである〕。

或る者が

私に主張命題は無いので、
私に過失は無いのにほかならないのだ。[118]

という典籍に縁って「承認程度すらも無い」と論じる者は、H31b6 語句である程度のもので顕われた慢を為す者なのであって、中観自立派の者らもその程度の語句が見えてない者なのでは K29a5 ないのである。

相反する果という辺を見ずに、語句の一分について概説して「承認は何も無い」と論じる者は、空性の H32a1 獅子吼によって事物実在論者のキツネなどは克服不可能だという罪過を認めていて、学者の部類における、軌範師と世尊に対する過失を K29a6 功徳と増益してから称賛のふりで誹謗を付与し H32a2 法と教主に対して損減する者なのである。

他にも、見解を理解していないことの上に有るその程度の承認、その承認は畢竟無だと了解すること、それは無因・無縁なのか、それとも因・縁が有るのか。

前 K29b1 者のとおりなら、他者の誤った分別も無因・無縁だ H32a3 と何故、否定しないのか。何故に他者極成の証因などを提示するのか。

後者のとおりなら、それこそが自らの見解の理由だと何故、承認しないのか。

それゆえに、(宗)立場の有無とは、前に説かれた[119]とおり K29b2 正理の側における有法の H32a4 有無のみだと明かなのであって、(因)というのも『明句論』[120]においても、軌範師バーヴィヴェーカにそのことを通じて内部相反を執るからである。

(2・3・2・2・2・2・2・2)第二・それの妥当性、

いずれでもよいが、住処を獲得したなら、
煩悩の毒蛇を諂を有する者が
捉える H32a5 ことになる K29b3 のである。その心が
住処無き者、彼らを捉えることにならない。(51)[121]

ཕྱོགས་མེད་ན་ཉོན་མོངས་ཇི་ལྟར་འགག་པར་འགྱུར། ཞེས་འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉོན་མོངས་པ་གང་ཡང་རུང་བའི་གནས་སམ་རྒྱུ་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་[177] H32a6པའི་དམིགས་པ་ཉེད་ན་འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་K29b4ཉོན་མོངས་འདུ་བྱེད་ཀྱི་འཁྲོག་ཐིབས་པོ་ནས་རྒྱུ་བ་དགེ་བའི་སྲོག་གི་བར་ཆད་བསྐྱེད་པ་ལྟ་བའི་ཕྱུག་གི་ཚོད་འཚམ་[178] པ་དང་ལྡན་པ་གཡོ་ཅན་དམྱལ་བ་ལ་སོགས་པའི་འགྲོས་འཁྱོག་པ་དང་H32b1ལྡན་པའི་སྤྲུལ་གདུག་པ་དེའི་ཇི་སྐད་བཤད་པའི་གནས་ཉེད་[179] ནས་ཟིན་པར་འགྱུར་བ་གང་གི་སེམས་K29b5དངོས་པོ་རང་བཞིན་མེད་པར་རྟོགས་པས་གནས་མེད་པ་དེ་དག་སྤྲུལ་གྱིས་ཟིན་པར་མི་འགྱུར་རོ། །

གསུམ་པ་དངོས་ཞེན་ཡོད་ན་ཉོན་མོངས་པ་H32b2སྤོང་མི་ནུས་པར་བསྟན་པ་ལ། དངོས་དང་། དེ་དང་ལྡན་པ་ལ་བརྩེ་[180] བ་བྱ་བར་བསྟན་པ། གཞན་དེ་ལས་ཟློག་པའོ། །

དང་པོ་ནི།

གནས་K29b6བཅས་སེམས་དང་ལྡན་རྣམས་ལ། །
ཉོན་མོངས་དུག་ཆེན་ཅིས་མི་འབྱུང་། །
གང་ཚེ་བར་མར་འདུག་པ་ཡང་། །
ཉོན་H32b3མོངས་སྤྲུལ་གྱིས་ཟིན་པར་འགྱུར། ། (52)

དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པའི་གནས་དང་བཅས་པའི་སེམས་དང་ལྡན་པ་རྣམས་ལ་འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉོན་K30a1མོངས་པའི་དུག་ཆེན་ཅིས་མི་འབྱུང་སྟེ་འབྱུང་བ་ཁོ་ནའོ། །

ཇི་ལྟར་ཞེ་ན། ཡིད་དུ་འོང་H32b4བ་ལས་ཆགས་པ་དང་། ཡིད་དུ་མི་འོང་བ་ལས་ཞེ་སྡང་[181] དང་། དངོས་པོ་ཙམ་དུ་སྒྲོ་བཏགས་པ་ལས་གཏི་མུག་སྐྱེའོ། །

དེའི་རྒྱུ་མཚན་གང་གི་ཚེ་ཆགས་སྡང་མེད་པའི་བར་K30a2མ་ལ་བཏང་སྙོམས་པར་འདུག་པ་ཡང་གཏི་མུག་གི་ཉོན་མོངས་པའི་སྤྲུལ་H32b5གྱིས་ཟིན་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །

གཉིས་པ་ནི།

བྱིས་པ་བདེན་པར་འདུ་ཤེས་པ། །
གཟུགས་བརྙན་ལ་ནི་ཆགས་པ་བཞིན། །
དེ་ལྟར་འཇིག་རྟེན་རྨོངས་པའི་ཕྱིར། །
ཡུལ་གྱི་གཟེབ་ལ་ཐོགས་པར་K30a3འགྱུར། ། (53)

---

177 ཞེན་ H ཞན་
178 འཚམ་ H འཆམ་
179 ཉེད་ H ཉད་
180 བརྩེ་ H བརྩ་
181 ཞེ་སྡང་ H ཞ་སྡང་

「立場が無いなら、煩悩がどうして滅することになるのか」と、貪欲など煩悩の**いずれでもよいが、住処**、あるいは因、〔すなわち〕事物へ執念 H32a6 するところの所縁**を獲得したなら、**貪欲など K29b4 煩悩が行という稠密な荒野から動き出し、善という命の中断を生じさせ、見解という窟に該当するものを具えた、**諂を有する者**である地獄などの趣**が**曲がりくねり〔の動き〕を H32b1 具えた**毒蛇を**――それ(=第五十一偈)に説かれたとおり〈**住処を獲得してから**〉――**捉えることになる**が、**その心が** K29b5――事物は無自性だと了解することによって――**住処無き者、彼らを**蛇**が捉えることにならない**のである。

(2･3･2･3)第三・事物への思念が有るなら、煩悩は H32b2 捨断不可能だという教示に、(2･3･2･3･1)そのものと、(2･3･2･3･2)それを具えた者を悲愍すべきだという教示、(2･3･2･3･3)それ以外を斥けることである。

(2･3･2･3･1)第一(そのもの)、

住処を K29b6 **伴う心を具えた者らに**
煩悩の大毒が何で生起しないのか。
如何なる際も、中間にいる者をも
煩 H32b3 **悩の蛇が捉えることになる。**(52)[122]

事物へ執念する**住処を伴う心を具えた者らに**貪欲などの**煩** K30a1 **悩の大毒が何で生起しないのか**、生起するのにほかならないのである。

どうしてというなら、意に適った H32b4 ものより貪が、また意に適わないものより瞋恚が、また事物である程度のものを増益したことより愚痴が生じるのである。

その理由は、**如何なる際も**、貪瞋無き**中** K30a2 **間に**――捨して――**いる者をも**愚痴という**煩悩の蛇** H32b5 **が捉えることになる**からである。

(2･3･2･3･2)第二(それを具えた者を悲愍すべきだという教示)、

諦と想う凡夫が
映像に貪る様に
そのように、世間は痴愚するので、
対境の籠に捕らわれることに K30a3 **なる。**(53)[123]

གང་གི་ཚེ་གཏི་མུག་འདི་ཐམས་ཅད་ཀྱི་H32b6ཚེ་འབྱུང་བར་འགྱུར་བ་དེའི་ཚེ་བྱིས་པ་བརྡ་ལ་མ་བྱང་[182] བ་བྱད་བཞིན་གྱི་གཟུགས་བརྙན་ལ་བྱད་བཞིན་བདེན་པར་འདུ་ཤེས་པས་གཟུགས་བརྙན་ལ་བལྟ་བ་དང་སོ་འདེབས་པ་སོགས་བྱེད་པའི་སྒོ་ནས་ཆགས་པ་བཞིན་དུ་K30a4དེ་ལྟར་འཇིག་རྟེན་པ་H33a1དག་ཀྱང་བདེན་པ་མ་ཡིན་པ་ལ་བདེན་པར་རློམས་པའི་ཕྱིར་གཟུགས་བརྙན་དང་འདྲ་བའི་ཡུལ་གྱི་གཟེབ་ལ་ཐོགས་ནས་ཉེས་སྤྱོད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་ཉམས་སུ་མྱོང་བས་དེ་ཉིད་དམ་པ་རྣམས་ལ་བརྩེ་བའི་ཡུལ་དུ་སྣང་བར་འགྱུར་H33a2རོ། །

གསུམ་པ་གཞན་K30a5དེ་ལས་ལྡོག་པ་ནི།

བདག་ཉིད་ཆེ་རྣམས་དངོས་པོ་དག །
གཟུགས་བརྙན་ལྟ་བུར་ཡེ་ཤེས་ཀྱི། །
མིག་གིས་མཐོང་ནས་ཡུལ་ཞེས་ནི། །
བྱ་བའི་འདམ་ལ་མི་ཐོགས་[183] སོ། །(54)

འཕགས་པ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་ཤེས་རབ་ཀྱི་མིག་མི་ཤེས་H33a3པའི་རབ་རིབ་ཀྱིས་དག་པ་རྣམས་ཀྱིས་གཟུགས་K30a6ལ་སོགས་པའི་དངོས་པོ་གཟུགས་བརྙན་ལྟ་བུར་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་མིག་གིས་མཐོང་ནས་གཟུགས་སྡུག་པ་ལ་སོགས་པ་ཡུལ་ཞེས་ནི་བྱ་བ་འཁོར་བའི་འདམ་ལ་མི་ཐོགས་ཤིང་གྲོལ་བར་འགྱུར་ཏེ། H33a4བརྡ་ལ་བྱང་བ་རྣམས་གཟུགས་བརྙན་ལ་བཞིན་ནོ་སྙམ་དུ་དགོངས་སོ། །

བཞི་K30b1པ་ཡུལ་གྱི་གཟེབ་ལ་ཐོགས་[184] པ་དང་མི་ཐོགས་པའི་དབྱེ་བ་ལ་མདོར་བསྟན་རྒྱས་བཤད་དོ། །

དང་པོ་ནི།

བྱིས་པ་རྣམས་ནི་གཟུགས་ལ་ཆགས། །
བར་མ་དག་ནི་ཆགས་H33a5བྲལ་འགྱུར། །
གཟུགས་ཀྱི་རང་བཞིན་ཤེས་པ་ཡི། །
བློ་མཆོག་ལྡན་པ་རྣམ་པར་གྲོལ། །(55)

འདོད་K30b2ཁམས་ཀྱི་བྱིས་པ་རྣམས་ནི་གཟུགས་བརྙན་ལ་བརྡ་ལ་མ་བྱང་བའི་བྱིས་པ་ལྟར་གཟུགས་སྡུག་པ་ལ་ཆགས་ནས་ཡུལ་གྱི་འདམ་དུ་བྱིང་བར་འགྱུར་H33a6ཡང་། བྱིས་པ་བསམ་གཏན་དང་གཟུགས་མེད་ཀྱི་སེམས་ཐོབ་ནས་འདོད་ཁམས་ལས་འདས་ཤིང་། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མ་K30b3རྟོགས་པའི་བར་མ་དག་གིས་ནི་གཟུགས་སྡུག་པ་ལ་ཆགས་པ་མངོན་གྱུར་དང་བྲལ་བར་འགྱུར་རོ། །

གཟུགས་ཀྱི་རང་H33b1བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་དངོས་སུ་མངོན་སུམ་དུ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཡི་བློ་མཆོག་དང་ལྡན་པའི་འཕགས་པ་རྣམས་ནི་ཆགས་པའི་ས་བོན་སྤངས་པས་འཁོར་བ་K30b4ལས་རྣམ་པར་གྲོལ་བར་འགྱུར་རོ། །

---

182 བྱང་ H བྱད་
183 ཐོགས་ H ཐེགས་
184 ཐོགས་ H ཐེགས་

この愚痴が生起することになる一切の H32b6 際、その際に、表記に熟達していない、顔の映像を**諦**(真)の顔**と想う凡夫が、映像に**——見ることと個別に仮設することなどをなすことを通じて——**貪る様に** K30a4 **そのように、世間**の者 H33a1 らも諦ではないものを諦と**痴愚するので、**映像と同じ様な**対境の籠に捕らわれ**て過罪行の苦を領納するから、その者こそが勝れた者らに悲愍の対境として顕現**することになる** H33a2 のである。

(2･3･2･3･3)第三・それ K30a5 以外を斥けること、

偉大な本性の者らは、諸事物は
映像のようだと、智の
眼によって見て、「対境だ」と
いう泥に捕らわれないのである。(54)[124]

〈聖者、〔すなわち〕**本性**が**偉大**で、般若の眼が無知 H33a3 の眼翳によって〔汚されずに〕清浄**な者らは、**色 K30a6 などの**事物は映像のようだと、智の眼によって見て、**「浄なる色などが**対境だ」という**輪廻の**泥に捕らわれない**、すなわち解脱することになるのであって、H33a4 表記に熟達した者らが映像に対するが如きである。〉と意趣なさるのである。

(2･3･2･4)第 K30b1 四・対境という籠に捕らわれていることと捕らわれていないことの区別〔を教示すること〕に、(2･3･2･4･1)略説、(2･3･2･4･2)広説である。

(2･3･2･4･1)第一(略説)、

凡夫らは色に貪る。
中間の者らは貪を H33a5 **離れたことになる。**
色の自性を知る
最上慧を具えた者は解脱する。(55)[125]

欲 K30b2 界の**凡夫らは**——映像に、〔すなわち〕表記に熟達していない凡夫のように——浄なる**色に貪**って、対境の泥に沈むことになる H33a6 も、凡夫で、禅〔天〕・無色〔界〕の心を得て欲界を超えたのに、真実は了解してい K30b3 ない**中間の者らは**浄なる色に対する現前した**貪を離れたことになる**のである。

色の自 H33b1 **性を**空性として直接に現見で遍**知**する**最上慧を具えた**聖**者**ら**は、**貪の種子を捨断したので輪廻 K30b4 より**解脱する**ことになるのである。

གཉིས་པ་ནི།

 སྡུག་སྔམ་པ་ལས་ཆགས་པར་འགྱུར། །
དེ་H33b2ལས་ལྡོག་པས་འདོད་ཆགས་བྲལ། །
སྒྱུ་མའི་སྐྱེས་བུ་ལྟར་དབེན་པར། །
མཐོང་ནས་མྱ་ངན་འདས་པར་འགྱུར། །(56)

འདོད་པ་ཁམས་པ་རྣམས་ནི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་སྡུག་K30b5སྔམ་དུ་ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པར་ཡིད་ལ་བྱས་པས་ཆགས་པ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་H33b3ལ། གཟུགས་དང་གཟུགས་མེད་ཁམས་པ་རྣམས་དེ་ལས་ལྡོག་སྟེ་མི་སྡུག་པར་ཡིད་ལ་བྱས་པས་འདོད་ཆགས་མངོན་གྱུར་དང་བྲལ་ལ་འཕགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་སྒྱུ་མའི་སྐྱེས་བུ་ལྟར་རང་བཞིན་གྱིས་K30b6དབེན་པར་མཐོང་ནས་མྱ་ངན་ལས་འདས་H33b4པ་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ། །

བཞི་པ་ཐར་པའི་ཕན་ཡོན་ལ། སོ་སོར་[185] བཤད་པ་དང་། མདུག་སྡུད་དོ། །

དང་པོ་ལ། སྤངས་པའི་ཡོན་ཏན་དང་། རྟོགས་པའི་ཡོན་ཏན་ནོ། །

དང་པོ་ནི།

ལོག་པའི་ཤེས་པས་མངོན་གདུང་K31a1བའི། །
ཉོན་མོངས་སྐྱོན་[186] རྣམས་གང་H33b5ཡིན་དེ། །
དངོས་དང་དངོས་མེད་རྣམ་རྟོག་པ། །
དོན་ཤེས་གྱུར་ལ་མི་འབྱུང་ངོ་། །(57)

དངོས་པོ་ལ་ལོག་པར་མངོན་པར་ཞེན་པའི་ཤེས་པས་བསྐྱེད་པའི་འཁོར་བར་སྡུག་བསྔལ་གྱིས་མངོན་པར་གདུངས་པར་བྱེད་པའི་K31a2འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉོན་མོངས་H33b6པ་ཉིད་སྐྱོན་ཡིན་པས་ཉོན་མོངས་[187] པའི་སྐྱོན་[188] རྣམས་གང་ཡིན་པ་དེ་མི་འབྱུང་ངོ་། །

གང་ལ་ན་རྟེན་འབྲེལ་གྱི་དོན་མངོན་སུམ་དུ་ཤེས་པར་གྱུར་པའི་གང་ཟག་ལའོ། །

དེ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་[189] མེད་པའི་ངོ་བོ་མ་K31a3དམིགས་པས་དངོས་པོ་དང་དངོས་H34a1པོ་མེད་པར་རྣམ་པར་ཏེ། བསམ་པ་ཐག་པ་ནས་སྟོང་པར་རྟོགས་ཤིང་ཡོངས་སུ་ཤེས་པའོ། །

གཉིས་པ་ནི།

གནས་ཡོད་ན་ནི་འདོད་ཆགས་དང་། །
འདོད་ཆགས་བྲལ་བར་འགྱུར་ཞིག་ན། །
གནས་མེད་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་རྣམས། །
K31a4, H34a2ཆགས་པ་མེད་ཅིང་ཆགས་བྲལ་མིན། །(58)

---

185 སོ་སོར་ H སོ་སེར་

186 སྐྱོན་ H སྐྱེན་

187 ཉོན་མོངས་ H ཉན་མོངས་

188 སྐྱོན་ H སྐྱེན་

189 དངོས་པོ་ H དངོས་པེ་

(2･3･2･4･2)第二(広説)、

浄と考えることより貪になる。
それ H33b2 **より斥くことによって貪欲を離れた。**
幻術の男のように空虚だと
見てから涅槃になる。 (56)[126]

欲界の者らは、色などを**浄** K30b1 **と**非如理に作意したので**貪**が生ずること**になる** H33b3 し、色〔界〕・無色界の者らはそれより**斥く**、すなわち不浄と作意した**ことによって**〈現前した**貪欲**〉**を離れた**が、聖者らは**幻術の男のように**自性が K30b6 **空虚だと見てから涅槃** H33b4 を得たこと**になる**のである。

(2･4)第四・解脱の利徳に、(2･4･1)個別に説くことと、(2･4･2)結末である。

(2･4･1)第一(個別に説くこと)に、(2･4･1･1)捨断の功徳と、(2･4･1･2)了解の功徳である。

(2･4･1･1)第一(捨断の功徳)、

誤った知によって〔有情が〕現前に煩悶 K31a1 **するところの**
煩悩という諸過失 H33b5 **たるもの、それは**
── 事物・非事物を尋思する者が
義を知ることになって ── 生起しないのである。 (57)[127]

事物に対して**誤**って執念した**知**により生じさせられる輪廻における苦**によって**、〔**有**
情を〕**現前に煩悶**させ**るところの** K31a2 貪欲などの煩悩 H33b6 こそが過失なので、**煩悩という諸過失たるもの、それは生起しないのである。**

誰に〔生起しないの〕か〔という〕なら、縁起の**義を**現見に**知ることになっ**たプドガラに〔生起しないの〕である。

「彼はどのような〔者〕か」というなら、事物・非事物の体を所縁とし K31a3 ないことによって、事物・非事 H34a1 物を尋 ── すなわち意楽の裡から ── 空だと ── 思〔察〕・了解する、すなわち十全に知る者である。

(2･4･1･2)第二(了解の功徳)、

住処が有るならば貪欲、かつ
貪欲と離れたことになるときに
無住処。偉大な本性の者らは
K31a4, H34a2 **貪が無いし離貪でない。** (58)[128]

འདོད་ཆགས་སོགས་སྐྱེ་བའི་གནས་ཏེ་རྒྱུ་དངོས་པོ་བདེན་པར་འཛིན་པ་ཡོད་ན་དེ་ལས་འདོད་ཁམས་པ་རྣམས་ལ་འདོད་ཆགས་སྐྱེ་བར་འགྱུར་ལ། མི་རྟག་པ་བསྒོམས་པས་འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་ནས་H34a3གཏི་མུག་གིས་གནས་K31a5པར་འགྱུར་བ་ཞིག་ན་དངོས་པོ་རང་བཞིན་མེད་པར་རྟོགས་པས་གནས་མེད་པར་མཐོང་བའི་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འཕགས་པ་རྣམས་ནི་སྡུག་པ་ལས་ཆགས་པ་མེད་ཅིང་མི་སྡུག་པར་གཟུང་བས་ཆགས་པ་དང་བྲལ་ཏེ། གཏི་H34a4མུག་གིས་གནས་པ་ཡང་མིན་ཏེ། གནས་K31a6པའི་རྒྱུ་མ་གྲུབ་པའི་ཕྱིར།

གཉིས་པ་མཇུག་སྡུད་ནི།

གང་དག་རྣམ་པར་དབེན་སྙམ་དུ།།
གཡོ་བའི་ཡིད་ཀྱང་མི་གཡོ་སྟེ།།
ཉོན་མོངས་སྦྲུལ་གྱིས་དཀྲུགས་གྱུར་པ།།
མི་བཟད་སྲིད་པའི་རྒྱ་མཚོ་བརྒལ།། (59)

སྲིད་པའི་H34a5རྒྱ་མཚོ་བརྒལ་བར་འགྱུར་རོ།།

སྲིད་པའི་རྒྱ་མཚོ་K31b1ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉོན་མོངས་པའི་སྦྲུལ་གྱིས་ཀུན་ནས་དཀྲུགས་ཤིང་འཁྲིགས་པར་གྱུར་པ་མི་བཟད་པའོ།།

སུ་ཞིག་བརྒལ་བར་འགྱུར་ན། རྣལ་འབྱོར་པ་གང་དག་སྔར་ཚོགས་H34a6སྦྱོར་གྱི་སྐབས་སུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་K31b2དབེན་ནོ་སྙམ་དུ་སྤྲེའུ་ལྟར་གཡོ་བའི་རྟོག་པའི་བདག་ཉིད་ཀྱི་ཡིད་ཀྱང་མི་གཡོ་ཞིང་། སེམས་སེམས་བྱུང་གི་འཇུག་པ་དང་རྒྱུ་བ་མ་ལུས་པ་ཞི་བའི་བདག་ཉིད་དེ་གྲོལ་བར་འགྱུར་H34b1རོ།།

རང་བཞིན་མེད་དོ་སྙམ་པའི་དུས་ན་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུའི་ཚོགས་རྟོགས་ཀྱང་གཉིས་ཀྱི་སྣང་བ་K31b3མ་ནུབ་པས་རྣམ་གྲངས་མ་ཡིན་པའི་དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་མངོན་སུམ་དུ་མཐོང་བ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

གསུམ་པ་བརྩམས་པའི་དགེ་བ་བསྔོ་བ་ནི།

དགེ་བ་H34b2འདི་ཡིས་སྐྱེ་བོ་ཀུན།།
བསོད་ནམས་ཡེ་ཤེས་ཚོགས་བསགས་ཏེ།།
བསོད་ནམས་ཡེ་ཤེས་ལས་བྱུང་བའི།།
དམ་པ་K31b4གཉིས་ནི་ཐོབ་པར་ཤོག། (60)

དེ་ལ་བསྔོ་རྒྱུ་དང་། ཆེད་དུ་བྱ་བ་དང་། བསྔོ་བ་རྣམས་ཀྱིས་ཤེས་པར་བྱའོ།།

མཐའ་གཉིས་སེལ་བའི་རིགས་པ་དྲུག་ཅུ་H34b3པ་འདི་བརྩམས་པ་ལས་བྱུང་བའི་སྒོ་གསུམ་གྱི་དགེ་བའི་རྩ་བ་འདི་ཡིས་རྒྱུ་བྱས་ནས། ཐོབ་པར་ཤོག་[190] ཅིག་གོ།

གང་ལ་གཟུགས་K31b5སྐུ་དམ་པ་དང་། ཆོས་སྐུ་དམ་པ་གཉིས་ནི་འོ།།

དེ་ཅི་ལྟ་བུ་ན། རྗེས་ཐོབ་ཏུ་སྦྱིན་པ་དང་། ཚུལ་ཁྲིམས་སོགས་བསོད་ནམས་H34b4ཀྱི་ཚོགས་དང་མཉམ་(བཞག་)དུ་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ་དང་ཡང་ཤེས་རབ་ཀྱི་རྒྱུ་སྣག་ཚ་[191] དང་ཤོག་བུ་དང་མེ་ཏོག་འབུལ་བ་སོགས་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་K31b6ཚོགས་བསགས་པ། ལས་བྱུང་ཞིང་སྐྱེས་པར་གྱུར་པའིའོ།།

---

[190] ཤོག་ H ཞིག་

[191] ཚ་ K ཆ་

貪欲などが生じる**住処**、すなわち因として事物を諦と執ること**が有るなら、**それより欲界の者らに**貪欲**が生じることになり、無常を修習したことによって**貪欲と離れた**あとから H34a3 愚痴によって住する K31a5 **ことになるときに、**(宗)事物は無自性と了解するので**無住処**と見る**偉大な本性の者・**聖者**らは、**浄のうちに**貪が無いし、**不浄と執ることによって**離貪**、すなわち愚 H34a4 痴によって住する者**でも**な**く**て、(因)というのも住 K31a6 処の因が成立していないから。

(2・4・2)第二・結末、

「空虚だ」と
動揺する意も動揺しない者らが、
煩悩という蛇が攪拌することになった
凶悪な有(生存)の海を渡る。(59)[129]

有の H34a5 **海を渡る**ことになるのである。

「**有(生存)の海**は K31b1 どのような〔もの〕か」というなら、貪欲などの**煩悩という蛇が攪拌**して、充満**することになった凶悪な**ものである。

誰が渡ることになるのか〔、という〕なら、瑜伽する者で、前に資糧〔道〕・ H34a6 加行〔道〕の境地で、**「**一切法は自性が**空** K31b2 **虚**である。**」と**猿のように**動揺する**分別を本性とする**意も動揺しない**、すなわち心心所の残りなきすべての働きと動きが寂滅した**者ら**である自分自身、彼**が**〔**渡る、**すなわち〕解脱することになる H34b1 のである。

「無自性である」と考える時に、幻術のようなという部類は了解していても二顕現は K31b3 没していないので、非異門勝義諦を現見で見る者なのではないのである。

(3)第三・著述したことの善の廻向、

善、 H34b2 **これにより衆生全てが**
福徳・智の資糧を積集して
福徳・智より生起したところの
勝れたもの K31b4 **二つを得るように。**(60)[130]

それについては、廻向すべきものと、その為に〔廻向が〕為されるべき者と、廻向する者によって知るべきである。

二辺を除去する『六十 H34b3 頌如理論』、これを著述したことより生起した〔身口意〕三門の**善**根、**これにより**因が作られてから、**得るように**あれ、である。

何を〔得るの〕か、色 K31b5 身という**勝れたもの**と、法身という**勝れたもの二つを**、である。

それはどのよう〔なもの〕か〔という〕なら、後得における布施と戒などの**福徳** H34b4 **の資糧**と、等引における無我と了解する般若および更に般若の因たる墨と紙と花を供えることなどの**智の** K31b6 **資糧を積集**したこと**より生起した**、すなわち生じたことになった**ところの**〔もの〕、である。

ཆེད་དུ་བྱ་བ་གང་གིས་ནམ་མཁའི་མཐས་ཁྱབ་H34b5ཀྱི་སྐྱེ་བོའི་སེམས་ཅན་ཀུན་གྱིས་སོ། །

བྱ་བ་གང་ཞིག་བྱས་ནས་ཞེ་ན། ཐོས་པ་དང་བསམ་པ་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་ནས་གཟུགས་སྐུའི་རྒྱུ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་དང་K32a1ཆོས་ཀྱི་སྐུའི་རྒྱུ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་མ་ལུས་པ་བསགས་ཏེའོ། །

འབྲས་བུའི་གནས་སྐབས་སུ་སྐུ་H34b6དང་ཡེ་ཤེས་ཐམས་ཅད་གཞན་ངོ་བོ་ན་ལ་བཞག་ནས་རང་རྒྱུད་ཀྱིས་བསྡུས་པ་མེད་པར་འདོད་པ་དེ་དག་གིས་ནི་ལེགས་པར་མ་སྨྲས་ཏེ། ས་བཅུ་རྒྱུན་K32a2གྱི་[192] ཐ་མ་ལ་རང་རྒྱུད་ཀྱིས་བསྡུས་པ་ཡོད་བཞིན་དུ། དེའི་སྐད་ཅིག་གཉིས་པ་ལ་མཚན་དཔེས་སྤྲས་པའི་སྐུ་H35a1རྒྱུན་འཆད་པའམ། གཞན་རྒྱུད་དུ་འཕོ་བ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །

ཡང་ན་དེར་ཡང་མེད་པ་ཁས་ལེན་མེད་པའི་ཕྱོགས་ལོང་ཞིག །

ཆོས་སྟོན་པ་སོགས་ཀྱི་སྣང་བ་K32a3རང་སྣང་ལ་མེད་པས་གཞན་སྣང་བོ་ནའོ་ཞེ་ན། དེ་ལྟར་ན་མཉམ་པར་བཞག་པའི་H35a2སྙམ་པ་ཡང་རང་སྣང་ལ་མེད་པས། མཉམ་གཞག་ཀྱང་གཞན་སྣང་བོ་ནར་འགྱུར་བས། རྗེས་ཐོབ་གཞན་སྣང་ཞེས་ཁྱད་པར་དུ་བྱས་པ་མི་[193] རིགས་སོ། །

དེས་ནི་དེ་དག་གིས་ནི་རང་K32a4སྣང་ལ་འདུས་བྱས་སོགས་ཀྱི་[194] སྣང་བ་མཐའ་དག་ནུབ་པ་དང་། རང་རྒྱུད་ལ་ཡེ་H35a3ཤེས་ཡོད་པ་མི་འགལ་བར་ཁོང་དུ་མ་ཆུད་པའོ། །

ཆོས་ཐམས་ཅད་མངོན་སུམ་དུ་གཟིགས་པ་དང་སྣང་མེད་ལས་ཡེ་མི་བཞེས་པ་འགལ་ལོ་ཞེ་ན། མི་འགལ་ཏེ། སོ་སོ་སྐྱེ་K32a5བོའི་སྐབས་སུ་ཡང་མངོན་སུམ་གྱི་གཞལ་བྱ་སྣང་བས་མ་ཁྱབ་ན་འཕགས་པའི་སྐབས་H35a4སུ་སྨོས་ཅི་དགོས།

དེར་ནི་དངོས་ཤུགས་ཀྱི་རྟོགས་བྱ་རྟོགས་བྱེད་ཡོད་པས་སོ་ཞེ་ན། འདིར་ཡང་སྤྲོས་བྲལ་དུ་དངོས་སུ་རྟོགས་ཤིང་ཇི་སྙེད་པ་ལ་བསྒྲིབས་པའི་དྲི་མ་K32a6མཐའ་དག་ཟད་པས་སོ། །

དེས་ན་སངས་རྒྱས་ལ་རང་སྣང་ཡོད་ན་མ་རིག་པ་མ་སྤངས་པར་H35a5འགྱུར་ལ། དེ་མེད་ཀྱང་ཤེས་བྱ་ཐམས་ཅད་མངོན་སུམ་དུ་གཟིགས་པས་འགལ་བ་ཡེ་མེད་ལ་འགལ་བར་སེམས་པ་དེ་དག་གིས་ནི་གཟིགས་ན་སྣང་དགོས་སྙམ་དུ་བསམས་པའོ། །

K32b1རིགས་པའི་དབང་ཕྱུག་འཕགས་ཆེན་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས། །
རྟེན་འབྱུང་མཐའ་བྲལ་སྟོན་H35a6གཞུང་རྒྱ་མཚོ་ལས། །
རིགས་པའི་རྗེས་འབྲང་བློ་གྲོས་བསྲུབས་[195] ཤིང་གིས། །
རོ་བརྒྱ་ལྡན་པའི་མར་གྱི་ཉིང་ཁུ་བླངས། །
དེ་ཉིད་སྟོན་མཁས་བཤེས་གཉེན་བསྟེན་པ་དང་། །
རིགས་K32b2ལྡན་སྟོང་པའི་ས་བོན་བཞག་པ་ཡིས། །
གཞུང་འདི་ཐོས་དང་སེམས་པའི་ལྷ་དབང་གིས། །
H35b1ཡང་དག་བདུད་རྩི་མཆོག་འདི་བླང་བར་གྱིས། །

---

192 རྒྱུན་གྱི་ H བརྒྱུད་ཀྱི་

193 མེ་ H མི་

194 ཀྱི་ K ཀྱིས་

195 བསྲུབས་ H སྲུབ་

如何なる〈その為に〔廻向が〕為されるべき者〉が〔得るの〕か、虚空の辺際に遍満 H34b5 する**衆生**という有情**全てが**、〔得るの〕である。

「如何なる所作を為してからか」というなら、最高の聴聞・思惟の究竟から、色身の因である**福徳の資糧**と K32a1 法身の因である**智の資糧**の残りなきすべて**を積集して**、である。

果である境位における〔仏〕身 H34b6 と智の一切を他者の側だけにおいて建てたあと、自相続に包摂されていることは無いと主張する者、彼らは良く論じていなくて、すなわち十地の最後 K32a2 相続において自相続に包摂されたものが有る様に、それの第二刹那において相好に装われた〔仏〕身の H35a1 相続が断たれたり、他相続に移行するものなのではないのである。

あるいは、前者(=十地の最後相続)においても〔自相続に包摂されたものは〕無いと承認する、無いという立場を取るように。

「法の教示などの顕現は K32a3 自顕現に無いので他顕現のみである。」というなら、そのとおりなら、「等引である。」H35a2 という考えも自顕現に無いので等引も他顕現のみになるから、後得を「他顕現」と限定したのは道理でないのである。

それによってこそ、彼らは、自 K32a4 顕現に有為などのあらゆる顕現が没していることと自相続に智 H35a3 が有ることは相反しないと通暁しない者である。

「一切法を現見に御覧になることと、無顕現より全く受けなさらないことは相反するのである。」というなら相反しなくて、異生 K32a5 の境地においても現見の所量であることを顕現であることが遍充しないのなら、聖者の境地 H35a4 においては、何を語る必要があろうか。

「前者(=異生の境地)においては直接・間接の所了解・能了解が有るからである。」というなら、後者(=聖者の境地)においても、離戯論を直接に了解するし、如量を覆障していたあらゆる K32a6 垢が尽きているからである。

それゆえに、仏陀に自顕現が有るなら無明が捨断されていないことに H35a5 なるが、それ(=自顕現)が無くても一切の所知を現見に御覧になるので相反は全く無く、〈相反する〉と思うのは、「彼(=仏陀)らが御覧になるなら顕現する必要がある」と思うことである。

K32b1 正理の自在者・大聖者ナーガルジュナが
縁生・離辺を教示する H35a6 典籍の海より、
正理に随順した智慧の攪乳棍により
百味を具えた醍醐を受け取り、
真実の教示に善巧な善知識に依止し、かつ
正理を K32b2 具えた空の種子を建てる者は、
この典籍を聴聞・思惟する舌根により
H35b1 正しくこの最上の甘露を受け取りなさい。

བླ་མེད་ཐེག་པ་མཆོག་ལ་མི་གནས་ཤིང་།།
རིང་ནས་སོམ་ཉིའི་ས་ལས་བརྐྱལ་གྱུར་པ།།
དམ་པའི་གསུང་གི་ཆུ་རྒྱུན་ལས་ K32b3 འོངས་པ།།
བག་ཡོད་བདུད་རྩིའི་གཏམ་གྱི་གཏེར་ཆེན་ཡིན།།
དངོས་ཞེན་སྲིད་པའི་མཚོ་ཆེན་ H35b2 ལས་འོངས་པ།།
རྟག་ཆད་མཐར་ལྟའི་ཆུ་བོ་ལེགས་བརྐྱལ་ནས།།
ཡང་དག་ལྟ་བའི་ཐང་ལ་འཁྱིན་འདོད་ན།།
གཞུང་ལུགས་གྲུ་ཆེན་འདི་ནང་འཛུག་པར་གྱོས།།
ཨེ་མ་ཧོ་ K32b4 དཔལ་ཐོབ་སྐལ་བ་བཟང་།།
ལམ་མཆོག་སྟོན་པའི་གྲོགས་བཟང་རྙེད།།
གནས་ལུགས་ཟབ་ H35b3 མོའི་དོན་ལ་དད།།
ཚུལ་བཞིན་སེམས་པའི་གོ་སྐབས་རྙེད།།
བདག་ནི་དེང་ནས་སྐྱེ་བ་ཐབས་ཅད་དུ།།
ཡོན་ཏན་བརྒྱ་ལྡན་བཤེས་གཉེན་བསྟེན་བྱེད་ཅིང་།།
བསླབ་གསུམ་ K32b5 དྲི་མེད་ཡིད་ཀྱིས་གུས་མནོས་ནས།།
ཚུལ་བཞིན་སེམས་ལ་གཡེལ་བ་མེད་[196] པར་ H35b4 ཤོག །[197]
བདག་ནི་ཕྱི་རོལ་མི་འོངས་དག་གིས་བསྐོར།།
ཤ་དང་རུས་པ་ཐལ་བར་ཀློག་བྱེད་པའི།།
ཞུགས་ཁང་འབར་བར་ཡུད་ཙམ་གནས་པ་ཡི།།
དམ་པ་རྣམས་ལ་གཤེ་བར་མ་ K32b6 གྱུར་ཅིག །
མཁས་འདོད་མཁས་པའི་སྐྱེ་བོ་གཤེ་བ་དང་།།
ཚུལ་ལྡན་འདོད་ཕྱིར་ H35b5 གཞན་གྱི་ཉེས་པ་གླེང་།།
བཟང་འདོད་གཞན་སྐྱོན་མཚང་ནས་འབྲུ་བྱེད་པའི།།
གྲོགས་དང་ནམ་ཡང་ཕྲད་པར་མ་གྱུར་ཅིག །
དེ་ལྟའི་དགེ་བ་རབ་དཀར་དྲི་མེད་དེས།།
མཐར་འཛིན་ K33a1 གཞན་དབང་གྱུར་པའི་མ་རྒན་རྣམས།།
རྟེན་འབྱུང་མཐའ་བྲལ་དབུ་མའི་དོན་རྟོགས་ H35b6 ནས།།
དམིགས་མེད་ཆོས་[198] སྐུའི་གོ་འཕང་མྱུར་ཐོབ་ཤོག །[199]

---

[196] མེད་ H མད་
[197] H inserts །.
[198] ཆོས་ H ཆེས་
[199] H inserts །.

無上最上乗に住していないのに、
長きにわたる憶測(疑)の地を渡ることになった
勝れた者の御教えという水の流れより K32b3 来た者は、
不放逸で甘露話の大きな庫なのだ。
事物に思念する有(生存)の海 H35b2 より来た者が、
常断の辺見の川を良く渡ってから
正見の平原に〔自らを〕引き上げることを欲するなら、
教義の大船、これの内に入れ。
ああ、K32b4 有暇を得た善き機縁、
最上道を教示する善き友を獲得し、
甚 H35b3 深なる真相の義を信じる
私は、今日より一切の生において
百の功徳を具えた善知識に依止しつつ、
無垢の K32b5 三学を意により恭敬をもって承受してからは、
如理が心において散乱すること無き H35b4 ように。
私が、外は火の穴に囲まれ、
肉と骨を粉砕する
燃える鉄の館に須臾に住する者のなかの
勝れた者らを罵倒することになってい K32b6 ないように。
善巧たらんと欲して善巧なる衆生を罵倒したり、
戒を具えんと欲するために H35b5 他者の過誤を論い、
善を欲して他者の過悪を捜し求める
友と決して出会うことになっていないように。
そのような純白無垢の善、それによって、
辺執という K33a1 他のものが支配することになった老母らが、
縁生・離辺・中の義を了解し H35b6 て、
無所縁・法身の境位を速やかに得るように。

བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་མཛད་པའི་དབུ་མ་རིགས་པ་དྲུག་ཅུ་པའི་ཊཱི་ཀཱ་མུ་ཅོར་སྨྲ་K33a2བ་རྣམ་པར་འཐག་པ་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནི་དམིགས་པ་མེད་པའི་མཁྱེན་རབ་དང་ཐུགས་རྗེ་ཚད་H36a1མེད་པ་མངའ་ཞིང་། ཁྱད་པར་ཡང་། རྟེན་འབྱུང་གི་ཆོས་རྣམས་ཆུ་ནང་གི་ཟླ་བའི་གཟུགས་ལྟར་ཐུགས་སུ་ཆུད་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་དཔལ་ལྡན་རེད་མདའ་བ་ཞེས་K33a3གྲགས་པ་དེ་ཉིད་དང་། དེ་ཉིད་ཀྱི་སྲས་ཀྱི་ཐུ་བོ་བསླབ་པ་གསུམ་པོ་མིག་H36a2གི་འབྲས་བུ་བས་ཆེས་ཆེད་དུ་འཛིན་པ། ཁྱད་པར་ཡང་བདག་ལྟ་བུ་དམ་པ་མ་ཡིན་པའི་སྐྱེ་བོ་ཉེས་པའི་ཚོགས་སུ་འཇུག་པ་ལ་མི་བཟོད་པའི་ཐུགས་རྗེ་ཆེན་པོ་མངའ་བ་ཐམས་ཅད་K33a4མཁྱེན་པ་བློ་བཟང་གྲགས་པའི་དཔལ་རྣམ་པ་གཉིས་ཀྱི་ཞབས་ལ་H36a3གདུགས་ཤིང་མི་ཕྱེད་པའི་དད་པ་དང་ལྡན་པ་དར་མ་རིན་ཆེན་གྱིས་སྔོམ་བརྩོན་སྡེ་སྣོད་འཛིན་པ་དུ་མས་བསྐུལ་ཞིང་། བཀའ་བཞི་འཛིན་པ་དགེ་འདུན་རྒྱལ་མཚན་གྱིས་ཤོག་བུ་དང་K33a5སྣག་ཚོས་མཐུན་རྐྱེན་སྦྱར་ནས། དབེན་གནས་ཡོལ་དུ་སྦྱར་བའོ། །

H36a4འདི་བྲིས་པའི་དགེ་བའི་རྩ་བ་ལ་བརྟེན་ནས། དབུ་མའི་ལྟ་བ་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པའི་དོན་རྟོགས་ཤིང་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་གྱུར[200]་ཅིག། ||

K33a6 སརྦ་མངྒ་ལཾ།། ||

[200] K inserts the following pssages.

༄ ཨོཾ་སྭསྟི།

ཕན་བདེའི་འབྱུང་གནས་རྒྱལ་བསྟན་ཡོངས་འདུའི་ལྗོན། །
རབ་རྒྱས་འགྲོ་ཀུན་ཐར་མཆོག་འབྲས་བཟང་ལ། །
སྨྲོད་ཕྱིར་བཀྱ་ཤིས་ལྷུན་གྲུབ་ཆོས་གྲྭ་ཆེར། །
ཆོས་སྦྱིན་འཛད་མེད་དལ་འགྲོའི་རྒྱུན་འདི་སྤེལ།། ||

『偉大な本性の者・聖者ナーガールジュナが著作した中観六十頌如理論の疏・妄論 K33a2 を砕破するというもの』、これは、無所縁の智恵と限量 H36a1 無き御悲しみを有しなさり、特にまた、縁生の諸法を水の内の月の姿のように通暁なさった「一切知者、吉祥を具えたレンダーワ」と K33a3 周知されたその方自身と、その方自身の御子息のなかの長兄、三学を眼 H36a2 球よりも特に大切に執る者、特にまた、私のような勝れていない、過誤の部類を執る衆生にとって堪えられない大悲を有しなさる一切 K33a4 知者、ロサンタクペーペルお二方の御足に H36a3〔頭を〕着けて離れない信を具えた者、タルマリンチェンが ── 律儀に精進し〔三〕蔵を保持する多くの者に促されつつ、〔『中論』、『律経』、『現観荘厳論』、『倶舎論』の〕四書を保持するゲンドゥン・ギェルツェンが紙と K33a5 墨で順縁を結んでから ── 空閑所ヨルで著したものである。

H36a4 これを書いた善根に縁って、中観の無顛倒な見の義を了解しつつ通暁することになるように。

K33a6 [131]サルヴァ・マンガラム(一切の幸あれ)。

引用書目

経典

『宝星陀羅尼経』*Āryamahāsannipātaratnaketudhāraṇīnāmamahāyānasūtra*.
'phags pa 'dus pa chen po rin po che tog gi gzungs zhes bya ba theg pa chen po'i mdo, Toh.138, D Na187b3-277b7.
『無熱悩龍王所問経』*Āryānavataptanāgarājaparipṛcchānāmamahāyānasūtra*.
'phags pa klu'i rgyal po rgya ma dros pas zhus pa zhes bya ba theg pa chen po'i mdo, Toh.156, D Pha206a1-253b7.

インド撰述論書

『廻諍論』*Vigrahavyāvartanīkārikānāma*.
rtsod pa bzlog pa'i tshig le'ur byas pa zhes bya ba, Toh.3828, D Tsa27a1-29a7.
『廻諍論註』*Vigrahavyāvartanīvṛtti*.
rtsod pa bzlog pa'i 'grel pa, Toh.3832, D Tsa121a4-137a7.
『現観荘厳論』*Abhisamayālaṃkāranāmaprajñāpāramitopadeśaśāstrakārikā*.
shes rab kyi pha rol tu phyin pa'i man ngag gi bstan bcos mngon par rtogs pa'i rgyan zhes bya ba'i tshig le'ur byas pa, Toh.3786, D Ka1a1-13a7.
『四百論』*Catuḥśatakaśāstrakārikānāma*.
bstan bcos bzhi brgya pa zhes bya ba'i tshig le'ur byas pa, Toh.3846, D Tsha1a1-18a7.
『四百論註』*Bodhisattvayogācāracatuḥśatakaṭīkā*.
byang chub sems dpa' rnal 'byor spyod pa bzhi brgya pa'i rgya cher 'grel pa, Toh.3865, D Ya30b6-239a7.
『中観五蘊論』*Pañcaskandhaprakaraṇa*.
phung po lnga'i rab tu byed pa, Toh.3866, D Ya239b1-266b7.
『中論』*Prajñānāmamūlamadhyamakakārikā*.
dbu ma rtsa ba'i tshig le'ur byas pa shes rab ces bya ba, Toh.3824, D Tsa1a1-19a6.
『入中論』*Madhyamakāvatāranāma*.
dbu ma la 'jug pa zhes bya ba, Toh.3861, D 'A201b1-219a7.
『入中論自註』*Madhyamakāvatārabhāṣyanāma*.
dbu ma la 'jug pa'i bshad pa zhes bya ba, Toh.3862, D 'A220b1-348a7.
『宝鬘』*Rājaparikathāratnamālā (Ratnāvalī)*.
rgyal po la gtam bya ba rin po che'i phreng ba, Toh.4158, D Ge107a1-126a4.
『菩提心釈』*Bodhicittavivaraṇanāma*.
byang chub sems kyi 'grel pa zhes bya pa, Toh.1800, D Ngi38a5-42b5

『明句論』*Mūlamadhyamakavr̥ttiprasannapadānāma*.

dbu ma rtsa ba'i 'grel pa tshig gsal ba zhes bya ba, Toh.3860, D 'A1a1-200a7.

『六十頌如理論』*Yuktiṣaṣṭhikārikānāma*.

rigs pa drug cu pa'i tshig le'ur byas pa zhes bya ba, Toh.3825, D Tsa20b1-22b6.

『六十頌如理論註』*Yuktiṣaṣṭhikāvr̥tti*.

rigs pa drug cu pa'i 'grel pa, Toh.3864, D Ya1a1-30b6.

チベット撰述論書

『善説心髄』*legs bshad snying po*.

drang ba dang nges pa'i don rnam par 'byed pa'i bstan bcos legs bshad snying po（『未了と了の義を弁別する論書・善説心髄』）, Toh.5396, Pha K1a1-119a5; H1a1-114a1.

『解説・心髄荘厳』*rnam bshad snying po'i rgyan*.

shes rab kyi pha rol tu phyin pa'i man ngag gi bstan bcos mngon par rtogs pa'i rgyan gyi 'grel pa don gsal ba'i rnam bshad snying po'i rgyan ces bya ba（『般若波羅蜜多経口訣の論書・現観荘厳註・明義の解説・心髄荘厳』）, Toh.5433, Kha K1a1-354a5; H1a1-346a6.（『現観荘厳論根本偈』とハリバドラの『小註』（『明義』*Sphuṭārthā*）, Toh.3793, D Ja78b1-140a7 に対する註釈書）

参考文献

瓜生津 2004

瓜生津 隆真「六十頌如理論」（梶山隆一、瓜生津隆真『龍樹論集』）（中央公論新社、2004）

瓜生津 2023

瓜生津 隆真『龍樹（ナーガールジュナ）：空の論理と菩薩道』（大法輪閣、2023）

本庄

本庄 良文『倶舎論註ウパーイカーの研究 訳註篇上』（『阿毘達磨倶舎論釈ウパーイカー』（*Abhidharmakoṣaṭīkopāyikānāma; chos mnon pa'i mdsod kyi 'grel bshad nye bar mkho ba zhes bya ba*, Toh.4094, D Ju1a1-287a7.）の蔵訳よりの註付き和訳研究）

松本

松本 史朗『チベット仏教哲学』（大蔵出版、1997）

横山

横山 剛『中観五蘊論：全訳チャンドラキールティ』（起心書房、2021）

李・叶

李 学竹　叶 少勇『六十如理頌　梵蔵漢合校・異読・訳註』（梵蔵漢仏典叢書②）（中西書局、2014）

Amano

Abhisamayālaṃkāra-kārikā-śāstra-vivṛti, Haribhadra's Commentary on the Abhisamayālaṃkāra-kārikā-śāstra, Edited for the first time from a Sanskrit manuscript By Koei H. Amano, Heirakuji-Shoten, Kyoto, 2000.（ハリバドラ『現観荘厳論小註』の梵語原典）

de la Valée

Mūlamadhyamakakārikās (Mādhyamikasūtras) de Nāgārjuna *avec la Prasannapadā Commentaire de* Candrakīrti. Publiée par Louis de la Valée Poussin (Biblioyheca Buddhica IV.), Meicho-fukyū-kai, 1977.

Hahn (ed.)

Hahn, Michael, *The Basic Texts (Sannskrit, Tibetan, Chinese)* (Nāgārjuna's *Ratnāvalī*), Indica et Tibetica Verlag, 1982.

Kumar

B. Kumar: "The Critical Edition of Yuktiṣaṣṭika-Kārikā of Nāgārjuna", The Tibet Journal 18.3 (1993), pp. 3-16.

Li (ed.)

Madhyamakāvatāra-kārikā Chapter 6 in: *Journal of Indian Philosophy*; Dordrecht, vol. 43, iss. 1, Mar. 2015, pp. 1-30 (published with open access at Springerlink.com).

Lindtner

Lindtner, Christian, *Nagarjuniana: Studies in the Writings and Philosophy of Nāgārjuna*, Motilal Banarsidass, First Indian Edition: Delhi, 1987.

Suzuki (ed.)

Sanskrit Fragments and Tibetan Translation of Candrakīrti's *Bodhisattvayogācāracatuḥśatakaṭīkā*, The Sankibo Press, 1994.

Tshultrim (ed.)

Tsongkhapa's Essence of True Eloquence, by Tsong khapa, Critically edited by Tshultrim Kelsang Khangkar, Published by the Tibetan Buddhist Culture Association Minamida-cho 22-9, Jodo-ji, Sakyo-ku, Kyoto, Japan, 2021.

---

1 D Tsa20b1-2.
གང་གི་སྐྱེ་དང་འཇིག་པ་དག །(a)…
D Ya2a3; 瓜生津 2004, p. 11.
གང་དག་སྐྱེ་དང་འཇིག་པ་དག །འདི་ཡི་ཚུལ་གྱིས་རབ་སྤངས་པ། །(ab)…
namas tasmai munīndrāya pratītyotpādavādine |… (李・叶 p. 2)
*[…yenānena vidhānena niṣiddhāv udayavyayau ||]
歸命三世寂默主　　宣説緣生正法語
若了諸法離緣生　　所作法行如是離 (T 1575, Vol. 30, 254b23-24)

2 Toh.4158, D Ge107a4, I k. 5a, Hahn (ed.), p. 2f.

śrāddhatvād bhajate dharmaṁ
因信能持法. (T 1656, Vol. 32, 493b15)

3 D Tsa20b2.
གང་གིས་བློ་གྲོས་ཡོད་མེད་ལས།། (a)
D Ya3b4; 瓜生津 2004, p. 15.
གང་བློ་ཡོད་དང་མེད་པ་ལས།། (a)…དེ་དག་ཟབ་མོ་དམིགས་མེད་པའི། །རྐྱེན་གྱི་དོན་ལ་རྣམ་པར་བསྒོམ།། (cd)
astināstivyatikrāntā buddhir yeṣāṁ nirāśrayā |
gambhīras tair nirālambaḥ pratyayārtho vibhāvyate || (Lindtner p. 102;李・叶 p. 4)
離有無二邊　　智者無所依
甚深無所緣　　緣生義成立 (T1575, Vol. 30, 254b25-26)

4 『宝星陀羅尼経』D Na189a7-b1 (b2-3).
Mahāsannipātaratnaketudhāraṇīsūtra
karmakleśasahetukāraṇavatī lokapravṛttir yathā
karmakleśanivṛttikāraṇam api provāca taṁ nāyakaḥ |
yasmin janmajarāvipattiniyataṁ duḥkhaṁ na santiṣṭhate
taṁ mokṣapravaraṁ sa vādivṛṣabho jñātvā svayaṁ bhāṣate || I.2 ||
『寶星陀羅尼經』T402, Vol. 13, 537b9-12 (c7-10).
煩惱業因緣　　世間如是轉
煩惱業不生　　導師如是説
生老死定壞　　彼解脱無上
如彼勇牛王　　如來自悟説
『大方等大集經』「寶幢分」T397(9), Vol. 13, 129a24-28.
法從縁生。通達是因。因縁滅故。卽是寂靜。世間卽苦。苦因名集。若修八正。世間集滅。若無苦集。我師説言。名為涅槃。善男子。我師唯説如是等法。

5 『入中論』k. 1c. D ’A201b2;『入中論註』D ’A220b3. “kāruṇyacittādvayabuddhi…”

6 『入中論註』D ’A225b3-4.
དེའི་ཚེ་གང་ཟག་གི་བདག་མེད་པ་མངོན་སུམ་དུ་མཐོང་བས་འདི་ནི་འཇིག་ཚོགས་ལ་ལྟ་བ་དང་ཐེ་ཚོམ་དང་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་བརྟུལ་ཞུགས་མཆོག་ཏུ་འཛིན་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཀུན་དུ་སྦྱོར་བ་གསུམ་དང་ཡང་བྲལ་བ་ཡིན་ཏེ། སླར་མི་སྐྱེ་བའི་ཕྱིར་རོ། །”
その際、人無我を現見に見ることによって、これは「有身見と疑と戒禁取」という三結をも離れた者なのであって、というのも再び生じないからである。

7 D Tsa20b2.
…མེད་ཉིད་རྣམ་པར་བཟློག་ཟིན་གྱིས།། (b)
D Ya4a7; 瓜生津 2004, p. 17.
ཉེས་པ་ཐམས་ཅད་འབྱུང་བའི་གནས། །མེད་པ་རྣམ་པར་བཟློག་ཟིན་གྱིས།།
*[sarvadoṣākaras tāvad abhāvo vinivāritaḥ |]
若謂法無性　　卽生諸過失 (T1575, Vol. 30, 254b27)

8 『明句論』参照。
Toh.3860, D ’A13a4-5.
བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དགེ་སློང་དག་འདི་ནི་བདེན་པ་དམ་པ་སྟེ། འདི་ལྟ་སྟེ། སླུ་བ་མེད་པའི་ཆོས་ཅན་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའོ། །…ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་སོ། །
世尊が「比丘らよ、これは勝れた諦であって、すなわち欺き無き法を有する涅槃である。……」云々とお説きになったのである。
uktaṁ bhagavatā etad dhi bhikṣavaḥ paramaṁ satyaṁ yad uta amoṣadharma nirvāṇam…ityādi | (de la Valée, p. 41, ll. 4-5.)

Toh.3860, D ’A81a2-3.
དགེ་སློང་དག་…མི་སླུ་བའི་ཆོས་ཅན་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་བདེན་པ་དམ་པའོ་
比丘らよ、……欺かない法を有する涅槃なのであるもの、それは勝れた諦である。
bhikṣavaḥ paramaṁ satyaṁ yad idam amoṣadharma nirvāṇam (de la Valée, p. 237, ll. 11-12.)

9 D Tsa20b2-3.
རིགས་པའི་གང་གིས་ཡོད་ཉིད་དང་། །བཟློག་པར་འགྱུར་བ་མཉན་པར་གྱིས། །
D Ya4b1; 瓜生津 2004, p. 18.
རིགས་པ་གང་གིས་ཡོད་པ་ཡང་། །བཟློག་པར་བྱ་བ་མ་ཉན་པར་གྱིས། །
*[nirvartyate yathā yuktyā bhāvo ’pi śravaṇaṁ kuru ||]
智者應如理　　伺察法有性 (T1575, Vol. 30, 254b28)

10 D Tsa20b3. D Ya4b7; 瓜生津 2004, p.19.
*[…yathā bālair vikalpitaḥ |] (3b)
……如愚者分別 (3b) (T1575, Vol. 30, 254b29)

11 D Tsa20b3.
…དངོས་པོ་གལ་ཏེ་བདེན་འགྱུར་ན། །(b)…
D Ya4b7; 瓜生津 2004, p. 19.
…དངོས་པོ་དེ་སྟེ་བདེན་གྱུར་ན། །དེ་དག་དངོས་མེད་རྣམ་ཐར་དུ། །གང་ཕྱིར་མི་འདོད་རྒྱུ་དེ་ཅི། །(b-d)
*[bhāvo yadi bhavet satyaṁ yathā bālair vikalpitaḥ |
vimokṣas tadabhāvena ko necchet kim na kāraṇāt ||]
若有性實得　如愚者分別
無性卽無因　解脱義何立 (T1575, Vol. 30, 254b29-c1)

12『明句論』D ’A8b1ff.; de la Valée p. 25ff.参照。註 120 参照。

13 D Tsa20b3. D Ya5b6; 瓜生津 2004, p. 22.
*[vimokṣo nāsti bhāvena bhāvo nāsti hy abhāvataḥ |]
不可説有性　不可説無性 (T1575, Vol. 30, 254c2)

14 Toh.4158, D Ge109a3, I k. 57b, Hahn (ed.), p. 24f.
sugatiṁ yāti cāstikaḥ |
執有生善道 (T 1656, Vol. 32, 494c1)

15 Toh.4158, D Ge109a2-3, I k. 57a, Hahn (ed.), p. 24f.
nāstiko durgatiṁ yātiṁ
執無墮惡趣 (T 1656, Vol. 32, 494c1)

16 D Tsa20b4. D Ya6a; 瓜生津 2004, p. 22.
*[bhāvābhāvaparijñānān mahātmāpi vimucyate ||]
了知性無性　　大智如理説 (T1575, Vol. 30, 254c3)

17 Toh.4158, D Ge109a3, I k. 57d, Hahn (ed.), p. 24f.
mokṣam advayaniśritaḥ ||
不二依解脱 (T 1656, Vol. 32, 494c2)

18 D Tsa20b4.
D Ya6b7; 瓜生津 2004, p. 24.
ཡང་དག་མ་མཐོང་འཛིག་རྟེན་དང་། །(a)…
saṁsāraṁ caiva nirvāṇaṁ manyante ’tattvadarśinaḥ | (Lindtner p. 104)
nirvāṇaṁ caiva lokaṁ ca manyante ’tattvadarśinaḥ | (李・叶 p. 12)
涅盤與生死　　勿觀別異性 (T1575, Vol. 30, 254c4)

19 D Tsa20b4.

D Ya7a3; 瓜生津 2004, p. 25.
ཡང་དག་མཐོང་བས་འཇིག་རྟེན་དང་།། (c)…
na saṁsāraṁ na nirvāṇaṁ manyante tattvadarśinaḥ ‖ (Lindtner p. 104)
naiva lokaṁ na nirvānaṁ manyante tattvadarśinaḥ ‖ (李・叶 p. 12)
非涅槃生死　　二性有差別 (T1575, Vol. 30, 254c5)

20 Toh.3864, D Ya7b1-2.
དེ་ལ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ནི་བདེ་བ་ལ་སོགས་པར་འཛིན་པ་སྟེ། ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡང་དེའི་བདག་ཉིད་དུ་དངོས་པོ་རྣམ་པར་མི་གནས་པའི་ཕྱིར་རོ།།
ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་ནི་སྡུག་བསྔལ་བ་ལ་སོགས་པ་སྟེ། དངོས་པོ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡང་དེའི་བདག་ཉིད་དུ་དངོས་པོ་རྣམ་པར་མི་གནས་པའི་ཕྱིར་རོ།།
ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་ནི་སྡུག་བསྔལ་བ་ལ་སོགས་པ་སྟེ། དངོས་པོ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་དེའི་བདག་ཉིད་དུ་ཡོད་པའི་ཕྱིར་རོ།།
そのうち、顛倒とは楽などとして執ることであって、というのも、世俗においてもそれを本性として事物が住していないからである。
不顛倒とは苦など〔として執ること〕であって、というのも、事物が世俗においてもそれを本性として事物として住していないからである。
不顛倒とは苦など〔として執ること〕であって、というのも、事物が世俗においてそれを本性として有るからである。

21 D Tsa20b4-5.
D Ya8a3; 瓜生津 2004, p. 28.
…དེ་གཉིས་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ནོ།། (b)
nirvāṇaṁ ca bhavaś caiva dvayam etan na vidyate | (李・叶 p. 14)
生死及涅槃　　二倶無所有 (T1575, Vol. 30, 254c6)

22 D Tsa20b5.
D Ya8a6; 瓜生津 2004, p. 29.
སྲིད་པ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ནི། །མྱ་ངན་འདས་ཞེས་བརྗོད་པ་ཡིན།།
parijñānaṁ bhavasyaiva nirvāṇam iti kathyate ‖ (李・叶 p. 14)
若了知生死　　此卽是涅槃 (T1575, Vol. 30, 254c7)

23 D Tsa20b5.
…ཇི་ལྟར་འགོག་པར་བརྟགས་པ་བཞིན།། (b)…
D Ya8b1-2; 瓜生津 2004, p. 29.
དང་པོ་སྐྱེས་པ་ཞིག་པ་ལ། །ཇི་ལྟར་འགོག་པ་བརྟག་པ་བཞིན། །དེ་བཞིན་སྒྱུ་མ་བྱས་པ་ལྟར། །མཁས་པ་དག་གིས་འགོག་པར་དགོངས།།
*[sambhavavibhave bhāve nirodhaḥ kalpito yathā |
māyākṛto nirodho ’yam sadbhis tathaivam iṣyate ‖]
破彼生有性　　分別滅亦然
如幻所作事　　滅現前無實 (T1575, Vol. 30, 254c8-9.)

24 『雜阿含經』T99, Vol. 2, passim. 「我生已盡……所作已作」.『律本事』འདུལ་བ་གཞི། Toh.1, D Ka, passim.; N. Dutt ed. *Gilgit Manuscripts*, Vol. 3, Pt. 1, 1947, pp.48, 50, 53, etc. “kṣīṇā me jātir… kṛtaṁ karaṇīyaṁ”;T1444, Vol. 23, 1025a8-9; T1448, Vol. 24, passim., etc.「我生已盡……所作已辦」

25 D Tsa20b7, k. 11c.

26 Toh.3864, D Ya13b1-2.
རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བའི་དོན་དེ་མཚན་ཉིད་གཅིག་ཏུ་མཐོང་སྟེ། རིམ་གྱིས་གོམས་པར་བྱས་ནས་མ་རིག་པ་མ་ལུས་པར་འགགས་ཏེ། རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་དམིགས་པའི་ཤེས་པ་ལ་གནས་པ་ནི་མཐོང་བའི་ཆོས་ལ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་དང་བྱ་བ་

བྱས་པ་ཞེས་བྱ་བར་རྣམ་པར་གཞག་སྟེ་གཞན་དུ་མ་ཡིན་ནོ།།

縁起生の義、それが一相として見えて、次第に数習してから無明が残りなく滅して、縁起生の体性を所縁とする知に安住する者が現法において涅槃すること、および〔涅槃と〈知に安住する者〉を〕所作・能作として建立するが、他として〔建立したの〕ではないのである。

27 Toh.3861, D ’A211a7-b1, k. VI 145.

ལྟ་རི་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་རྡོ་རྗེ་ཡིས།།
བཅོམ་བདག་གང་དང་ལྷན་ཅིག་འཇིག་འགྱུར་བ།།
འཇིག་ཚོགས་ལྟ་རི་ལྷུན་སྟུག་ལ་གནས་པ།།
རྩེ་མོ་མཐོ་བར་གྱུར་པ་ འདི་དག་གོ །

見の山――無我を了解する金剛により
砕破された我がそれと一緒に消滅することになるところのもの――とは、
有身見という高大な山に存在し、
頂の高くなったもの、これらである。

etāni tāni śikharāṇi samudgatāni satkāyadr̥ṣṭivipulācalasaṁsthitāni |
nairātmyabodhakuliśena vidāritātmā bhedaṁ prayāti saha tair api dr̥ṣṭiśailaḥ || (Li (ed.), p. 22.)

この偈頌だけでは、有身見と預流との関連はよく分からないが、『入中論自註』Toh.3862, D’A302b5-7には、

དེ་ལ་འཇིག་ཚོགས་ལ་ལྟ་བའི་རིའི་རྩེ་མོ་ཉི་ཤུ་མཐོ་བ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རྡོ་རྗེས་བཅོམ་ནས་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ་མངོན་དུ་བྱས་སོ་ཞེས་གང་ལུང་ལས་གསུངས་པ་ནི།

ལྟ་རི་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་རྡོ་རྗེ་ཡིས།།
བཅོམ་བདག་གང་དང་ལྷན་ཅིག་འཇིག་འགྱུར་བ།།
འཇིག་ ཚོགས་ལྟ་རི་ལྷུན་སྟུག་ལ་གནས་པའི།།
རྩེ་མོ་མཐོ་བར་གྱུར་པ་འདི་དག་གོ །

འཇིག་ཚོགས་ལ་ལྟ་བའི་རི་བོ་འཕགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རྡོ་རྗེ་མ་བབས་པས་ཉིན་རེ་བཞིན་ཉོན་མོངས་པའི་བྲག་རྡོ་འཕེལ་བ། འཁོར་བ་ཐོག་མ་མེད་པ་ནས་བྱུང་བ། དཔངས་ཁམས་གསུམ་ དུ་མཐོ་བ། ཕྱོགས་ཀྱི་ངོས་མ་ལུས་པར་ཁྱབ་པ། མ་རིག་པའི་གསེར་གྱི་ས་གཞི་ལས་འཐོན་པ། བདག་མེད་པ་ཁོང་དུ་ཆུད་པའི་རྡོ་རྗེས་བཤིག་པ་ན། རྩེ་མོ་ཆེས་མཐོ་བ་གང་དག་དང་ལྷན་ཅིག་འཇིག་པར་འགྱུར་བ་དེ་དག་ནི་རྩེ་མོ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱའོ།།

そのうち、「有身見という山の二十の高き頂を智の金剛によって破砕してから預流果を現証したのである。」と何で聖教にお説きになったのか、

見の山――無我を了解する金剛により
砕破された我がそれと一緒に消滅することになるところのもの――とは、
有身見という高大な山に存在し、
頂の高くなったもの、これらである。

有身見という山――聖者の智の金剛が下されないことによって日毎に煩悩の岩石が増大したもの、無始の輪廻から生起したもの、高さが三界ほど高いもの、方角を余すことなく満たすもの、無明という黄金の大地より聳えたもの――を無我に通暁する金剛によって消滅させたときに、一緒に消滅することになるところの頂の大いに高き諸々のもの、それらが〔二十の〕頂なのだと知るべきである。

と、有身見を断って預流果を現証することが明記されている。

なお「有身見という山の二十の頂」とは、五蘊の各々について「……は我である」「我は……を具えている」「……に我は有る」「我に……は有る」という四句分別をなして、二十我見となしたもののことである。『入中論自註』Toh.3862, D’A302a6-b4 *ad* Toh.3861, D ’A211a6-7, k. VI 144.参照。

２８ 『中観五蘊論』では、有身見は見所断のうちの見苦所断のみに含まれ、修所断には全く含まれない。Toh.3866, D Ya260a2-5, b5-261a1;横山 p. 104, pp. 105f.参照。

２９ D Tsa20b5-6.
…ཞིག་ཤེས་པ་དེར་ཇི་ལྟར་འགྱུར། །(d)
D Ya8b5; 瓜生津 2004, p. 30.
རྣམ་པར་འཇིག་པས་འགོག་འགྱུར་གྱི། །འདུས་བྱས་ཤེས་པས་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་ནི་སུ་ལ་མངོན་སུམ་འགྱུར། །ཞིག་ཅེས་པ་དེ་ཇི་ལྟ་བུ། །
*[saṁskṛto na parijñāto nirodho vibhave sati |
pratyakṣam bhūyate kasmin vibhavo jñāyate katham ||]
若滅有所壞　　知彼是有為
現法尚無得　　復何知壞法 (T1575, Vol. 30, 254c10-11.)

３０ D Tsa20b6. D Ya10a5; 瓜生津 2004, p. 34.
*[yadi skandhanirodhena bhaven na kleśasaṁkṣayaḥ |]
彼諸蘊不滅　　染盡卽涅槃 (T1575, Vol. 30, 254c12)

３１ 『六十頌如理論註』Toh.3864, D Ya10a7-b1.参照。
དེ་ལ་མདོ་སྡེ་ལས་སྡུག་བསྔལ་འདི་ཞེས་བྱ་བའི་ཚིག་གིས་ནི་ད་ལྟར་ཉིད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་དབང་དུ་བྱས་ཏེ། མ་ལུས་པར་སྤངས་པ་ནས་ནུབ་པར་གྱུར་པའི་བར་དུ་གསུངས་སོ། །
མ་འོངས་པའི་སྡུག་བསྔལ་གྱི་དབང་དུ་བྱས་ཏེ། སྡུག་བསྔལ་གཞན་གྱིས་མཚམས་མི་སྦྱོར་ཞེས་བྱ་བ་ནས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཟད་དོ་ཞེས་བྱ་བའི་ཚིག་ནི་ད་ལྟར་ཉིད་ཀྱི་མི་སྐྱེ་བར་བསྟན་པའོ། །
འདི་ལས་སྲིད་པ་གཞན་མི་ཤེས་སོ་ཞེས་བྱ་བའི་ཚིག་ནི་མ་འོངས་པའི་སྡུག་བསྔལ་དང་སྦྱོར་བར་ངེས་སོ། །
そのうち、経部での「この苦は」という句は現在だけの苦に関わっていて、「残りなく捨断された」から「没することになった」に至るまでお説きになったのである。
未来の苦に関わって、「他の苦が結生しない」から「涅槃は尽きたのである。」という〔に至るまでの〕句は、現在だけの苦の生でないと教示するものである。
「これ以外の有(生存)は知らないのである。」という句は、未来の苦と結び付くと決定しているのである。

３２ 『雜阿含經』卷第十三(306) T99, Vol. 2, 88a9.「彼苦無餘斷。」『四百論註』Toh.3865, D Ya156a3;『倶舎論釈ウパーイカー』Toh.4094, D Ju98b7, 本庄 p. 271 参照。

３３『六十頌如理論註』Toh.3864, D Ya10a5-6 参照。
སྡུག་བསྔལ་འདི་མ་ལུས་པར་སྤངས་པ་རབ་ཏུ་བཏང་བ་བྱང་བར་གྱུར་བ་ཟད་པ་འདོད་ཆགས་དང་བྲལ་བ་འགོག་པ་ཉེ་བར་ཞི་བ་ནུབ་པ…
この苦は残りなく捨断された、放棄された、浄化することになった、尽きた、貪欲を離れた、滅した、寂静した、没したこと……

３４ 『雜阿含經』T99, Vol. 2, passim.「自知不受後有」『入中論自註』Toh.3862, D ’A343a2 参照。

３５ 『雜阿含經』T99, Vol. 2, passim.「我生已盡」『入中論自註』Toh.3862, D ’A343a2 参照。

３６ この部分のタルマリンチェンの記述は『六十頌如理論註』本文の記述が圧縮されており、少々わかりにくい。
『六十頌如理論註』では、「この苦は残りなく捨断された」と「これ以外の有(生存)は知らないのである。」とは別の経からの引用であり、前者の経文の前段に「生は尽きた」という文言が来る。『六十頌如理論註』の解説によれば、「生は尽きた」は、「この苦は残りなく捨断された」と同じく現在の苦に関わるものであり、「これ以外の有(生存)は知らないのである。」のような未来の苦に関わるものではない、という。註 31 参照。

３７ 『宝鬘』Toh.4158, D Ge108a5-6, I k. 35ab, Hahn (ed.), p. 14f.
skandhagrāho yāvad asti tāvad evāham ity api |
陰執乃至在　　我見亦恒存 (T 1656, Vol. 32, 494a15)

『入中論自註』Toh.3862, D 'A227a1 参照。

38 『六十頌如理論註』Toh.3864, D Ya10b4-5 参照。

39 註 4 参照。

40 Toh.138, D Na188b6.
དེ་ནས་ཀུན་དུ་རྒྱུ་ཉེ་རྒྱལ་གྱིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ཐོས་ནས། …དེས་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པའི་འབྲས་བུ་ཐོབ…
『寶星陀羅尼經』T402, Vol. 13, 537b13-14.
爾時優波底沙聞此法已。……得須陀洹果。
『大方等大集經』「寶幢分」T397(9), Vol. 13, 129a28-29.
憂波提舍聞是語已。得……名須陀洹。

41 『律本事』Toh.1, D Ka39b6-40a3.
དེ་ནས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་ཤཱ་རིའི་བུ་འདི་སྙམ་དུ་སེམས་ཏེ། …སེམས་རྣམ་པར་གྲོལ་ལོ།།
それから、具寿シャーリプトラは以下のように思って、……心が解脱したのである。
『根本説一切有部毘奈耶出家事』卷第二 T1444, Vol. 23, 1028c17-18.
時具壽舍利子，斷諸煩惱，證阿羅漢果。
『別譯雜阿含經』卷第十一(203) T100, Vol. 2, 449b22-24.
時舍利弗如是觀察。諸法無常。即便離欲證成。棄捨諸見。無生 漏盡。心得解脱。

42 D Tsa20b6.
གང་ཚེ་འདིར་ནི་འགགས་གྱུར་པ།། (c)…
D Ya11a4; 瓜生津 2004, p. 37.
གང་ཚེ་དེ་ཡི་དེ་འགགས་པ།། (c)…
*[yadā cāyaṁ niruddhaḥ syāt tadā mokṣo bhaviṣyati ||]
若了知滅性　　彼卽得解脱 (T1575, Vol. 30, 254c13)

43 D Tsa20b6-7.
མ་རིག་རྐྱེན་གྱིས་བྱུང་བ་ལ། །ཡང་དག་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་གཟིགས་ནས། །སྐྱེ་བ་དང་ནི་འགགས་པའང་རུང་།། (a-c)…
D Ya11a7; 瓜生津 2004, p. 37f.
མ་རིག་རྐྱེན་གྱིས་བྱུང་བ་ལ། །ཡང་དག་ཤེས་པས་རྣམ་བརྟགས་ན།། (ab)…གང་ཡང་དམིགས་པར་མི་འགྱུར་རོ།། (d)
avidyāpratyayotpanne samyagjñānāvalokite |
utpādo vā nirodho vā na kaścid upalabhyate || (李・叶 p. 22)
若生法滅法　　二俱不可得
正智所觀察　　從無明緣生 (T1575, Vol. 30, 254c14-15)

44 D Tsa20b7.
D Ya11b7; 瓜生津 2004, p. 39.
མཐོང་བའི་ཆོས་ལ་མྱ་ངན་འདས། །བྱ་བ་བྱས་པའང་དེ་ཉིད་དོ།།
dṛṣṭe dharme ca nirvāṇaṁ kṛtakṛtyaṁ tad eva ca | (李・叶 p. 22)
若見法寂靜　　諸所作亦然 (T1575, Vol. 30, 254c16)

45 註 24 参照。

46 D Ya12a2-3.

47 D Tsa20b7.
D Ya12a6; 瓜生津 2004, p. 40.
ཆོས་ཤེས་དེ་ཡི་འོག་ཏུ་ནི། །འདི་ལ་བྱེ་བྲག་དབྱེ་ཡོད་ན།།
*[dharmajñānam paraṁ yatra bhedas tu tatra vidyate ||]
知此最勝法　　獲法智無邊 (T1575, Vol. 30, 254c17)

48 D Tsa20b7-21a1.

…རྣམ་པར་མི་མཁས་དེ་ཡི་ནི། །(c)…
D Ya12a6; 瓜生津 2004, p. 40.
ཤིན་ཏུ་ཕྲ་བའི་དངོས་ལ་ཡང་། །(a)…
*[atisūkṣmasya bhāvasya jātir yena vikalpitā |
pratyayodbhavam artham na paśyati so ’vicakṣaṇaḥ ||]
縁生性可見　　是義非無見
此中微妙性　　非縁生分別 (T1575, Vol. 30, 254c18-19)

49 「繁雑な分類を好む」の意。

50 D Tsa20b7-21a1.
…ཅི་ཕྱིར་རྫོགས་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས། །དེ་ཡི་རྩོམ་པ་རྣམ་མི་བཤད། །(cd)
D Ya13b2-3; 瓜生津 2004, p. 43f.
… འཁོར་བ་གལ་ཏེ་རྣམ་བཟློག་ན། །རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་། །ཅི་ཕྱིར་དེ་ཡི་རྩོམ་མི་བཟད། །(b-d)
*[saṁkleśakṣīnabhikṣūṇāṁ samsārāc cen nivāryate |
kutaḥ sampannabuddhaiś ca tasyārambho na bhāṣitaḥ |]
佛正覺所説　　有説非無因
若盡煩惱源　　卽破輪迴相 (T1575, Vol. 30, 254c20-21)

51 D Tsa21a1-2.
D Ya14a1; 瓜生津 2004, p. 45.
…ལྟ་བར་གྱུར་པ་ཡོངས་སུ་འཛིན། །(b)
*[ārambhe sati caikānte bhave dṛṣṭiparigrahaḥ |]
諸法決定行　　見有作有取 (T1575, Vol. 30, 254c22)

52 D Tsa21a2.
རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་གང་། །(c)…
D Ya14a5-6; 瓜生津 2004, p. 45.
*[yaḥ pratītyasamutpādas tasya pūrvaṁ paraṁ vā kim ||]
前後際云何　　從縁所安立 (T1575, Vol. 30, 254c23)

53 D Tsa21a2.
སྔོན་སྐྱེ་བ་ནི་ཇི་ལྟར་ན། །ཕྱི་ནས་སླར་ཡང་བཟློག་པར་འགྱུར། །
D Ya14a4; 瓜生津 2004, p. 45.
སྔོན་སྐྱེས་པ་ནི་ཇི་ལྟ་བུར། །ཕྱི་ནས་རབ་ཏུ་ལྡོག་པར་འགྱུར། །
*[samutpannaṁ kathaṁ pūrvaṁ paścāt punar nivāryate |]
云何前已生　　彼後復別轉 (T1575, Vol. 30, 254c24)

54 註 52 参照。

55 D Tsa21a2.
D Ya14a6; 瓜生津 2004, p. 46.
སྔོན་དང་ཕྱི་མའི་མཐའ་སྤངས་པས། །(c)…
*[pūrvāparāntavihīno mokṣaḥ khyātir māyopamaḥ ||]
故前後邊際　　如世幻所見 (T1575, Vol. 30, 254c25)

56 D Tsa21a2-3.
D Ya14b2; 瓜生津 2004, p. 46.
གང་ཚེ་སྒྱུ་མ་བྱུང་ཞེའམ། །གང་གི་ཚེ་ན་འཇིག་འགྱུར་ཞེས། །(ab)…སྒྱུ་མ་མི་ཤེས་ཡོངས་སུ་རྨོངས། །(d)
*[bhavatīdaṁ yadā māyā nakṣyatīti tadaiva hi |
māyājñānaparābhūto māyājñānena mohitaḥ ||]
云何幻可生　　云何有所著

癡者於幻中　　求幻而為實 (T1575, Vol. 30, 254c26-27)

57 D Tsa21a3.
སྲིད་པ་སྨིག་རྒྱུ་སྒྱུ་འདྲ་བས། །(a)…ལྟ་བས་ཡོངས་སུ་སྣད་མི་འགྱུར། །(d)
D Ya14b5; 瓜生津 2004, p. 47.
སྲིད་པ་སྨིག་རྒྱུ་སྒྱུ་འདྲ་བས། །བློ་ཡིས་མཐོང་བར་གྱུར་ན་ནི། །(ab)
*[yathā marīcikā māyā bhavam buddhyā hi paśyati |
pūrvāntaṁ vāparāntaṁ vā na dṛṣṭyā parikliśyate ||]
前際非後際　　執見故不捨
智觀性無性　　如幻焰影像 (T1575, Vol. 30, 254c28-29)

58 D Tsa21a3-4.
…འཁོར་ལོའི་འགྲོ་བ་རྣམ་མི་རྟོག །(d)
D Ya14b7-15a1; 瓜生津 2004, p. 47.
…སྐྱེ་དང་འགག་པར་རྣམ་བརྟག་པ། །དེ་དག་རྟེན་འབྱུང་འཁོར་ལོ་ཡི། །འགྲོ་བ་ཤིན་ཏུ་མི་ཤེས་སོ། །(b-d)
*[saṁskṛtaṁ ye hi manyante bhaṅgotpādavikalpitam |
pratītyotpādacakreṇa vijānanti na te jagat ||]
若謂生非滅　　是有為分別
而彼緣生輪　　隨轉無所現 (T1575, Vol. 30, 255a1-2)

59 現量・比量・譬喩量・聖教量の四つ。

60 『四百論註』Toh.3865, Ya229a5; Suzuki (ed.) p. 372, ll. 1-2, p. 373, ll. 6-8.
དེ་ལྟར་ཡོངས་སུ་དཔྱད་པ་ན་དངོས་པོ་རྣམས་ཀྱི་རང་བཞིན་འགྲུབ་པར་མི་འགྱུར་བས་སོ་སོ་ནས་དངོས་པོ་རྣམས་ལ་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུ་དེ་ཉིད་ལྷག་མ་ལུས་པར་འགྱུར་རོ། །
tad evaṁ parikṣyamāṇā bhāvāḥ svabhāvasiddhā na bhavantīti saiva māyopamatāvaśiṣyate bhāvānām |
そのように十全に伺察したときに諸事物の自性が成立していることにならないので、それぞれ諸事物に幻術のごときもの、それこそが残余することになるのである。
の趣意。
本文の“སོང་སོང་ནས”は、『入中論自註』のものを上の引用文中の“སོ་སོ་ནས”と混同したのかもしれない。次註参照。なお、サンスクリット原文に“སོ་སོ་ནས”に該当する語は無い。

61 『入中論自註』Toh.3862, ’A252a3.
སོང་སོང་ནས་སྒྲ་ཙམ་འབའ་ཞིག་ལུས་པར་འགྱུར་…
なりなりて、言葉である程度のものが残ることになる……

62 『入中論自註』の誤りか。Toh.3862, ’A255a5.
…སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱི་དོན་དམ་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་འཕགས་པ་སྣང་བ་དང་བཅས་པའི་སྤྱོད་ཡུལ་ཅན་རྣམས་ཀྱི་ཀུན་རྫོབ་ཙམ་ཡིན་…
……異生らの勝義であるもの、それこそが顕現を伴う行境を有する聖者らの唯世俗なのだ……

63 『入中論』Toh.3861, D ’A205a5-6, k. VI 23ab;『入中論自註』Toh.3862, D ’A253a5.
དངོས་ཀུན་ཡང་དག་བརྫུན་པ་མཐོང་བ་ཡིས། །དངོས་རྙེད་ངོ་བོ་གཉིས་ནི་འཛིན་པར་འགྱུར། །
samyagmṛṣādarśanalabdhabhāvaṁ
rūpadvayaṁ bibhrati sarvabhāvāḥ | (Li (ed.), p. 7.)

64 Toh.60, D Nga62a2.
ཀུན་རྫོབ་དེ་ལ་དོན་དམ་སུ་སྨྲ་བ། །དེ་དག་ཉོར་བའི་བློ་ལྡན་ཤེས་པར་བྱ། །
『父子合集經』T320, Vol. 11, 942b12.
此依世俗談眞諦　　由染慧故起顛倒
『大寶積經』「菩薩見實會第十六」T310 (16), Vol. 11, 379a7.

於俗諦中説眞者　彼顛倒慧應當知

65 Toh.3861, D ’A208a2, k. VI 80ab;
ཐ་སྙད་བདེན་པ་ཐབས་སུ་གྱུར་པ་དང་། །
དོན་དམ་བདེན་པ་ཐབས་བྱུང་གྱུར་པ་སྟེ། །
Toh.3862, D ’A274b4-5.
ཐ་སྙད་བདེན་པ་ཐབས་སུ་གྱུར་པ་དང་། །
དོན་དམ་བདེན་པ་ཐབས་འབྱུང་གྱུར་ པ་དེ། །
upāyabhūtaṁ vyavahārasatyam
upeyabhūtaṁ paramārthasatyam | (Li (ed.), p. 14.)

66 Toh.3861, D ’A215a4-5, k. VI 226; Toh.3862, D ’A325a5-6.
ཀུན་རྫོབ་དེ་ཉིད་གཞོག་ཡངས་དཀར་པོ་རྒྱས་གྱུར་པ། །
ངང་པའི་རྒྱལ་པོ་དེ་ནི་སྐྱེ་བོའི་ངང་པ་ཡིས། །
མདུན་དུ་བདར་ནས་དགེ་བའི་རླུང་གི་ཤུགས་སྟོབས་ཀྱིས། །
རྒྱལ་བའི་ཡོན་ཏན་རྒྱ་མཚོའི་ཕ་རོལ་མཆོག་ཏུ་འགྲོ། །
jinaguṇajaladheḥ paraṁ sa pāraṁ
vrajati puraskr̥ta eṣa janmihaṁsaiḥ |
śubhapavanabalena rājahaṁsaḥ
pr̥thusitasaṁvr̥titattvajātapakṣaḥ ‖ (Li (ed.), p. 30.)

67 『中論』Toh.3824, D Tsa15a6, k. XXIV20 acd;『明句論』Toh.3860, D ’A168a3-4.
གལ་ཏེ་འདི་ཀུན་མི་སྟོང་ན། །[འབྱུང་བ་མེད་ཅིང་འཇིག་པ་མེད། །]
འཕགས་པའི་བདེན་པ་བཞི་པོ་རྣམས། །ཁྱོད་ལ་མེད་པར་ཐལ་བར་འགྱུར། །
de la Valée, p. 505, l. 18, p. 506, l. 1.
yady aśūnyam idaṁ sarvam [udayo nāsti na vyayaḥ] |
caturṇām āryasatyānām abhāvas te prasajyate ‖
『中論』「觀四諦品第二十四」T1564, Vol. 30, 33b23-24.
若一切不空　[則無有生滅]
如是則無有　四聖諦之法

68 『菩提心釈』Toh.1800, D Ngi41b4-5, k. 88.
ཆོས་རྣམས་སྟོང་པ་འདི་ཤེས་ནས། །ལས་དང་འབྲས་བུ་སྟེན་པ་གང་། །
དེ་ནི་ངོ་མཚར་བས་ངོ་མཚར། །རྨད་དུ་བྱུང་བས་རྨད་དུ་བྱུང་། །

69 『現観荘厳論』Toh.3786, D Ka 10b7-11a2, kk. V40-42.
དམིགས་པ་འཐད་དང་དེ་ཡི་ནི། །ངོ་བོ་ཉིད་ངེས་བཟུང་བ་དང་། །
རྣམ་ཀུན་མཁྱེན་ཉིད་ཡེ་ཤེས་དང་། །དམ་པའི་དོན་དང་ཀུན་རྫོབ་དང་། །
སྦྱོར་དང་དཀོན་མཆོག་གསུམ་པོ་དང་། །ཐབས་བཅས་ཐུབ་པའི་རྟོགས་པ་དང་། །
ཕྱིན་ཅི་ལོག་ནི་ལམ་བཅས་དང་། །གཉེན་པོ་མི་མཐུན་ཕྱོགས་དག་དང་། །
མཚན་ཉིད་དང་ནི་སྒོམ་པ་ལ། །སྨྲ་བ་རྣམས་ཀྱིས་ལོག་རྟོག་པ། །
རྣམ་པ་ཀུན་མཁྱེན་ཉིད་རྟེན་ཅན། །རྣམ་པ་བཅུ་དྲུག་དག་ཏུ་བཞེད། །
所縁の妥当性[1]、それの　自性を決持すること[2]、
一切相知性智[3]、　勝義[4]、世俗[5]、
加行[6]、三宝[7-9]、　方便を伴うもの[10]、牟尼の〔現〕観[11]、
顛倒[12]、道を伴うもの[13]、　対治・所対治両者[14]、
相[15]、　修習[16]についての、論者らの邪分別が

一切相知性を所依とする　十六行相だと主張なさる。

Amano, p. 97, ll. 1-6.

ālambanopapattau ca tatsvabhāvāvadhāraṇe |
sarvākarajñatājñāne paramārthe sasaṁvṛttau ||
prayoge triṣu ratneṣu sopāye samaye muneḥ |
viparyāse samārge ca pratipakṣavipakṣayoḥ ||
lakṣaṇe bhāvanāyāṁ ca matā vipratipattayaḥ |
sarvākārajñatādhārā ṣoḍhā daśa ca vādinām ||

上の偈頌の和訳に示した十六行相の内訳は、『解説・心髄荘厳』*rnam bshad snying po'i rgyan* の以下の記述（Toh.5433, Kha K301b2-5; H302a1-4）に基づく（Cf. Amano, p. 97, ll. 7-21; Toh.3793, D Ja129a4-b2.）。

བཅུ་དྲུག་པོ་གང་ཞེ་ན། ལམ་སྒོམ་པའི་དམིགས་རྣམ་ལ་ལོག་པར་རྟོག་པ་གཉིས་དང་། སྒོམ་པའི་འབྲས་བུ་ལ་ལོག་པར་རྟོག་པ་གཅིག་དང་། གཞིའི་གནས་ལུགས་ཀུན་རྫོབ་དང་། དོན་དམ་བདེན་པ་མི་འཐད་པར་རྩོད་པ་གཉིས་དང་། སྒྲུབ་པ་མི་འཐད་པར་ཐལ་བ་གཅིག་དང་། སྒྲུབ་པའི་རྟེན་སྐྱབས་འགྲོ་ཡུལ་དང་བཅས་པ་མི་འཐད་པར་ཐལ་བ་གསུམ་དང་། སྒྲུབ་པའི་ཁྱད་པར་མི་འཐད་པར་ཐལ་བ་གཅིག་དང་། མངོན་རྟོགས་དང་། དེའི་སྤང་བྱ་མི་འཐད་པར་ཐལ་བ་གཉིས་དང་། ལམ་གྱི་ངོ་བོ་མི་འཐད་པར་ཐལ་བ་གཅིག་དང་། སྤང་གཉེན་གྱི་དབྱེ་བ་མི་འཐད་པར་ཐལ་བ་གཅིག་དང་། བསྒོམ་བྱ་རང་སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་མི་འཐད་པར་ཐལ་བ་གཅིག་དང་། དེ་སྒོམ་པ་མི་འཐད་པར་ཐལ་བ་གཅིག་གོ །

十六とは何かというなら、道を修習する所縁行相[1, 2]についての邪分別二つと、修習の果[3]についての邪分別一つと、基体の真相である世俗[4]と、勝義諦[5]が妥当でないと論難すること二つと、行[6]が妥当でないと帰謬すること一つと、行の所依[7]・帰依[8]・対境[9]を伴うものが妥当でないと帰謬すること三つと、行の限定[10]が妥当でないと帰謬すること一つと、現観[11]と、それの所捨断[12]が妥当でないと帰謬すること二つと、道の体[13]が妥当でないと帰謬すること一つと、捨断・対治の区分[14]が妥当でないと帰謬すること一つと、所修習である自〔相〕・共相[15]が妥当でないと帰謬すること一つと、それを修習すること[16]が妥当でないと帰謬すること一つである。

70 D Tsa21a4.
དེ་དང་དེ་བརྟེན་གང་འབྱུང་དེ། །རང་གི་དངོས་པོར་སྐྱེས་མ་ཡིན། །རང་གི་དངོས་པོ་གང་མ་སྐྱེས། །དེ་ནི་སྐྱེ་ཞེས་ཇི་ལྟར་བྱ། །
D Ya15a6, 7; 瓜生津 2004, p. 48.
དེ་དང་དེ་བརྟེན་གང་བྱུང་བ། །རང་བཞིན་དུ་ནི་དེ་མ་སྐྱེས། །རང་བཞིན་དུ་ནི་གང་མ་སྐྱེས། །དེ་ནི་སྐྱེས་ཞེས་ཇི་སྐད་བྱ། །
tat tat prāpya yad utpannaṁ notpannaṁ tat svabhāvataḥ |
svabhāvena yan notpannam utpannaṁ nāma tat katham || (Lindtner p. 108)
tat tat prāpya yad utpannaṁ notpannaṁ tat svabhāvataḥ |
yat svabhāvena notpannam utpannaṁ nāma tat katham || (李・叶 p. 38)
若已生未生　　彼自性無生
若自性無生　　生名云何得 (T1575, Vol. 30, 255a3-4)

71 D Tsa21a4-5.
… ཟད་ཅེས་བྱ་བར་རྟོག་པ་སྟེ། །(b)…དེ་ཡི་ཟད་ཅེས་ཇི་ལྟར་བརྗོད། །(d)
D Ya15b2; 瓜生津 2004, p. 49.
རྒྱུ་ཟད་པ་ཡིས་ཞི་བ་ནི། །ཟད་ཅེས་བྱ་བར་མངོན་པ་སྟེ། །རང་བཞིན་དུ་ནི་གང་མ་ཟད། །དེ་ལ་ཟད་ཅེས་ཇི་སྐད་བརྗོད། །
*[śāntam hetukṣayād eva kṣīṇaṁ nāmāvabudhyate |
svabhāvena hi yat kṣīṇaṁ tat kṣīṇam ucyate katham ||]
因寂卽法盡　　此盡不可得
若自性無盡　　盡名云何立 (T1575, Vol. 30, 255a5-6)

72 ツォンカパを始めゲルク派では、この偈頌に対するチャンドラキールティの註によって、〈消滅したものは事物・有為だ〉という帰謬派の特徴的な学説の一つ（松本 p. 178 参照）が示されたと解釈する。註 102 参照。

73 D Tsa21a5.
D Ya16b4; 瓜生津 2004, p. 53.
དེ་ལྟར་གང་ཡང་སྐྱེ་བ་མེད། །གང་ཡང་འགག་པར་མི་འགྱུར་རོ། །
na hy atrotpadyate kiṁcin nāpi kiṁcin nirudhyate | (李・叶 p. 42)
無少法可生　　無少法可滅 (T1575, Vol. 30, 255a7.)

74 『律雑事』འདུལ་བ་ཕྲན་ཚེགས་ཀྱི་གཞི། Toh.6, D Da291b2;『ウダーナヴァルガ』ཆེད་དུ་བརྗོད་པའི་ཚོམས། Toh.326, D Sa209a2-3. Cf.『無常経』མི་རྟག་པ་ཉིད་ཀྱི་མདོ། Toh.310, D Sa157a4;『悲華経』འཕགས་པ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་པད་མ་དཀར་པོ་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ། Toh.111, D Cha75a16-7;『四童子三昧経』འཕགས་པ་ཁྱེའུ་བཞིའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ། Toh.136, D Na145b7, etc.

75 デルゲ版の las「作用」の方がタルマリンチェンの本文 lam「道」より理解し易いが、チャンドラキールティ『註』では lam で、また漢訳では「彼生滅二道」となっており、タルマリンチェン版と一致する。註 78 参照。

76 デルゲ版および下記のタルマリンチェンの註釈に則り、dgongs を dgos と読み換える。註 79・93 参照。

77 D Tsa21a5.
སྐྱེ་བ་དང་ནི་འཇིག་པའི་ལས། །(c)…
D Ya16b7. 瓜生津 2004, p. 53.
*[utpādabhaṅgakarmaṇābhiprāyārthaḥ pradarśitaḥ |]
彼生滅二道　　隨事隨義現 (T1575, Vol. 30, 255a8.)

78 註 75 参照。

79 註 76 参照。

80 D Tsa21a5-6.
…དམ་པའི་ཆོས་ཀྱང་རྟོག་པར་གྱུར། །(d)
D Ya17a1-2; 瓜生津 2004, p. 54.
…ངེས་ནི་ཆོས་ཀྱང་རྟོགས་པར་འགྱུར། །(d)
*[utpādajñānato bhaṅgo bhaṅgajñānād anityatā |
anityatvāvabodhāc ca saddharmo hi vibodhitaḥ ||]
知生卽知滅　　知滅知無常
無常性若知　　不得諸法底 (T1575, Vol. 30, 255a9-10)

81 『法華経』「譬喩品第三」の記述を連想させる。

82 D Tsa21a6.
…སྐྱེ་དང་འཇིག་པ་རྣམ་སྤངས་པར། །(b)…
D Ya17a5; 瓜生津 2004, p. 54.
གང་དག་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་། །སྐྱེ་དང་འཇིག་པ་རྣམ་སྤངས་པ། །(ab) …ལྟ་གྱུར་སྲིད་པའི་རྒྱ་མཚོ་རྒལ། །(d)
*[yaḥ pratītyasamutpāda utpādabhaṅgavarjitam |
parijānāti tenaivam uttīryate bhavāmbudhiḥ ||]
諸法從緣生　　雖生卽離滅
如到彼岸者　　卽見大海事 (T1575, Vol. 30, 255a11-12)

83 D Tsa21a6-7.
D Ya17b1-2; 瓜生津 2004, p. 55.
…ཉེས་པས་ཉོན་མོངས་དབང་གྱུར་བ། །(c)…
svena cittena vañcyante bhāvātmānaḥ pr̥thagjanāḥ |

bhāvābhāvaviparyāsadoṣakleśavaśaṁgatāḥ ‖ (李・叶 p. 52)
若自心不了　　異生執我性
性無性顛倒　　卽生諸過失 (T1575, Vol. 30, 255a13-14)

84 D Tsa21a7.
D Ya17b7-18a1; 瓜生津 2004, p. 56.
…དངོས་པོ་མི་རྟག་སླུ་བའི་ཆོས། །(b)…རྣམ་པར་དབེན་པར་རབ་ཏུ་མཐོང་། །(d)
anityaṁ moṣadharmāṇaṁ muktaṁ śūnyam anātmakam |
viviktam iti paśyanti bhāvaṁ bhāvavicakṣaṇāḥ ‖ (李・叶 p. 54)
諸法是無常　　苦空及無我
此中見法離　　智觀性無性 (T1575, Vol. 30, 255a15-16)

85 D Tsa21a7-b1. D Ya18b1; 瓜生津 2004, p. 57f.
amūlatvāt sthitirnaiva nirālambo nirāśrayaḥ |
avidyābījasambhūtam ādimadhyāntavarjitam ‖ (李・叶 p. 56)
無住無所緣　　無根亦不立
從無明種生　　離初中後際 (T1575, Vol. 30, 255a17-18)

86 D Tsa21b1.
…རྨོངས་པའི་གྲོང་ཁྱེར་མི་བཟད་པའི། །(c)…
D Ya18b1-2; 瓜生津 2004, p. 58.
…རྨོངས་པའི་གྲོང་ཁྱེར་མི་བཟད་པ། །(c)…
kadalīgarbhaniḥsāraṁ gandharvanagaropamam |
saṁmohanagaraṁ ghoraṁ jagan māyeva dṛśyate ‖ (李・叶 p. 56)
癡闇大惡城　　如芭蕉不實
如乾闥婆城　　皆世幻所見 (T1575, Vol. 30, 255a19-20)

87 D Tsa21b1-2.
…བདེན་པར་རབ་ཏུ་གང་སྣང་བ། །དེ་ནི་འཕགས་ལ་བརྫུན་ཞེས་གསུངས། །འདི་ལས་གཞན་ལྷ་ཅི་ཞིག་ལུས། ། (b-d)
D Ya19a7-b1; 瓜生津 2004, p. 60.
ཚངས་པ་ལ་སོགས་འཇིག་རྟེན་འདི། །བདེན་པར་རབ་ཏུ་གང་བརྗོད་པ། །འཕགས་ལ་ དེ་ཡང་བརྫུན་ཞེས་གསུངས། །དེ་ལས་གཞན་ན་ཅི་ཞིག་ལུས། །
brahmādyair asya lokasya yat satyaṁ saṁprakāśitam |
tad āryāṇāṁ mṛṣety uktaṁ kiṁ na śeṣam ataḥ param ‖ (李・叶 p. 58)
此界梵王初　　佛如實正説
後諸聖無妄　　説亦無差別 (T1575, Vol. 30, 255a21-22)

88 D Tsa21b2.
…སྲིད་པ་རྒྱུན་གྱིས་རྗེས་འབྲང་དང་། །(b) …དགེ་བ་རྣམས་ལྷ་ག་ལ་མཉམ། །(d)
D Ya19b4-5; 瓜生津 2004, p. 61.
…སྲིད་པའི་རྒྱུན་གྱི་རྗེས་འབྲང་དང་། །མཁས་པ་སྲེད་དང་བྲལ་བ་ཡི། །དགེ་བ་རྣམས་ལྷག་ལ་མཉམ། །(b-d)
*[loko ’vidyāndhabhūto ’sau tṛṣnāstrotasā cālitaḥ |
tṛṣnārahitavijñasya puṇyadṛṣṭi samā kutaḥ ‖]
世間癡所闇　　愛相續流轉
智者了諸愛　　而平等善説 (T1575, Vol. 30, 255a23-24)

89 D Tsa21b2-3.
D Ya20a6-7; 瓜生津 2004, p. 63.
དེ་ཉིད་རྒྱལ་ལ་ཐོག་མར་ནི། །(a)… དོ་ན་རྣམས་རྟོགས་ཤིང་ཆགས་པ་ནས། །དེ་ཡི་འོག་ཏུ་དབེན་པའོ། །(cd)
sarvam astīti vaktavyam ādau tattvagaveṣiṇaḥ |

paścād avagatārthasya niḥsaṅgasya viviktatā ‖ (Lindtner p. 110;李・叶 p. 62)
初説諸法有　　於有求實性
後求性亦無　　卽無著性離 (T1575, Vol. 30, 255a25-26)

90 D Tsa21b3.
D Ya21a4-5; 瓜生津 2004, p. 65.
…གང་རྣམས་བསོད་ནམས་མི་བྱེད་པ། །(c)…
viviktārtham ajānānāḥ śrutimātrāvalambinaḥ |
ye na kurvanti puṇyāni hatās te puruṣādhamāḥ ‖ (李・叶 p. 64)
若不知離義　　隨聞卽有著
而所作福業　　凡愚者自破 (T1575, Vol. 30, 255a27-28)

91 D Tsa21b3-4.
D Ya21b1-2, 2-3; 瓜生津 2004, p. 66.
ལུས་ཀྱི་འབྲས་བུ་ཡོད་པ་དང་། །འགྲོ་བ་རྣམས་ཀྱང་ ཤིན་ཏུ་བརྗོད། །(ab)…
gatayaś ca samākhyātāḥ saphalatvaṁ ca karmaṇām |
tatsvabhāvaparijñānam anutpādaś ca deśitaḥ ‖ (李・叶 p. 66)
如先平等説　　彼諸業眞實
自性若了知　　此説卽無生 (T1575, Vol. 30, 255a29-b1.)

92 上の K23a2、H25a1-2 では、「蘊などは意趣によってお説きになったこと」とある。

93 D Tsa21b4.
དགོས་པའི་དབང་གིས་རྒྱལ་བ་རྣམས། །(a)…དེ་བཞིན་དགོས་པའི་དབང་གིས་གསུངས། །(d)
D Ya21b4-5; 瓜生津 2004, p. 66.
དགོས་པའི་དབང་དུ་རྒྱལ་བ་རྣམས། །(a)…དེ་བཞིན་དགོས་པའི་དབང་གིས་གསུངས། །(d)
mamety aham iti proktaṁ yathā kāryavaśāj jinaiḥ |
tathā kāryavaśāt proktāḥ skandhāyatanadhātavaḥ ‖ (Lindtner p. 110;李・叶 p. 68)
我如是所説　　皆依佛言教
如其所宣揚　　卽蘊處界法 (T1575, Vol. 30, 255b2-3)
サンスクリット原文、チベット訳ともに「意趣」ではなく「必要・目的」であるが、タルマリンチェンの註釈に合わせて「意趣」としておく。ただし、K24a4、H26a5 の科文(2・2・2)には「必要・目的」とある。註 76 も参照。

94 D Tsa21b4-5.
…ལོག་པར་རྣམ་བརྟགས་མ་ཡིན་ནམ། །(d)
D Ya21b7-22a; 瓜生津 2004, p. 67.
…ལོག་པར་རྣམ་བརྟགས་མ་ཡིན་ནམ། །(d)
mahābhūtādi vijñāne proktaṁ samavarudhyate |
tajjñāne vagamaṁ yāti nanu mithyā vikalpitam ‖ (Lindtner p. 110;李・叶 p. 70)
大種等及識　　所説皆平等
彼智現證時　　無妄無分別 (T1575, Vol. 30, 255b4-5)

95 D Tsa21b5.
མྱ་ངན་འདས་པ་བདེན་གཅིག་པུར། །(a)…
D Ya22a7-b1; 瓜生津 2004, p. 68.
…རྒྱལ་བ་རྣམས་ཀྱིས་རྣམས་གསུངས་པ། །དེའི་ཚེ་ལྷག་མ་ལོག་པ་ཞེས། །མཁས་པ་སུ་ཞིག་རྟོགས་མི་བྱེད། །(b-d)
*[nirvānaṁ satyam ekam hi jinair yad abhidhīyate |
nāva śiṣṭaṁ tadā satyam evaṁ vijñena kalpitam ‖]
此一若如實　　佛説為涅槃

此最勝無妄　　無智卽分別 (T1575, Vol. 30, 255b6-7)

96 『明句論』D ’A13a4-5; de la Valée, p. 41, ll. 4-5.参照。註 8 参照。

97 D Tsa21b5-6.
…དེ་སྲིད་བདུད་ཀྱི་སྤྱོད་ཡུལ་དེ། །(b) …
D Ya22b2-3, 5; 瓜生津 2004, p. 69.
ཇི་སྲིད་ཡིད་ཀྱིས་རྣམ་གཡོ་བ། །(a)…དེ་ལྟ་ཡིན་ན་འདི་ལ་ཡང་། །(c)…
manovispanditaṁ yāvat tāvan mārasya gocaraḥ |… (李・叶 p. 74)
*[…evambhūto bhaved yatra nādoṣo jāyate kathaṁ ||]
若心有散亂　　與諸魔作便
若如實離過　　此卽無所生 (T1575, Vol. 30, 255b8-9)

98 D Tsa21b6.
…གང་ཕྱིར་སངས་རྒྱས་རྣམས་གསུངས་པ། །འདི་ཡི་ཕྱིར་ན་འཇིག་རྟེན་འདི། །(bc) …
D Ya22b7; 瓜生津 2004, p. 70.
མ་རིག་རྐྱེན་གྱིས་འཇིག་རྟེན་ཞེས། །འདི་ལྟར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་གསུང་། །དེའི་ཕྱིར་འཇིག་རྟེན་འདི་དག་ཀྱང་། །རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཅེས་མི་འཐད། །
avidyāpratyayaṁ yasmāt sambuddho lokam abravīt |
tasmāl loko vikalpo ’yam iti kiṁ nopapadyate || (李・叶 p. 76)
如是無明緣　　佛為世間說。
若世無分別　　此云何無生 (T1575, Vol. 30, 255b10-11)

99 Toh.4158, D Ge108a3, k. I29cd, Hahn (ed.), p. 12f.
bījaṁ yasyānr̥taṁ tasya prarohaḥ satyataḥ kutaḥ ||
若種子不實　　芽等云何眞 (T1656, Vol. 32, 494a4)

100 D Tsa21b6-7.
…ཇི་ལྟ་བུར་ན་གསལ་མི་འགྱུར། །(d)
D Ya23a4-5; 瓜生津 2004, p. 71.
མ་རིག་འགགས་པར་གྱུར་ན་ནི། །གང་རྣམས་འགག་པར་འགྱུར་བ་རྣམས། །དེ་དག་མི་ཤེས་ཀུན་བརྟགས་པར། །ཅི་ཡི་ཕྱིར་ན་གསལ་མི་འགྱུར། །
avidyāyāṁ niruddhāyāṁ niruddho yasya jāyate |
tat kathaṁ nāma na spaṣṭam ajñānaparikalpitam || (李・叶 p. 78)
若無明可滅　　滅已卽非生
生滅名乖違　　無智起分別 (T1575, Vol. 30, 255b12-13)

101 D Tsa21b7.
…དེ་ནི་ཡོད་ཅེས་ཇི་ལྟར་རྟོགས། །(d)
D Ya23a6-7. 瓜生津 2004, p. 71.
རྒྱུ་ཡོད་པ་ལས་གང་བྱུང་ཞིང་། །(a)…དེ་ནི་ཡོད་པར་ཇི་ལྟར་ཤེས། །(d)
hetutaḥ saṁbhavo yasya sthitir na pratyayair vinā |
vigamaḥ pratyayābhāvāt so ’stīty avagataḥ katham || (Lindtner p. 112;李・叶 p. 80)
有因卽有生　　無緣卽無住
離緣若有性　　此有亦何得 (T1575, Vol. 30, 255b14-15)

102 この一節は、ゲルク派が帰謬派の特徴的な学説の一つとみなす〈消滅したものは事物・有為だ〉という教義に基づく。註 72 参照。

103 D Tsa21b7-22a1.
…དངོས་མཆོག་ཞེན་ནས་གནས་པ་ནི། །(b)…

D Ya23b4; 瓜生津 2004, p. 72.
…དངོས་ལ་ཞེན་པར་གནས་པ་ནི། །(b)…
*[paramam bhāvam āśritya sthitiś ced bhāvavādinaḥ |
tadaiva hi sthitā mārge na kaścid vismayas tataḥ ||]
若有性可取　　卽説有生住
此中疑復多　　謂有法可住 (T1575, Vol. 30, 255b16-17)

104 D Tsa22a1.
…སྟོང་པས་དངོས་རྣམས་མཆོག་བཟུང་བས། །གནས་པ་གང་ཡིན་དེ་སྨད་དོ། །(cd) …
D Ya24a1-2; 瓜生津 2004, p. 73.
…ཐམས་ཅད་མི་རྟག་སྨྲ་བ་རྣམས། །སྟོང་པ་ཡིས་ནི་དངོས་པོ་ལ། །ཆགས་གནས་གང་ཡིན་དེ་སྨད་དོ། །(b-d)
*[buddhamārge śritāḥ sarve ’nityam iti vādinaḥ |
kena vādena gṛhyante bhāvāḥ santi parā iti ||]
若菩提可證　　卽處處常語
若住性可取　　此説還有生 (T1575, Vol. 30, 255b18-19)

105 D Tsa22a1-2.
…རྣམ་པར་དཔྱད་ནས་མི་དམིགས་ན། །སྟོང་པ་འདི་འམ་དེ་བདེན་ཞེས། །(bc)…
D Ya24a5-6; 瓜生津 2004, p. 74.
དེ་ནི་འདི་ཞེས་གང་དག་ལ། །བརྟགས་ན་རབ་ཏུ་མི་དམིགས་ན། །བདེན་པ་དེ་ནི་འདིའོ་ཞེས། །སྟོང་པས་མཁས་པ་སུ་ཞིག་སྨྲ། །
*[eṣa vāsāv iti yatra vimarśo nopalabhyate |
idaṁ satyam ado veti paṇḍitaiḥ katham ucyatai ||]
若謂法有實　　無智作是説
若謂法有處　　取亦不可得 (T1575, Vol. 30, 255b20-21)

106 D Tsa22a2.
…བདག་གམ་འཇིག་རྟེན་མངོན་ཞེན་པ། །(b)…ལ་སོགས་ལྟ་བས་འཕྲོགས་པ་ཡིན། །(d)
D Ya24b3. 瓜生津 2004, p. 75.
མ་བརྟེན་པར་ནི་གང་དག་གིས། །བདག་གམ་འཇིག་རྟེན་མངོན་ཆགས་པ། །རྟག་དང་མི་རྟག་སོགས་ལྟ་བས། །ཀྱེ་མ་དེ་དག་འཕྲོགས་པ་
ཡིན། །
*[nānupādāya taiś cāpi loko vātmābhikāṅkṣate |
nityānityāder utpādaḥ mithyādṛṣṭyā tu hāritaḥ ||]
法無生無我　　智悟入實性
常無常等相　　皆由心起見 (T1575, Vol. 30, 255b22-23)

107 『善説心髄』*legs bshad snying po*, Toh.5396, Pha K49a5-b2; H48a5-b2; Tshultrim (ed.), p. 82, ll. 3-9.
དངོས་པོ་རྣམས་རྟག་པར་སྨྲ་བའི་ཕྱི་རོལ་པ་རྟེན་འབྲེལ་ཁས་མི་ལེན་པས་ཆོས་བདེན་པར་གྲུབ་པར་འདོད་པ་ནི། རང་གི་སྟོན་པའི་ལུགས་ཡིན་པས་མཚར་བའི་གནས་མིན་ལ། རྒྱུ་རྐྱེན་ལ་བརྟེན་ནས་སྐྱེ་ཞིང་འབྱུང་བའི་རྟེན་འབྲེལ་ཁས་བླངས་ནས་བདེན་པར་གྲུབ་པར་འདོད་པ་ནི་ཆེས་བཞད་གད་ཀྱི་གནས་སོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། རིགས་པ་དྲུག་ཅུ་པ་ལས།

གལ་ཏེ་ཡོད་པར་སྨྲ་བ་རྣམས། །
དངོས་མཆོག་བཟུང་ནས་གནས་པ་ནི། །
ལམ་དེ་ཉིད་ལ་གནས་པ་སྟེ། །
དེ་ལ་ཡ་མཚན་ཆུང་ངུའང་མེད། །(40)
སངས་རྒྱས་ལམ་ལ་བརྟེན་ནས་ནི། །
ཀུན་ལ་མི་རྟག་སྨྲ་བ་རྣམས། །

རྩོད་པས་དངོས་རྣམས་མཆོག་གཟུང་ནས། །
གནས་པ་གང་ཡིན་དེ་རྨད་དོ། །(41)

ཞེས་སོ། །

འདིས་ནི་བདེན་པར་མེད་པ་དང་རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་མེད་པ་ལ་སྐྱེ་འགག་སོགས་མཚན་ཉིད་པ་གཞག་ཏུ་མེད་པར་འདོད་པ་རྣམས་བཞད་གད་ཀྱི་གནས་སུ་གསུངས་སོ། །

「諸事物は常だと論じる外教の縁起を承認しない者が法は諦成だと主張するのは、自らの教主の流儀なので奇異の対象ではないのだが、因縁に縁って生じ生起する縁起を承認してから諦成だと主張するのは、大いに笑いの対象である。」とお説きになった。すなわち『六十頌如理論』に、

もし、有自性論者らで、
事物を最上と執って安住する者が、
ほかならぬその道に安住していれば、すなわち
それに奇異は少しも無い。(40)
仏道に縁ってこそ
全てを無常と論じる者らで、
論難することで、諸事物を最上と執って
安住している者、それは希である。(41)

というのである。

これこそは、諦たり得ることが無くかつ自相によって無であるものに、正規の生滅などを建て得ることが無いと主張する者らは笑いの対象だ、とお説きになっているのである。

108 D Tsa22a2-3.
…དེ་དག་ལ་ཡང་རྟགས་སྐྱོགས་སྐྱོན། །(c)…
D Ya25a2-3; 瓜生津 2004, p. 76.
…ཡང་དག་ཉིད་དུ་འགྲུབ་འདོད་པ། །དེ་དག་ལ་ཡང་རྟག་སྐྱོགས་ཀྱི། །སྐྱོན་དེ་ཇི་ལྟར་འབྱུང་མི་འགྱུར། །(b-d)
ye ’py upādāya bhāvānāṁ siddhim icchanti tattvataḥ |
teṣām api kathaṁ na syur doṣās te śāśvatādayaḥ ‖ (李・叶 p. 90)
若成立多性　　即成欲實性
彼云何非此　　常得生過失 (T1575, Vol. 30, 255b24-25)

109 D Tsa22a3.
…འདོད་པ་དེ་དག་ལྟས་མི་འཕྲོགས། །(d)
D Ya25a4-5. 瓜生津 2004, p. 77.
…འདོད་པ་དེ་དག་ལྟས་མི་འཕྲོགས། །(d)
upādāya tu ye bhāvān icchanty udakacandravat |
nāpi tathyaṁ na cātathyaṁ hriyante te na dṛṣṭibhiḥ ‖ (李・叶 p. 92)
若成立一性　　所欲如水月
非實非無實　　皆由心起見 (T1575, Vol. 30, 255b26-27)

110 『四百論』D Tsha12b5-6.
འབྲས་བུ་ཡོད་ཉིད་གང་འདོད་དང་། །འབྲས་བུ་མེད་ཉིད་གང་འདོད་ལ། །ཁྱིམ་གྱི་དོན་དུ་ཀ་བ་ལ། །སོགས་པའི་རྒྱན་ནི་དོན་མེད་འགྱུར། །
『四百論註』D Ya177b1.
འབྲས་བུ་ཡོད་ཉིད་གང་འདོད་དང་། །འབྲས་བུ་མེད་ཉིད་གང་འདོད་པ། །ཁྱིམ་གྱི་དོན་དུ་ཀ་བ་ལས། །སོགས་པའི་རྒྱན་ནི་དོན་མེད་འགྱུར། །
『廣百論本』「破時品第三」T1570, Vol. 30, 183c11-12. (『大乗廣百論釋論』「卷第四破時品第

三之一」T1571, Vol. 30, 208b10-11, 23 参照。)
若執果先有　　造宮舍嚴具
柱等則唐捐　　果先無亦爾

111 D Tsa22a3-4.
…ལྟ་བ་མི་བཟད་མ་རུངས་འབྱུང་། །དེ་ལས་བྱུང་བའི་རྩོད་པར་འགྱུར། །(cd)
D Ya26a6; 瓜生津 2004, p. 79f.
rāgadveṣodbhavas tīvraduṣṭadṛṣṭiparigrahaḥ |
vivādās tatsamutthāś ca bhāvābhyupagame sati ‖ (Lindtner p. 114)
rāgadveṣodbhavas tīvraḥ kaṣṭo dṛṣṭiparigrahaḥ |
vivādās tatsamutthāś ca bhāvābhyupagame sati ‖ (李・叶 p. 94)
貪瞋法極重　　由是生見執
諍論故安立　　離性而執實 (T1575, Vol. 30, 255b28-29)

112 D Tsa22a4.
…དེ་མེད་ཉོན་མོངས་མི་སྐྱེ་སྟེ། །(b)…
D Ya26b2-3; 瓜生津 2004, p. 80.
…དེ་མེད་ཉོན་མོངས་མི་སྐྱེ་སྟེ། །དེ་བས་དེ་ནི་ཡོངས་ཤེས་ན། །(bc)…
sa hetuḥ sarvadṛṣṭīnāṁ kleśotpattir na taṁ vinā |
tasmāt tasmin parijñāte dṛṣṭikleśaparikṣayaḥ ‖ (Lindtner p. 114 ;李・叶 p. 96)
彼因起諸見　　見故生煩惱
若此正了知　　見煩惱俱盡 (T1575, Vol. 30, 255c1-2)

113 D Tsa22a4-5.
[དངོས་པོར་ཁས་ལེན་ཡོད་ན་ནི། །] …བརྟེན་ནས་འབྱུང་བ་མཐོང་བ་དེ། །བརྟེན་ནས་སྐྱེ་བ་མ་སྐྱེས་པས། །དེ་ཉིད་མཁྱེན་པ་མཆོག་གིས་གསུངས། །(b-d)
D Ya26b6; 瓜生津 2004, p. 81.
གང་གིས་དེ་ཤེས་འགྱུར་ཞེ་ན། །རྟེན་ཅིང་འབྱུང་བ་མཐོང་བ་སྟེ། །རྟེན་ཅིང་སྐྱེས་པ་མ་སྐྱེས་ཤེས། །ཡང་དག་མཁྱེན་པ་མཆོག་གིས་གསུངས། །
parijñā tasya keneti pratītyotpādadarśanāt |
pratītya jātaṁ cājātam āha tattvavidāṁ varaḥ ‖ (Lindtner p. 114 ;李・叶 p. 98)
當知法無常　　從縁生故現
縁生亦無生　　此最上實語 (T1575, Vol. 30, 255c1-2)

114 『無熱悩龍王所問経』*’phags pa klu’i rgyal po rgya ma dros pas zhus pa zhes bya ba theg pa chen po’i mdo*, Toh.156, D Pha230b2-3.

རྐྱེན་ལས་སྐྱེས་པ་གང་ཡིན་དེ་མ་སྐྱེས། །
དེ་ལ་སྐྱེ་བ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མེད། །
རྐྱེན་ལ་རག་ལས་གང་ཡིན་སྟོང་པར་གསུངས། །
སྟོང་ཉིད་གང་ཤེས་དེ་ནི་བག་ཡོད་པའོ། །

『佛説弘道廣顯三昧經』卷第二「無欲行品第五」
縁生彼無生　　是不與自然
善縁斯亦空　　知空彼無欲 (T635, Vol. 15, 497b3-4)

ただし、本文に引かれたものは、上に示した経文そのものとはかなり異なっているので、『入中論自註』(Toh.3862, D ’A291a3-4)あるいは『明句論』(Toh.3860, D’A81b3-4; 162b5-6; 167a7-b1)等からの引用と思われる。

Cf. de la Valée, p. 239, ll. 10-13; p. 491, ll. 11-14; p. 504, ll. 1-4.

yaḥ pratyayair jāyati sa hy ajāto no tasya utpādu sabhāvato ’sti |
yaḥ pratyayādhīnu sa śūnya ukto yaḥ śūnyatāṁ jānati so ’pramattaḥ ‖

なお、この経文は教証として中観派に広く依用されており、帰謬派のチャンドラキールティ［上記の外、『四百論註』（Toh.3865, D Ya237b7-238a1）、『中観五蘊論』（Toh.3866, D Ya253b6;横山 p. 86）］やプラジュニャーカラマティ［『入行論難語釈』（Toh.3872, D La189b5-6）］のみならず、自立派の論師であるバーヴィヴェーカの［『般若灯論』（Toh.3853, D Tsha230b3）、『中観心論』（Toh.3856, D Dza219a1-2）］や同じくカマラシーラ［『中観光明論』（Toh.3887, D Sa150b1-2）］も引用している。

115 D Tsa22a5-6.
ལོག་པའི་ཤེས་པ་ཟིལ་གནོན་པ། །བདེན་པ་མིན་ལ་བདེན་རྟུན་པའི། །ཡོངས་སུ་འཛིན་དང་རྩོད་སྩོགས་ཀྱི།། (a-c)…
D Ya27b2-3; 瓜生津 2004, p. 83.
ལོག་པའི་ཤེས་པས་ཟིལ་གནོན་པ།། (a)…རིམ་པ་ཆགས་ལས་ཤིན་ཏུ་བྱུང་།། (d)
mithyājñānābhibhūtānām asatye satyasaṁjñitām |
parigrahavivādādikramaḥ snehāt pravartate ‖ (李・叶 p. 100)
衆生邪妄智　　無實謂實想
於他諍論興　　自行顛倒轉 (T1575, Vol. 30, 255c5-6)

116 D Tsa22a6.
D Ya27b5, 7; 瓜生津 2004, p. 84.
རྩོད་མེད་ཆེ་བའི་བདག་ཉིད་ཅན། །དེ་དག་ལ་ནི་ཕྱོགས་མེད་དོ།། (ab)…
nirvivādā mahātmānaḥ pakṣas teṣān na vidyate |…
*[…yeṣāṁ na vidyate pakṣaḥ teṣāṁ pakṣaḥ paraḥ kutaḥ ‖] (李・叶 p. 102)
自分不可立　　他分云何有
自他分俱無　　智了無諍論 (T1575, Vol. 30, 255c7-8)

117 Tshultrim (ed.), p. XIX参照。

118 『廻諍論』Toh.3828, D Tsa28a1; Toh.3832, D Tsa128b3, k.29cd, Lindtner p. 80.
nāsti ca mama pratijñā tasmān naivāsti me doṣaḥ ‖
『迴諍論』「偈上分第二」T1631, Vol. 32, 14b1.
我宗無物故　　如是不得過

119 註 12 参照。

120 『明句論』D ’A8b1ff.; de la Valée p. 25ff. esp. D ’A9b6-10a1; de la Valée, p. 41, ll. 4-5.
གང་གི་ཕྱིར་དེ་ལྟར་ ཕྱིན་ཅི་ལོག་པ་དང་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་དག་ཐ་དད་པ་དེའི་ཕྱིར་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པའི་གནས་སྐབས་ན་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཡོད་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ན། གང་ཞིག་ཆོས་ཅན་ཉིད་དུ་འགྱུར་བ་མིག་ཀུན་རྫོབ་པ་ལྟ་ག་ལ་ཡོད། དེའི་ཕྱིར་གཞི་མ་གྲུབ་པའི་ཕྱོགས་ཀྱི་སྐྱོན་དང་། གཞི་མ་གྲུབ་པའི་གཏན་ཚིགས་ཀྱི་སྐྱོན་ཟློག་པ་མེད་པ་ཉིད་པས་འདི་ལན་མ་ཡིན་པ་ཉིད་དོ།།
そのように顛倒と不顛倒は異なるが故に、それ故に〔賢者らの*〕不顛倒の境地においては顛倒が有りはしないが故に、有法とな〔り得るであ〕ろう世俗の眼がどうして有ろうか。それ故に、基体不成立の〈宗〉という過失と基体不成立の〈証因〉という過失が斥くことが無いので、これは〔論難の〕回避〔といえるもの〕なのではない。〔*は蔵訳欠〕
yataś caivaṁ bhinnau viparyāsāviparyāsau ato viduṣām aviparītāvasthāyāṁ viparītasyāsaṁbhavāt kutaḥ sāṁvṛtaṁ cakṣur yasya dharmitvaṁ syāt | iti na vyāvartate ’siddhādhāre pakṣadoṣaḥ | āśrayāsiddho vā hetudoṣaḥ | ity aparihāra evāyam ‖

121 D Tsa22a6-7.
གང་ཡང་རུང་བའི་གནས་རྙེད་ནས།། (a)…ཟིན་པར་འགྱུར་ཏེ་གང་གི་སེམས།། (c)…
D Ya28a1-2; 瓜生津 2004, p. 85.
གང་ཡང་རུང་བའི་གནས་རྙེད་ནས།། (a)…
kaṁcid evāśrayaṁ labdhvā śaṭhāḥ kleśabhujaṅgamāḥ |

daśanti te na daśyante yeṣāṁ cittaṁ nirāśrayam ‖ (李・叶 p. 104)
有少法可依　　煩惱如毒蛇
若無寂無動　　心即無所依 (T1575, Vol. 30, 255c9-10)

122 D Tsa22a7.
デルゲ版にはc句に該当する部分が欠落している。
…ཉོན་མོངས་དུག་ཆེན་ཅེས་མི་འགྱུར། །(b) […] ཉོན་མོངས་སྦྲུལ་གྱིས་ཟིན་པར་འགྱུར། །(d)
D Ya28a6-7, b2-3; 瓜生津 2004, p. 86.
གནས་དང་བཅས་པའི་སེམས་ཡོད་ལ། །(a)…གང་ཚེ་ཐ་མལ་འདུག་པ་ཡང་། །(c)…
kathaṁ sāspadacittānāṁ doṣā na syur mahāviṣāḥ |
audāsīnye ’pi daśyante yadā kleśabhujaṅgamaiḥ ‖ (李・叶 p. 106)
煩惱如毒蛇　　生極重過失
煩惱毒所覆　　云何見諸心 (T1575, Vol. 30, 255c11-12)

123 D Tsa22a7-b1.
བྱིས་པ་བདེན་པར་འདུ་ཤེས་པས། །(a)…
D Ya28b3-4; 瓜生津 2004, p. 87.
pratibimbe yathā bālāḥ sajjante satyasaṁjñinaḥ |
tathā ca badhyate loko mohād viṣayapañjare ‖ (李・叶 p. 108)
如愚見影像　　彼妄生實想
世間縛亦然　　慧為癡所網 (T1575, Vol. 30, 255c13-14)

124 D Tsa22b1.
D Ya28b7; 瓜生津 2004, p. 87.
དངོས་པོ་གཟུགས་བརྙན་ལྟ་བུར་ནི། །ཡེ་ཤེས་མིག་གིས་རབ་མཐོང་ན། །བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་དེ་དག་ནི། །ཡུལ་གྱི་འདམ་ལ་མི་ཆགས་སོ། །
pratibimbopamān bhāvān gṛhītvā jñānacakṣuṣā |
na majjanti mahātmānaḥ paṅke viṣayasaṁjñite ‖ (李・叶 p. 110)
性喻如影像　　非智眼境界
大智本不生　　微細境界想 (T1575, Vol. 30, 255c15-16)

125 D Tsa22b1-2.
D Ya29a2; 瓜生津 2004, p. 88.
…བར་མ་དག་ནི་འདོད་ཆགས་བྲལ། །(b)…བློ་མཆོག་དག་ནི་རྣམ་པར་གྲོལ། །(d)
bālāḥ sajjanti rūpeṣu vairāgyaṁ yānti madhyamāḥ |
svabhāvajñā vimucyante rūpasyottamabuddhayaḥ ‖ (Lindtner p. 116;李・叶 p. 112)
著色謂凡夫　　離貪即小聖
了知色自性　　是為最上智 (T1575, Vol. 30, 255c17-18)

126 D Tsa22b2.
…དེ་ལས་བཟློག་པས་འདོད་ཆགས་བྲལ། །(b)…མཐོང་ནས་མྱ་ངན་འདའ་བར་འགྱུར། །(d)
D Ya29a7-b1; 瓜生津 2004, p. 89.
སྡུག་ཆེས་པ་ལ་ཆགས་པར་འགྱུར། །(a)…
śubham ity āgataḥ saṅgo vairāgyaṁ tadviparyayāt |
māyāpuruṣavad dṛṣṭvā viviktaṁ yānti nivṛtim ‖ (李・叶 p. 114)
若著諸善法　　如離貪顛倒
猶見幻人已　　離所作求體 (T1575, Vol. 30, 255c19-20)

127 D Tsa22b2-3.
…དོན་ཤེས་འགྱུར་ལ་མི་འབྱུང་ངོ་། །(d)
D Ya29b3; 瓜生津 2004, p. 89.

…ཉོན་མོངས་སྐྱོན་རྣམས་གང་ཡིན་དེ། །(b)…
*[mithyājñānābhitapto yaḥ kleśasaṁdoṣabhāg bhavet |
bhāvābhāvau vikalpanād arthajñānam na jāyate ||]
知此義為失　　不觀性無性
煩惱不可得　　性光破邪智 (T1575, Vol. 30, 255c21-22)

128 D Tsa22b3-4.
D Ya30a1; 瓜生津 2004, p. 90.
…འདོད་ཆགས་བྲལ་བ་དམིགས་འགྱུར་ན། །(b)…
naiva raktā mahātmāno na viraktā nirāśrayāḥ |
āśraye sati rāgaś ca virāgaś copajāyate || (李・叶 p. 118)
智離染清淨　　亦無淨可依
有依即有染　　彼淨還生過 (T1575, Vol. 30, 255c23-24)

129 D Tsa22b4.
…གཡོ་བའི་ཡིད་ཀྱང་མི་གཡོ་བ། །(b)…མི་ཟད་སྲིད་པའི་རྒྱ་མཚོ་བརྒལ། །(d)
D Ya30a3; 瓜生津 2004, p. 90.
གང་དག་རྣམ་པར་དབེན་པ་ལ། །(a)…ཉོན་མོངས་སྦྲུལ་གྱིས་དཀྲུགས་པ་ཡི། །(c)…
viviktam iti yeṣān tu calam apy acalaṁ manaḥ |
kleśavyālākulaṁ ghoraṁ tīrṇās te bhavasāgaram || (李・叶 p. 120)
極惡煩惱法　　若見自性離
即心無動亂　　得渡生死海 (T1575, Vol. 30, 255c25-26)

130 D Tsa22b4-5.
D Ya30a4-5. 瓜生津 2004, p. 91.
…བསོད་ནམས་ཡེ་ཤེས་ལས་བྱུང་བ། །(c)…
*[śāstreṇānena janānām puṇyaṁ jñānaṁ ca saṁcitam |
puṇyajñānakriyodbhūtaṁ dvāv āptau tu paraṁ tathā ||]
此善法甘露　　從大悲所生
依如來言宣　　無分限分別 (T1575, Vol. 30, 255c27-28)

131 Kにのみ以下の一節が有る。

オーン・スヴァスティ(おお、安寧なれ)。

利楽の源、勝者の教説が完全に集まる樹木である、
広大な全ての趣の解脱という最上の善果を
行じるために、タシルントゥプ大法苑において
法施の衰退が無く、有暇の趣の相続、これを増大させよ。